ב. בן יוחידה

ספרות יפה

UNIVERSITY OF N.C. AT CHAPEL HILL
00035547621

JADOR BARNA.

כל כתבי

מ. ד. ברנדשטטר.

חלק ראשון.

כל כתבי

מ. ד. ברנדשטטר.

ישנים גם חדשים.

בשלשה חלקים.

עם תמונת המחבר

ותולדתו מאת ד"ר מ. רבינזון.

חלק ראשון.

הוצאת „תושיה", ורשה.

ורשה, תר"ע.

בדפוס לוין-אפשטיין, פביה 38.

Колъ Китве М. Д. Брандштетеръ.

т. е.

Собраніе сочиненій [illegible]. Ц. Брандштетера.

Часть I.

Изданія „ТУШІЯ“.

ВАРШАВА, 1910 г.

Тип. Левинъ-Эпштейна, Павья 38.

תכן:

997417

מ. ד. ברנדשטטר.

בראנדשטיטר הוא אחד הסופרים הגדולים מדור העבר החיים עוד אתנו כיום. כלנו תעינו עם „התועה", הודינו על „חטאות נעורים", גם התאהבנו ב„סידוניה" ושחקנו על „הנפלאות מעיר זידיטשובקה". ספורי בראנדשטיטר היו לנו חביבים ביותר בימי שחרותנו, כי הם הצהילו רוחנו הנוה להתבדח ע"י הקומיקה הקלה שלהם, מבלי עורר בנו שום פרובלימות רציניות המלאות את הבאים בשנים. קראנו, שחקנו ואהבנו את המחבר. וגם אם נ"א עתה להעביר סקירת-בקרת על פעולתו הספרותית של הסופר הזה, לא בנקל אנו יכולים להשתחרר מהרושם הנעים ביותר שעשה עלינו בימי-עלומינו, כדי לתת לסקירתנו איזו אוביקטי- ביות בלתי משוחדה. עצום הוא כח-הקסם של שעשועי-נעורים, ולא יוסר גם ע"י להש הרבי והצוענית של בראנדשטיטר.

מרדכי דוד בראנדשטיטר נולד בש' תר"ד בעיר בריגל הרחוקה איזו פרסאות מטארנוב אשר בגאליציה. הוריו האמידים בקשו, כנהוג, לעשות את הנער בעל-הכשרון לרב בישראל, ובהיותו בן י"ב שנה מסרוהו לתלמיד-חכם מובהק, ר' פ"ל לאנדוי, כדי שיכשירו לתעודתו. לפי עדות סופרנו בעצמו, היתה פעולתו של לאנדוי על לבו הרך טובה ורציה, כי השפיע עליו גם במדותיו הנעלות. ובהגיע בראנדשטיטר לשנת הט"ו נשלח להרב בלימנוב, כדי שיתרגל שם בהוראה מעשית. אולם כעבור שנה לשבתו שם הוציאה אותו התנועת-הבהלה, שהיתה נהוגה אז בישראל, מלימנוב ותביאהו לבית הותנו העשיר בטארנוב. וכאן החלה התקופה החדשה בחייו.

המקרה הזמין להאברך החסיד שלנו רוק זקן ומשכיל מפרומניק אשר במיהרן, מאוהבי „ההשכלה הטהורה" המפוסים של ה„כוכבי יצחק", שחשב את השפה העברית לתכלית חייו „ולמד" בכל שבוע את „המגיד" מליק. הוא העריץ מאד את פיליפזון ואת המליץ מנדל ברי"ו שטירן, ולקח לו תפקיד של מפיץ-השכלה. המשכיל הזה הורה לבראנדשטיטר ראשית ידיעת השפות גרמאנית וצרפתית, ונתן לו למקרא מספרי העברים כדי „שישאב מי הדעת והתושיה ממעין לא אכזב, מעין השפה הקדושה". והקורא היה מהרה לסופר. בראנשטיטר החל, כנהוג אז בין המליצים,

בכתיבת הרווים, והופיע ראשונה על במת ספרותנו באיזו „שירים נעימים", שנדפסו ב„משל ומליצה" למו"ה ובה„עברי אנכי" של ברוך ווירביר. כן תרגם לעברית קינטרוסו של פיליפזון: „האַבּען די יודען יעֶזוּם געֶקרייציגט?". הנסיונות הספרותיים האלה היו, לדברי מחברם בעצמו, למטה מן הבקרת; אולם מורהו יכול לשפוט כבר על פיהם, כי עתיד תלמידו להיות לשטירן השני...

אח"כ נזדמן לו לבראנדשטיטר לבוא פעם אחת לורשה, לצורך עסקיו של הוה"נו, ושם ראה ראשונה את ספרי הסופרים העברים ברוסיה. נודעה לו מציאותם של מאפו, ריב"ל, אדם הכהן ויל"ג ויצירותיהם גלו לפניו אמריקה הדשה. עפ"י טעמו הטבעי הבחין מיד בין התבן הגאליציאני והבר הרוסי, והחל לקרא בתאבון גדול את הספרות העברית שלנו. המזון הרוחני החדש נתעכל היטב בבראנדשטיטר – ומהרה החל לברוא יצירות חדשות בסגנון ובתוכן. אחדים ממאמריו ושיריו מאותו הזמן נדפסו אח"כ ב„השחר".

באחד ממכתביו מספר בראנדשטיטר ע"ד התודעותו הראשונה לבעל „השחר": „שלש חוברות „השחר" הראשונות הגיעו לידי במקרה ותתאוה נפשי לראות את בעל „התועה", את סמולנסקי הגדול בכבודו ובעצמו פא"פ. ותאות לבי נתנה לי. זכיתי לבוא וינה, ותהי ראשית מלאכתי לבקר בהיכלו של סמולנסקי. „היכלו" של האיש הדגול מרבבה הזה היה אמנם רק חדר קטן וצר ברחוב „שפרל הקטן", במכפלה הרביעית, והוא גם חדר-המטה והחדר-האוכל, וכו' וכו'; אבל בעיני היה מקדש ה' ממש, כי את הכהן הגדול מאחיו ראו שם עיני, והוא עומד על מזבחו ומשמש בקדש, כלומר – עומד על שלחן רעוע וכותב את ספוריו באימה וביראה. התמתי קודם כל על „השחר", ואח"כ גמגמתי באזני המו"ל את רחשי לבבי על מכתב-עתו בכלל ועל „התועה" ויקר תפארת גדולתו בפרט, ככל העולה על רוחי המלא אז. ובצאתי מלפניו נתתי על ידו את הזיוני „אליהו", ויבטיחני לקרותו כשיפנה. – בבקר יום השני טרם עזבי עוד את בית מלוני לצאת למלאכתי בעיר, והנה קול דופק על דלת חדרי, וכרגע – נפתחו השמים וארא מראות אלהים. „התועה", כלומר, סמולנסקי בכבודו ובעצמו, עומד לפני ובידו גליון נדפס. ובראש הגליון שחור ע"ג לבן באותיות מרובעות: אליהו הנביא מאת..." הנה הבאתי לך בזה בירשטענאבצוג ממאמרך אשר נתת אתמול על ידי, והוא יבוא בהחוברת הרביעית היוצאת זה עתה לאור – אמר לי סמולנסקי – ועתה ראה הקדשתיך היום ומלאתי את ידך לכתוב ספורים במכתב-עתי, כי לכך נוצרת". ומה אשרתי אז, סמולנסקי הגדול בכבודו

ובעצמו הקדישני לסופר בישראל, ומי ידמה לי ומי ישוה לי ומי יערוך לי עוד!"...

ספוריו הראשונים של בראנדשטיטר עשו רושם על „השחר" ועל קהל קוראיו. רבים מהם סלקו את ידם מן הירחון, כי התולו הבריא של הסופר החדש ו„אפיקורסותו" העליבו את הרגש הדתי שלהם, שלא נשתנה ע"י משהו השכלה. ולעומת זאת התמו על „השחר" קוראים חדשים למאות בזכותו של הסופר הצעיר. בראנדשטיטר מצא לו קהל מיוחד של „חסידים" שבקשו ב„השחר" רק את יצירותיו. וגם סופרים גדולים החלו לספר בשבחו. מירלאנד קרא לו ב„השחר" אירטיר השני, ויל"ג כתב על הסופר החדש „בקרת" או שיר־תהלה במכ"ע רוסי והריץ אליו מכתבי ידידות ושבח.

ליצירתו של בראנדשטיטר, לפי זמנה ומהותה, יש איזה מגע עם תקופת הרומאנטיקה. תקופה זו הלה, כידוע, בספריות אירופה בסוף המאה הי"ח ובמחציתה הראשונה של המאה הי"ט; אולם בספרתנו, שאחרה להקיץ לתחיה, נדחתה הרומאנטיקה למחציתה השניה של המאה העברה. בשעה שאחרים קראו כבר את הספורים הריאליים והמדויקים של דומא ופלובר, דוסטויובסקי וטורגינב, עסקו עוד אצלינו בכתיבת רומאנים של השתפכות־הנפש, פלפולים ומוסר־השכל כה„שמחת הנף" ו„שתי הקצוות". וההזון היה טבעי. סופרינו שבאותו הדור נתחנכו על הספרות הגרמאנית שהיתה עוד כמעט כולה רומאנטית, וכבלעם כך פלטם. גם נחוצה היתה לנו הרומאנטיקה, אם כי אחרה קצת לבוא. היא יצרה לנו מסורה פיוטית, לירית, פאנטאסטית, כעין חוליה המקשרת את ספרותנו הצעירה לעברנו הפיוטי הגדול; ובלעדי מסורה כזו — מסורה תמימה קצת ותפלה קצת, אבל קדושה — אין שום ספרות מתקיימת. המסתכל הריאלי, הפסיכולוג המעמיק, הציר הדיקן יכולים להיות מה שהם רק כשירגישו בקרבתם איזו עלית־נשמה, כשאיזו שכינה תעלה מיצירת העבר ותשרה עליהם. בלי ילדות אין בגרות; והבגרות המנוסה, היבשה והדיקנית, שואבת אצילותה בזכרונות הילדות. ואין צריך לאמר כי היצירות הפיוטיות הנעלות של ספרותנו הצעירה — יצירות שאנו מתפארים בהן בפני הבריות — אינן יונקות ומתפרנסות אלא מאותו העבר התמים והמגוחך קצת בעינינו. גם סגנון יצרה לנו הרומאנ־טיקה, כי בלי מליצותיהם של מפו וסמולינסקי לא היתה לנו כעת

הלשון המדויקת של בירשאדסקי. היא נתפתחה ע"י השתלשלות שמושית רבת־הגונים ולא יכלה להמצא לא בתלמוד, לא בשירי ר' יהודה הלוי ולא בתרגומי אבן־תיבון. לא נשדי איפא קלא בבירא דשתינו מיניה מיא.

על השיבותו ואמיתותו הקבועה של בעל־הבית מעידים הכלים מהתכנית הישנה, המחתות המגושמות, המוליאר הכרסני, כלי־הכסף העבים ותכשיטי־הזהב הכבדים; ועל אמיתותה החשובה של הספרות מעידות היצירות הישנות קצת בתבניתן והכבדות ברוב חלקיהן וכרכיהן. זוהי הרוחה הבורגנית. הספרים הקלאסיים שבכל ספרות נכתבו בטעם אותו הדור שבו היו מחבריהם הגדולים, ובשביל זה לא יחדלו בההוֹת הבאים מהיות קלאסיים, עשרה וגאונה של ספרותם. הרומאנטיקאים שאטובריאן, באלזק וויקטור־הוגו נחשבים עדיין בין בחירי הסופרים הפראנציים, כמו שגיתה ושילר לא אבדו כלום מערכם הקלאסי בשביל רומאנטיותם. לא נמעט איפא דמותו של בראנדשטיטר והשיבותו לספרותנו אם ניחס אותו בפרטים ידועים לסוג הרומאנטיקאים, ואם נכניסנו באיזה מובן לכפיפה אחת עם מפו, סמולנסקין וברודס.

הסימנים המובהקים של הרומאנטיקה הם: קמוץ בנתוח פסיכולוגי, אינטריגה נסית פחות או יותר והשקפה אופטימיסטית ותמימה קצת על המעשים והמאורעות. זכר מכל זה אנו מוצאים גם אצל בראנדשטיטר, אבל רק זכר. ישנם עוד פה ושם מטיבים העושים כל טוב (בן־דוד ומהללאל), אנשים המבקשים את מולדתם (ד"ר אלפסי), שיחות מפולפלות אהוכות קצת ועלמות יפות המתגעגעות לה„פרש" הבלתי נודע שהציל הייהן (לודביקה); אבל אין אלה אלא הזיונות בודדים. ביצירתו של בראנדשטיטר מרגשת כבר ראשית הטבעיות הריאלית ההולכת וכובשת את הספרות הרו־מאנית. חוש הסתכלותו הוא בהיר וחד, הערכתו הכללית של הנפשות היא נכונה ומנוסה, האינטריגה שלו נעשתה טבעית כמעט, וסגנונו הוא ברוה ויפה ופחות מליציו מאותו של כל בני־גילו. היא מתעצל לפעמים להרבות בתאור המימיקה והפיזיוגנומיה ומניח להקוראים לתאר להם את יפתו „ככל אות לבבם, בעינים שחורות או אמיצות, בלחיי שושן או חבצלת", וכו' וכו'; ובכ"ז היות ומפרפרות הן רוב נפשותיו. מאשקה המוזג, למשל. „טלית תורקית על ראשו יעטה וציציות ארוכות ועבות סרוחות ותריו ויטאטאו את רצפת הבית, תפלין גדולים על ראשו ועל זרועו וביה סדורו של האר"י ז"ל, אשר יתפלל בו ברוצו אנה ואנה". ובדיקוראציה כזו הוא מוזג כוסות לאורחיו הנוצרים ו„מולל באצבעותיו כמונה כסף". „שפתי מאשעק נעות גם גוו יתנועע כנוע עצי יער מפני רוח, ולא יפסוק רגע מתפלתו כי אם יזקוף ארבע מאצבעות שמאלו הכרוכות ברצועות

תפליו, ואת כף ימינו ישלח נגד האיש הדובר אליו כשואל שלומים".
וכשהלז מהרף ומקלל ואינו חפץ לשלם הוב ישן, הוא מזכיר לו בתנועתיו
ששתה בהקפה בעת שנגנו המנגנים ורקד עם מאי־אשה שפחתו: „מאשעק
יקפץ עתה וידלג פעמים ושלש בהוליכו את יד ימינו על זרוע שמאלו
הנה והנה כמנגן בכנור, אף יורה באצבעו על לוח שהיר התלוי על הקיר,
ועליו ארבע קיים כתובים בנתר, ועל השפחה הנוצרית העומדת אצל
האח" (ד"ר יוסף אלפסי").

יצורים חיים וריאליים כאלה ימצא הקורא בכל ספור של בראנד־שטיטר.

היסוד העקרי ביצירתו של בראנדשטיטר היא — הקומיקה, קומיקה טבעית המבדחת בפשטותה בלי שום כונה לבדה, קומיקה שיש בה ניצוץ מאותה של מוליור, הקומיקאי היותר גאוני של הזמן החדש. ויש להעיר, כי בראנדשטיטר הוא יחידי במקצוע הזה בספרותנו. יש לנו בעלי סאטירה עוקצת כיל"ג, בעלי אירוניה מלגלגת כפרץ, ובעלי הומר ואירוניה יחד כמנדלי מוכר־ספרים, אבל אין לנו בעל קומיקה מבדחת בטבעיותה, שאין בה שום תערובת פלפלין וטינדינציה, ושנוצרה רק לשם עצמה. בספרותנו היהודית מלא שלום־עליכם את התפקיד הזה באופנים ידועים, אבל בעברית לא מצא לו בראנדשטיטר עד כה שום מתחרים. כל ספור של בראנדשטיטר הוא קומידיה קטנה. אתם רואים כאן רוקחים ודוקטורים מתאבקים ומתגוללים ברפש הרחוב בשביל אשה, „גלגולים" מלאכותיים המבעתים את „הרבי" בעצמו, ומהומות תבערה בשביל אשת מלמד המתקוטטת השדכן המשדך את בוגרתה לבן היט. ה„קלויז" של החסידים ובערות יהודי גאליציה, שבתוכם ישב בראנד־שטיטר כל ימיו בתור סוקר צדדי מתון ומשתעשע — היו לו לאוצר עשיר שהספיק די הומר לכשרונו הקומיי. בתור בעל־הבית אמיד הוא כותב רק לשם תענוג עצמו, הוא כותב ושוחק, ואנו קוראים ושוחקים עמו. וכאן צריך לבקש סבת הערך הקיים של יצירתו; הקומדיות הטבעיות אינן מזדקנות מהרה ביתר סוגי הספרות. יצירותיהם של מוליור וסירבאנטים, למשל, מביאות אותנו לידי בולמוס של שחוק למרות מאות השנים המפרידות בינינו ובין הקומיקאים האלה, ולמרות זה שאפני החיים נשתנו לגמרי מאז ועד עתה. גם ספוריו של בראנדשטיטר הם מהיותר נוחים ורצויים עוד למקרא בין כל אותם שנכתבו בדור של „השחר", ושנתישנו כבר פחות או יותר.

בראנדשטיטר — ככל הקומיקאים האמתיים — אינו אוהב להאריך ולהעמיק את הצד הטראגי בהמהות שהוא מתאר. אין כאן מלחמות

פנימיות מרעישות והבלי הקריזיס של האפיקורסים הצעירים הנמצאים בין שני עולמות שונים, אין כאן דראמות של משפחה קורעות לב, ואין כאן פרובלימות חברתיות מסובכות ביותר. אם תתנוצצנה לפעמים דמעות בעיני קוראי ספוריו של בראנדשטיטר, תהיינה אלו דמעות של התרככות־לב נעימה, הבאה למראה פגישה בלתי צפויה של נאהבים נפרדים זה כמה, ולמראה האושר האידיאלי של נפשות תמימות. אולם לעתים הרבה יותר תכופות תהיינה הדמעות הללו דמעות של צחוק.

בהטראגיקומידיה של ה„קלויז" והחיים החשוכים והמקולקלים של יהודי גאליציה מבקש בראנדשטיטר ביחוד את הצד המגוחך. החתן שנלקחה ממנו כלתו אינו סובל מקנאת־גבר אלא „על הטלית והקיטל והשטריימיל והספאדיק, כי לקחו מאתו עליהם נפשו תאבל" („צורר היהודים בעיר גרילוב") ; החסידים הרעבים והבטלנים צולים תפוחי־אדמה בתנור הקלויז ושותים „משקה" במחיר הסחורות הפעוטות שהם גונבים מחנויות נשותיהם ומתכבדים בנגונים ; וה„רביים" משעשעים אותנו ב„המצאותיהם" או בהתאבקם יחד „כשני התולים בשק אחד". אצל בראנדשטיטר להמת כמעט תמיד הבערות. ההשכלה אינה עוברת בספוריו בתוך „החלוץ", כי הם עליה ומנע ממנה את החצים המרעלים של יושבי החשך ; ותחת זה בחר להעמיד את הכתות השחורים אלה מול אלה, והם מתנגחים יחד כתרנגולים של בית־בוקיא. יכה יוסי את יוסי — ובראנד־שטיטר יתיב וקא חייך.

הרב ר' שרגא נאות לתת למרדכי, תלמידו שנתפקר, את בתו הצעירה והיפה לפני בתו הבכירה והמכוערה פעסעלע, מפני שהרבנית שהלכה לעולמה צותה כן למרדכי בחלום („מרדכי קיזאוריץ") ; הרבי מזידיטשובקה, הקטלן לגבי נשים, מותר על רחל היפה, אחות אשתו שמתה, מפני שרפאל הבדחן התעטף בתכריכים ונראה בלילה להשמש ההולך להעיר את אנשי החברה של „השומרים לבקר", ובתור הרבנית שמתה צותה עליו שיזכיר להרבי את צוואת ר' יהודה החסיד „לא ישא אדם שתי אחיות זו אחר זו" ; והרבי מהבליהוב בורח מרקשוא מפני שדבוק מזויף גלה את תרמיתו בפני כל העם וקראו נבל וזועם ה'.

בראנדשטיטר אינו מכאיב לב גבוריו ולב קוראיו. הוא אוהב את אלה, גם את אלה, מפני שהוא כותב מתוך בדיחות והרחבת־הדעת. שום סופר לא התלוצץ כל כך על החסידים, ושום סופר לא פגע בהם פחות ממנו. הוא אינו שואף להיטיב את דרכם ע"י ספוריו, או יותר נכון — הוא אינו מאמין כי יש בכח ספוריו לעשות זאת. התפקיד העציב והמגוחך קצת של מוכיח אינו מוצא חן בעיני בראנדשטיטר, והוא

מניתו לאחרים. „לא כ:ג:יד מישרים אנכי, לא מטיף מוסר ולא מוכיח בשער, ואף לא לְהַשְׂכִּילְךָ או לְהַצְדִּיקְךָ ולהיטיב אחריתך מגמתי. לדברים כאלה וכאלה הרבה שליחים למקום, הרבה מוכיחים קנאים, נהשים ועקרבים, מחזיקי הדת ומצדיקי הרבים; הרבה מטיפים מתוקנים — הרבות פיפיות, מתבוללים מתנכרים וכל מיני פורעניות; הרבה יראים ומשכילים יארבו בכל פנה, אלה להצדיקך ואלה להשכילך בינה. ואנכי איש תם הגני, רק סופר פשוט, מספר ספורים בעלמא" („דברים כהויתם").

מובן מאליו, כי בראנדשטיטר נותן אחרית יפה לגבוריו, וכי לכל „המעשיות" שלו ישנו „סוף טוב". הוא מונה את עצמו בין „הסופרים הטובים אשר לא ירצחו את יצורי דמיונם, כי אם יגדלום לתורה ולחופה ולמעשים טובים". ומענין הוא הפאראליל שיל"ג מעביר בפרט זה בינו ובין בראנדשטיטר. באחד ממכתביו לְהַסֹּפֵר הזה (נדפסו ב„לוח שעשועים", א) כותב יל"ג: „אשריך, ידידי, כי נפל חבלך בנעימים... ואני לי כי נולדתי במזל מאדים ונגזר עלי,

„כי כל הנפשות אשר עשיתי
הפלתי למשואות בחללים דכאתי...

אבל כמוני כמוך אין אנחנו בני חורין במעשינו ובעצבון ידינו. הכל צפוי ע"פ הסבות הסובבות אותנו והרשות לא נתונה לנו לשנות הדברים מהויתן. היו אחינו בארצך שונים מחייהם בארצי. בארצך ישבו בני ישראל בשלוה ובמשמני מדינה, מהיץ לא תשכל בם חרב נקמת נקם שאינם בני ברית, ומחדרים לא תפל עליהם אימה מאת רועים תועים ומאשרים מתעים... לא כן אנכי עמדי בקרב עמי ונחלתי ישראל בארצי, אשר כל הדברים הפוכים (שם) מהפכת אלהים ומהפכת זר"ם" (מכתב א).

הנימוק לא עלה יפה. המצב החמרי של יהודי גאליציה לא טוב הוא מאותו של יהודי רוסיה, וב„הרועים" ו„המאשרים" שבגאליציה בודאי אין לקנא. ההבדל שבין בראנדשטיטר ויל"ג הוא איפא אישי. יל"ג היה מורה וסופר עני, איש מלחמה ומר־נפש כל ימיו. הוא רדף את האורתודוכסים בסאטירה עוקצת, והם רדפו אותו במלשינות. הוא אהב בכל נפשו את „ההשכלה" המדומה והאמתית, את הכפתרים ואת הדיפ־לומים כמו את אור־המדע. ובמדה זו שנא את גבוריו הקבצנים והבוערים שריח היהדות האורתודוכסית נודף מהם; ועל כן „הפיל אותם למשואות" והרגיש בזה מעין נקמה ונחמה.

כנגד זה היה בראנדשטיטר איש אמיד ורואה בטובה כל ימיו, והסקיפטיות שלו הצילה אותו מכל מלחמה ומכל קנאה וקצוניות. הוא

רואה את נגעי „הנגידים", כמו את קורטב הטוב שישנו אצל החסידים הפראים. הוא מתלוצץ בהנאה על משכילי הקלפים ובתי־הקאפה, היהודים הפולנים והאשכנזים הבועטים ביהדות, ועל המשכילות־למחצה הרצות „מבית־התפלה לבית־המרזח ומבית־המרזח להרבי מגריליב או להקדוש מליפזין, מהקדוש מליפזין להצוענית הקוסמת־בקלפים, ומהקוסמת למקוה המים; משם לאחד הראמאנען מפוילדעקאק, ומן הראמאנען להתחינה אמהות; מהתחינה לבית המצחק, ומבית־המצחק להגולהת לגלח את שער ראשן, ומשם שנית להרבי או הצוענית" (ראשית מדון ואחריתו). ומצד אחר מרגיש בראנדשטיטר איזו קרבה רוחנית להיהודים הנבערים והבטלנים מדור הישן. „באמת לא שנאתי אותם בלבי — כותב הוא לאחד מרעיו— אדרבה, אם גם התלתי בם על סכלותם, אהבתי אותם על המדות הטובות שהם מצטיינים בהן הרבה יותר מאחינו הנאורים החדשים. ועל דעתם עכ"פ את התורה אשר גדלתי עמה, ואשר הנאורים בעירי לא ידעו ולא שמעו וגם לא יחפצו לדעת ולשמוע ממנה דבר. וכשם שלא נלחמתי אנכי בהחסידים ולא שנאתים, ככה לא נלחמו גם המה בי, ולא שנאוני ולא עשו לי כל רעה מעודי".

אפשר שהחסידים לא עשו רעה לבראנדשטיטר מעודו לא רק מחמת האהבה האפלטונית המשותפת שיש ביניהם, אלא גם מפני שהוא איש אמיד, אחד מראשי קהל עדתו משנת השלשים לימי חייו עד היום הזה, ושופט־אזרח עם התאר „קייזערליכער ראטה" בבית־המשפט המחוזי בעיר טארנוב; ואפשר שדעתו של ברנדשטיטר רחבה ומבודחת עליו תמיד מפניו שהגיע למה שילי"ג שאף ולא הגיע אליו. בכל אופן עשו המסבות החצוניות והתכונה הפסיכולוגית את בראנדשטיטר למה שהוא, היינו להסופר העברי היחידי בדורו, שלא נרדף מעולם מחמת קנאים; ומה שחשוב ביותר — להסופר העברי היחיד בדורו, שתאר את המעשים כמו שהם באופן אוביוקטיבי, מבלי כל התמרמרות סוביוקטיבית. הוא נהנה מן הפוטוגראפיות הקומיות שצלם, שמח במעשי־ידיו ואהב את גבוריו שהוא מהתל בהם מתוך חיבה, ועל כן לא התנקש בנפשם. ה„קייזערליכער ראטה" לא שפך דם נקי.

אולם יחוסו הנוח והחביב של בראנדשטיטר לכל מיני הבריות שהוא בא במגע עמהן, אינו מונע אותו מהיות אדוק בהשכלה לא פחות משהוא אדוק באהבת עמו ותורתו. הסקיפטיות שלו שותקת בשעה שהוא נוגע בהענינים הקדושים הללו. היא מניחה לו להאמין כאן כחפצו, במנעה אותו בכ"ז ממלחמה וקנאה יתרה. בראנדשטיטר אינו מסופק, כי אחריתו של המומר היא רעה מאד, ויוסף המסית היא כמעט הנפש האחת

שגזר עליה כליה מתוך דאבון לב („מהיל אל היל"). וכמו כן אינו מסופק אף רגע בנצחון ההשכלה. „שוא לכם, אתם „ארזי הלבנון" אשר בין התנור והכירים, שוא לכם, אתם „מלכי רבנן", המתאמרים למשול באין מעצור בשמים ובארץ, ותאמרו להתום בעד אור כי יהל ולעצור בעד ההשכלה הצועדת בצעדי און לרוח העת הנאורה! דרך אחד כי תסגרו בעדה ובשבעה דרכים תפרץ אליכם, ועלתה ובאה גם בבתי־מדרשיכם, בירות ממשלתכם, וירדה גם לשפל מושבכם, ובאה בחדרי בניכם ובנותיכם, ונחה עליהם רוח חדשה, רוח חכמה וגבורה, רוח חופש וחיים, למרות העפר אשר תעפרו סביבם בעלים נושנים ובלים, ולמרות עיני קדושיכם אשר שרצו בקרבכם כהצפרדעים ביאורי מצרים!" („צורר היהודים בעיר גריליב").

הקומיקאי היה לנביא, ומשאו מהיה מתים. הבטלנים הצעירים בגאליציה קוראים את ספרו הקטן של בראנדשטיטר אחרי הכרכים הגדולים והעבים בשבתם בביהמ"ד, והכרכים הגדולים מנוצחים ע"י הספר הקטן שהגינו עליו. לא להנם זכו כבר ספוריו של בראנדשטיטר לשלש מהדורות. לא רק המתרגמים האנגלים, הרוסים, הפולאנים והיהודיים מצאו בהם חפץ, כי גם חובשי בית־המדרש הרגישו בהם טעם לשבח. ומי יודע אם בראנדשטיטר המכבד והחביב, המתון והסקיפטי, לא עשה לטובת הפצת ההשכלה בין בני עמו יותר מכל אלה שבשרו את בואה ברעם כלי־תותח?

אנחנו קרובים להאמין בזה, אלא שבראנדשטיטר היא סקיפטי גם בנוגע לתועלת יצירתו. הוא אוהב להשתמש בהאירוניה הנעימה של „גדלנות מתלוצצת", המגדילה את הקטן כדי להבליט יותר את קטנותו, אירוניה שהאנגלים קוראים לה .mock-heroic והוא משתמש בה לא רק בנוגע לאחרים אלא גם לעצמו. „זכיתי לכבוד גדול גם על דברים קלי־ערך שהעשרתי בהם, כביכול, את ספרות ישראל". הוא יודע, כי איננו „סופר עברי מושבע שתורתו אומנתו וממית את עצמו באהלה של השכלת הכלל". „רק סופר ארעי אנכי — אומר הוא באחד ממכתביו — לאשרם של הקוראים הנכבדים, ואולי גם לאשרי אני".

ענוה — סמן יפה לסופר.

ונקל לו לבראנדשטיטר להיות ענו ומלגלג על עצמו, מפני שלא חדל להיות יוצר. דרכם של הסופרים מהדור העבר להיות למתמרמרים אחרי שהיו לאינבאלידים. עינם צרה בהסופרים הצעירים, שירשו אותם בחייהם ושאינם זהירים תמיד ב„כבוד אב"; ובהשכבם כי כבר נשתכחו

מאחרים הם זוכרים בעצמם — ולפעמים בהתלהבות יתרה — את כמדם שהלף. הם מבטלים את ההוה כדי שלא להיות למבוטלים, ועוסקים בפולחן השאי להעבר היקר. אולם במספרם לא ימנה בראנדשטיטר. הוא לא היה עוד לאינבאליד.

יצירותיו האחרונות שנדפסו במאספים שונים, או הנדפסות עתה בפעם הראשונה מתוך כת״י — משמיעות לנו איזה הד מהשאלות הלאומיות וההכרתיות שהעסיקו את עולמנו בהעת האחרונה. בראנד־שטיטר הקדיש ספורים להציונות וישוב א״י („זלמן גוי׳ — השלח; „ממערב למזרח״ — ממזרח וממערב), לסדור הקהלות שלנו (תלמוד תורה״ — האשכול), להתעמולה נגד המסחר בנפשות הנפרץ בגא־ליציה („ר׳ לעמעל תרווד״), להדימוקראטיה המתעוררת אצלינו („אספת הקהל בק״ק אבדערא הקטנה״), להתהדרות בהאומניות הליבראליות ולהתרפות מוסרות המשפחה בישראל („הבר טוב״). כמובן, לא יצא בראנדשטיטר גם כאן מגבולות מהותו הספרותית ולא נסה לתת לנו פתרונים תיאוריים ומעשיים לכל השאלות הללו. הרומאנטיקאי והקומי־קאי נשאר נאמן לעצמו, ויתאר לנו אידיליות או סצינות מגוחכות גם באותם המקצועות שאחרים מיגעים בהם את מוחם ומוהנו. גם ברוך יהיה!

ד״ר מ. רבינזון.

מרדכי קיזאוויטץ.

א.

הרב ר' שרגא חריף ובנותיו.

מי בכם קוראים אהובים שמע את שם ר' שרגא חריף מעודו? מי בכם שמע דבר מהפמתו והריפותו הגדולה? אין גם אחד?! — צר לי מאד כי אות הוא אשר מעולם לא הייתם עוד בעיר נזבא המפוארה, והאיש אשר לא היה בעיר הזאת, לא היה עוד בעיר ואם בישראל מימיו! — נזבא היא עיר בנויה על שפת הנהר ווייכסעל, הרחק מאד ממסלת הברזל, המסלה אשר בה תעבור ההשכלה מעיר לעיר וממטלכה לממלכה, גם עמודי הטעלגראף וקויהם לא יראו בכל גבולה, אפס תחת קוי הטעלגראף, קוי העירוב מתוחים בכל הוצותיה, ותחת קול אופני מרכבות הקיטור, קול מקבת השמש ישמע בכל ערב ובכל בקר על פתחי יושביה כמשפט, ור' שרגא חריף הוא רב העיר ואם בישראל הזאת!—כל באי שער העיר נזבא יעידו ויגידו, כי הרב ר' שרגא מפואר בכל קצוי תבל; הן התוספות הקשים אשר כל העולם כלו יחקור וידרוש לדעת בהם פשר, יפרש הוא ברוב חריפותו, וגם להידות המהרש"א ההתומות וסתומות מיום הוסדה ארץ ימצא בהכמתו פתרון, ומלבד כל אלה הוא הכם בכל שבע החכמות! „ובאיזה אוניווערזיטעט", תשאל קורא נעים, „למד הרב הזה? בפאריז, וויען, לייפציג או האללע?" שגית הפעם מאד! ר' שרגא הוא צדיק תמים וחלילה לו מהציג כף רגלו בבתי למוד באלה ומה גם להקשיב שמה בקול מורים, הוא שאב כל הכמתו וידיעתו ממעינות טהורים, מעיני התלמוד והפוסקים. בהם למד חכמת הטבע, הכמת הבנין, הכמת הנגון וכו' וכו', ויהי לאות

בידיעתו הגדולה בחכמת החשבון והמדידה, עד כי ידע את כל היוצר הנפלא לשבת פרשת שקלים, על פה... גם דקדוק שפת עבר אשר ידע נאמנה כי לא תסכון לבני ישראל למאומה, גם את החכמה הזאת למד, למען דעת מה להשיב לאפיקורוס—. אמנם כל החכמות האמורות לקח לו ר׳ שרגא רק לרקחות ולטבחות לפלפוליו העמוקים. ומה ינעמו דרשותיו אשר ידרוש בבית הכנסת פעמים בכל שנה ושנה! בשבת הגדול כאשר יבאר דיני פתח פתוח או טפת הלב שנפלה על ההתיכה, והשומעים ישמחו לקולו כאלו ראו את הים הנורא פותח את לועו והמצרים נופלים ויורדים במצולה כמו אבן, ובשבת תשובה עת ידרוש בדיני שומרים או טומאת בית הפרס וכל העם יבכו לקול מוסריו ויתודו על הטאתיהם בלב נדכה ורוח נשברה. — עוד יהרדו עד היום הזה בני העיר נזבא לזכר הדרשה אשר דרש בשבת תשובה, זה שתים עשרה שנה, בסוגיא דמילה בצרעת, כי היתה אז זעקת שבר בבית הכנסת עדי גם הנשים בכו בכיה גדולה מאד.—

וה׳ ברך את ר׳ שרגא בבנות טובות ויפות מראה במספר שבטי ישראל. בבנים זכרים לא ברכהו ה׳, אך בתו הגדולה, פעסעלע, אשר ילדה לו מלכה אשתו הראשונה לפני שמונה עשרה שנה, טובה היא לו מעשרה בנים. בתו הגדולה אמרנו, אך אל נא ידמה הקורא כי גדולה בקומה היא פעסעלע, לא זאת! פעסעלע היא קטנת קומה ודקת בשר, כאמה הרבנית עליה השלום, אבל גדולה היא בחכמה ובמעשים טובים, ור׳ שרגא אביה בעצמו יענה בה, כי לו היתה זָכָר, כי אז ישבה בטח על כסא רבנות באחת ערי ישראל הגדולות כעיר נזבא או — לבוב. אבן גם בהיותה נקבה לא ידאג לה ר׳ שרגא מאומה, הן החטם ארוך ואדום ושִׁנֶּיהָ שחורות וגדולות, אות אמת הוא, כי ה׳ יברך את פרי בטנה,[1]) ותהיה אם בישראל לכבוד ולתפארת. — גם אחותה, בת אביה, אסתר הצעירה אך גדולה ממנה, גם היא נערה

1) חוטם אדום ושִׁנַּיִם שחורות סימן מובהק אצל נשי נאליציען לברכת פרי בטן.—

טובת שכל וטעם ור׳ שרגא יאהבנה כנפשו, כי גם היא תשוה בכל וכל לאמה הצנועה, אשתו השניה עליה השלום. אסתר היא דשנה ורעננה כתמר פורה, הטמה איננו אדום, אבל להייה ארומות כשושנים באבם ושפתותיה כשני מלאות חן עלומים, גם בשִנַיִם שחורות לא הננה אותה הטבע הנדיבה כאשר עשתה לפעסעלע אהותה, אך תחתיהן נתנה לה עינים שהורות, גרולות ומאירות ככוכבים ברקיע השמים.—

ב.

מרדכי קיזאַוויטץ.

בבית הרב ר׳ שרגא הריף למד נער בן שבע עשרה שנה ושמו מרדכי, אך הבריו ומיודעיו קראוהו רק בשם קיזאוויטץ על שם הכפר קיזאוויטץ מקום מולדתו הקרוב לעיר נזבא. בן שבע שנים הובא מרדכי מכפר קיזאוויטץ העירה ואביו ר׳ נהום נתן אותו בידי המלמד ר׳ בערל ללמדו משנה וגמרא, ולהדריכו בדרך הלומדים עד אשר יצלה לבוא לבית המדרש, לקהת תורה מפי הרב או מאחד מתלמידיו. אם אמנם כי באין ספק רחף אז ר׳ נהום על כנפי התקוה בבה דמיונו, ויבט ברוהו לימים יוצרו עת ישב גם מרדכי בנו על כסא המלמדות באחת מקהלות ישראל וירדה בעדר תלמידיו כר׳ בערל מורו; אך הגם פִלֵל כי עד מהרה יצא שם בנו זה לתהלה ולתפארת בכל פנות העיר נזבא? הגם פִלֵל כי טרם ימלאו לו עוד שלש עשרה שנה יעזוב את הדר מלמדו ויסופה לתלמידי ר׳ שרגא רב העיר? — בן אדם קצר רואי! ארמונות ומבצרים תבנה לך ברוה דמיונך, תכוננם ותהזקם בחומות ברזל ונחשת, והנה רוה המקרה או ההשגחה יַשב בם ברגע והיו למשואות נצה, ואשר לא תקוה ולא יעלה על לבבך יתנו לך האלהים לפתע פתאום בידים מלאות ונדיבות!—ר׳ נחום ישב בבית המלון אשר לו בכפר קיזאוויטץ, נשא ונתן באמונה עם דכפריים אנשי מקומו, קנה מהם עורות ארנבות ושפנים, וימכור

להם יין שרף, שכר ועלי טאבאק ככל אשר בחרו, ולא שם את לבו לזכור את בנו אשר השתלם בעת ההיא בעיר מיום ליום, ויעל מעלה מעלה, עד אשר היה לגבור חיל ושר צבא במלחמתה של תורה. — „מלחמתה של תורה?", ישאל הקורא הבלתי למוד, „ומי הם אויבי התורה ואנשי ריבה?" צדקת מאד! אענך, אין אויבים לתורת ה' צבאות אפס לומדיה ושוחריה ילחמו אלה את אלה, ובכה גדול ויד הזקה ילחמו, לא לשלול שלל ולבוז בז הלילה כי אם להוציא דין אמת לאמתו, למען ידע ישראל את הדרך אשר ילך בו ואת המעשה אשר יעשה, בדברים אשר עקרי אמונתנו ישרשו בהם: מתי יאכל את הביצה שנולדה ביום טוב, אם ירחץ תחלה את ימינו או את שמאלו בקומו בבקר ממטתו, ועוד דברים כאלה העומדים ברומו של עולם לאין ספורות.—

והבחור מרדכי הלך וגדל מיום ליום, וירא ר' שרגא כי ברכה בו ויספחהו אל ביתו ויהי לו כבן, מפתו אכל, מכוסו שתה ובספריו למד וכל אשר בבית ר' שרגא לא אצל מבחירו רצתה נפשו בו, גם בנותיו התהלכו את מרדכי באהבה וידידות, הכינו את כתנתו ליום השבת, הציעו את מטתו אף תקנו את שמלותיו, ועת שב עיף ויגע משדה המערכה, הוא בית המדרש אשר בו להם מלחמתה של תורה, לבית מעון ר' שרגא אביהן, ספרו וצחקו עמו בתום לב זרוח נכון כעם אח או אחות מבטן אחת. — ככה הלפו למרדכי חמש שנים בבית מורו ר' שרגא, ובמשך העת הזאת עלה על במתי התלמוד ויעש חיל בכל חלקי השלחן ערוך, ויהי למופת לבחירי עירו, כי יומם ולילה אך הגה בספרים ולא ידע דבר מכל הנעשה מכתלי בית המדרש והוצה לו. לו התבונן אז מרדכי היטב, כי אז הכיר וידע כי אסתר תשמור את כל צעדיו ובנפש שמחה תספור כל שעל ושעל אשר יעלה מעלה; אך הוא לא התבונן על אסתר והגות לבה הטהור כאשר לא התבונן על פעסעלע וחטמה האדום, כי את כל בנות ר' שרגא אהב במדה אחת, כאשר יאהב האיש את אחיותיו הטובות. מה נפלאו מפעלות ההשגחה העליונה ומה רבו פעולותיה! היא מסבות תסובב בתהבלותיה ופעמים אין מספר תתלה בשלשלת מקרים קטנים וקלים, מחזות גדולים ונוראים

אשר עליהם ישתוממו כל בני חלוף בהתבוננם בם! לולא אכל המלך לודוויג הששה עשר מעט מרק בבית הדואר אשר בפ״ט מענעהולד, כי עתה התבל כלה לא היתה אשר הִנֶה עתה, ולולא מצא מרדכי את הספר „מורה נבוכים״ בבית אחד מגרי העיר נזבא, כי עתה לא העשרתי אנכי את הליטעראטור העברית בספורי זה, ולא הלאֵתי עתה את הקוראים בהגיוני! — אבל מרדכי מצא את הספר „מורה נבוכים״ ואנכי הנני נאלץ לטוות עתה את הוט ספורי הלאה.—

בן שבע עשרה שנה המציאה ההשגחה העליונה למרדכי ידידנו את מבחר ספרי רבנו משה בן מיימון, הוא ספר „המורה״ אשר כתב. בעזר המורה לצדקה הזה ההל מרדכי לפקוח את עיניו לאט לאט, עדי ראה ויתבונן כי אמנם כבר מלא כרסו בש״ס ופוסקים אבל נפשו עורנה ריקה מכל דעת ומזמה. — אך איפה תמצא הדעת הזאת ואיזה מקום בינה? מפי מי יקח לקח? מפי המלמד ר׳ בערל, או מפי הרב ר׳ שרגא אשר למד כל שבע ההכמות מן התלמוד ומפרשיו? שאלות אלה לא נתנו מנוה למרדכי ביום ותגרשנה גם בלילה תנומה מעפעפיו. ומה נורא היה מצבו בעת הזאת! בלמודי ר׳ שרגא לא מצא עוד הפץ וההכמה תאות לבבו רהוקה ממנו ולא ידע גם את מקומה.—בצרת נפשו הפש אז מרדכי בין כל מכיריו אולי ימצא יֵעַ או רעיה לשפוך מרי שיחו לפניהם. וכאשר התבונן אז בפני אסתר בת מורו, נבא רוחו לו כי היא תקה חלק בכל פגעי לבבו, ומני אז והלאה, כל עת פגשו עיניו את עיניה האדימו פני שניהם כדם.—

ג.

התנאים.

ויהי היום ויבא ר׳ נחום אבי מרדכי לרגלי מסחרו העירה, ויסר גם לבית הרב להודות לו על חסדו וטובו את מרדכי בנו, ולהקריב לו גם את מנחתו הקטנה, חמאת בקר וחריצי חלב, קמח

רֹגֶן ותפוחי ארפה, כאשר הסכן הסכינו בני הכפרים להביא לרבני העיר בבואם לראות את פניהם. כבוא עתה ר' נחום לחדר הרב, שררה שם דומיה עמוקה ולא הרהיב בנפשו עז לגשת אל ר' שרגא היושב בקרב תלמידיו ומעמיק לחשוב מהשבות למצוא את הרעיון הצפון בספר הפתוח אשר לפניו. „הפלא ופלא", אמר ר' שרגא כמדבר אל לבו, „הפלא ופלא! שבעים פנים לתורה, ולכל פן ופן אלפי אלפים פרושים, ואנכי לא אמצא גם אחד מהם?"—התלמידים הביטו איש בפני רעהו כמשתוממים, ור' שרגא אשר לא גרע עד הנה עין מספרו, עצם עתה את שתי עיניו בהזקה וישב דומם כאיש אשר אין נשמת רוח חיים באפיו. פתאום החל להניע את ראשו הנה והנה, ויהלוך בהפזה את שער זקנו הקצר, ובעוד רגעים אהדים אורו עיניו ויקם מכסאו ויקרא בשמחה: „יגעתי ומצאתי! האח! אשרנו מה טוב חלקנו! אין קץ להכמת ישראל, וכל ההכמות וההמצאות אשר נודעו מימות האדם הראשון עד היום הזה, הלא אנכי ידעתי כלן, ידעתי כי בהערים הגדולות המציאו האנשים בהכמתם לנסוע בלי סוסים ולשלוח מכתבים על הטעלגראף, אבל האמינו לי כי כל ההמצאות האלה מהבל הנה יחד נגד מלה אחת, נגד אות אחת בהגמרא הקדושה!" „הכונו איפוא בני", הוסיף בעליצות נפשו, „הכונו ואשמיעכם פלאות!" בפיו דבר ובידו מלא, ויאחז את מרדכי היושב לימינו בערפו ויפרפרהו למען עורר את רוחו לשמוע בלמודיו, ובסופה וסערה הואל ר' שרגא לבאר את דברי ההלכה אשר לפניו ויהי קולות וצעקית ומהומה גדולה בקרב התלמידים. שאלות אלף ורבבות תשובות, ר' שרגא ידבר עדי נהר גרונו, ומרדכי קיזאוויטץ יענה את כלם בקול גדול.—

ור' נחום אשר בעינים מפיקות שמהה וגיל ראה את כל החזיון הזה, לא יכול עוד לעצור ברוחו, ואחרי כי שבה סערת שלהבתה של תורה לדממה, נגש אל הרב ויקרא בלב מלא רגשי תורה על כל גדותיו: „יישר כחך אדוני ורבי! יישר כחך שהכנסת את בני תחת כנפי השכינה ועיני עבדך רואות, אך אנכי עני ואביון ומה הגמול אשר אוכל לשלם לאדוני על כל ההסד הזה?—"

„ר' נחום?", שאל ר' שרגא בהושיטו את ידו לו, „אך כן הוא, ר' נחום בעצמו, שלום עליכם ר' נחום!"

„עליכם שלום!", ענה האיש ויגע ביראת כבוד בקצה אצבעות הרב, „אנכי נחום מכפר קיזאוויטץ, אבי מרדכי אשר עמו הרבה אדוני את חסדו מעודו עד..."

„ידעתי ידעתי", ענה הרב ולא נתן את האיש לכלות את תודתו, ויפן לתלמידיו ויאמר: „לכו עתה לבית המדרש ושנו ושלשו אשר למדתם היום כי פלאות רבות גליתי היום לפניכם. גם אתה מרדכי לך לחדרך והנפש מעט כי פניך רעים היום, ואנכי אשיח פה מעט את אביך אשר לא ראיתיו זה כמה". התלמידים נשמטו אחד אחד וגם מרדכי הלך עמהם, ור' שרגא אמר לר' נחום: „שבה נא פה למולי ידידי כי דבר גדול יש לי לדבר היום באזניך. אותך ידידי חנן אלהים בבן יקיר, חכם ונבון בתורתנו הקדושה אשר יהגה בה יומם ולילה ואתה ידעת היטב כי רק מידי זאת לו, אנכי נטעתי את היונק הזה על נהלי התלמוד והפוסקים ואך ממני פריו נמצא."

„זאת ידעתי נאמנה", אמר ר' נחום, „וגם אם רק בן כפר..."

הרב לא נתן גם עתה את ר' נחום לדבר ויוסף לאמר: „ממני מנע אלהים בן זכר, בן לא יצא מחלצי, אך תחת זה הנה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ופעסעלע שמה והיא טובה לי מעשרה בנים הכמים וטובים, אם תחפוץ בה ידידי אתן אותה למרדכי בנך לאשה ואקחהו להתן לי, בביתי ישב ועל שלחני יאכל כל ימי היי וירש גם את כסא הרבנות אחרי לאחר מאה ועשרים שנה, השמעת ר' נחום את דברי?"

„אם שמעתי?", קרא ר' נחום בחרדה, „כל הגה אשר יצא מפי אדוני שמעתי באזנים קשובות, ובכל זאת לא תאמין נפשי כי נכונה שמעתי באזני אלה!"

„ומדוע?", שאל הרב.

„דמיתי לשמוע", ענה ר' נחום, „כי אדוני יאמר לתת את בתו למרדכי בני לאשה, ואם לא בחלום הנני דובר עם אדוני הפעם, אז... אך אין זאת כי אם התל יהתל בי. הן רק בן כפר

אנכי, מסכן וחסר כל תבונה ואיכה אהין להאמין כי אתחתן ברב גדול ונכבד בישראל?"

„לא בחלום והזיון לילה הנך דובר עמי ידידי", ענה הרב, „גם חלילה לי להתל בכל איש מבני ישראל, ואם מאלהים יצא הדבר, אראך עד מהרה לדעת כי אך באמת וצדק דברתי את דברי, ועוד בלילה הזה נשמחה יחדיו במשתה התנאים."

ובלילה הזה שמחו יחד במשתה התנאים, וכל בני העיר נקראו אף באו לקחת חלק בשמחת רבם המפואר. ומי יספר את רב הכבוד והיקר אשר נעשה לר' נחום אז? בראש השלחן ישב לימין הרב מחותנו, וכל נגידי העיר ברכוהו בברכת „מזל טוב" גם ראש הקהל הגביר ר' ברך אשר שמעו הטוב הולך למרחקי ארץ גם הוא דבר את ר' נחום פה אל פה: „אשריך", אמר לו, „אשריך ר' נחום מקיזאוויטץ שזכית לכך להתחתן במלך, מלכי רבנן!"

„ומה טוב הלקי", ענה ר' נחום בענות רוחו, „שזכיתי לשבת במושב גבירים ולדבר את כבוד ראש הקהל, ואנכי הדל בכל יושבי הכפר מקום מגורי, קטנתי מכל החסד הרב אשר עשה עמדי אלהים הפעם!"

„החרישו עתה אחי ורעי!", אמר הרב, „החרישו מעט ואקרא באזניכם את דברי התנאים והברית." השמש הכה בידו על השלחן ויהס את המדברים והרב ר' שרגא המאושר קרא את התנאים מן הגליון אשר בידו ובהגיעו להדברים: „הבחור החשוב כמר מרדכי ישא למזל טוב ולשעה מוצלחת את הבתולה המהללה מרת פעסעל בחפה וקדושין כדת משה וישראל" הורו פני מרדכי כמות ויורד לארץ ראשו, אך איש לא ידע אז את נגעי לבב מרדכי האמלל, וכל מכיריו האמינו כי אין ממנת חלקו טובה עוד בארץ החיים.— ברגש קדש קרא ר' שרגא את כל דברי התנאים מהחל עד תמם. „וליתר תוקף ועז", קרא באחרונה בקול גדול, „באו הצדדים והחתן והכלה בעצמם על החתום נאם הקטן שרגא אב"ד דפה ק"ק, נאם הקטן נחום מכפר קיזאוויטץ, נאם הקטן מרדכי בן ר' נחום נאם הקטנה פעסל בת הרב דפה." „מזל טוב! מזל טוב!" קראו הקרואים

כלם בשמחה וישליחו לארץ קערות, קדרות וצלחות לשברן לשברים במשפט, ואיש מהם לא התבונן כי גם לבבות שנים נשברו עתה לרסיסים, לבות מרדכי ואסתר.—

ה.

אהבה.

השחר יצא על הארץ והקרואים שבו שמחים וטובי לב, אבל עיפים ויגעים איש איש לביתו. גם כל אנשי בית הרב שכבו לישן ולהנפש מעט מעמל הלילה ההוא, ומרדכי ישב בחדרו לבדו ואנחות אין מספר התפרצו מעמקי לבבו הקרוע. „אהה!", קרא במרי שיחו, „אמלל אנכי מכל בני הלוף, אמלל מכל בני עוני סלה! תפתה ואבדון שרי שאול מתחת התלו בי היום ויסעו כעץ כל תקותי יהד!"— „המלך", הוסיף לדבר בצחוק מכאיב לב כאיש אשר יאמר נואש להבל כלה, „המלך התחתן בי, יאמר בֵרך האויל, אכן מלך הוא! אך מלך בלהות התחתן בי היום, ובשתים התחתן בי! פעסעלע בת מורי אשר השבתיה תמיד כאחות לי ואשר נהפכה עתה פתאום לשממית או שעיר מדבר בעיני עדי אתעבנה בכל נפשי ורוחי, פעסעלע זאת תנתן לי לעזר כנגדי; ואת מבחר ימי ושנותי אבלה בהבל בבית ר' שרגא, קבר כל תקותי ומאויי לבבי!" — „אך מה זה", הוסיף אחרי ההרישו רגעים אחדים, „מי זה יאלצני לקחת את תועבת נפשי לאשה לי ולהשאר נצה בהעיר נזבא הגלמודה? הלא התבל פתוחה ורחבה האין בה מקום לאמלל כמוני גם בלעדי העיר הזאת? ומה זה יעצרני מנתק את העבותות אשר יאסרוני אל בית ר' שרגא ומשפחתו? מה לי פה ומי..." מרדכי ההריש פתאום ויעצור ברוה שפתיו כי רגשות מוזרים לו עד עתה החלו להתרוצץ בבתי נפשו. „אסתר!", קרא לבבו בקרבו, „אסתר תאסרך אל הבית הזה בעבותות ידידות ואהבה!"— „אהבה!" — פני העלם האדימו כדם וכל עצמותיו חרדו לקול הרעיון הזה אשר לא עלה עוד על לבבו הטהור מעודו—„אהבה...?

אהה! בחור אמון על ברכי התורה הקרושה יאהב עלמה! ואיך אשא ראשי נגד חברי בני גילי? הן געטצל, פנחס, גימפל, נחמן ונפתלי נשאו להם נשים אף הולידו בנים ובנות, האם אהב איש מהם את אשתו אשר לקח? הידע גם אחד מהם מה היא אהבה הזאת? ומדוע רק אנכי נפלתי ירדתי כה פלאים לאהוב נערה בתול... אך שעו ממני שרעפי עון! לא אאהוב גם אני! הי נפשי לא אאהוב נצח!"

אבל האהבה עזה היא כמות וכמוהו לא תשא פני כל כופר! גם פני הבחור האמון על ברכי התורה הקדושה לא נשאה, ולמורת רוח שבועתו התפרצה והתלקחה בכל חררי לבבו ותהי לשלהבת־יה.—

„לא אאהוב לא אלכד בפח!", גמר מרדכי אומר במו פיו, „ועוד היום הנני עוזב את העיר נזבא ואת כל בית ר׳ שרגא לבלי שוב אליהם עוד. אנה אלך ואל מי אפנה? לא אדע עוד לנכון אבל למען לא יעצרוני מעשות את הפצי, אומר לר׳ שרגא כי הולך אני לעיר פרעסבורג ללמוד בישיבת הרב שמה". — „עצתי נכונה אסתר!", קרא בהביטו בעד הלונו, ובראותו כי כבר יצא השמש להאיר על הארץ, פתח את דלתי חדרו לצאת החוצה. אך מה נבהל עתה מרדכי ומה רחפו עצמותיו! העלמה אשר עד הרגע הזה היתה כל הגות רוחו, העלמה הזאת עומדת לפניו על מפתן חדרו, ובקול ערב ונעים תשאלהו: „הקראת לי, מרדכי?"

„אם קראתיך?", שאל מרדכי בבהלה, „ומתי?"

„אני דמיתי לשמוע את קולך קורא לי מן החלון", ענתה הנערה גם היא בשפתים רועדות, „שגיתי אפוא ואלך לי."

„לכי לשלום!", הפיץ מרדכי לענות, אך למרות הפצו הביעה לשונו אחרת. — „אבל קראתיך! קראתיך אסתר! ואם גם עיני לא ראתך, הן לפני רוחי תמונתך מרחפת תמיד וכל עורקי לבבי קראוך הנה!... התחפצי אסתר לדעת את מכאובי לבבי הרבים? התקחי חלק בהותי הנוראה? באי נא עמדי ההררה ואראך את לבבי הקרוע לגזרים עד אין מרפא!" ובוער באש אהבתו משך את אסתר החוררה, מן המפתן לתוך הדרו פנימה ויקרא: „אסתר משאת

נפשי! חמלי נא על אמלל וקשה יום כמוני ושמעיני אך הפעם טרם אלך לבל שוב עוד נצח!—"

„טרם תלך ולא תשוב?", קראה הנערה בחלהלה, „הה! רעיוני לא התעוני אפוא ועיני אך היטיבו לראות! — ידעתי, ידעתי את הכל! ידעתי כי כבר תגעל נפשך בהעיר נזבא עם כל יושביה, ורוחך תהלך בגדולות ונפלאות מכל בית אבי, ומה זה תבקש הה! במה אוכל להושיעך אני?—"

„החייתיני!", קרא מרדכי בעליצת נפשו, "החייתיני אסתר ברבריך אלה! ידעת את כל לבי, ידעת את כל הגות רוחי, אות הוא כי נפשותינו קרובות אשה לרעותה, ובידך, אך בידך צרי מרפא למכאובי כלם!... אהבתיך! ואהבתי אליך תבער כאש, ואם תשיבי אהבה אל חיקי אשכח תבל ומלואה ואשגה באהבתך תמיד!"

„אבל פעסעלע אחותי?", קראה אסתר ושתי דמעות גדולות ירדו מעיניה השחורות על לחייה הארומות מבושת.

„פעסעל אחותך תהיה גם אחותי", ענה מרדכי וימח את דמעותיה מעל לחייה היפות, „ואת יונתי הנעימה תהיי אשתי הטובה והאהובה. התתפוצי?" — הנערה לא ענתה דבר ומרדכי הוסיף לאמר: „את פעסעלע לא הוכיח לי ה', זאת ארע נאמנה, ואיך אעשה את הרעה הגדולה הזאת לקחת אותה לי לאשה ואהמום את נפשי ואת נפשה יום אחד? — תני נא אפוא את ידך לי אהובת לבבי!" ומבלי הוחיל עד אשר תמלא את שאלתו, לקה את ידה הקטנה ויתן אותה על לבו הדופק כהולם פעם ויאמר: „אין זר פה אתנו אבל ה' עד בינינו, וחי הרואה כל תעלומה כי לא אסיר את אהבתך מלבבי זה כל עוד נשמת שדי תחייני!"

„וכל עוד נשמת שדי תחייני", ענתה אסתר ונחלי דמעות עצב ושמחה יחד התפרצו מעיניה, „אחיה אך למענך, אך למענך מרדכי משאת נפשי מיום ראותי את פניך!—"

לאט לאט שבו מורשי לבות הנאהבים לאיתנם, וברוח שוקטה נדברו אף נועצו יחדו. אשר נדברו ואשר נועצו, לא נדע, אך כאשר הלכה אסתר מחדר מרדכי אמרה: „אוחיל אהובי, אוחיל,

ואם עד קֵץ הימים..." ומרדכי לא נתנה לכלות את דבריה, ויִשק אותה על פיה ויאמר: „מקץ שנים אחדות וארשתיך לי באמונה לעיני כל העם!"

ועוד בעצם היום הזה יצא מרדכי את העיר נזבא ללכת פרעסבורגה ללמוד שם בישיבת הרב המפואר ר'.. וישלהוהו כל בני העיר, ור' שרגא שמח מאד על צדקת מרדכי ותֻמת לבבו אשר לא יאבה לשבת אתו יהדו טרם ישא את פעסעלע בתו כדת משה וישראל, ויודה לה' חסדו כי חתנו איננו „קל מסובין" ולא ירצה לדור בבית חמיו.—

ה.

המכתב.

ביום אחד מימי החורף הקרים ישב ר' שרגא אצל התנור החם ויבט בספר פתוח אשר לפניו, אפס הכרת פניו ענתה בו, כי רחקו עתה רעיוניו מן הספר והכתוב בו כרחוק מזרח ממערב, והאנחות אשר השמיע מעת לעת העידו למדי כי אין שלום בעצמיו מפני דאגותיו אשר קננו עתה בקרב לבבו. ובאמנה רבו דאגותיו מאד מאד. מרדכי אשר הלך זה חמש שנים למדינת הים לא כתב עוד דבר מיום עזבו את העיר נזבא, ואסתר, אשר גם היא כבר הגיעה לפרקה, היא חולה ותמאן לבוא בברית התנאים טרם תרפא מחליה. וחליה? הן יפה היא כלבנה וכשושנה פורחת, אך לבבה יכאב לה, תאמר, ונפשה עליה תאבל. — כל נשי נזבא החכמות תעידנה ותגדנה כי לא נשמע עוד כזאת מני שים אדם עלי ארץ, וגם כל אנשי חברת בקור חולים, אשר כמעט לכלם יד ושם בהכמת הרפואה, יאמרו כי להלי כזה לא ימָצא מזור בתבל כלה.—

אסתר החולה ישבה אצל האח ותתפר כתנות לאחיותיה הקטנות אשר צהקו סביבה, ופעסעלע הביטה בעד החלון הסגור לראות המחזה הנעים והיפה, ברדת שלג לבן ממרומי שמים לכסות

את גגות בתי העיר נזבא השחורים. הנערה התענגה מאד על החזיון הנפלא הזה, אך פתאום התהלהלה ותקרא: „אבי! פריץ [1]) אחר הולך וקרב אל ביתנו ובאזני שמעתי כי שאל איה בית הרב!"

„אל תיראי", ענה אביה, „בל אפונה כי שגית, מה לפריץ ולי? האם..." עוד לא כלה את דבריו והדלת נפתחה והפריץ אשר ראתה פעסעלע נגש אליו ויוציא מכתב התום מילקוטו ויתנהו על ידו.

„מה זאת?", שאל ר' שרגא בבהלה.

„הלא תראה", ענה האיש, „מכתב הוא אשר הבאתי לך מהבי־דואר, הן נושא המכתבים אנכי."

„נושא המכתבים מהבי־דואר אתה ארוני? הבינותי, הבינותי, אך הגד נא לי אדוני: מאין בא המכתב הזה? הידעת זאת ארוני?"

„הן המכתב בידך הוא", ענה האיש בצחוק, „פתחהו וקרא בו וידעת גם מאין בא."

„כן דברת ארוני!", ענה הרב בשפת חלקות, „ואדוני חכם ונבון, אך אנכי, אדוני, שכחתי בחפזי כי לי המכתב הזה. יסלח נא לי אדוני ויקח מידי את נדבתי הקטנה בשכרו." ובדברו הוציא מספר מטבעות נחשת מצלחתו ויתנם ליד נושא המכתבים אשר הואיל בטובו לקבלם ברצון.

„רב סכל!", אמר הפריץ כאשר יצא ועבר את בית הרב, „סכל אבל טוב לב הוא ומי יתן והיו כל יהודי העיר נזבא רבנים סכלים וטובי לב כמוהו!—"

ור' שרגא פתח את המכתב בידים רועדות ויקרא:

ב"ה ג' טבת תר"כ... לפ"ק פה ק"ק ברעסלוי יצ"ו.

שלום וישע רב לאיש חסדי, מורי ומיטיבי, ה"ה הרב המאוה"ג סיני ועוקר הרים, החריף והבקי כש"ת מו"ה שרגא אב"ד ומו"צ דק"ק נזבא והגליל.

„ארוני! מיום לכתי מאת פני מעלת כבוד תורתו עד היום הזה, נע ונד אנכי בארץ ולא מצאתי עוד מנוח לנפשי הצמאה

---

1) בשם „פריץ" יכנו יהודי ערי גאליציען הקטנות כל איש לבוש בגדי אשכנז קצרים.

„לדבר ה׳, ולרגלי העיפות מעמל הדרך ותלאותיו. באתי לעיר „פרעסבורג ודמיתי לבוא אל המנוחה והנחלה, נחלת הכמים ויראי „ה׳, והנה גם שם יד ה׳ נגעה בי ותנידני הלאה, הלאה מעיר „הפצי־בה מעיר אליה נשאתי את נפשי מעודי. הה! אוי לי אם „אומר ואבוי לנפשי אם אחשה ואש יגוני תבער בקרבי עדי אגוע „וארד דומה! אין זאת כי אם מלאכי זעם קנאו באשרי והצלחתי „ויגרשוני מביתך נצח!—אך לא אוכל עוד לעצור ברוחי הנשברה, „אדברה אולי ירוח לי, אשפוך לפניך אדוני מורי ורבי את מרי „שיחי אולי תרחמני אולי תמצא עצה להצילני מן היד האכזריה „אשר תרדפני. — ביום צאתי מן העיר נזבא, באתי לעת ערב „להעיר ווראטנא הקרובה אליה, ואנכי עיף ויגע, ואלין שם „בבית דודי השוחט. ויהי בחצי הלילה בסגור תרדמה את שמרות „עיני, וארא בחלומי והנה אשה קטנת קומה, דלת פנים ודקת בשר „עומדת על מטתי. „מי את?״, קראתי בבהלה כי נבהלתי מפניה, „ומה תחפצי ממני אשה נוראה?״ „אנכי מלכה הרבנית אשת הרב „ר׳ שרגא הראשונה אשר מֵתִי זה שמונה עשרה שנה, ואם חפץ „אתה בחיים, שוב לך עד מהרה אל העיר נזבא אשר עזבת היום, „והפר שם את ברית התנאים אשר כָּרַתָּ את פעסעלע בתי היחידה.״ „ומה עול מצאת בי, אמי הטובה והיקרה?״, התחננתי אליה במו פי. „לא עול מצאתי בך״, הֵשִׁיבָה, „אבל בת מלכה הרבנית לא תהיה „לאשה לבן נחום הכפרי״ — „שמעיני נא רבנית כבודה!״, קראתי „בחלומי, „אנכי היום בן שבע עשרה שנה, ואת אמרת כי זה שמונה „עשרה שנה מעת הלכת לארץ החיים, בל אפונה כי שמעת אשר „הכריזה שם עלי בת הקול ארבעים יום קודם יצירתי.[1]) אם תחפצי „אפוא כי לא אקח את פעסעלע בתך לאשה, הגידי נא לי בת מי „יערה בת הקול לאשה לי?—״

„בת הרב ר׳ שרגא״, קראה האשה בזעם, בת הרב ר׳ „שרגא למרדכי בן נחום! הכריזה בת הקול ארבעים יום קודם „יצירתך ובכל זאת לא אתן את בתי לך, ואם מאן אתה להפר

1) ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ומכרזת בת פלוני לפלוני. (סוטה וסנהדרין.)

„את בריתך עמה ידוע תדע כי ארדפך כל ימי צבאך ועדי תקוץ
„בחיים לא אתן לך מנוח".

„ומנוח לא תתן לי האשה הנוראה הזאת! מאז ועד היום
„הזה תשמור כל צעדי ילא תתנני לברוח מפניה ובכל לילה ולילה
„תבעתני ותעננִי עד כי באמנה אקוץ בחיי כאשר דברה.—

„ועתה אדוני מורי ורבי! המול נא על ימי עלומי, עוץ נא
„עצה כי הכם אתה כמלאך אלהים, והודיעני אם יש לי תקוה
„לשוב עוד אל ביתך, או כל ימי צבאי אנוד ואנוע בתבל עדי
„אגוע ואמות בארץ נכריה.—

„אחרי שבעי נדודים אין מספר באתי היום פה העירה ברעסלוי.
„מי יתן ואוכל להשאר בעיר הקדושה הזאת, כי פה ישיבה גדולה
„ומפוארה, כאשר קותה לה נפשי מני אז. אין לי עוד פה מודע
„ורֵע, והנני בבית הרב הגדול ר' זכריה אשר המל עלי ויספחני
„למעונו, ואם יכתוב לי כבוד מורי מענה על מכתבי זה יואל נא
„בטובו לשלחו לידו.

„אלה דברי העבד הנענה המצפה ומיחל בלב נשבר ונדכה
הק' מרדכי בן נהום מכפר קיזאוויטץ."

„מה אומר ומה אדבר?", קרא הרב אחרי כלותו לקרוא את האגרת הזאת עד תמה, „אלהים מצא את עוני ומרדכי מה הוא כי אוריד את עלומיו ביגון שאולה? אבל האוכל להפר עתה את ברית התנאים ופעסעלע היא היום בת ארבע ועשרים שנה? — אך אם גם לא אפר את התנאים האלה האם יקה אותה מרדכי לאשה לו? התתן אותו מלכה אשתי, עליה השלום, לנגוע בה? הה! גדלו צרותי מנשוא ורבו עד אין מספר ומי יוציאני מים צרותי אלה למרחב?—"

— מי יוציאך למרחב? השכחת רב מנזבא, את היושבי בשמים? — כן הוא האדם וזה דרכו מעולם! בשבתו שלאנן ושלו יחזק ידים רפות ומר נפש ינחם, אך אם גם אליו יראה העוני בשבט עברתו, אז יבהל וילא ויאמר נואש! — אבל אלהים רב הסד לא יחשוב לעון לבן ארמה אם ישכחהו כרגע ביטי עניו ומרודיו, וגם להרב

ר׳ שרגא לא חשב זאת לחטאה וישלח לו את מלאכו הטוב, הוא אליעזר השדכן, לנחמו מיגונו. —

ו.

אצבע אלהים.

אסתר נבהלה ופניה הלבינו מפחד פתאום בבוא אליעזר השדכן הביתה כי ידעה נאמנה אשר אך על אודותיה יבא לדבר את אביה הרב, ולמען לא תאלץ לשמוע את דבריו, אשר כהרבות שנונות היו ללבבה קמה בחפזה ממקומה ותצא החוצה. גם הרב לא שם עתה את לבו אל האורח הנכבד הזה, כי צלול בהמון דאגותיו הלך אנה ואנה בחדרו וישכח תבל ומלואה ביגונו. אפס גם השדכן הערום, אשר הסכין כבר במראות כאלה לא שם את לבבו לדאגות הרב ויגונו העצום ובצחוק קל על שפתיו הדקות נגש אליו ויאמר: „עתה הפעם יודני הרב מנזבא, כי המצאתי לו התן לא יסולא בכתם אופיר; בחור נחמד ונעים, בר אורין ובר אבהן, גם כסף כעפר לאביו הגביר ואת הרב ואת אסתר בתו יוקיר מפז ואבן יקרה.“ ר׳ שרגא לא ענה דבר ויהי כאיש לא שומע, והשדכן הוסיף לאמר: „ר׳ פרץ מאיר מעיר נאראבא, הידע הרב מנזבא את ר׳ פרץ מאיר? אך מי לא ידע את הגביר הזה? הנמצא עוד איש כמוהו בכל התבל כלה? היש קץ לצדקתו? היש קץ לעשרו? חי נפשי כי בעד חלק ביתו אשר בנאראבא נתן יותר משש מאות כסף, ובשנה הזאת קנה עוד חלק אחד בעד מאתים כסף, ובכל זאת יפזר לנדן בנו חמש מאות כסף במזומנים, חמש מאות כסף, השמע הרב מנזבא?“

„אבל הנה לי עתה“, ענה ר׳ שרגא, „הנה לי אליעזר ידידי כי בהומץ על נתר המה דבריך אלה ללבבי הנענה, תרבר בבתי אסתר הצעירה, ועוד את הבכירה לא נתתי לאיש.—“

„את הבכירה? את פעסעלע? ואיה מרדכי התנה?“

„מרדכי!", קרא ר' שרגא ויאנה במרירות, „מרדכי הוא נע ונד בארץ, לפני ימים ששה היה בעיר ברעסלוי, ומי יודע אנה הובילוהו רגליו היום, ואתה תפזר עוד מלח על מכותי ובלי דעת תרבת פצעי חנם.—הא לך את מכתבו קראהו וראה אם יש עוד מכאוב כמכאובי."

השדכן הניע את ראשו הנה והנה כמתפלא, ובהוציאו את כלי המראה מצלחתו ויתנם על חטמו העב אמר: „הדשות אנכי שומע! מרדכי נע ונד בארץ, הדשות אשר לא פללתי! אך אל נא ידאג הרב מנזבא, אין כל חדש תחת השמש ולד' אין מעצור להושיע ואולי על ידי קרובה ישועתך לבוא". „הלא יש בי ממרת קוני", הוסיף בצחוק בקחתו את המכתב מידי ר' שרגא, „כי מזוג זוגים אני, שדכן אנכי מעודי!—"

„אצבע אלהים הוא!", קרא אחרי כלותו לקרוא את המכתב, „אצבע אלהים הוא, רב מנזבא! אנכי מעודי לא נשבעתי עוד, אך עתה הנני נשבע באמונתי כי אצבע אלהים הוא!—הרבנית עליה השלום שמעה את בת הקול מכרזת ואומרת: בת ר' שרגא למרדכי בן נחום, אך הרק פעסעלע לבדה היא בת ר' שרגא? הלא גם אסתר בתו היא?..." „ומה יעשה עתה אליעזר השדכן?", הוסיף בהחליקו את זקנו הארוך פעמים ושלש, „אליעזר השדכן יאמר: ישא מרדכי את אסתר, ופעסעלע תנתן לבן ר' פרץ מאיר מעיר נאראבא!... השמע הרב מנזבא את עצתי?"

עיני ר' שרגא אורו ויאמר: „עצתך אליעזר שמעתי, אך היחפוץ ר' פרץ מאיר בפעסעלע והיא היום כבת ארבע ועשרים שנה?"

„אם יחפוץ בה?", קרא השדכן שמח, „בשתי ידיו יחטפנה! ולו גם בת שלשים שנה היתה, הלא אמרו הכמינו ז"ל: זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתן מתוספת עליהן, ואם תלמידי הכמים כך בנותן של הכמים על אחת כמה וכמה—"

ר' שרגא צחק מאד בשמעו את הקל והומר הזה ויאמר: „בל אפונה כי בן ר' פרץ מאיר הוא בן תורה וירא שמים האמנם כן הוא אליעזר?"

השדכן עמד נבוך כרגע ויען: „בן ר' פרץ מאיר הוא... בן גביר עצום, והי נפשי כי כל מום אין בו, אך אויבי עשיר רבים

בימינו אלה ויוציאו עליו שם רע כי גבן הוא ועור באחת מעיניו, אבל חלילה! אמת כי שכמו האחד גבוה מעט, ותבלול בעינו הימנית, אך זולת זאת אין דבר, חי נפשי כי בחור נחמד הוא ומי יתן והיה כל עם ה׳ כמוהו!״

„אך הגם בן תורה וירא ה׳ הוא, שאלתיך.״ אמר הרב שנית.

„חי נפשי כי לשַׁקר לא אובה אף לא אוכל״, ענה השדכן, „ואנכי אחת דברתי כי בן ר׳ פרץ מאיר הוא בחור נפלא. חריף או גאון איננו עוד, אבל כלי מוכשר הוא לקבל טהרה, ואם שנה או שנתים ישב בבית הרב מִזבא, לבי בטוח כי מורה הוראה יחיה בישראל.—״

„לו יהי כדבריך, אך מה אעשה לאסתר בתי והיא תמאן להנשא לאיש כי חולה היא מאין מרפא?״

„הוא אשר דברתי!״, קרא השדכן, „אצבע אלהים הוא! חולה היתה, למען לא תנתן לאיש אשר לא לו יערה בת הקול, אך מרדכי בן גילה הוא, ובלי שפק תרפא מחליה אם אך לו תהיה לאשה.—״

וכאשר נבא אליעזר השדכן כן היה. הגביר ר׳ פרץ מאיר הטף את פעסעלע בשתי ידיו ותהי לאשה לבנו הנחמד אשר רק שכמו האחד גבוה מעט, ורק תבלול בעינו הימנית ואשר בעוד שנה ושנתים יהיה מורה הוראה בְישראל. מלכת הרבנית עליה השלום נהה בשלום על משכבה ולא הרגיזה עוד את מרדכי בחלומות והזיוני לילה ממנוחתו; גם לבב אסתר אשר נשבר יחד עם הקדרות והקערות, אשר שברו הקרואים לפני שנים ששת, גם הלב הנשבר הזה נרפא עַתה פתאום כאשר נשברה הצנצנת תחת רגלי קלמַן בעל אחותה ביום הפתו... אצבע אלהים!

ז.

רב בעיר ב...

ברחוב האדונים אשר בעיר ב... נסעה עגלת צב רתומה לשני סוסים שחורים, ותתיצב לפני בית יפה, גדול ורחב ידים

העומד בקצה הרחוב. הבית הזה הוא משכן רב העיר. הרכב משך בהפעמון אשר על הפתח ומשרתי הבית יצאו ויעמיסו מלתחות עור שונות על העגלה הזאת, ובעוד אשר עשו המשרתים את מלאכתם, הלך הרב הנה והנה בהדרו, ימי העבר עברו שנית אחד אחד לפניו, ורוחו רחפה גם על ים העתיד. — „בעוד ימים אחדים", אמר הרב כמדבר אל לבו, „בעוד ימים אחדים ואנכי בקצה גבול כל תקותי ומשאלות לבבי! האח! הזאת פללתי לפני שנים עשר?... מי מלל לי אז בצאתי במקלי וילקוטי הדל מעיר גלמודה וקטנה, כי מוכתר בכתר הרבנות והפילוסופיא אשוב הפעם אליה להוציא ממנה את האבן היקרה, העלמה משאת נפשי אשר מרגע לרגע תיהל לקראת בואי?" — „רב לי, אלהי הסדי!", קרא האיש בעינים מלאות דמעות תודה, „ריק מכל הכמה וערום מכל מדע עזבתי את ארץ גאליציען, ועתה הנני אלהים והנני מטיף לקהל גדול והכם כקהל העיר הזאת! קטנתי מכל החסד הרב אשר עשית עמדי, ואנכי תולעת ולא איש ומה אשיב לאל ככל תגמולוהי עלי?... אך מה ה' אלהינו שואל מעני ורפה כח כמוני כי אם ללכת בדרכיו להשכיל ולהיטיב כידו הטובה עלינו, ואהרי כי הביאני עד הלום וימלא את ידי לכהן לו, הנני לעשות רצונו, לעבוד בכרם ה' צבאות בית ישראל בכל נפשי ומאדי, ולנהל את ערתי על נהלי האמונה ויראתו הטהורה כידו הטובה עלי! —"

למען יבינו הקוראים הנכבדים אשר הואילו בטובם לשלחני בדרך ספורי עד הנה, את הגיוני הרב הזה ודבריו, הנני לספר להם עתה את קורות מרדכי מיום אשר התראה פנים את אסתר אהובתו וישבע לה אהבת נצה, עד היום הזה. — מרדכי התיעץ את אסתר אהובת לבבו ויגמרו שניהם אומר כי ילך לו ארצה אשכנז ללמוד שם אחת ההכמות המהיות את בעליהן והוא באהבתו את התורה אשר גדל על ברכיה מיום היותו בן המש שנים מצא טוב לפניו ללכת להעיר ברעסלוי. שמה שקד על דלתות התורה ואמונת ישראל בבית מדרש הרבנים העומד תחת פקודת ההכם הגדול דאקטר זכריה פראנקעל, ושמה כלה גם את למודיו בבתי ספר ההכמות אשר להממשלה. „האהבה", יאמרו המשוררים, „גם בין נבכי ימים, במקום אין אני שיט ואין מעברה, היא תורה

נתיבה להאיש ההולך לאורה״, והאהבה למדה גם את מרדכי למצוא דרך בים החיים ולהשליך את העול הקשה אשר העמיסו עליו למורת רוחו. היא הרהיבה בנפשו עוז לנתק את מוסרות הברית אשר בינו ובין פעסעלע, ביד הרוצים, ובעצתה כתב את המכתב אשר הבאתי למעלה למראה עיני הקורא. והמכתב הזה. אשר בו הוליך את ר׳ שרגא החכם בכל שבע החכמות שולל, עשה את הפרי אשר קוה! פעסעלע נִתְּנה לקלמן בן הגביר ר׳ פרץ מאיר לאשה, ור׳ שרגא הודיע את מרדכי במכתב, כי מלכה אשתו עליה השלום אך הטיבה לראות ולשמוע את בת הקול מכרזת ואומרת בת ר׳ שרגא למרדכי בן נהום, אך הבת הזאת היא בתו הצעירה אסתר אשר ילדה לו רחל אשתו השניה זכרונה לברכה. ״וזה לך האות״, כתב בהמשך דבריו, ״כי אסתר זאת אשר מיום באת בברית התנאים עם פעסעלע אחותה, הלתה חולי כבד ונורא עדי כל רופאי גלעד אמרו נואש למהלתה, נרפאה לפתע פתאום כאשר אך נתנה הטבעת באצבע פעסעלע ביום הפתה.״ — ״על כן בני״, התם ר׳ שרגא את מכתבו, ״מהרה, הושה ובואה, וארשת לך את אסתר כדת משה וישראל, ולבך אל יפול על פעסעלע כלתך הראשונה אשר נִתְּנה לאיש אחר, כי ״רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום״, אמר דוד המלך עליו השלום, ומי יאמר לו מה תעשה? — הנהם אפוא בני ודע כי גם אסתר לא נופלת היא מפעסעלע אחותה, צנועה בכל דרכיה וישרה בכל מעשיה, וגם היא תהיה אשת חיל ועטרת בעלה כהנשים אשר בנו את בית ישראל. —״

מרדכי שמה ויצהק בלבו מאד בקראו את הדברים האלה וימהר להשיב את ר׳ שרגא: כי הלילה לו מהתאונן על ההשגחה והגזרה העליונה, והנה הוא מוכן ומזומן לקהת את בתו הצעירה לאשה לו, אך בטרם יעשה את הדבר הזה עוד לו לקחת לקח מפי ראש הישיבה כשנה או שנתים, למען ישיג ממנו התרת הוראה ויושיבהו על כסא הרבנות באחת הקהלות הסרות למשמעתו. — ושתי שנים למד עוד מרדכי במדרש הרבנים ויעש לו שם בין חכמי ארץ אשכנז במאמרים הרבה אשר הוציא לאור וישמעו גם אנשי העיר ב... את שמעו הטוב וישימוהו אליהם לרב. —

בל אפונה כי ידעו עתה קוראי הנכבדים כי הרב אשר ראינו בראשית הפרק הזה, הולך אנה ואנה בביתו אשר ברחוב הארונים בעיר ב... הוא הבחור מרדכי בן נחום מכפר קיזאוויטץ.

המשרת פתח את דלת הדר הרב בלאט ויאמר: „ארוני הרב, הכל נכון וגם עת כבר לנסוע.״ „צדקת״, ענה הרב בהביטו בכלי טורה השעות ויצא ויעלה על העגלה, „הפוך את ידך״, אמר אל הרכב, „ונהג עד חצר מסלת הברזל.״

ח.

החתונה — חתימה.

העיר נזבא צהלה ושמחה! מרדכי אשר שב ממדינת הים נשא למזל טוב ולשעה מוצלחת את אסתר בת הרב בחפה וקדושין כדת משה וישראל! — בתהלה השתוממו בני העיר ויתלחשו איש באזני רעהו כי ר׳ שרגא רבם יתן את ביתו לפריץ לאשה; אך בשמעם את הדרשה הנפלאה אשר דרש הפריץ הזה בבית הכנסת, אז הכירו כלם וידעו כי באמנה רב הוא, רב גדול מאד, רב אשר לא היה עוד כמוהו מיום היה ישראל לגוי, חכם מכל ארם על פני תבל ואולי גם מר׳ שרגא חותנו!—והאיש הנפלא הזה הוא מרדכי בן נחום! מרדכי אשר ידעו כל יליד נזבא מיום היותו בן שבע שנים! ומי יתפלא עוד אפוא על שמחת בני העיר נזבא ביום חתונתו? — ור׳ נחום אביו? — לא אנסה את עטי הרפה לתאר בו את רגשות נפש ר׳ נחום בראותו את בנו וכלתו יוצאים שלובי יד מחפתם ודבורה המבשלת הזקנה נושאת חלה גדולה ורוקדת לקראתם ברוב חן ונועם! — דמעות גיל ירדו מעיניו מאין הפוגות ברקדו את הרב ר׳ שרגא מחותנו, ומה גם בשמעו את מהללי בנו מפי ר׳ חיים אברהם הבדחן, אשר הביא אתו אחיו השוחט מעיר ווראטנא לשמח החתן וכלה בחרוזיו הנפלאים? — ומה אוסף לספר עוד? האספר מהמלמד ר׳ בעריל, אשר התחפש כדוב וירקוד יחף בכל חוצות העיר בשמחתו? —

האספר מאליעזר השדכן, אשר הראה כחו וגבורתו וישתה עשר כוסות יין שרף בנשימה אחת לשמח חתן וכלה?—האספר מיופי מנורת הנחשת, אשר נתן ראש-הקהל ר׳ ברך מתת דרשה להרב ר׳ מרדכי? — האספר מן הדגים אשר הביא אתו המחותן ר׳ נחום אשר נשבעו הקרואים כלם כי טעם גן עדן להם? — האספר מן הנגונים הנפלאים אשר בהם ברך החזן המפואר ר׳ לםך את שבע הברכות? — האספר מפעסעלע וקלמן בעלה, אשר... אך מה! לא אספר מאומה מדברים כאלה וכאלה אשר אין ספורות למו, כי אם זאת אומר: האיש אשר לא ראה חתונת מרדכי ואסתר, לא ראה עוד שמחה מימיו! —

בעוד שבעת ימים נסע הרב ר׳ מרדכי, הנקרא היום: דאקטר מארקוס קיזאוויטץ, עם אשתו החרשה אשר לקח, מן העיר נזבא וישב ארצה אשכנז לעיר מגורו שמח וטוב לב; ובעצם היום הזה נכתב ונחתם ב„פנקס הקהל" אשר ליהודי העיר נזבא, כל דבר האותות והמופתים אשר שמעו ואשר ראו בעיניהם: כי מלכה הרבנית המתה רדפה את ר׳ מרדכי בהקיץ ובחלום ולא נתנה מנוח לו עדי הפר את ברית התנאים אשר כרת את פעסעלע בתה, כי נרפאה אסתר בת הרב מהולי כבד ונורא תיכף ומיד בהפר בן גילה את בריתו עם אחותה, וכי עלה אחרי כן מרדכי לגדולה, בזכות זה ויהי לרב ומו"צ בעיר ואם בישראל. וכו׳ וכו׳.— „וכל הדברים האלה", תאמר ההודעה בפנקס הקהל הנזכר, „כל הדברים האלה נכתבו ונחתמו בפקודת הרב וראשי הקהל למען ידעו דור אחרון כמה גדולים ונאמנים דברי חכמינו זכרם לברכה: „ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני." אשרי העם שככה לו!

ת ם.

ראשית מדון ואחריתו

תמונה מדרכי המשכילים ההדשים בקרב בני ישראל בגליציון.

אַשְׁרֶיךָ יְשֻׁרוּן כִּי בָאֵי בְּסוֹד אֱלוֹהַּ
עֵצוֹת יַשְׁמִיעוּךָ מִשְּׁמֵי גָבוֹהַּ
עֵת אִשָּׁה לָקַחַת עֵת גָרֵשׁ רַעְיָתְךָ
קוֹסְמֶיךָ יוֹרוּךָ גַם קְדוֹשֶׁיךָ.

א.

אהבה נמהרה.

שמעון אהב מאד את מרים אשתו אשר לקח לו זה... ימים שבעה. — יפת תואר לא היתה מרים, גם יפת מראה לא; גדולה היתה בקומה אך מבנה גויתה רפה מאד, דקת בשר ודלת כח, פניה ארוכים וירקרקים, שפתותיה לבנות כשיד ושתי עיניה השחורות והגדולות יושבות בסתר עפעפים ממראה תכלת כהה; ובכל זאת דמתה מרים בנפשה, כי יפה ממנה לא תִמָּצֵא בתבל כלה וכמוה חשב גם שמעון ויארשה לאשה לו באהבתו אותה. באהבתו אותה אמרתי, אמנם כן הוא, כי מיום אשר החלו גם נערי בני ישראל בארץ גליציון לדגול בשם מינערווא, אלילת ההשכלה, מהיום הזה החל גם אַמְאָר אליל האהבה לתת לבני אשפתו מהלכים בקרבם, יכי תבואו היום לאחת מערי הארץ הזאת הגדולות, ותראו בחורי ישראל ובתולותיו לבושים בגדי כבוד, הולכים לשוח בגני חמד, או ממהרים ורצים לבתי מצחק ושיר, ואם תשמעו מדברם אז תתפלאו יתשתוממו, כי שפות לא נשמעו שמה מתמול שלשום תשמענה

אזניכם: פולנית, צרפתית עם יהודית־אשכנזית ואהבה, ידידות והשכלה על שפתי כלמו. — זאת פעולת הזמן החדש, וזה פרי העת הנאורה! לבני אדם יושבי חשך וצלמות זרח פתאום אור חדש ובפקחם את עיניהם והנה הנם כלם משכילים ומשכילות, ידידים וידידות, אהובים ואהובות, הפלא ופלא!—

שמעון לקח אפוא את מרים לאשה באהבתו אותה, כי גם הוא היה מהמשכילים אשר בארץ כיתר רעיו אשר בווראטנא עירו. בהיות שמעון בן חמש עשרה שנה נפקחו עיניו פתאום למרות רוח אבותיו, וירא ויתבונן כי התורה והמצוה, אשר הורוהו הוריו לא לעזר ולא להועיל המה ללומדיהם, ויגזר אֹמר ויחליט כי גם שפת עבר וכל חכמת ישראל המה דברים בלתי דרושים לחפץ רוח העת החדשה, וימהר ויעזוב את חדר מורו החסיד ויקח לו מורה משכיל תחתיו, הוא הורהו לקרוא בשפת אשכנז ותהי ראשית קריאתו בשפה ההיא: ספורים נעתקים משפת צרפת כספורי דיומא והדומים להם. בהם מלא כרסו ויבואו כמים בקרבו וישטפו משם כל תורת מורו הראשון ויעשֻהו למשכיל. אז הסיר את מצנפתו השעירה מעל ראשו ויחבש תחתיה מגבעה אשכנזית, גם הסיר את פאות ראשו הארוכות ויעש את שערת ראשו בסדר נאה ויפה ויהי לאשכנזי לכל משפטיו וחקותיו מקדקדו ועד טבורו, כי מטבורו ולמטה היה עוד יהודי פולני כמאז ומקדם, בגדיו סרוחים עד כפות רגליו ומכנסיו תוך בתי רגליו כמשפט יתר היהודים בארצו. — ושמעון המשכיל לא כרת ברית לעיניו ויתבונן על בתולות העיר ווראטנא ויאהב את כל בנות עירו, אכן את מרים אהב מכלן כי הון ועושר בבית אבותיה וגם היא עלמה משכלת, יודעת לרקוד ולשיר ולבושה כאחת מבנות השרים; מרים המשכלת גם היא לא כרתה ברית לעיניה ותתבונן על בחורי העיר ווראטנא ותאהב את כל בחורי עירה, אכן את שמעון אהבה מכלם כי הון ועושר גם בבית אבותיו ולהשכלתו אין חקר. — לפנים בישראל האדימו פני הצעירים מבושת בשמעם את שם אשתם, ונשי ישראל הצעירות בושו להביט בפני בעליהם עד אשר ילדו להם בנים ובנות; אך לא כן הוא עתה, גם בחור גם בתולה לא עוד יבושו, כי הלא לרוח העת הנאורה המה הולכים, והמשכילים החדשים ההולכים לרוח הזה הם הכלם לא

ידעו. — שמעון פגע את מרים בלכתה לשוח באחד הגנים לבדה ואחרי אשר שאל בשלומה הביט לארץ ויאנח.

„ומה לך זיגמונד כי תאנח?„ שאלה מרים בקול חמלה.

„כי אין שלום בעצמי„, ענה שמעון, „כי... כי אהבתי„. מרים לא ענתה דבר וגם היא הביטה לארץ ותאנח.

„ומה לך מאריע כי תאנחי את?„, שאל שמעון אותה.

„כי גם בלבבי אין שלום„. ענתה מרים, „כי... כי... כי אהבתי גם אני„.

„ואת מי תאהבי?„

„ואת מי תאהב אתה?„

„ואת מי יתנני לבי לאהוב?—„

„ואת מי יתנני לבי לאהוב יותר...„ וטרם כלתה עוד מרים את דבריה והנה היא בזרעות שמעון ונשיקות אין מספר נתנו מפה לפה, וכל הדברים הגדולים והנפלאים האלה נקרו ונעשו ברגעים אחדים.—

בלי עמל וטורח רב הצליח אפוא החפץ בידי אמאר לקשר את לבות המאושרים האלה בעבותות האהבה ובלי עמל וטורח רב הצליח החפץ גם בידי נאמן ביתו, ר׳ גימפל השדכן, לקשר את אבותיהם בעבותות החתון. אבי שמעון, אשר ידע את סחורתו היטב, הודה לאל חסדו כי הוכיח לבנו הריק והנעור עלמה חכמה ועשירה להיות לו לעזר כנגדו; ואבי מרים, אשר גם הוא ידע את סחורתו היטב, הודה לאל חסדו כי הוכיח לבתו האולת וסרת הטעם בחור חכם ועשיר לנחותה בדרך החיים, ובכן הונה איש את אחיו ושמעון לקח את מרים לאשה ויאהבה.—

ב.

תוחלת נכזבה.

שמעון עמד לפני המראה ויעש את ללאות מטפחת צוארו ומרים עמדה בין המון שמלות משי ורקמה, שביסים ורדידים ותחפש לה ערך בגדים ללבוש.

„רעם וברק!", קרא שמעון ויקרע את המטפחת מעל צוארו בחרון, „המטפחת הארורה הזאת הלאתני היום עד מות: כמעט לא אוכל עוד להניע את ידי מרב העמל אשר עמלתי בה וחפצי לא הצליח בידי לעשות את הללאות כמשפט. תני לי מאַריע מטפחת צואר אחרת.—"

„הניחה לי זיגמונד", ענתה מרים, „כי במבוכה נוראה הנני עתה; לא אדע איזה בגד אלבש בצאתי היום בפעם הראשונה לשוח בעיר אתך בעל נעורי. האלבש את השמלה הירוקה הזאת?"

„השמלה הזאת יפה היא מאד", ענה שמעון.

„אך לא", אמרה מרים, „את השמלה הירוקה לא אלבש היום כי אם את הלבנה אלבש".

„אבל את הלבנה כבר לבשת אתמול בבקרך את רעותך פאַני בביתה, ואיככה תלבשנה היום?", שאל שמעון, „האין לך רק שמלות שתים? לבשי בגד אחר.—"

„צדקת!", אמרה מרים ותעמוד רגעים אחדים ברוב שרעפיה, „אך מצאתי הפעם!", קראה כמנצחת, „את שמלתי האמוצה אלבש היום וגם את המעטפה האמוצה אעטף.—כן הוא! שמלות ומעטפות כאלה לא בכל יום תֵראנה בחוצות עירנו ועינים פקוחות לכל בנות גילי והנה תכירנה היום ותדענה כי מאַריע תבין להכין לה מלבוש.—צילי!"

צלה המשרתת פתחה את דלת החדר ותאמר: „הקראת לי גברתי?!"

„את אזורי האדום הביאי לי מן המלתחה!"

הנערה הלכה ומרים נתנה לשמעון מטפחת צואר אחרת כאשר שאל ותחל ללבוש את בגדיה אשר בחרה לה. „צילי!", קראה שנית. צלה באה ותביא את האזור כאשר צוּתה גברתה. „שמעי נא צילי"

אמרה מרים, „בגד אמוץ ואזור אדום לא יתאימו יחדו, הביאי לי את הצהוב, הצדקתי?"

„צדקת גברתי", ענתה המשרתת ותשב אל המלתחה, אך בעוד רגע והנה היא נקראת בשלישית.

„לא כן!", אמרה הגברת, „את האזור השחור עם נקודות הזהב תני לי, אין טוב ממנו ובו אבחר היום."

תלונה חרישית עברה בין פתחי פה צלה בהביאה את האזור השחור ומרים הביטה במראה ותאמר: „תארי באמנה לא רע הוא היום ותקותי בי כי איש לא יכירני ביום הזה כי עבריה אנכי; ועתה צילי אזרי נא את מתני באזורי זה אך משכי היטב, כי האזור צר ואנכי כמעט שמנתי עביתי בימים האחרונים האלה למרות רצוני, האין זאת צילי?"

צלה אשר עמדה מאחרי גברתה עקשה שפתיה ותאמר: „לשוא תדאיגי את נפשך גברת נכבדה, לא שמנת ולא עבית והנך דקת בשר, ענוגה ורכה.." „כאחת השרות היפות—", הוסיפה ברוח לצון ולשון חנף, ובכל כחה צָנְפָה את גברתה צְנֵפָה עדי עלתה בידה לְרַכֵּם את קרסי האזור הצר מעל למדיה. כמעט לא יכלה מרים לשאוף עוד רוח, כי האזור שם מחנק לגויתה ודמי יצוריה עלו לראשה ויאדימו את לחייה הדלות, אך לזאת שמחה עוד מרים בחשבה להופיע היום לימין אישה בצאתם לשוח בעיר מושבם.—אבל מי בא בסוד יועצי מרום ועצת שמים מי ידענה? בן אדם יחשב דרכו אף יכין צעדו לבל ימוט נצח ולא ידע כי אך על שבכה יתהלך וממעל לו יעצו להדיחו משאתו ולהסיע כעץ כל תקותו והות נפשו! — אחרי עמל אין קץ הצליח בידי שמעון לעשות את ללאות מטפחת צוארו כחפצו ורצונו, והנה הוא עומד הכן לפני המראה, מגבעתו על ראשו המשוח בשמן המור ומקלו בידו לכבוד ולתפארת. גם מרים בכל עדיה וחליתה עומדת הכן לצאת ולבבה יעלוץ בקרבה בחשבה איך יקנאו בה היום כל רואיה על רוב אשרה וחין ערכה, והנה היא נשקפה במקרה בעד החלון ותקרא: „הה נגזרתי!—" וכמעט נפלה אחרנית והשתגעה ממראה עיניה אשר ראתה. „ומה זה ראתה מרים?", ישאלו עתה בצחוק אלה המקנאים באושר רעיהם, ושמחים לאיד נקי.

אבל שמעו, שמעו אתם אבירי לב הרחוקים מחמלה, שמעו וגם בת עינכם תזל הפעם דמעה לשבר הרכה והענוגה הזאת! — את חגה בת ברוך הצורף ראתה מרים עוברת לפני חלון ביתה, ובת־צורף, הה! שערוריה! בת־צורף זאת לבשה גם היא שמלה ומעטפה אמוצה וגם אזור שחור עם נקדות זהב מעל למדיה!—ועתה אתם יצורי חומר התאמינו עוד בכל אושר תחת השמש אם רגע אחד יורידכם ממרומי שחקים אשר עליתם בכנפי תקותכם, לעמקי שאול מטה?—לפני רגעים אחדים קותה עוד מרים להיות היום המאושרה והיחידה בכל בנות העיר ווראטנא בבגדיה היקרים והחדשים, ובמעוף עין הראתה לדעת כי כרוה תחלוף תקות בן תמותה וחלום גדולתו יעלה בתהו ויאבד. „חנה?", קראה מרים ביגונה הרב, „כמוני תלבש בגד? — כמוני מאַריע שובאלק? — לא! לא אעבור את מפתן ביתי בבגדי אלה, והיום הזה לא אצא לשוח עוד כי בת־צורף זאת תמרר לי היום כל שמחה וענג!" — מרים החרישה ותאנח במרירות ושמעון עמד כנצב מלח ויקלל את יומו בלבבו, לשוא עמל אפוא בללאותיו, לשוא עשה את שער ראשו בזעת אפים, לשוא עמד כחצי היום לפני המראה! — מאַריע גזרה אמר להשאר היום בבית, וזיגמונד המשכיל הנהו נאלץ לדאבון לבבו להבליג על עצבו ורגזו ולמלאות אחרי חפץ אשתו המשכלת בשבוע הראשון לחתונתם.

ג.

הריב התגלע.

שמעון ומרים הנאהבים והאמללים ישבו דומם בירכתי ביתם ויתבוננו על התלאה הנוראה אשר מצאתם, והנה קול צעדים נשמע בעד הפתח מחוץ. חיש הסתירה מרים את יגונה בחבה ובאמץ רוח הטיבה פנים ותעד בחפזה רוח שחוק על שפתותיה. גם שמעון הסתיר ברגע את מרי שיחו, הסיר המגבעה מעל ראשו וישלך את מקלו מידו, ועד מהרה והנה הוא יושב לטול אשתו, ימינו על חלקת צוארה

ושמאלו בידה השוכבת בחיקה וכמאושריט אשר לא ידעו עוד רע וכל עצב מוזר למו שחקו והשתעשעו ויהיו נכונים לקראת האיש או האשה הבאה עתה לבקרם, הדלת נפתחה וחנה בת־הצורף באה החדרה.

„אהובת לבבי!", קראה ותושט את ידה לטרים אשר קמה לקראתה נבוכה, „מה רב אשרי כי מצאתי היום את רעותי היקרה בביתה ואהובה בצדה! — האח יונה ויונתו!" — „אך אדמה", הוסיפה בצחוק חן על שפתותיה, „אדמה כי הנכם נכונים לצאת לשוח, אין זאת כי אם ידעת מאַריע יקרה אשר אַנגאַ רעיתך תבוא היום לבקרך ורק על כן נשארת בבית. האין זאת?" — „יקחך אופל וצלמות בת־צורף נצורת לב אשר הפכת היום כל ששוני לאבל ותבואי להכעיסני עוד תמרורים!", קרא רוח מרים בקרבה, אך שפתיה לא גלו את דברו: כי אמרה: „אמנם כן הוא ראיתיך בעד החלון, ואמר לאישי: הנה רעותי אַננא אשר..." אך חנה לא נתנה לכלות את דבריה ותקרא: „בואי נא ואשקך חמדת נפשי!" ותשק אשה לאחותה וחנה הוסיפה ברגש: „נחשתי הפעם ואמצא רק אותך לבדך אחות נאמנה בין כל רעותי! — אך מה זה אראה עתה?", קראה שמֵחה, „גם בגד אחד לבשנו היום, גם אזור אחד לשנינו, הוא אשר דברתי אך אחותי אַתּ ונפשותינו קרובות אשה לרעותה ואך על כן כל אשר אאהוב ואבחר תאהבי ותבחרי גם אַתּ האח!"—פני מרים חורו והאדימו מכעס ובושת ובכל זאת נאלצה לענות בשפת חנף ולתת תודה לבת־הצורף, אשר הסירה את המעטפה מעל שכמה ותשב על הכסא להתעלס את אחותה הנאמנה באהבה וידידות. — בעלת הבית הביאה פרי מגד ומי נופת ותשם לפני רעותה— „החנקי!", קרא לבבה בקרבה ובמו פיה השביעתה כי תכבדנה לעיני בעלה ותטעם מעט מהמגדים אשר לפניה.—

שמעון התפלא מאד על חכמת אשתו וטוב לבבה וַיִּפְהַק.

היום פנה לערוב, המנורה הושמה על השלחן, והרעיות האהובות עודן יושבות ומספרות.—

„הצמות החדשות אשר יאמר הסוחר קאַרלינסקי כי מפאַריז הובאו לו, ראיתי אתמול בבית פֿאַני", אמרה מרים בהמשך דבריה.

„אולי יפות הנה, אך אנכי לא הסכנתי לקנות פה בעירנו כל מאומה, כי חפצי יובאו לי תמיד מעיר וויען.“

„צדקת מאד“, ענתה חנה, „כי לו תקנה היום אחת מאתנו דבר מה פה בעירנו, ולמחר והנה כל נשי החיטים והסנדלרים תצאנה בו בגאוה וגאון, גם אנכי רק מעיר אחרת אקנה תמיד חפצי.“

„גם פאַני ספרה לי“, השיבה מרים כלפי תֻמה אך בעינים מפיקות נקם, „גם פאַני ספרה לי כי הפוך (שמינקא בלע"ז) מעיר קראקוי יובא לך.—“

הנבוכה והנדהֲמה היתה עתה חנה, אך גם היא עצרה כח לטמון כעסה בחבה ותהי כלא שומעת את דברי רעותה האחרונים.

„אך מה לצמות נבריות בבית פאַני וה;א לא תגלח כבר את שער ראשה כפי אשר אדמה?“, שאלה חנה.— „היא לא גלחה עוד את שערה כשנה או שנתים“, השיבה מרים, „אך לפני ימים אחדים היתה אצל הכושית הקוסמת בקלפים ותנבא לה הכושית הזאת, כי בעלה יעגב על אשה זרה, נשואה לאיש, גבוהת קומה, יפה ובעלת עינים אמוצות.“—פני ח:ה האדימו לדברים האלה כתולע, אם אמנם כי בה לא נכרו האותות אשר נתנה הכושית זולתי כי נשואה היא לאיש, ומרים הוסיפה לספר: „הכושית מאנה להודיע את פאַני מי היא האשה אשר יאהב בעלה, גם בעלה מאן להודיע זאת, ותסע ביגונה אל הרבי מליפזין להתאונן באזניו על מועל אישה אשר מעל, והרבי הזה הבטיח לה כי אם תגלח את שערותיה כשאר בנות ישראל, יהפך לב בעלה לאהבה אותה ולא יעגב עוד על נשים זולתה — היא גלחה מהרה את שער ראשה, אך אם הועילה עצת הרבי או לא, תדע אשה אחרת ולא אני.—“

„הא, הא, הא!“, צחקה חנה בצחוק אנוס, „הן אוי איש גלחה פאַני השחורה את שערותיה כי עתה בלי תפונה יאהב לייבוש אשה אחרת ולא אותה!“

„אך השמרי נא ואל יודע הדבר לאיש או אשה זולתך“, הזהירה מרים, „כי רק לי לבדי גלתה פאַני את סודה והוא כמום יהיה בלבבי לנצח.—“

שמעין הנדכה מעמל היום ותלאותיו הרבות, לא מצא כל חפץ בשיחת אשתו ורעיתה, אשר ארכה לבלי קץ בעיניו. כאלם לא יפתח

פיו ישב וישך את צפרני אצבעותיו בשניו, ולאט לאט החלו עפעפי עיניו להסגר וראשו החל להתנודד לרגעים, כי השנה חזקה עליו מאד; ובכל זאת הבליג עוד על כעסו ויגונו. עוד התחזק על רוח תרדמתו ויתאמץ בכל עז לשאת את ראשו נכון ולהראות את עיניו פקוחות.— „אשא ואסבול", אמר שמעון בלבבו, „אשא ואסבול כי כעס ושנה לא נאוה למשכיל בחברת אשתו ורעותה האהובה!" — אבל עוד הפעם הָראה האמלל הזה לדעת כי אך מהבל הנה כל מחשבות אנוש אָנוש, כי יד חזקה ונעלמה, יד נוראה אשר לא תראה כל עין תצחק בו ובנפשו ככדור ותטהו לכל חפצה — כי למרות חפצו ומחשבתו הטובה, קצרה פתאום נפשו בהוֹתו ויפריע את שלום ביתו במשובתו, ויפריע את אשרו לנצח.—

„יקחם אופל!", קרא פתאום ויקם מכסאו ויתפשט לארכו ולרחבו וַיִפַּהֵק כאיש מתעורר משנתו, „את הצמות החדשות ואת הכושית הקוסמת ואת הרבי מליפזין וגם את כל סוד פּאֵני השחורה אשר גלתה לך יקח אופל ובכור שטן, כי הלאוני והמטוני היום עד מות!— כל אלה הבל וריק המה, מרים!—"

„אך מה לך זיגמונד?", קראה מרים משתוממת ונבהלת.

„הניחי לי מרים!", ענה שמעון ברגזה, „השעה העשירית כבר עברה ואנכי נלאיתי נשוא עוד כי... כי... אבדון ושחת מרים!—"

נפלו אתם אלי מרום, נפלו נפלו לארץ! רד אַמאָר ממקומך השלך אשפתך מידך ושבר את קשתך אל הסלע!—גם אַתּ מינערווא רדי ממרום שבתך, השליכי מגנך ארצה ואת היכלך אשר בנו לך המשכילים החדשים בווראטנא, הרסי והחריבי! כי שערוריה נהיתה בתבל, המשכיל התרגז, התרגז על אהובתו, ביום השביעי לחתונתם, ויקראה מרים תחת מאַריע, ויהפוך משרש כל חקי ההשכלה, ויכבה את שלהבת האהבה ברוח שפתיו, ויפריע את כל חקי הבריאה כלה...!—

חנה כבר שבה לביתה. ההתעצבה או צחקה על גורל רעותה האהובה?—

שמעון שוכב סרוח על מטתו וחולם. היחלום: מהכושית הקוסמת? מהרבי מליפזין? או מהאשה היפה גבוהת הקומה וכעלת עינים אמוצות?—

מורה השעות השמיע את השעה האחת עשרה.

הנר אשר במנורה יפיץ אור כהה בחדר מרים והיא עודנה יושבת על השלחן ותמחה מרגע לרגע את עיניה במטפחת לבנה אשר בידה. הבוכיה היא? לא! היא אך תדמה לבכות. אבל אסונה גדול ממצוא דמעות, היא נדהמה כהלומת רעם וגם לחשוב ולהתבונן על הרעה הנוראה אשר מצאתה, קצר כח לבה. אזניה אך תשמענה את קול אישה והתרגזו: מרים! מרים! — הבל וריק! מרים! יקרא באין הפוגות; ועיניה אך תחזינה את חנה ורעיותיה השמחות לאידה, חורקות שן וצוחקות בקול נורא. — —

מה נורא רוח הדמיון ומה עז כחו להכניע לב דכא ולהשביעו מרורות ובלהות מות! אכן מה עז כחו גם לרפאות נפש אמולה ולנחמה מיגונה! — חצות לילה הגיע, הנר אשר במנורה כבה ומרים עודנה על כסאה, אבל רוח הדמיון כבר שנה את פעולתו, ויעבר את אישה ואת רעותה מנגד עיניה ויבא תמונות אחרות תחתם. וישכיחה את עניה ואת עמלה ואת חנה בת־הצורף עם בגדיה ואזורה יחדו, ויישנה על ברכיו וישאה על כנפיו הלאה, הלאה מבית בעלה, ויביאה לארץ חמדה, ארץ הרים ועמקים, מעינות ותהמות לחמדת עינים. והנה היא שוחה בים רחב ידים ויבא דג גדול ויבלענה, ויישחה עמה לעיר גדולה מאד ויקיאה לבית מרזח מלא תשאות חוגגים, ותרקד שם עמו במעגלה, ותרקד את אנשים אין מספר, ותרקד ותפזז ותכרכר וקול קורא מסביב: מַאריע אהובה! מאריע! מאריע! ותיקץ והנה חלום. —

ה.

נביאה צוענית וּמִצְוַת קדוש.

ביום השמיני ויקם שמעון בבוקר וירא את פני מרים — והנם אמנם כתמול שלשום, דלים וירקרקים כבתחלה. — אך אהבתו אליה חלפה ועברה בין לילה ותהי בעיניו כאולת וסרת טעם בהתבוננו בה עתה! וכמים פנים אל פנים כן גם לב מרים אל אישה, אהבתה

הגדולה לבחירה חלפה כמוץ לפני רוח ותגדל שנאתה לו מאהבתה אותו לפנים; כי מעת אשר קראה מרים באזני חנה בת הצורף, מן העת ההיא הָראֲתה לדעת כי לא משכיל הוא ולא זיגמונד, ותבז לו בלבה ובשפתה ותקראהו שמעון בשנאתה אותו. —

אז החלו הריב והמדון לשמעון ונות ביתו. בראשונה כסו עוד את שנאתם במשאון בהיותם בין אנשים התראו כאוהב ואהובתו, כחתן וכלתו ביום חֻפתם ויריבו אך בקרב ביתם בהיותם לבדם, אך לאט לאט הסירו את מסוה האהבה וההשכלה מעל פניהם ועד מהרה ספרו איש לרעהו ואשה לרעותה בחוצות העיר ווראטנא: כי כמשפט שאר הבנות בעירם יֵעָשֶה גם למרים שובאלק, דברי ריבות ומדנים לא יסופו מקרב ביתה ואחריתה אך לחכרית, לצאת בספר כריתות מבית בעלה המשכיל כמשפט. —

אם רוב משכילי ישראל החדשים אשר בגליציון פוסחים תמיד על שתי הסעִפים, בהיותם יהודים פולנים ואשכנזים כאחד, יתר שאת עוד לנשיהם המשכילות, כי הנה לא רק על שתי סעפים, כי אם על סעפים אין מספר תפסחנה. — מבית התפלה לבית המרזח ומבית המרזח להרֶבי מגריליב או להקדוש מליפזין; מהקדוש מליפזין להצוענית הקוסמת בקלפים ומהקוסמת למקוה המים; משם לאחד הראמאנען מפויל דע קאָק ומן הראמאנען להתחנה אמהות; מהתחנה לבית המצחק ומבית המצחק להגולחת לגלח את שער ראשן, ומשם שנית להרבי או הצוענית.—ככה תפסחנה המשכילות האלה תמיד וככה פסחה גם מרים, והנה היא עתה בחדר הקוסמת.—

„גשי נא ואמישך", אמרה הצוענית הזקנה, „גשי נא בתי כי עורת עינים אנכי ואמישך למען אדעך." מרים הושיטה את ידה להצוענית אשר ישבה על מטה מלא סחי ומאוס ותספר לה את חלומה אשר חלמה. „רב לך בתי", ענתה הזקנה, „אל תוסיפי לספר כי עורקי ידך יספרו לי את כל לבך... הביטי נא בתי אנכי זקנתי ושבתי, ועורת עינים אנכי זה עשרים ושלש וחצי שנה ובכל זאת הנני רואה כי עבריה יפה וצעירת ימים אַתְּ..." מרים התפלאה מאד על נבואת הזקנה והיא הסיפה להתנבא: „גידי ימינך דופקים עתה בחזקה, והנם הנם מספרים לי כי לִקחת לאיש זה... זה..." „זה ירח

ימים." קראה מרים בהפזה. "אל תפריעיני בתי!", הזהירה הזקנה, ותספר: "אחד. שנים, שלשה, ארבעה, כן הוא, זה ארבעה שבועות לקחת לאיש —" "הוי!", נאנהה מרים, והקוסמת העורת אשר לא גרעה ממנה עין והתבוננה בה היטב, הוסיפה עתה בלאט ובקול חמלה: "לאיש אשר לא הוכיחו לך אלהים, ואשר לא תוכלי לאהוב בתי! —." ברעד וחלחלה הקשיבה מרים את הנביאה הזאת ותקרא: "ואחריתי? הה! מה אחרית אסוני הנורא?" — "הנחמי", ענתה הזקנה, "שבי פה מעט ואפתר לך את חלומך אשר חלמת ואגידה לך גם את כל אשר יקרה אותך בכל שני חייך." — בגועל נפש ישבה מרים על מטת הצוענית אשר הביעה את לחשיה בקול דממה בערכה את הקלפים בידיה הרזות. "ועתה", אמרה הזקנה, "הביטי היטב בהקלפים והגידי לי מה ראית, כי אנכי עורת עינים הנני, כאשר ידעת."

"באחד הקלפים אשר בידך", ענתה מרים, "אראה תמונות שני לבבות אדומים."

"האיש אשר נתת לו", אמרה הצוענית, "לבבו פונה מלבבך וישנאך וגם אַתְּ תשנאיהו עד מות. ומה תראי עוד?"

"בהקלף השני אראה חמש נקודות."

"בעוד חמשה שבועות תסעי למקום הרחצה קריניצא—ובהקלף השלישי?"

"בהקלף השלישי תמונת לב אחד."

"אשריך!", קראה הצוענית, "כי בקריניצא מקום הרחצה תמצאי את האיש אשר הוכיחו לך שם בשמים. אך מה תחזי עוד בהקלף אשר בידי עתה?"

"תמונת מלכה רוכבת על סוס דוהר", ענתה מרים שמחה.

"והאיש אשר תמצאי בקריניצא מקום הרחצה", כלתה הצוענית את נבואתה, "האיש הזה יאהבך אהבה עזה וגם אַתְּ תאהביהו מאד ותלכי אחריו לעיר מגורו הגדולה, אמנם אליך תשוקתו ואַתְּ תמשולי בו וזה פתרון החלום אשר חלמת. —"

ובעת אשר ישבה מרים על מטת הצוענית עמד שמעון ור' חיים אביו לפני כס הרב הקדוש מליפזין. — הן הָראה ר' חיים לדעת

כי מאד הסכיל לעשות בקחתו אשה לבנו מבלי שאל בראשונה את פי קדשו, ועל כן בהגיע עתה תור גרושיה לא אבה עוד להשען על בינתו ויסע לעיר ליפזין לקחת עצה מפי הרב שמה, ואך בנפש חפצה נסע שמעון בנו אתו, כי מה זה לא יעשה משכיל כמוהו בתקותו לגרש את אשתו אשר לא יאהב עוד ולקחת עד מהרה אשה חדשה תחתיה?—"

„הניחה לי ר' חיים", אמר הרב הקדוש, „הן לא שאלת את פי אז ואל תשאלני גם עתה."

„אבל — אך —", החל ר' חיים לענות.

„מה אבל ומה אך?", קרא הרבי אשר לא נתן את ר' חיים להצטדק, „התדמו בנפשיכם כי העולם כלו הפקר הוא, תעשו את כל העולה על רוחכם ואת פי הצדיק לא תשאלו, ובבוא כשואה אידכם תבואו לדרוש את ה', אבל כבר עברה העת.——"

„אנכי לא פללתי", הוסיף הרבי בהחליקו את זקנו הלבן, „אנכי לא פללתי כי ר' חיים אשר היה הפעם ממקורבי יתחתן את גימפל ליב שובאלק!—הגד נא לי ר' חיים, האפסו יראי ה' חלילה, אם גמר חסיד מבני אדם, כי תקחו לבניכם נשים מבנות עם הארץ שאין בהם ריח תורה ואמונת צדיקים ועליהם נאמר: ארור שוכב עם כל בהמה?! —"

„אויה! גם אנכי לא פללתי כי אתחתן את גימפל ליב שובאלק", ענה ר' חיים באנחה, „אך מה יכולתי עשות ובני חפץ אך בבתו כי... הה! על חטאותי הרבות! כי אֲהֲבָה."

„אֲהֲבָה?!", צעק הרבי בקול פחדים ויקם מכסאו וירץ בחדרו אנה ואנה. „אֲהֲבָה?! הוי ואבוי ר' חיים! ואתה לא תבוש לשאת את התועבה הזאת על שפתיך?"—„פושע באלקי ישראל!", קרא בפנותו אל שמעון הנדהם, פגמת במדת יסוד פיומא דגופא, אות בריח קדש! — מה זה עשית רוצח?!"

נבהל ונפחד עמד שמעון ולא ענה מאומה והרבי שנה פתאום את טעמו וישב על כסאו ויתנועע וישר בקול בוכים:

„הוי ואבוי כי גבר חס"ם—עֵשָׂיו איש ציד על יעקב איש תם;

הֵי גברו עונות האדימו כדם—שכינתא בגלותא כי גבר הס"ם!" שמעון ור' חיים אביו בכו לקול הקינה הזאת והרבי הוסיף להתנועע בחזקה וישא עיניו למרום ויוסיף לקונן ברגש קדש:

„שכינתא בגלותא בכה יעקב בכה! — איהי באומאה רזא דרָאו קָא.

לית אתר פנוי מיניה — לית מחשבה תפיסא כלל ביה! — אין סוף!" [1])

„אך עוד לא נכבה הנצוץ כלו!", קרא הרבי אחרי כלותו את קינתו, „רחמי מתערין ודינין אתכפיין! אות הוא כי עוד הנקודה בוערת בלבך שמעון ועתה התשוב בתשובה? התשמע בקולי לכל אשר אצוך?"

„אשמע", ענה שמעון בבכי.

„את המגבעה האשכנזית הזאת", קרא הרבי, „את המגבעה אשר על ראשך תסיר אפוא כרגע, וחבשת תחתיה ספאָדיק כאשר חבשו אבותיך ואבות אבותיך לראשם, ופאות ראשך לא תגלח עוד; כי הספאָדיק סיג לחסידות ופאות ארוכות סיג לענוה ויראת שמים... התאמין עוד שמעון בשכר ועונש? —" „אויה!", נאנחו שמעון ור' חיים אביו. — „ויהודי בלי ספאָדיק", קרא הרבי באחזו בזקן שמעון ויפרפרהו, „יהודי בלי ספאָדיק ובלי פאות ארוכות אין לו חלק לעולם הבא! — ועתה מה שם המרשעת אשר לקחת לאשה לך?", קרא בקול גדול.

„מארי... מרים —", ענה שמעון.

„מר — מרים", שנה הרבי וישלש, „מר מרי... גרש!", קרא ברגש קדש, „גרש שמעון את האָמה הרשעה הזאת כי בת מרי

---

1) הקינה הזאת היא מאחד קדוש ממדינת רוסיא והצדיקים ישוררוה בנגון מיוחד לה ויקראוה: קינת גלות השכינה. החסידים יספרו כי חסיד נכבד אחד הרהיב הפעם בנפשו עז ויאמר לפני הרבי מס' כי לפי דעתו יש איזה סתירה בין: שכינתא בגלותא כי גבר הס"ם ובין לית אתר דפנוי מיניה ולית מחשבה תפיסא כלל ביה; אך הרבי התלהב בהתלהבות קדושה ויקרא: במה שהרשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות! ויתרגז ויתקצף עד מאד, וכאשר שמעו זאת גדולי חסידי ס' נדו והחרימו את החסיד השואל ויצא לתרבות רעה ונעשה רופא.—

היא ומרה תהיה אחריתה, ואתה שמור היטב את הנצוץ את הנקודה הקדושה, כי העיקר הוא הנקודה הקדושה.״ — „אין סוף!״, קרא עוד הרב הקדוש פעמים ושלש ויסגור את עיניו בחזקה ויאנח ר׳ חיים ובנו הלכו לדרכם.—

ה.

חתימה.

בוש והכלם אמָר! בוש והכלם אליל תהו! החץ אשר ירית ללב מאריע וזיגמונד בחירה חלץ ויצא מגום ולא נודע כי בא אל קרבם כי גם כל פצע לא השאיר אחריו. והברית אשר כרת עמם בגן העיר ווראטנא הפרו חנה בת הצורף והצועַנית והרב הקדוש מליפזין, ויכבו את האש אשר הצת בלבותם — ! גם אַתְּ אלילת ההשכלה החדשה בגליציון בושי והכלמי, בואי בצור והטמני בעפר מפני פחד הרבי וידו החזקה! כי הוא יגזר אומר וכהניך יפשטו את בגדי כהונתם ויבגדו בך ויעזבוך, הוא יתן צו ומשכיליך יגרשו את נשיהם ויתנו ספר כריתות גם להשכלתם וישלחוה לבלי שוב אליה עוד עד נצח.— הרב הקדוש צוה ושמעון שב בתשובה שלמה, הסיר את מגבעתו הגבוהה ויחבש תחתיה את מצנפתו השעירה כמלפנים. גם גלח את שער ראשו ויאריך את פאותיו. ושב הזיגמונד ויהי לשמעון, ושב המשכיל ויהי לחסיד לכל משפטיו וחקותיו ויגרש גם את אשתו המשכלת כמשפט.— מזבח אלהים אמנם מוריד עליו דמעות כי גרש את אשתו הראשונה, אבל סופר העיר ווראטנא, דייניה ושמשיה אוכלים ושותים ושמחים כי עזרו היום להקים את מצות הרב הקדוש מליפזין, וגם טובה ראו בעמלם כי חמשים כסף לקחו בשכרם ועוד גם תקוה נשקפת להם לשמוח בחתונת שמעון שנית, ואולי יזכו לכתוב עוד ספר כריתות גם לאשתו השניה אם יחיים ה׳ כהיום הזה.—

ואת הנצוץ, את הנקודה הקדושה? השמר שמעון אותה בפקודת הרבי ומצותו? — ומרים הנסעה לקריניצא מקום הרחצה?

המצאה שמה את בן גילה כנבואת הצוענית? — אם כזאת תשאלני קורא אהוב הנני נאלץ להגיד לך כי לא אדע לתת לשאלתך מענה נכון. — ובאמנה מה יסכון גם לך גם לי לדעת את כל אלה? — רק את דבר הריב והמדון חפצתי להודיעך ואתה ידעת אפוא גם את אחריתו. ויתר קורות שמעון ומרים כמקרה שאר יהודי גליציון אשר ידעת למדי. — — — בלי תפונה לקח שמעון אשה חדשה, ומרים לקחה לאיש אחר, ויחיו ויריבו, ויולידו בנים ובנות ויריבו ויקללו איש את אשתו כדת וכמשפט ויסחרו ויעמולו ויענו ויאנחו ויריבו ויזקינו וימותו.

הַנִּפְלָאוֹת מֵעִיר זִידִיטְשׁוּבְקַא

א.

שיחה ביני ובין בעל בית המלון בזידיטשובקא.

אל העיר זידיטשובקא אשר בקצה ארץ גליציון באתי הפעם לרגלי מסחרי ואאלץ לשבת שם ימים אחרים, כי ביום בואי נפתחו ארבות השמים ומטר סוחף נתך ארצה וברדת הגשם על הארץ יֵהפכו דרכי העיר הזאת לבארות בארות חמר עד כי לא יהין איש לעבור בם בסוסיו ועגלתו, והימים ימי החורף; היום הקצר היה לשנה בעיני בעיר הקטנה הזאת, והלילה? — מבתי משחק, בתי מרזח, או בתי משתה לא ידעו אנשי העיר זידיטשובקא, גם בשאר תענוגות בני האדם בעריהם הגדולות לא הסכינו; בבוקר בבוקר יקומו ויצאו לפעלם ולעבודתם והשמש אך יבא ויהי לילה יאספו אל מעונתם להתעלם את בני ביתם אצל תנור וכירים, או להשתרע על משכבם ולבקש ענג בזרעות השֵׁנה; בשעה השביעית בלילה השלך כבר הס בכל הוצות העיר ובשעה השמינית גם אור נר לא יֵרָאֶה עוד מחלונות בתיה. דעת לנבון נקל כי על אפי ועל חמתי היתה לי שבתי בעיר הזאת, מרגע לרגע צפיתי כי יכלא הגשם ואצא מבור שבי זה להפשי, אך למרות תקותי הזילו שחקים שפעת מימם כאלו לא עמדו בסוד ה׳ ולא שמעו את שבועתו מהביא עוד מבול מים על הארץ. ויהי היום ואנכי יושב בדד בהררי ואקלל את יומי בלבבי כי כמעט קצתי בחיי מפני רוע גורלי אשר הסגירני בארץ מדבר זאת, לא מצאתי עוד חפץ בתבל כלה, לא מצאתי

חפץ גם בספרַי אשר הבאתי אתי, וגם עטי, רעי ומנחמי הנאמן בכל ימי ענותי, גם עטי חדל כבר מתת נחומים לנפשי, כי גם להבליג כרגע על עצבי ורגזי ולשפוך שיחי עלי גליון לא יכולתי ביגוני, ובשבתי כה דומם בירכתי חדרי ותפתח הדלת ובעל בית מלוני בא ויגע במזוזה, ותשק ידו למו פיו ויקרא: „ברוך דַיָן אמת!"

„מה זאת?", שאלתי בבהלה.

„היא נפטרה!", ענה האיש ויאנח.

„אמך או אשתך מתה אפוא ידידי, המקום ינחמך!".

„לא, לא", ענה האיש, „לא אמי ולא אשתי, אבל אם כל עירנו, אם אלפי ישראל, כי הרבנית אשת הרב הקדוש נפטרה והלכה לעולמה!"

„בעונותינו הרבים!", קראתי ואאנח ואֹמר: „אכן יש אלהים במקום הזה ואנכי לא ידעתי! דמיתי כי רק בארות המר ואגמי רפש וטיט ימצאון בעירכם זאת ולוּ ידעתי כי גם רב קדוש יושב בה כי אז בקרתיו גם אנכי, אך מי יודע אם נתנני לראות את פני קדשו כי לא חסיד אני".

„התהתל ארוני?", קרא האיש בעל המלון ושתי עיניו אשר העיף בי ומראה לחייו אשר האדימו כרגע העידו בו למדי כי מהיר חמה והסיד גמור הוא בכל נפשו ומאדו.

„חלילה לי מהתל!", עניתי, „אודה בכל פה כי אנכי לעצמי הסיד אינני וגם מבלתי אגיד תכיר זאת למדי בלבושי ובזקני, אך בכל זאת הלילה לי מספק גם רגע כי נמצאו צדיקים בקרבנו; הן הק הוא מעולם כי לא יגרע ממספר שלשים וששה צדיקים בישראל אשר עליהם העולם עומד."

„ואהר מל״ו צדיקים האלה הוא רבנו הצדיק בלי כל ספק!", קרא האיש שמח וישב למולי ויאמר: „גם אנכי הסיד אינני, ואם תראני ארוני כי זקני מגודל ופאות ראשי ארוכות מעט וגם ספאָריק בראשי ונעלים ופוזמקאות ברגלי, בכל זאת הסיד אינני על דברתי; ולוּ זכיתי לדעת ולהבין מה הוא חסיד, כי באמנה לאו מלתא זוטרתא היא להיות הסיד אמתי, עד שהרב הקדוש מפיראשיטץ התפלל ואמר: „הלואי שתתגלגל נשמתי בגלגול השביעי לתוך עז או פרה יהסיד אמתי ישתה מחלבה ויתקנני" — אך לא לנו לדבר בדברים

כאלה הנוגעים בעולמות עליונים ולנו גם השגה קלה אין בהם, אבל בנוגע לרבנו הצדיק אבטיחך נאמנה כי הוא איננו בן אדם כלל התאמין לי זאת ארוני?".

„אאמין באמונה שלמה", אמרתי, „אך הגד נא לי מה הוא אפוא צדיקך אם בן אדם איננו?"

„מלאך אלהים צבאות הוא!", ענה האיש, „וזה לך האות כי ידבר את מלאכי מעלה כעם אח ואחות מבטן אחת, ובאזני שמעתי באמור הצדיק להמלאך הממונה על ההריון: „גוזרני עליך שתבוא ותאמר לי למה מנעת פרי בטן בהאשה מלכה בת דבורה".

„ובלי תפונה, בא המלאך לילה במקלו ותרמילו להצדיק כגזרתו, אך הגם שמעת מה ענה המלאך אותו?".

„את דברי המלאך לא זכינו אנחנו לשמוע", אמר האיש, „כאשר לא זכינו גם לראותו, אך הצדיק התוכח עמו כחצי שעה באזני כלנו ואחרי כן שאל אותנו ויאמר: „את מי הצדק?" „אתך אדוננו ורבנו!" ענינו ואמרנו, אך הצדיק ברוב ענותנותו הודה ויאמר: „לא, כי את המלאך לילה הנצב עמי בזה אתו הצדק!" וישלח את המלאך ויברכהו ואל בעל העקרה אמר: „אל תירא ידידי כי לעת עתה בודאי צריך להיות כך!" — ומי לא יודה אפוא כי מלאך אלהים צבאות הוא?"—

„אך שא נא לי אם אשאלך", אמרתי, „הלא יאכל וישתה אף יפרה וירבה כאחד מאתנו?"

„אמנם כזאת וכזאת יעשה אך מרוב ענותנותו", ענה האיש, „כי צדיק מסתתר הוא ויאכל וישתה ויעשה צרכיו למען יאמינו בני האדם כי יש לו הפץ בכל אלה כשאר מתים מהלד, אך אנכי אשר זכיתי להיות ממקורביו כי הוא העמידני על רגלי ואך ממנו פרי בית מלוני נמצא, אנכי התבוננתי על מפעליו וידעתי נאמנה כי כל המרה וכל תאוה זרה לו כי כלו רוחני קדש קדשים!".

היש בנים להצדיק?", שאלתי.

„שלשה בנים ושתי בנות מאשתו הראשונה זכרה לברכה, בן אחר ושלש בנות מאשתו השניה זכותה יגן עלינו ועוד ארבעה ילדים קטנים מהרבנית הקדושה אשר הלכה היום לעולמה".

„וכמה ימי שני היוו?"

„ה' יוסיף על ימיו ושנותיו! הנה הוא עתה כבן ששים וחמש שנה".

„אם כן בלי ספק לא ישא עוד אשה רביעית", אמרתי.

„שגית אדוני", אמר האיש, „צדיק כמוהו לא ישב גם ירח ימים בלא אשה וכבר אשה מוכנת ויושבת ומצפה לו".

„ומי היא המאושרה הזאת?", שאלתי.

„המאושרה הזאת", ענה האיש, „היא ילדה בת שבע עשרה שנה אשר כמוה גם ליופי גם להכמה לא תמצא בתבל כלה; הלא היא רחל אחות הרבנית זכרה לברכה".

„ובת שבע עשרה שנה יקח לו הצדיק הזקן הזה לאשה? אך אולי לא תאבה הילדה הזאת להנשא לו?".

„אולי לא תאבה!", שנה בעל בית המלון בצחוק, „כאלו ישאל איש את פיה אם תאבה או תמאן!—ולו גם שאלו את פיה ותאמר הן בלי כל ספק כי ילדה הכמה ונבונה היא עתה ותדע את ערך האשר השמור לה בחיק רבנו הצדיק בעולם הזה ובעולם הבא".

„ואתה ידעת נאמנה כי יקח לו את הילדה הזאת לאשה?", שאלתי שנית בקוצר רוח ונפש נפעמה כי לבבי בקרבי החל לנוד ולהמול על הילדה האמללה הזאת ורוח דמיוני הראני בחזון נערה פורחת כשושנה באבה, עלמה לוהטת באש עלומים מובלה ככבשה תמימה להיות סוכנת לאיש זקן רפה כח ואין אונים, „כלה ונחרצה הוא אפוא כי יקחנה?".

„בלי כל שמץ ספק!", ענה האיש, „כי כאשר הודיעו היום את רבנו כי הרבנית מרחפת בין החיים ובין המות נגש אל מטתה ויבט בה רגעים אחדים וישאל בפיו הקדוש ויאמר: „הביבין עליך יסורים?" אך הרבנית הקדושה לא ענתה דבר כי כבר נס ליחה וגם עיניה סגרו והרב הקדוש קרא שנית ויאמר: „גוזרני עליך אשתי שרה בת נחמה שתודיעיני כרגע אם חביבין עליך יסורים אם לא!" וכאשר לא ענתה גם הפעם ויפן הצדיק אלינו ויאמר: „אתם עדי כי עשיתי כל אשר יכלתי עשות אך רצונו של מקום איננו כרצוני, ועתה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו הנני מבטל רצוני מפני רצונו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, יקחנה לו!" — הדברים האלה דבר הצדיק בענותנותו כאלו לא

יכול לבטל בהגה אחד את כל גזרותיו של הקב״ה חלילה—ואחות הרבנית שכבה ברברו לרגלי מטת החולה ותבך ותצעק מרה ויפן הצדיק גם אליה ויאמר: „אל תיראי רחל בת נחמה ואל תזעקי כי כך צריך להיות ואנכי אבטיחך נגרה נא לכל חסידי אלה ונגד אחותך השוכבת בזה כי אַתְּ תהיי רבנית במקומה ולא תירש אחרת את כבודה״. ורחל התעלפה לדברי הצדיק והחולה התהפכה בהבליה ואנחה איומה התפרצה מקרבה והיא היתה אנחתה האחרונה כי ברגע הזה יצאה נשמתה הטהורה. ואחרי כל הדברים האלה הלא יראה כל איש אשר עינים בראשו כי נכון הדבר מעם האלהים והצדיק ממהר לעשותו״.

„וגם איש אשר אין עינים לו״, עניתי במנוד ראש, „וגם עור מבטן יראה הפעם ויודה כי כדבריך כן הוא ידידי, אחרי כי הנערה התעלפה והרבנית מתה לקול הבטחת הצדיק הלא אצבע אלהים הוא!״

דברי אלה אשר דברתי במרי שיחי נתנו עוד אומץ בלב בעל בית המלון ויעירו את רוח קנאתו לרבו הצדיק ויקרא ברגש נפש: „ובכל זאת נמצאו עוד בעמי רשעים השמים אור להשך; מכהישים לאל ממעל וגם בצדיקיו ישימו תהלה! שוה נא לנגדך אדוני, אבנר הרשע ימח שמו וזכרו עוד יעיז בהותו להפוך דברי אלהים חיים ויאמר כי רחל התעלפה מפחד בשמעה כי תהיה לאשה לבול עץ יבש — יסכר פה דובר שקר ונבלה — והרבנית מתה לפתע פתאום כי נגע עד לבה אסון אחותה האמללה. השמעת עוד מימיך אולת וכפירה כזאת?״

למרות העצב השורר בכל בתי נפשי העירו הדברים האלה רוח התולים בקרבי ואקרא בצחוק צפון ועצב מְגֻלֶּה:

„נעויתי משמוע! גם כופר ימצא אפוא בעירכם, אפיקורוס הוא האיש הזה על דברתי!״

„אפיקורוס גדול ונורא!״, ענה בעל בית המלון, „אבי אבות הטמאה! סטרא האחרא בעצמה רחמנא לצלן! עוד אספר לך את דרכי הבליעל הזה וקרעת את בגדיך על מעלו וזדונו, כי ריח תורה יש בך ועוד הנקודה היהודית נכונה בלבך כאשר הראיתי לדעת משיחתך היום; אך לא זאת העת לדבר בכופר זה כי הנני הולך

להתהטא במקוה מים למען אוכל להתעסק בטהרת הרבנית הקדושה ובקבורתה כמצות רבנו הצדיק. אשרינו מה טוב חלקנו שזכינו להיות ממקורביו!".

„ומה נעים גורלכם שזכיתם להתעסק בקבורת נשיו הצדקניות!", אמרתי.

„אויה! וזאת הפעם השלישית!", ענה בעל בית מלוני החסיד וישא את עיניו למעלה וישק את מזוזת חדרי וילך לו.—

ב.

הלוית המת.

ואנכי נשארתי בחדרי לבדי ואהגה בדברי בעל בית המלון ואתבונן על כל אשר הודיעני בשיחתו ואומר בלבי: אוי להם לבני אדם שרואים ואינם יודעים מה רואים, עומדים ואינם יודעים על מה עומדים!—אנכי דמיתי כי בתוך עם תמים אנכי יושב, בתוך עם אשר לא ידע כי אם את התפלה אשר הוא מתפלל ואת הלחם אשר הוא אוכל בזעת אפים, והנה הראיתי פתאום לדעת כי אנכי עומד על גיא החזיון והנני רואה בעיני איך יגודו אולת ומרמה יחדו על נפש עלמה תמימה לקצר ימי עלומיה באכזריות רצה, ומי יודע מה אראה עוד בעיר גלותי זאת! כי באמנה רבה מאד התכונה בקרבה, בארות המר, רפש וטיט, רב קדוש, חסידים נוראים, רבנית מתה, עלמה אמללה, כופר ואפיקורוס ואנכי הנוסע אשר התעוני האלהים לעיר הנאלהה הזאת לראות ולשמוע את אשר לא פללתי! — לו היה מאַפו או סמאָלענסקי תחתי הפעם כי עתה בלי ספק עשו לכל אלה שם עולם, כי בראו מהם ספור אהבים לשמח בו המון אלפי ישראל כאשר עשו בספריהם „הצבוע" ו„התועה". — „אך יהי מה", אמרתי בלבבי עוד, „אנסה נא גם אני לתאר את המחזה הזה, אחרי כי בלי משים החלה יד המקרה להראותני את ראשיתו אולי תעזור עוד על ידי לדעת גם את אחריתו, כי באמנה אין כמקרה עושה נפלאות ובורא חזיונות לאין

קץ ואנכי הן לא אוסיף ולא אגרע ורק את אשר ישים הוא לפני אותו אשמור לספר." כדברים האלה דברתי אני עם לבי ואחל לכתוב את דבר „השיחה אשר ביני ובין בעל בית מלוני" וכהתימי לכתוב את כל הדברים האלה על ספר והנה קול צלצל קופות הצדקה באזני וקול קורא: „צדקה תציל ממות!" נשמע לפני הלון חדרי. „הלא, הלא!", קראתי, „המערכה השניה מהמחזה הנפלא הזה!" ובכן מהרתי גם אני לקחת חלק במצוה שאדם אוכל פרותיה בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא ואלֵוה למסע הלויה.—

השמים ממעל לבושים אופל וקדרות יבכו ויבַכו ארץ מתחת ותמס אדמת העיר זידיטשובקא וכל רגלי יושביה תלכנה ברפש וטיט, גם הרוח ישרוק וייליל מרה וינודו ארבות לקולו וגגות הבתים ינודו וינועו. היתאבלו שמים וארץ על הרבנית המובלת עתה בהמון אבל לקברות? והארבות? הינודו לצדיק לנהמו מיגונו העז? לא! אין רחמים בטבע, אין הנינה בבריאה כלה! רק האדם לבדו הוא ידע רחם, רק הוא יתאבל על מת, רק הוא יבַכה לאמלל, ינוד לקשה יום וינחמנו!—המטה אסורה באזור שחור למטת עץ והיא עמוסה על שכם ארבעה אנשים מהשובי העיר. כל אנשי העיר למגדול ועד קטן הולכים אהרי המטה ודומיה נוראה שוררת בכל המסע הזה. רק קול צלצל האגורות בקופות פחי הברזל וקול הקורא: „צדקה תציל ממות!" ישביה לרגעים את הדומיה האיומה הזאת... אך מי זאת ההולכת בקצה המסע כמאסף לכל המחנה סופקת כפים ובוכה במרירות? „אהותי! אחותי!", תקרא עתה בקול כחולה והקול הזה נגע עד נפשי וינע את כל מיתרי לבבי, „הבאמנה מֵתָ אחותי ותעזביני? אהה אויה! וביד מי עזבתיני אחות נעימה ויקרה?" — הה! הילדה הזאת תדע את גורלה המר, תכיר את אסונה הנורא, אמללה היא אפוא עוד שבעתים מאשר דמיתי — עמדתי על מקומי ואוחיל עד אשר יעבור המסע והנה גם הילדה האמללה עוברת על פני; זאת קומתה דמתה לתמר ידכה ישוה מהמת הסער הסוער בעזוז כחו ורוח הן ותחנונים שפוך על תמונתה המעולפת בצעיף שחור, אך פניה לא יראו ויראו רק ידיה אשר היא סופקת מרגע לרגע, ידים קטנות ורכות, זכות כשלג וצחות כעצם הספיר לטוהר, והידים האלה עוד

מעט תאסרנה באזיקים נוראים כי יתן הצדיק את טבעתו על אחת מאצבעותן ואלהי המשפט אבי יתומים יראה ויהריש! — נשאתי את עיני ואביט סביבי כמבקש עזרה והנה מאחר הבתים יוצא עלם יפה עינים וטוב תאר, לבוש הוא שמלה ארוכה כשאר יהודי פולין אך בגדיו המודים ונקיים גם שער ראשו עשוי בטוב טעם והזות פניו הלבנים תענה בו כי רוחו נפעמה ולבבו בקרבו סוער בהזקה. העלם העיף עינו מקצה המחנה ועד קצהו כמבקש דבר מה ובאמנה מצא את מבוקשו כי פניו הלבינו ויאדימו כרגע ויבט סביבו בבהלה ובראותו כי אין איש שם לבו עליו ויהשב דרכו אל העלמה המעולפת בצעיף, והוא שואף צל צלמה, ובעברו על ימינה וידבר בלאט ובהפזון נמרץ צרפתית ויאמר: „התאוששי היי רוחי ונשמת נשמתי, אל תתיאשי כי אתך אני ואלהים היים בכסלנו!“ העלמה הרדה ותרעדנה כל עצמותיה לקול הדובר אליה זהוא עבר אותה ויתבולל בין שאר המלוים ואיש בלעדי לא התבונן על כל אשר נעשה כי לא שמעו את לשונו ולא הבינו את שפתו.

„היא יודעת גם את האהבה מה היא!“, קרא לבבי בקרבי, „ומזרעות אהובה ואוהבה הלוהט באש אהבת קדש היא נגזלת להיות לאשה לבול עץ יבש, לפיד בוז בוער באש זרה! הה מי יתנני כביר כח וימלא את ידי לעשות משפט כי עתה — אך מה אקוה ואוהיל ובתוך עם לא בינות אנכי, אף גר אני בעיר הזאת, מהר אסע מזה והיונה התמה תשאר בין צפרני הפרס האכזרי הזה ואין מציל.—“

צלול בהמון שרעפי אלה, התנהלתי לרגל המסע אשר לפני עד אשר באנו לבית מועד לכל חי. שמה העמידו הנושאים את מטת המתה על פי קברה והצדיק ההל לספוד לה ולבכותה. אך לא אעשה בנפשי שקר להתפאר בזה כי הבינותי דבר מדברי קדשו, הלילה לי מעשות זאת, אבל במו פי אודה ולא אבוש כי לא הבינותי כל מאומה, כי תורות נוראות, סודות לא יבינם כל הי ולא ידעום כל מתי הלד גלה הצדיק בהספדו ובאזני שמעתי באמור איש אחד לשכנו העומד על ימינו: „אשריך ר׳ קלמן ואשרי הלקך כי מקובל אתה וזכית להבין את דברי הצדיק“ ויענהו האיש ויאמר: „שוטה שבעולם! שרפים והיות ואופני הקדש לא יבינום

ואיש כמוני יבינם? הבט וראה בעיניך הלא זקוקין דנורא יוצאי משפתי הצדיק ושרפים נבראים מהבל פיו!" והאיש הביט בהרדת קדש ובלי ספק ראה את הזקוקין דנורא ואת השרפים הנבראים מהבל פיו, וגם אנכי הבטתי היטב, אך לבשתי ולהרפתי הנני נאלץ להודות כי בעונותי הרבים לא זכיתי לראות דבר מכל אלה, ואראה רק צדיק יעוה פניו, יהפוך עיניו, ימולל ברגליו ויורה באצבעותיו וצועק מרה בשפת לא ידעתי.—

השמש נטה לערוב ויכל הצדיק את הספדו ויגש אל המטה וישם את ידו על ראש המתה ויקרא בקול גדול: „הנך הולכת היום מעמק עכור זה עלמא דשקרא והלכת ובאת לעלמא דקושטא, עולם שכלו טוב. ראי נא, הנה אמי ואם אמי הקדושות זכרן לברכה יוצאות לקראתך בתפים ובמחולות להובילך ראשונה להיכל אבי הצדיק זכותו יגן עלינו, הוא יקדם פניך באהבה ויובילך להיכל מורי הקדוש ושניהם יוליכוך להיכלא דמלכא משיחא, והמלך המשיח יקבלך ברצון ושאלת לשלומו בשמי ואמרת לו כי אשתי אַתְּ ושמשת בקדש שמונה שנים ושבעה הרשים והוא ישלה מלאכו לפניך ויביאך לעדן גן אלהים. ושם על פתח הגן עומדים הכרובים השומרים את דרך עץ החיים ובעברך עליהם אל תיראי ואל תחתי וכוונת את השם היוצא מהפסוק: „ויקח לו למך שתי נשים" ותיהדי את היחוד הזה. . ." פה להש הצדיק דבר באזני המתה ויוסף ויאמר: „אז תלכי לבטח דרכך ובאת בשלום למקום ששון ושמחה ענג ונחת, שמה תמצאי צדיקים וצדקניות יושבים ועוסקים בספרי הזהר והקבלה הקדושה ושמה תמצאי גם את אמך הצדקת, ועניתֿ ואמרת לה: „כה אמר התנך הרב מזידיטשובקא: אל תיראי לבתך רחל ואל תדאגי לה כי אנכי מגן לה ופרשתי כנפי עליה והיתה לי" — ועתה לכי לשלום ואלהי ישראל יתן לך רחמים!" הצדיק החריש ויתן אות ויחלו המתעסקים להתעסק בקבורת הרבנית והוא הלך לביתו ולא הוהיל עד אשר תבואנה אמו ואם אמו בתפים ובמחולות כאשר אמר—וילכו עמו רוב אנשי העיר ואלך גם אני ובדרכי השבתי מהשבות לדעת אם משגע הוא הצדיק הזה או מתעה הוא את עמו ויוליכם שולל בערמתו.

ותולדות אבנר האפיקורוס.

הנר אשר במנורה יפיץ אור כהה בחדרי ואנכי הולך הנה והנה ודוחי מרחפת על ים דמיונות אין קץ. גם אנכי אהבתי בימי חרפי, אהבתי ואאהב וידעתי את האהבה בתענוגיה וגם במכאוביה העזים ממות, ובכן ידעתי גם את נפש העלם והעלמה הבוכים עתה על משכבם וימסו ערשם בדמעתם, ואנחתם אשר אשמע בקרב לבבי לא תתן מנוח לי ולא תתנני גם לעלות על ערש יצועי. אנסה נא ואצא החוצה, אראה ירח יקר הולך ושפכתי לפניו שיחי, הן אלופי ומידעי הוא מימי הרפי, עד בשחק נאמן לאהובי נפש סלה, אולי ינחמני הוא מעצבי ורגזי, אך הה, השמים כשמלה שחורה פרושים על הבריאה כלה, ירח לא יגיה אורו וגם כוכב אין בכל מרחבי הרקיע. אך מה הקול הזה באזני? קול המון חוגג הוא, בא מחדר המשקה אשר בבית מלוני, אסורה נא ואראה אולי יעודדני שאון עליזים ואטבע יגוני בכוס יין. — פתחתי את דלת חדר המשקה והנה המון חסידים לנגד עיני ובעל בית המלון אשר פני להבים פניו יקדם פני בכוס מלא ויקרא: „ברוך הבא אורח נכבד! שתה אתנו כוס יין לחיי רבנו הצדיק אחרי שזכית לשמוע כמינו את דברות קדשו והוא דבר היום באזני כלנו כי האיש אשר שמע את הספדו מובטח לו שהוא בן עולם הבא, אשריך בני אשריך!"

„הלא אמרו חז"ל כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ובכן הן גם אלה אשר לא שמעו את הספד צדיקכם היום?"

„הצדיק דבר ואין להרהר אחרי דבריו!", קרא האיש ברגז ויפן אל העומדים סביבו ויאמר: „ראו נא את האיש הזה, הנה הוא יהודי המוטל בספק, מאמין ואינו מאמין; אנכי דברתי עמו היום והכנסתי בו אמונת צדיקים ועתה ישוב לשאול שאלות של הבל כשאלות אבנר ימח שמו".

„אבנר ימח שמו וזכרו", ענה חסיד אחד, „רץ היום כמשגע בין המלוים ולולא יראתי כי אז מרטתי את שער ראשו המשוח בשמן המור".

„ואנכי אמרוט עוד את זנבות ראשו המשוחים בזפת!", קרא חסיד אחר והקהל שחקו לקולו שחוק פרוע. נבהלתי ואשאל: „האם האיש אשר יצא מהבית הגדול העומד בקצה הרחוב הוא האפיקורוס הנקוב בשם אבנר אשר תדברו בו עתה?"

„הוא, הוא", ענה בעל בית מלוני, „זה האיש וזה שמו, שם רשעים ירקב".

„אל אלהים ה'!", קראתי כי נפעמתי מאד מדברי האיש בדעתי עתה נאמנה כי אבנר זה הוא אהוב נפש העלמה האמללה אשר בחר בה הצדיק על אפה ועל חמתה.

„ומה זה היה לך כי תזעק מרה?", שאלו הנאספים בהתבוננם בי.

„אקרא לאלהים עליון", עניתי אחרי התבונני כרגע כי לא זה המקום לתת לרחשי לבבי תוצאות, „אקרא לאלהים עליון כי יהפוך לב החוטא הזה ולא תאבד נפש מישראל, כי מה רבה אשמתו ומה גדלה חטאתו אחרי כי בכל מקום אשר תזכירו את שמו תקללוהו קללות נמרצות; בל אפונה כי ישחית דרכו על הארץ וגנב ורצח ונאף, האין זאת?"

„לו אלה עשה", ענה חסיד אחד בהאנחו, „לו אלה עשה החרשנו כי כזה וכזה יחטא גבר וישוב אל אלהים וירצהו כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא!"

„אם כן", עניתיו, „כפר האיש הזה באלהי ישראל ובתורתו".

„עוד הרע לעשות מכל אלה", ענה החסיד וישא עיניו למרום, „כי הוא בקדושי עליון לא יאמין וגם ברבנו הצדיק ישים תהלה ועליו נאמר: „כל באיה לא ישובון" כי הוא מין ואפיקורוס חוטא ומחטיא את הרבים".

„גם מחטיא את הרבים הוא?", שאלתי, „אך שא נא לי הלא כרובכם כן תיראו את ה', כלכם חסידים ואנשי מעשה ואת מי אפוא יחטיא האפיקורוס הזה?"

„את בני העניים", ענה החסיד הדובר בי, „את בני העניים שמהם תצא תורה ילכוד ברשתו, כי יאכילם וישקם וילבישם וישכור להם מורים ללמדם מקרא וספר ולשון המדינה, אף יפזר הון רב ללמדם כל מלאכת ידים וכל חפצו ומגמתו הלא הוא רק להשכיחם תורתנו ולהעבירם מעל חקי ישראל."

„ואיש כזה ימצא בקרבכם?", קראתי משתומם, ולמען אדובב עוד את שפתי אוילים אלה ולמען יחשבוני למקנא קנאת הצדיק פמוהם החזקתי בפי שמלתי ואקרא: „הה! השומע כזאת חייב לקרוע! וכמה שני חיי המין הזה?"

„שנות רשעים תקצרנה!", ענה חסיד צעיר לימים, „הנהו כבן עשרים ושתים שנה ועוד לא נשא אשה כי חתן דמים הוא ללילית הרשעה וכל כת דילה רחמנא לצלן ולולא נשמרנו לנפשותינו כי עתה הפך הרשע הזה את כל העולם כלו ברשעתו".

„ומה נקל לו מעשות זאת!", אמרתי, „אחרי כי ירופף את העמוד התוך אשר העולם עומד עליו, הלא הוא הבל פיהם של תינוקות של בית רבם; אך במה זה יכלתם לו? הודיעוני נא רבותי".

„כי מסרנו נפשותינו על קדושת השם!", קרא החסיד הצעיר בהתלהבות נפש.

„ברוך המקדש שמו ברבים!", עניתי אנכי אחריו ובעל בית המלון ענה ויאמר: „אנכי ידעתי עוד את אבי האפיקורוס הזה ואותו ידעתי מהיותו ילד, לכן שמעה אורח נכבד ואספר לך את תהלכותיו ואשר יזם לעשות למען תדע כמה גדולה הקליפה ר"ל ותודה כי לחמנו את הס"מ בעצמו ונוכל לו".

„ספר אדוני כי מצוה לספר בגנותן של רשעים", עניתי ולבבי פעם בקרבי בהיותי קרוב לשמוע את תולדות האיש הנפלא הזה אשר גורלו וגורל אהובתו נגע עד נפשי ואשר מקצות דרכיו ידעתי למדי כי על הכמתו ועמלו לטובת בני עמו העניים הוא לשמה ולקללה בפי אוילים חסרי לב אלה, ובעל בית המלון החזיק בזקנו הארוך ויאמר: „התראה ידידי את שערות זקני הלבנים? אות הוא לך כי לא תמול אנכי; אמנם רבות ראיתי בימי חיי הבלי, ראיתי טובים ורעים, צדיקים ופושעים, אך רשע ערום כאבנר לא נמצא בתבל כלה!—"

„עודנו נער התנכר במעלליו כי מרה תהיה אחריתו, כי אהב מהתלות ויחמוד לצון לו וכעלותו מעלה מעלה על הילדים אשר כגילו בתלמודו כן הרבה צחוק וקלות ראש וקפץ ורקד ויולך גם את מלמדו שולל ואביו הגביר הזקן לא כהה בו כי רק ויחיד היה לו והוא אהבו כנפשו. אך לא הרע אז עוד לכל אדם במשובתו ויהי

עוד אהוב ונחמד לבריות על שכלו וטוב טעמו, ובהיותו בן שלש עשרה שנה נתן אותו אביו הגביר על יד החריף ר' שמואל נחום אשר למד אז בבית רבנו הצדיק עם בניו וחתניו. ובעת הזאת נשא רבנו הצדיק את אשתו מעיר לבוב, היא הרבנית אשר נפטרה היום זכיתה יגן עלינו, ותבוא עמה גם אחותה רחל והיא ילדה בת שמונה שנים. ובלבוב, עיר הולדת הרבנית ואחותה פרץ המנהג הרע בישראל ללמד את הילדות הקטנות שפת גוים וגם בנות היראים והשלמים תלמדנה שם בילדותן לקרוא ולכתוב בשפת אשכנז וצרפת ובכן למדה גם רחל כזאת, אף כי אביה הוא עוד משרידי החסידים הראשונים, ובבואה לעירנו ותביא אתה טרפה ופסול אחד ותקרא בו, ואיש לא התבונן על השערוריה הזאת כי רבנו הצדיק התבודד אז לרוב בחדר הרבנית החדשה ואנחנו לא שמנו לבנו לתעלולי ילדה. לא כן הבחור אבנר, הוא התרועע לה ויצחק אתה ולאט לאט למד ממנה את כל הטרפה ופסול מהחל עד תמו ויבא כמים בקרבו ותהפך תורתו למרורת פתנים ונעשה מין ואפיקורוס והקליפה עִוְּרָה את עינינו ונרא עון ולא נתבונן."

„שתי שנים למד אבנר בבית הצדיק ויעבוד שני אדונים כאחד, למד תורה מפי ר' שמואל נחום ובאין איש רואה הגה בספרי מינות ויביא ספרים כאלה גם להילדה אחות הרבנית, כי ככר נהפך התלמיד למורה ויתן לה בסתר ותקרא. ויהי היום והוא נותן ספר אחד לידה ויבא ר' שמואל נחום פתאום החדרה וישאל: „מה אתה עושה בזה אבנר?" ואבנר נבעת ויפול הספר מידו ויקחהו ר' שמואל נחום והנה הוא טרפה ופסול ממש ויצעק צעקה גדולה: „אכן נבעו מצפוניך רשע!" ויכבדהו במכת לחי פעמים ושלש וינס אבנר בחרפה וגם רחל נסה לחדר אחותה ותבך באין הפגות. אז נפקחו עינינו לראות את הרעה הנוראה אשר עשה הרשע הזה ימח שמו, הביא את התועבה לבית הצדיק וישליט את הקליפה בקדש הקדשים וגם טמא את אחות הרבנית בספריו עד אשר נקשרה הילדה בו בשס"ח כחות הטמאה. הה! עוד תסמר שערת בשרי בזכרי איך התנפל ר' שמואל נחום לפני ארון הקדש ויגז את ראשו ויצעק: „אוי לי שנטעתי אשֵרה אצל מזבח ה' בהעמידי תלמיד שאינו הגון!" ואיך געה הצדיק בבכיה ויקרא: „אוי לי ואוי לנפשי כי צנורות השפע נסכרו זה שתי

שנים ומדת הדין מתוחה על ישראל ואנכי לא ידעתי כי בביתי מצאה הטמאה און לה!" — "ומה לעשות לבטל הקטרוג מישראל?" שאלנו כלנו כאחד את פי הצדיק, "או האפסה כל תקוה חלילה?" והצדיק בענות קדשו ענה ויאמר: "עשו את הטוב בעיניכם וה' ישלח עזרתו ממרום ואנכי מה כי תשאלו את פי?" אז עבר רוח קנאה על אחד מאתנו ויקרא: "מי לה' אלי!" ונלך אחריו לבית המדרש הגדול ואף כי יראנו את הגביר הזקן ואת הקי' המדינה, בכל זאת מסרנו את נפשותינו ותקענו בשופר וההרמנו בחרם הגדול את כל הקוראים בספרי גוים ואת כל מי אשר נמצא אתו ספר כזה ולא ישרפנו, ועוד בעצם הלילה הזה נדבקו כתבי החרם על כל פתחי בתי הכנסיות ובתי המדרשות ועל פתח בית המרחץ ובחמלת ה' עלינו לא קרה לנו כל רעה על דבר החרם הזה. והצדיק שמע את אשר עשינו ויחר ש לנו עד יום השבת ובשבת עלה לתורה ויברך "ברכת הגומל" ויבשרנו כי נתבטל הקטרוג והצנורות שבו נפתחו ותהי השמחה גדולה מאד.—"

"אחר הדברים האלה שבה רחל אחות הרבנית לבית אביה אשר בלבוב, ואבנר, אשר צחק גם על החרם גם על המחרימים ברשעתו, החל לעשות עתה את מעשהו ביד רמה ויקח לו מורה גוי ממש ר"ל, ואביו הזקן ראה כל אלה ויחר ש באהבתו לבנו יחידו. וכאשר נתבשל אבנר כל צרכו ונכנס לפני ולפנים במ"ט תרעין דמסאבותא, ותאחז במסחר אביו ידו ויעש מקנה וקנין ויעבור גם ארצות וימים לרגלי מסחרו, כי בעונותינו הרבים הצליח מעשה השטן ומסחרו פרץ מאד וילך הלך וגדול. הזקן מת והניח גם הוא אחריו הון רב מאד ואת הון אביו זה יפזר עתה אבנר להדיח את בני העניים מאחרי אלהים ותורתו ועוד יתאמר הלץ הערום הזה כי עושה הוא כל אלה לכבוד נשמת אביו—הראית עוד מימיך אדוני רשע ואפיקורוס כזה?".

"אך נפלאת היא בעיני", אמרתי, "הלא אתם אשר הרעשתם אז ארץ ושמים עת הביא אבנר ספר כתוב בשפת עם לועז לבית הצדיק ועתה בי ידיה את הנערים מאחרי אלהים תחרישו ולא תעשו דבר?"

"הלא תודה אדוני כי הגדלנו לעשות אז!", ענה האיש, "אך עתה קצרה ידנו מעשות כל מאומה, כי הון עשיר קרית עזו ואוהבים

דבים לו בין בני העיר וגם שרי בית המשפט המה אוהביו הנאמנים, ואין עומדים במקום סכנה.—"

„אך הצדיק מה הוא אומר?"

„הצדיק שומע הרפתו ואינו משיב", ענה בעל בית המלון באנחה, „כי יחרפהו הרשע הזה ויקראהו שוטה ועם הארץ ומשגע והוא ברוב ענותנותו ימסור דינו לשמים ולנו יאמר תמיד: „אל תדאגו חסידי, כי בודאי כך צריך להיות".

„האח, מה נשגבו ונעלו אמרי קדש אלה!", קראתי בצחוק נסתר, „אבל רחל אחות הרבנית איפה ומה היא עתה?", שאלתי לתֻמי.

„היא שבה הנה בחלות אחותה והיא אשר יקח הצדיק לאשה לו".

„אבל הלא אמרת ידידי כי היא נקשרה באבנר בשס"ה כחות הטמאה?"

„אז!", ענה האיש, „אז ולא עתה! פריצי הדור אמנם יאמרו כי בהיותה בלבוב שבה לקרוא בספרי הגוים ותחליף מכתבים את אבנר והוא שחר פניה בעברו למסעיו דרך עירה, אך עד מהרה יסכר פה מוציאי דבה ולשון רשעים תמק בפיהם כי מי יעיז לספק עוד בצדקתה אחרי כי תזכה להיות לאשה לרבנו הצדיק? ואנהנו הלא באזנינו שמענו באמור הצדיק עליה כי היא נשמה גבוהה מאד ונפש טהורה ויקרה, ואחרי דברי הצדיק אלה הלא תבין למדי כי לא תזכור עוד רחל את האפיקורוס הזה ולא תעלהו עוד על לבה! הלא?"

„אבין ואבין", עניתי, „אף אאמין באמונה שלמה כי באמנה היא נפש טהורה ויקרה והנפש ההיא לא תחטא ותאשם, האח! כמה גדולים דברי צדיקים!"

„ואחר שזכית לאמונת צדיקים שלמה", קראו זקני החסידים הנאספים, „הלא אחינו אתה, הבה אפוא ונשתה עוד כוס יין לחיי רבינו הצדיק ולחיי כל צדיקי הדור!"

צויתי לבעל בית מלוני ויתן להם יין על חשבוני וישתו ויתהוללו ואנכי לא מצאתי עוד חפץ בשיחתם ואפטר מעמם ואעל על ערש יצועי. דומי נא נפשי, נפשי הנפעמה, אל תשתוחחי ואל תהמי עלי, כי הנה לא ינום ולא יישן המזוג זווגים ו„בודאי כך צריך להיות", יאמר הצדיק.

ד.

פלאי פלאות.

השמש יצא על הארץ ואנכי הקיצותי משנתי ואמהר לפתוח את דלתי חלוני לראות החדל הגשם וקלו המים מעל פני הארץ והנה מחזה חדש לנגד עיני; אלפי אלפים ציצים ופרחים נפלאים בתמונתם ובמראיהם יעטרו את חלוני ומבין עצים רעננים, אלונים עבותים, תשלח השמש קרני הודה וינוצצו לאורה רבבות נצני זהר וטל ספירים וכל אבן יקרה שפוך על המחזה כלו. הוא האביב בכל הדרו ותפארתו, אבל אביב־קרח הוא! אביב אשר תתוה יד הטבע בעצם החורף על חלוני בתינו למען התל בנו לרגעים ועוד מעט וחם השמש ונמס המחזה ויהי למים! הה, מחזות שוא כאלה יראה גם האדם בחורף שנותיו, רגע ידמה לראות שנית את אביב חלדו, יקוה כרגע כי ינוב בשיבה ישוב לימי עלומיו אך עוד מעט ונמסה כל תקותו ותוחלתו מפח נפש! — אבל שעו ממני שרעפי תוגה היום, הן כי לא יהתל הטבע עתה, אבל יבשרני כי קרובה גאולתי לבא, כי עוד מעט ואעבור בחרבה את אגמי הרפש והטיט אשר סגרו הדרך בעדי כי יבנה הקרח מעברות עליהם ואלך למסעי בטח ואשוב לביתי להתעלם את אהובי נפשי אשר תערוג לבבם אלי. „האח! מה אשרתי כי שַׁבְתָּ!“, אשמע קול אשתי המתרקפת עלי, „אך מה עגמה לך נפשי בנסעך בקור וקפאון אישי הנענה“ — „ומה הבאת לי?“, יקרא בני הקטן בחבקו אותי ובנשקו לי, „ולי?“ „ולי?“, יענו יתר הילדים, אך אחותם הקטנה הערימה ותחפש את ילקוטי ותוציא משם את כל תשורותי ותפזרן לאחיה ביד נדיבה ועיני רואות את ששונם ושמחתם ואשכח את כל העיר זידימשובקא ואת כל החזון אשר ראיתי בה ואת הרבנית המתה ואת אחותה היפה ואת הצדיק ואת הרשע ואחי איש מצליח בדמיוני, והנה בעל בית מלוני עומד לפני.

„אדמה כי תשוב עגלת הבי־דאר לעשות את דרכה היום“, שאלתיו, „הן קפאו התהומות וחרבו פני האדמה, הלא?“

„שתי שעות לפני הצהרים תסע עגלת בי־דאר מפה לעיר... כתמול שלשום, אויה!“

„שלש שעות אאלץ אפוא להשאר עוד בזה", אמרתי בהביטי במורה שעות אשר לי, „העל כן ידידי תאנח?"

„הוי ואבוי!", קרא האיש שנית ויאנח מרה.

„אך מה זה היה לך ידידי?", קראתי בהתבונני בו, „הן פניך חורו כמות ותרחפנה כל עצמותיך, או האם מקור וקפאון ירעדו בדי עורך?"

„בקור וקפאון הסכנתי", ענה האיש, „הן קרים כקרח מי המקוה ואנכי תהלה לאל לא בטלתי עוד טבילה מימי; אבל לא יד החורף כי אם יד ה' היתה בנו ותפרפר כל עצמותינו אויה!"

„אבל הגד נא לי מה נהיתה?"

„מה נהיתה?", שנה האיש בקול בוכים, „מה נהיתה? רעה נוראה נהיתה, דבר אשר לא נהיה כמוהו מיום הוסדה ארץ ואשר לא נשמע כמוהו עוד בתבל ארצנו. הה! ואלהים הפגיע בנו את עון אבנר האפיקורוס ימח שמו וזכרו אויה!"

„הן תצעק מרה ואנכי טרם ארע על מה זה ולמה", אמרתי, „הרגע נא והודיעני מה זה קרה בעיר."

„כי שפך ה' את חרון אפו עלינו!", קרא בעל המלון, „מדת דין קשה מתוחה על העיר הזאת ונפש הרבנית הקדושה לא תמצא מנוח לה בחטאתינו — הן שמעת אדוני בדבר הצדיק להרבנית אתמול ובהבטיחו אותה „כי תבוא בטח להיכל המלך המשיח ולגן עדן העליון" אך הה! תסמר שער בשרי בדברי, בלילה הזה כאשר הלך השמש להעיר את אנשי חברת „שומרים לבקר" ויעבור לפני בית הכנסת והנה, הה פחד ובלהה! הרבנית המתה נצבת על הפתח ותחטוף את המקבת מידו ותקרא: „אם חפץ חיים אתה עמוד ושמעני ואל תירא ואל תחת כי לא יאונה לך כל רעה בתתך לי אזן קשבת", והשמש נבהל ויהי כנציב מלח והרבנית הוסיפה ותאמר: „לך ודברת באזני אישי הרב ובאזני שבעת טובי העיר ובאזני ראשיה וזקניה כלם, כה תאמר אשתך שרה בת נחמה: סגר כל שער מבוא ועל כל פתח יעמדו שומרים! אמך ואם אמך לא יצאו לקראתי כאשר הבטחתני אף לא ראיתין ולא שמעתי מהן דבר, ובדפקי על פתח אביך ויגרשוני השומרים ויקראו בקול נורא ואיום: „אין בן לאדוננו בעיר זידיטשובקא..."

„גם על פתח ההיכל אשר למלך המשיח דפקתי בחזקה וקראתי ככל אשר הורתני אך השומרים צחקו לי ויאמרו: „אישך יחטא חטאה גדולה ועוד יהין לשאול בשלום אדוננו משיח אלהי יעקב?" ויגרשוני בחרפה ובוז ואהי נעה ונדה בארץ ואין מבקש לי, ואזעק ואבכה מרה וארעיש שמים וארץ בצעקתי ושועתי, ויחמול עלי איש זקן ויאמר לי: „אנכי יהודה החסיד ואַתּ שובי כרגע לעירך זידיטשובקא ונצבת על פתח בית הכנסת, הנה השמש עובר שמה והגדת לו את כל אשר קרך בעולם האמת והוא יגיד את כל הדברים האלה באזני אישך ובאזני זקני עירך ויודיעם כי נורא הקטרוג מאד מאד, והיה כי ישימו לבבם על הצוואה אשר צויתי בראש ספרי ושב ורפא להם וגם אַתּ תבואי אל המנוחה ואל הנחלה", את הדברים האלה, אשר לא ידעתי פשרם, דבר אלי הזקן ויעלם מעיני. ועתה לך והודעת בעיר את כל אשר ראית ושמעת אולי יבינו זקניה וחכמיה את דברי הזקן וייעצו עצה לבטל הקטרוג הנורא ולהביאני בשלום על מקומי, פן אתקצף ואעשה דברים בקרבכם אשר לא נשמעו כמוהם עוד בין החיים כי אשה קשת רוח אנכי, נעה ונדה בחטאותיכם כי רבו —" כה דברה הרבנית ונפש השמש כמעט יצאה בדברה, ויהי בלכתה מאתו וינס בפחד ובבהלה, ואת המקבת עזב בידה, וימהר ויעיר את הצדיק ואת ראשי העיר ויודיעם את הרעה אשר נגד פניהם. ואנכי הן הגבאי בבית המדרש הגדול הנני, ועתה הלא תבין אדוני את חרדתי? הה! בצרה גדולה אנחנו, כי מי יתפלל בעדנו ומי יחוש לישע לנו, והצדיק נבאש במלאכי מרום בהטאותינו, והשטן עומד על ימינו, והקטרוג נורא ואיום הוי ואבוי! ומי ימצא לדברי הזקן פשר ומי ידע את..." עוד לא כִלָה האיש את קינתו ואנכי טרם מלאתי עוד פי צחוק על הנפלאות האלה וחסידים שנים התפרצו לחדרי ויקראו: „האין הגבאי בזה?"

„הנני!", ענה בעל בית המלון.

„הנך יושב פה ר' שמואל", קראו האנשים, „והקהל כבר נאספו בבית המדרש והצדיק שלהנו לבקשך, בוא ר' שמואל ואל תעמוד."

„השמעת אדוני?", אמר בעל המלון אלי, „הצדיק לא יעשה דבר בלעדי, אך לא מחכמתי כי נבנותי אף לא מצדקתי כי רבה זכיתי להיות מאנשי עצתו כי אם מענותנותו הגדולה. אויה והצדיק

התמים הזה בצער!", „רבונו של עולם!" קרא ברגש קדש ויחריש רגעים אחדים ויאנח מרה ויאנחו גם האנשים אשר שלחו אחרי ואאנח גם אנכי על אולתם ואלך אחריהם ונבוא לבית המדרש הגדול.

ה.

הָאֲסֵפָה—חידות חדשות.

בית המדרש מלא מפה לפה כי באו הנשים על האנשים ויבא גם טפם עמם ותהי המהומה גדולה מאד, אלה יאנחו בדממה ואלה יענו בקול בוכים ועיני כלם נשואות להצדיק היושב בראש השלחן ואזניהם נטויות למוצא שפתיו. אך שפתי הצדיק נאלמו דומיה, האיש הקדוש „אשר ידבר את מלאכי מעלה כעם אח ואחות מבטן אחת", הצדיק הנורא „אשר יבטל את כל גזרותיו של הקב"ה בהגה אחד" הצדיק הזה לא יהגה עתה בגרונו מפחד, כי ירעד ויחַרד מפחד אשתו המתה ובעותי אלוה צמתוהו בשמעו את השמועה מארץ רפאים.—לא נוכל הוא אפוא כי אם סכל נבער מדעת ואיש אשר כזה יוליכך שולל ישראל! הה! פלאים ירדת עמי! לו מתעים היו מאשריך ויתעוך בערמתם כי עתה עוד היה לך פתחון פה לפני העם אשר בקרבו אתה יושב כי נתעו גם המה במרמת כהניהם; אך כהניך עמי אוילים המה ובאולתם יתעיך בתהו לא דרך, ואיה איפה חכמתך ובינתך לעיני העמים? הן כלכם חכמים בעיניכם, כלכם מחודדים כי כלכם למדתם „מגות" ו„חזקות" ו„שעבודא דר' נתן" ועוד המון סוגיות כאלה המחדדים את השכל ולא עסקתם חלילה בחכמות חיצוניות המטמטמות את הלב, ובחכמתכם הנפלאה ובשכלכם המחודד נואלתם לחשוב אולת לצדקה ותמימות, ושגעון לנבואה ורוח הקדש, ותלמדו כסילים אלופים לראשיכם, והיו קדושיכם בוערים מאדם, ושממו עליכם אוהביכם ואויביכם ילעגו לכם, כי בעינים פקוחות תלכו אחרי רועה עור עינים ותמששו באפלה בנכון היום בצהרים, תלכו בדרכי חשך ותשבו בדד באולתכם, והייתם כקוץ מונד

בעיני אלהים ואדם והייתם... עמוד! עמוד נא רוח דמיוני ואל תשאני הלאה מהמטרה אשר שמתי לי בהעלים האלה, הן לא להטיף מוסר לבני עמי מגמתי כי האולת קשורה בלבותם והיא תקותם וששונם והיא חכמתם ואמונתם ולמה אשחית דברי ואשיג כלמות בהוכיחי לשוא! — אשובה איפוא לספורי.

והגבאי, הוא ר' שמואל בעל בית המלון, נגש אל הצדיק ויתן הצדיק את ידו לו ויבט בפניו ויניע את ראשו הנה והנה כמתחנן לאמר: „חמול נא וחלצני מרעתי כי בצרה גדולה אנכי"—ופני הגבאי האדימו מרגע לרגע עד כי האדימו מאד כי התלהב בהתלהבות גדולה ממבטי עיני הצדיק ומתנועותיו הקדושות ולא יכול לעצור ברוחו עוד ויקפוץ על השלחן ויקרא בקול גדול: „ישראל קדושים למה אתם מחשים והצדיק בצער והעולם כלו חוזר לתהו ובהו! נחפשה דרכינו ונחקורה בשלמי הרעה הזאת, נתקעה בשופרות, נרעיש שוכני עפר מקבריהם, נרעיש שמים וארץ, שרפים וחיות ואופני הקדש, נרעיש..."

„הרעישו את כל העולם כלו!", קרא איש גבן בקול גדול ובחמה מגֻלה, „הרעישו גם כל צבא מעלה אחרי כי כבר נגזרה גזרה והמשחית יצא לחבל! האם לא מראש קראתי והזהרתי כי מרה תהיה באחרונה? הה כי כסדום ועמורה היתה העיר הזאת, לתפיליו לא ישים את לבו אם כשרים הם אם לא ועל הרציעות התבוננתי והנן קרועות ולבנות מזקן ואנכי לא נקראתי לבדוק כל מזוזה בעיר זה שנתים ימים ומה תשתוממו אפוא כי גברה הקליפה? והוא פרי מריכם כי צחקתם לדברי סופר עני כמוני בעוד אשר היה לאל ידכם לתקן את אשר העויתם!"

„ואנכי", קרא איש אחר, „האם לא הודעתי בקהל, האם לא קראתי בחוצות ורחובות כי בנות ישראל מתרשלות בטבילתן? האחת טובלת לשלשה שבועות, והאחת לשמונה, והאחת לא תתן להתיך את צפרניה כמשפט, והאחת לא טובלת כל מאומה; ואתם אמרתם כי לטובתי הנני דורש כי „שוכר המקוה אני" ועתה דעו וראו כי רק בחטאת בנות העיר כי רבה לא תמצא הרבנית הקדושה מנוח לה; ואנחנו ברעה לא נדע שחרה כי לא שמעתם לדברי עד היום הזה, אויה!"

„סלחו נא לי רבותי!”, קרא איש קטן ורזה בקול דק כחלילים, „סלחו נא לי רבותי כי עם הארץ גמור אנכי, אבל בחדר למדתי גם אני רבותי, ובכן ידעתי כי בתורתנו כתוב לאמר: „לא תלבש שעטנז”, רבותי, ובנות עשירי עירנו תלבשנה שעטנז גמור, רבותי, כי יתפרו בגדיהן חוטים נכרים התופרים צמר כחוטי פשתן ובכן חטאו בנותיכם חטאה גדולה, רבותי, ובכן מצאונו כל הרעות האלה, סלחו נא רבותי כי עם הארץ גמור אנכי רק חיט עני!”

„ועשירי העיר הולכים ודנים בערכאות של עכו"ם!, נאנח איש זקן.

„כן דבר הדַין!”, נשמע קול קורא, „והעירוב נשחת זה ששה שבועות ואין מתקנו!”

„ועיני השוחט כהו מזוקן ואיש לא ישים את לבו אם ישחוט כמשפט!”, קרא איש עב הכרש.

„עיני לא כהו”, ענה איש שיבה, „כי אם עיני העדה תכהינה מראות, והעוסקים בצרכי הצבור עושים מה שלבם חפץ ומי יודע אם באמונה הם עושים! —”

„דרך ארץ!”, קרא איש צעיר לימים, „מי זה יהין לדבר סרה באבי? — טוב שבטבחים משותפו של עמלק!”

„ומדחציף שמע מיניה! —”, ענה השוחט, „ומי שיש בו עזות בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני!”

ואיש קפץ על השלחן ויקרא בקול אדיר וחזק: „אצבע אלהים! אצבע אלהים! יד אל עליון! נסים ונפלאות!”, והאיש ספר פתוח בידו הנטויה ויראהו להנועדים סביבו וידבר בבהלה ובלי סדרים: „הספר הזה, הביטו רבותי וראו! הספר הזה „ספר הסידים” הוא, הביטו רבותי וראו את ישועת ה'! „ספר חסידים” הוא הספר הזה ואותו מצאתי פתוח לפני, פתוח מצאתיו על השלחן אשר אנכי עומד עליו! ועתה שמעו, שמעו והתפלאו! אנכי חשבתי מחשבות להבין את דברי הזקן אשר דבר להרבנית זכרה לברכה לאמר: „אנכי יהודה החסיד— והיה כי ישימו לבבם על הצוואה אשר צויתי בראש ספרי ושב ורפא להם וגם אַתְּ תבואי אל המנוחה ואל הנחלה”, ובלי משים הבטתי בספר הפתוח אשר לפני והנה—יכירו וידעו כל באי עולם כי אלהים עליון נורא! — והנה „צוואת ר' יהודה החסיד” לנגד עיני והאותיות מאירות

כאש שחורה על גבי אש לבנה: „ולא ישא אדם שתי אחיות זו אחר זו" הביטו וראו בעיניכם הדברים האלה כתובים בזה באר היטב! „ולא ישא אדם שתי אחיות זו אחר זו", צוה ר' יהודה החסיד בראש ספרו, והצדיק השמיע אתמול כי יקח את רחל אחות אשתו הרבנית והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ובכן..."

„הסו!", קרא השמש ויך בידו על השלחן, „הסו! החרישו! כי הצדיק ידבר, הסו!"

הצדיק עמד על רגליו הרועדות עוד ויקרא: „אשריך רפאל שקנית עולמך בשעה אחת ומקום הניחו לך משמים להתגדר בו!", וישא את עיניו למעלה וידבר רתת ויאמר: „לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון", אמר המלך הקדוש ברוח קדשו, „לאדם מערכי לב" האַ! האַ! לאדם ממש דהיינו להצדיק יש הרחבת לב כי מערכי הוא מלשון אורך ואורך הוא כמו רוחב ולהצדיק יש הרחבת לב ושמחת נפש, והטעם: „ומה' מענה" כי הקב"ה מתעסק בזוגו שהוא „מענה" מלשון שארה כסותה „ועונתה" וכל זה הוא בשביל „לשון" שלא יבוא הצדיק לידי קלקול ב„ברית הלשון" חלילה שהוא ברית המעור כידוע, מאַ! מאַ! מאַ! אין סוף! — ועתה אחרי כי הראני אלהים את נסיו ונפלאותיו כהיום הזה ויצילני בחסדו מבוא בדמים, דמים ממש, מדת הדין הקשה רחמנא לצלן, הנני מוכן ומזומן לבטל רצוני מפני גזרתו ועוד ביום הזה תשוב רחל לבית אביה, ואף כי בשבעת ימי אבלה היא, כי פקוח נפש יש כאן, סכנת נפשות ממש הדוחה כל המצות שבתורה, ואתם אל תעצבו עוד כי הרשעה כלה כעשן כלתה והקטרוג עבר ובטל, גם הרבנית הקדושה על מקומה תבוא בשלום, אך תמהר נא רחל לעשות את דרכה וחלילה לה מאחור אף רגע כי רצונו של מקום הוא כך ובודאי כך צריך להיות!"

הדבר יצא מפי הצדיק והחסידים רצו מבוהלים ודחופים, אלה מהרו אל קבר הרבנית לבשרה כי נתבטל הקטרוג ולספר לה את כל הנהיה, ואלה נחפזו לבתי יין ושכר לתנות שם צדקת ה' על כוסות מלאות ולספר נפלאותיו אשר הראם היום הזה ואשר הצילם בחסדו על ידי רפאל הבדחן שקנה עולמו בשעה אחת, ויתר החסידים מהרו לבית הצדיק ויבהילו את רחל להכין הכל למסעה. וכעבור שעה אחת ותעלה ותצא עגלה רתומה לארבעה סוסים מבית בי־הדאר אשר

בעיר זידיטשובקא וישלחוה כל יהודי העיר למגדול ועד קטן ובתוך העגלה הזאת ישבה אחות הרבנית, לשמאלה ישבה אשה זקנה, היא המשרתת בבית הצדיק, ולמולה ישב איש מעיר רחוקה אשר התעוהו האלהים דרך העיר הזאת, והאיש התבונן בעין חמלה על הנערה הנאנחה ויבט בשאט נפש על המון האוילים אשר שלחוה, האיש הזה— — — הייתי אנכי!

ו.

פתרונים.

האופנים מתגלגלים כסופה על הדרך המלאה רגבים ומהמורות, והעגלה תתנועע ותתנודד, ואנחנו בתוכה מפזזים ומכרכרים למרות חפצנו וקול נחרת המשרתת הזקנה הוא השיר הנורא להמחולה האיומה הזאת, כי נרדמה הזקנה בתרדמה חזקה אחרי כי נסתה לשוא להשיח את רחל בדבריה ותנחומותיה ותישן עתה שנת ישרים ותחלום חלומות ערש ילדותה, אשריה! — גם עיני רחל סגורות אך האנחות הרבות אשר התפרצו מרגע לרגע מקרב לבה העידו למדי כי הוא ער וחושב מחשבות אבל ותוגה, הגיוני יגון ועצב, ואנכי לא ערבתי בנפשי להפריעה ובכן ישבתי דומם ואביט בפניה המפיקות חן ועצבון ולבבי הגה למצוא פתרון להמון החידות אשר שמעו אזני וחזו עיני בעיר זידיטשובקא היום. הֲכִזב השמש ויתעה את אוילי זידיטשובקא בשקריו? או נתעה גם הוא בשוא כי הוליכהו דמיונו שולל? ואולי התחפש איש מרמה ויהי לרבנית מתה למען הפחיד את השמש ולהבהיל את הצדיק וחיל אויליו? ומי יודע אם לא יד אבנר היתה בכל אלה למען הציל את אהובתו מידי הצדיק בערמתו? — ורפאל הבדחן מה טיבו? הבאמנה מצא את ה„ספר חסידים" פתוח לפניו כאשר דבר כי הקרהו ה' לפניו בחמלתו על העלמה הנעימה הזאת? — מחשבות אלה וכאלה התרוצצו בקרבי בהתנועע העגלה כמלונה וברקדי בתוכה, למרות רצוני ולדאבון כל יצורי גֵוי לעמת זקנה נרדמה ועלמה נאנחה עד כי באנו להחנה הראשונה אשר בדרך.

„חצי שעה נעמוד פה", אמר הרכב, ותרדנה הנשים מן העגלה ותביאנה בית מלון בי־הדאר ואנכי נשארתי אצל העגלה להוציא דבר מה ממלתחתי וָאֵחַר רגעים מעטים ובסורי אחרי כן החדרה והנה הזקנה יושבת לפני התנור ומתחממת ובפנת החדר יושבת רחל אל שלחן קטן ולמולה יושב איש עוטה אדרת שער יקרה, והמה נדברו חרש ולא שעו אל כל אשר בבית, כי שמו כל הגיונם בשיחתם ובכן לא שמו לב גם אלי ולא ראוני.

„הגידי נא לי אמי", אמרתי אל הזקנה המתחממת, „מי זה האיש אשר יתרועע שם את גברתך בפנת החדר?"

„הלא אבנר הוא", ענתה הזקנה, „בן הגביר מזידיטשובקא."

„אבנר? — ומה מעשהו פה?", שאלתי משתומם.

„האני אדע?", השיבה המשרתת ותגמא מלא פיה חמין מהספל אשר בידיה, „האני אדע מה חפצו פה?", שָׁנְתָה בתלונה, „שמעתי באמרו כי ידע בואה אל נכון ויוחל לה בזה מהיות הבקר כי..."

„הסי נא אמי", אמרתי, כי מפנת החדר נשמע עתה קול האיש בדברו ברגש ואטה אזני ואשמע דברים אחדים:

„— — — כי נפתולי אלהים נפתלתי את האוילים האלה וערמת איש בריתי עמדה לי להוליכם שולל — — — ובשמעך חדשות נוראות בעירך וידעת כי ידי היתה בכל הנפלאות האלה להצילך ולהצילני — — לא אוכל רחל, לא אוכל משאת נפשי, למענך למענך לא אוכל להודיעך עתה את פתרון החידה הזאת — — ישלמו ימי אבלך, וירפאו פצעי לבבך הטהור או אז — — —"

הנדברים התלחשו עתה בלאט ולא שמעתי מדברם רגעים אחדים, אך עד מהרה הסב האיש פניו לעמת החדר ויעיף עין בי ויפן אל רחל ויאמר בקול דממה: „האיש הזה לא ישים לב אלינו, ואף גם זאת יקירתי, האם עול בכפינו כי נירא פני גבר? הן עוד מעט ואתפאר בך לעיני השמש ויודוני כל ישרי לב כי גלחמתי את האולת במרום קנה ואמלט את יונתי מכין צפרניה!"

„ותודתי זאת הנני נותן לך גם אני!", קראתי בגשתי אל הנדברים, כי לא יכולתי להתאפק עוד אחרי כי נפתרה לי פתאום החידה אשר הגה לבבי בה, וידעתי נאמנה כי ידי אבנר פעלו את הנסים והנפלאות בעיר זידיטשובקא — „תודת ישרי לב אשר אמרת

הנני נותן לך מקרב לבבי אדוני כי הגדלת לעשות בחכמתך כי נבנות, ואלהי האהבה היה בעזרך בהלחמך באולת מתחסדים אשר לא יכלו לה גם בני אלים בגבורתם! —" הנדברים נבוכו מעט ואנכי עניתי ואמרתי: „שא נא לי אדוני הצעיר אם אפריעך כרגע, וגם אַתְּ גבורתי סלחי נא כי אגע בפצעיך אשר לא חבשו עוד ואתם לא ידעתם אותי וגם שמי מוזר לכם, אבל אנכי ידעתי אתכם, ידעתיכם מתמול שלשום, ומה עגמה נפשי לכם בשמעי את דברי אוילי עיר זידיטשובקא על אודותיכם ובראותי את הרעה אשר נגד פניכם במות הרבנית — וגם אני שמעתי את דבריך אדוני בדברך צרפתית באזני אהובתך המתאבלת עת הלכה אחרי מטת אחותה המתה לאמר: „התאוששי חיי רוחי ונשמת נשמתי, אל תתיאשי כי אתך אני ואלהים חיים בכסלנו — —"

פני האיש האדימו כדם ויקרא: „האם לחפור ולרגל — —" אך אנכי לא נתתיו לכלות את דבריו ואמר: „אל נא באפך אדוני, כי לא רגל על לשוני, אך את קרבתך אחפץ ובכן הודעתיך כי לא מוזר אתה לי; ואנכי מיום שמעי את תולדותיך מפי ר' שמואל בעל בית המלון בעירך, אשר חרפך באולתו תחת רדפך טוב, נכספה נפשי לראותך ולדבר בך, ועתה כי הקרה ה' אותך לפני בזה ולמרות חפצי והפצך באתי בסודך, אשנה ואשלש לך את תודתי הנובעת מלב רגש כי הצלת את הנפש היקרה הזאת באהבתך וחכמתך! — —" „אמנם איש מופת אתה אדוני!", הוספתי בצחוק, „כמוך כבעל שם טוב זכותו יגן עלינו, כי הפלאת לעשות! —"

פני האיש אורו לדברי ויתן את ידו לי ויען גם הוא בצחוק ויאמר: „אכן פלאי פלאות נעשו בעיר זידיטשובקא אך לא אנכי איש המופת כי אם רפאל הבדחן איש בריתי הערום!"

רפאל הבדחן? קראתי משתומם, „האיש אשר הקרה ה' לפניו את ספרו של ר' יהודה החסיד ביום הקהל? האיש אשר הבטיחו הצדיק כי קנה עולמו בשעה אחת?"

„הוא האיש!", ענה אבנר שמח, „והוא אשר דבר את הדברים הנוראים באזני השמש הנבהל לפני פתח בית הכנסת בליל הפלאות— ובאמנה קנה עולמו בשעה אחת, וגם את עולמי קנה למעני בשעה הזאת, כי עשה מלאכתו באמונה מראש ועד סוף..."

ברגע הזה נפתחה הדלת והרכב עמד בפתח ויאמר: „הכונו אדוני כי העגלה רתומה" — „חידות המה דבריכם לי", אמרה רחל בקומה מכסאה, — „ואנכי לא אוכל להודיעך פתרונן בימי אבלך אהובת נפשי, כי יקר לי זכרון אחותך ויגון לבך עליה קדוש הוא לי ולא אפרעהו", ענה אבנר בטוב טעם. ורחל העירה את המשרתת אשר נרדמה לפני התנור ונצא ונעלה על העגלה.

אגלי דמע התנוססו בעפעפי העלמה הנאנחה ובתתה את ידה לאהובה להפרד מעמו התגלגלו דמעותיה אלה כפנינים על לחייה היפות.

„חיה בטוב אהוב נפשי!"

„לכי לשלום יונתי התמה!"

„זכרני נא עמך, זכרני אבנר!"

„בעוד ירח ימים אשחר פניך בבית אביך, רחל יקרת חיי!"

„חיה בשלום!"

„חיי בטוב ובנעימים!"

הרכב שרק לסוסיו וינף את השוט וישק אבנר את ידי רחל מנשיקות פיהו והעגלה החלה לנסוע. „חיה בשלום אדוני!" קראתי גם אני. אך אבנר לא ענה דבר כי אם הביט אחרינו בעינים מלאות דמעה עד אשר עברנו ולא ראנו עוד.

כל היום ההוא נסעתי עוד בחברת רחל ובדברי אתה הָראיתי לדעת כי באמנה לא כזב ר' שמואל בעל בית המלון אשר בזידיטשובקא במהללו אשר הללה. יפה כלבנה במלואה, ברה כחמה תצא בבקר לא עבות, ותמונתה כלה... אך לא, לא אספר הפעם ביפיה וטוב טעמה פן אביא את הקוראים הבחורים לידי הרהור חטא חלילה, והקוראים הבאים בימים יאבו בטובם לשוות לנגדם את רחל זאת בתבנית נערה בת שבע עשרה שנה כלילת כל המעלות שמָנו סופרי הראמאנען בבתולה יפה טובת שכל וטעם.—גם יוכלו הקוראים לתאר איתה לָהם ככל אות לבבם, בעינים שחורות או אמוצות, בלחיי שושן או חבצלת, בשפתי שני או אלמוג, בשני בדולח או פנינים וכו' וכו' איש לפי חפצו וטעמו; ואנכי למען הסר ממני לזות שפתי היראים והשלמים אעידה לי בזה עדים נאמנים את השמים ואת הארץ ואת המשרתת הזקנה הנרדמה כי עוד לפני בא השמש באנו

לעיר פ... אשר משם תעבור מסלת הברזל קדמה ויםה ותסע רחל יםה לבית אביה ואנכי נסעתי לביתי קדמה.

חתימה.

הדברים אשר הלאתיך בהם קורא יקירי עד הנה, הדברים האלה כתבתי בשובי מזידיטשובקא לזכרון בספר ומאז ועד עתה הקיפה הארץ את מעגלה שלש פעמים לרוץ אורח עולם סביב השמש כאשר יאמרו המשכילים, „שלש פעמים הורה האביב את אדמת ארצנו ותלד לו:

„שושנים קטנים חכלילי עינים,
„פרחים מצחצחים כעצם שמים,
„צפרים שרים באלמוג שפתים,
„לאהבה וליראה אבינו שבשמים."

כאשר כן יזמרו משוררי לבוב החדשים. ו„שלש פעמים נקצרו חטי השמורה בתודה וקול זמרה" כאשר יאמרו החסידים בעיר זידיטשובקא; „כי שלש שנים תמימות חלפו ועברו" כאשר יאמר גבר פראַזאי כמוני, שלש שנים נחו העלים האלה בשלום על משכבם ואנכי לא פללתי להפריעם ממנוחתם ולהפיצם בישראל, כי לא ידעתי את אחרית הנאהבים ולא שמעתי עוד על אודותם דבר, והנה הביאתני יד המקרה בשנה הזאת שנית לעיר זידיטשובקא כי עברתי דרך שמה לרגל מסחרי, ואומר, אסורה נא ואראה את שלום ר׳ שמואל בעל בית המלון.

„שלום עליכם!", קרא האיש בבואי לביתו, „שלום עליכם ר׳ מרדכי דוד!" אנכי התבוננתי בו והנה כלו ששון ושמחה, בגדי משי הוא לבוש ועל ראשו שטריימיל בעל שלשה עשר זנבות לכבוד ולתפארת, ואשיב שלום לו ואשאל: „אך הן לא חדש ולא שבת

היום ומה זה כי לבשת בגדי מועד, וכפי אשר אחזה גם נשמה יתרה נוספה בך עתה ידידי?"

„כן הוא!", ענה ר' שמואל שמח, „באמונה יום טוב הוא לנו היום הזה! ואתה אשריך כי כשם שראית בחרבננו לפני שלש שנים כן תראה היום גם בשמחתנו, כי ילד נתן לנו, בן נולד לצדיק והיום נכנס בבריתו של אברהם אבינו על כן אנחנו שמחים!"

„הצדיק לקח אפוא אשה אחרת תחת רחל אשר שלחה אז בעצת הרבנית המתה זכרה לברכה?" שאלתי, ור' שמואל התגודד לזכר שם רחל אשר הזכרתי ויאמר: „הטרם תדע ידידי כי קנוניא היה בכל אלה? כי לא בעצת הרבנית עליה השלום כי אם בעצת אבנר האפיקורוס ובעצת רפאל הרשע ימח שמם שלחה רחל? כי התחפש רפאל וילבש בגדים לבנים כבגדי מת ויתעה את השמש בתרמיתו וגם את כל הקהל הוליך שולל? האם לא שמעת מכל זה דבר?"

„לא ידעתי ולא שמעתי אף לא אאמין למשמע אזני עתה!", עניתי בצחוק נסתר.

„על דברתי כי כן הוא!", ענה האיש, „ורפאל הכדחן הרע לעשות עוד מכל רשעי ארץ כי פקר בפומבי ויתן את מקבת השמש—הלא תזכור עוד ידידי בספר השמש כי הרבנית חטפה את המקבת מידו? —"

„זכרתי זכרתי!"

„את המקבת הזאת נתן רפאל מתת דרשה לאבנר האפיקורוס בקחתו את רחל המרשעת לאשה —"

„הוי ואבוי!", קראתי, „מעשים אשר לא יעשו נעשו בעיר הזאת! ואבנר לקח את רחל לאשה, אך הצדיק מה פעל?"

„הצדיק אמר כי: „בודאי כך צריך להיות" ואנחנו ראינו בעינינו כמה גדולים ונאמנים דברי הצדיק, כי בודאי ובודאי כך היה צריך להיות, כי גם באבי רחל היה שמץ חמץ ושאור ויחמיץ כלו בשמעו את אשר עשה אבנר על ידי רפאל הרשע ויתן לו את רחל לאשה, והודות לאלהי החסד כי אנחנו יצאנו מדין ערבות שלהם כי כפרו בפרהסיא באלהי ישראל."

„האם התנצרו?", קראתי.

„לא התנצרו", ענה ר' שמואל, „אך עוד הרעו לעשות מזה, כי לבשו בגדי אשכנז ממש וילכו לכרך גדול שבאֶסטרייך לעשות

שם מה שלבם חפץ, ושמעתי אומרים כי רחל לא תגלח גם את שערות ראשה עוד — והאפיקורוס קנה לו שם בית מסחר גדול והברחן הוא בן משק ביתו. כן יאבדו כל שונאי צדיק וברוך שפטרנו מעונשן של אלו!"

„כן הוא!", הוסיף האיש לדבר ברגש, „שמץ אפיקורסות מחמיץ לבו של אדם והמינות מושכת אותו לבאר שחת, ובכן הלך אבנר מדחי לדחי עד שנעשה מה שנעשה רחמנא לצלן, ועלינו להודות ולהלל את מי שאמר והיה העולם, שהראנו את נפלאותיו הגדולות ויציל את הצדיק מקחת את המרשעת לאשה לו, ולו חנני ה׳ בלשון למודים, כי עתה עברתי בכל ערי ישראל לבשר את הנפלאות האלה בקהל, למען יכירו כל באי עולם, כי סוד ה׳ ליראיו ואחרית רשעים נכרתה."

„ומה תתן לי", אמרתי, „ואכתוב את כל הדברים האלה עלי ספר ואפיצו בישראל, למען ידע דור אחרון אשר פעל ה׳ בזידיטשובקא בזכות..." אך האיש לא נתנני לכלות את דברי ויחבקני בזרעותיו ויקרא ברגש קדש ועליצת נפש: „עשה זאת אחי ואדוני! כתוב זאת זכרון בספר והצדיק יתן לך את העולם הזה ואת העולם הבא ואת גן עדן התחתון ואת העליון ואת... התכתוב אדוני?"

„אכתוב!" עניתי ואתן את ידי לו, „והיה שם הספר:

„הנפלאות מעיר זידיטשובקא"

„אשריך וטוב לך!", קרא ר׳ שמואל שמח, „אך דע לך אחי כי נדר גמור נדרת הפעם."

„נדרתי ואקימה!", עניתי בצחוק. וירץ ר׳ שמואל בהתלהבות קדושה לבשר הדבר בית הצדיק ואנכי הלכתי לדרכי שמח וטוב לב ואשלמה את נדרי כהיום הזה.

צורר היהודים בעיר גריליב.

תולדות הרמבמ"ן.

גריליב היא עיר קטנה בלב ארץ גאַליציען. לפנים היתה עיר אהלי עץ ואגמי רפש וטיט מלאו את רחובותיה הצרים והעקלקלים, אך השרפה אשר שרף ה' בה, ו„צורר היהודים" אשר הפקידה הממשלה בימים האלה לראש הגליל בקרבה, שני אלה עשוה לעיר נאוה ויפה. כי אחרי אשר שרף ה' בחסדו ובחמלתו את אהליה המלאים כל חלאה וכל צחנה, ותהי אז עת צרה ליעקב, כי ראש הגליל לא נתן לבנות עוד בתי עץ כבתחלה ולהגיע בית בבית בלי כל משטר וסדר ככל העולה על רוח יהודי העיר, ובכן נאלצו לבנות להם בתי אבן כתבנית אשר התוו למו אמני הבונים בחכמתם. וראש הגליל, „צורר היהודים", לא נח ולא שקט עוד ויטהר את העיר מאגמי הרפש והטיט, אף שוה את פני הרחובות וירצפם בחלקי אבנים ויתן צו כי לא יהין עוד איש לשפוך אשפה ומי מדמנה לפני פתח ביתו, או כסף ענושים ישלם לאוצר העיר. אותו היום קשה היה לישראל אשר בגריליב כיום שגלו מארץ חמדה! כי עין בעין ראו את הרעה הנשקפת להם מהגזרה הנוראה הזאת, והמגיד ר' שלמיאל הרעיש את העולם כלו בבית מדרשו ויוכיח בראיות ברורות כי „הנקיות והטהרה אף על פי שהיו חביבין בימי האבות, עכשיו יש בהם ודאי משום בחקותיהם, עכוים אנקיותא קפדי, ובשעת גזרת המלכות אפילו אערקתא דמסאנא

יהרג ואל יעבור, ומכל שכן על נקיות וטהרה שמביאים לידי השכלה המוליכה את האדם לבאר שחת והמנא לצלן. —״ ועדת יהודי העיר גריליב נמנו וגמרו לקדש את שם שמים ברבים ולבלתי שמוע בקול „צורר היהודים״ ויאמינו באמונה: שלמה כי תהי אהריתו כאהרית כל צוררי ישראל שבכל דור ודור—להכרית; אך אחרי כי ימים על ימים נגוזו וצורר ישראל זה לא טבע בים סוף כפרעה והילו, אף לא נתלה על עץ גבוה המשים אמה כהמן בן המדתא האגגי, ואחרי כי שלמו היהודים פעמים ושלש כסף ענושים כגזרתו, החלו להענות מפני נוגשם ויטו את שכמם לסבול את גזרותיו הרעות, וברוח נשברה ונפש נאנחה שלחו את אמהותיהם לטאטא לפני פתחי בתיהם ועיני „צורר היהודים״ רואות ולבו שמה. — זולתי ר׳ שלמיאל המגיד, הוא לבדו התגבר כארי ויקשה את ערפו לבלתי תת לטאטא לפני ביתו אשר אחורי בית המדרש, ובחמלת ה׳ עליו לא ראה זאת הצורר או גם ראה ולא התבונן! ובכל זאת בצע הצורר את אמרתו אשר צוה, כי לאט לאט הסכינו יהודי העיר גריליב בטהר ונקיון עד כי החלו גם להתפאר והתהלל בעיר מושבם הנאוה והיפה, למרות רוח ר׳ שלמיאל ודרשותיו. גם מגורת ר׳ שלמיאל כתמה באה לעיר גריליב, ההשכלה!, אפס כי לא לרגלי הסדרים החדשים, אשר עשה „צורר היהודים״ בקרבה, באה, אף לא על דלתות בתים בגוים לתלפיות ברחובות העיר הרצופים באבנים דפקה בראשונה, כי אם על דלת בית בודד העומד אחורי בית המדרש, על דלת חדר קטן וצר, על דלת ר׳ שלמיאל בעצמו! —

שוא לכם אתם „ארזי הלבנון״ אשר בין התנור והכירים, שוא לכם אתם „מלכי רבנן״ המתאמרים למשול באין מעצר בשמים ובארץ, ותאמרו לחתום בעד אור כי יהל ולעצור בעד ההשכלה הצועדת בצעדי און לרוח העת הנאורה! דרך אחד כי תסגרו בעדה ובשבעה דרכים תפרץ אליכם, ועלתה ובאה גם בבתי מדרשיכם, בירות ממשלתכם, וירדה גם לשפל מושבכם, ובאה בחדרי בניכם ובנותיכם ונחה עליהם רוח הדשה רוח חכמה וגבורה, רוח חפש וחיים, למרות העפר אשר תעפרו סביבם בעלים נושנים ובלים

ולמרות עיני קדושיכם אשר שרצו בקרבכם כהצפרדעים ביאורי מצרים! —

בבית ר' שלמיאל המגיד למדו מבחרי בחורי העיר גריליב, וגם אנשים בעלי אשה ובנים, אשר אכלו על שלחן אביהם, לקחו לקח מפיו, כי באמנה „למרן מופלג" היה כאחד המלמדים הגדולים אשר בארץ, אף כי לא זכה להמנות בין השואלים בספר „שו"ת הרמ"י" לרב המחוז אשר בווראטנא, כי כל ישראל אשר בגריליב הוא יודע כי בחזור הרמ"י זה על פתחי מלמדי מחוזו למען יתנו את שאלותיהם על ידו, לא שכח גם את ר' שלמיאל, אף ותרפס לפניו ויבטיחהו לכנותו בשם „חריף ובקי" ו„גאון עולם" בתשובתו אם אך ישאל ממנו דבר מה בדבר הלכה, אך ר' שלמיאל התמים הבליג על הכבוד הרב הזה וידחף את הרב הרמ"י בשתי ידיו, כי מלחמה לר' שלמיאל המגיד בההשכלה מדור דור ואת הרב הרמ"י יחשוב למשכיל ואפיקורוס—ואף אחרי כי הדפיס הרמ"י את ספרו ויוכיח לכל באי עולם כי גם שמץ השכלה ודעת אין בקרבו, ואף כי לחם נלחם עוד בהקדמת ספרו זה נגד המשכילים ודעותיהם בפלפולו, בכל זאת ר' שלמיאל באחד כי הרב הרמ"י אפיקורוס גמור הוא יען כי ... אך לא אגלה סוד אחר ואשובה לר' שלמיאל ואיבתו השמורה לההשכלה ושוחריה.

ר' שלמיאל לא ראה עוד משכיל מעודו ובכל זאת, או אולי, על כן, תכלית שנאה ישנא את כל אלה אשר בשם זה יכנו, אף לא ייעף ולא ייגע מהבאיש את ריח ההשכלה ושוחריה בעיני תלמידיו שומעי לקחו בספוריו הנוראים והאיומים אשר ירע לספר ממשכילי דור ודור ובראשם מה„דעסער מבערלין": „לפני הרבה מאות שנים נולד האיש משה הזה לאביו הסופר בעיר רחוקה מאד באחת מארצות הגוים, ויהי האיש בתחלה חסיד גדול, ממבחרי תלמידי הבעש"ט ז"ל. אפס כי לא שמש כל צרכו, גם נשמתו לא היתה מסגלת לחכמת הקבלה אשר הגה בה יומם ולילה ובכן הציץ ונפגע ויקצץ בנטיעות. ויהי היום ויבא אחד קדוש לעיר מושבו ויחרדו לקראתו כל אנשי המקום, ויבא גם הדעסער בתוך הבאים והוא לבוש לבנים וזקנו יורד על פי מדותיו הארוכות, כי איש תאר היה, ויהי בגשתו לתת שלום לרבו ויקרא הקדוש בקול גדול:

„האתה זה בני עשו? משה אהרא כסטרא דמסאבא!" ופני הרעסער הפו ויצא ויגלה את זקנו ויחלף את שמלותיו בבגדי אשכנז קצרים ויהי ל„ראש ההברה הבערלינית" רחמנא לצלן, ויכתוב ספרים הרבה מאד, הלא המה ספרי „לשון הקדש" או „ספרי ההשכלה" אשר המסתכל בהם כוטב לו שלא נברא—". דברים כאלה וכאלה ספר ר' שלמיאל פעמים אין מספר באזני תלמידיו הצעירים, והמה אמנם פהרו ורהו לשמע „הרעסער וההברה הבערלינית" רחמנא לצלן, ובכל זאת בלי משים התעוררה התשוקה בהדרי לבות אחדים מהמה לדעת מה היא ההברה הנוראה הזאת ויתאוו גם תאוה לדעת את הנאמר בספרי ה„רעסער" הנורא והאיום. דעת לנבון נקל כי רחשי לבם אלה לא עברו על דל שפתם, כי איכה יהינו בנים למורי ה' לדרוש בעיר גריליב אחרי „ספרי השכלה" אשר „המסתכל בהם מוטב לו שלא נברא"? ובכן לא ידע איש את הגות לבבם, אין אמר ואין דברים ותשוקתם עצורה בעצמותם. —

ב.

נורא בי ר' שלמיאל!

ולר' שלמיאל המגיד שלש בנות, בוגרת, נערה וקטנה בשמותן נקראו — וזה דבר השמות האלה: ר' שלמיאל בלמדו את תלמידיו סוגיא דנערה שנתפתתה ויואל לבאר להם את הסוגיא העמוקה הזאת באר היטב ויפתה במשל פיו וילמד: „נערה שנתפתתה מה היא נערה? נערה היא בתולה גדולה כבתי מרעסע הבכירה, האין זאת תלמידי?—" „כן הוא"; ענו התלמידים לתמם. „בוערים!", קרא ר' שלמיאל כמנצה, „מרעסע כבר בוגרת היא ולא נערה, אבל נערה היא נענע בתי הצעירה, הלא?" „אבן כי כן!", קראו התלמידים פה אחד. „משנה שגגה שגיתם הדיוטים נבערים!", ענה ר' שלמיאל, „נענע קטנה היא, כי לא הביאה עוד שתי שערות יהיא משמשת עוד במוך לדברי ר' מאיר". צחוק עבר על שפתי התלמידים ויתלהשו בקול דממה אך ר' שלמיאל לא התבונן ויראה

באצבעו על פאיע בתו ויאמר: זאת היא נערה, היא הביאה כבר שתי שערות ויצאה מדין קטנה ועד בוגרת לא באה וברשות האב היא ובשתה ופגמה וקנסה של אביה!". ככה השכיל ר' שלמיאל לבאר את משנת נערה שנתפתתה, ולזכר הבאור המושכל הזה קראו התלמידים את שם שלש בנות רבם בשמות אשר קרא להן אביהן: בוגרת, נערה וקטנה.

ושלש בנות ר' שלמיאל אלה הנה בריות נפלאות, סוחרות בכל פרי קיץ, גם בשומים ובבצלים, המאה וביצים, אך הבוגרת תעלה על כֻּלָּנָה בחכמת לבה ושאר רוחה, עד כי סחר התרנגולים אך בידה הוא, ואיש או אשה בכל העיר גריליב לא יהינו לקנות תרנגול או תרנגולת, אם לא תמשמש הבוגרת בתהלה לערוך טובם וערכם. „אשרי הגבר אשר תפול מרעסע בתי למנה לו", יאמר ר' שלמיאל המגיד תמיד, אך ההצלחה צרת העין תמנע עוד את האיש הזה מבני אדם מיהלי הסרה, והבוגרת לא נפלה עוד בגורל גבר למרות עמל השדכנים אשר לא ייעפו ולא ייגעו מהשמיע תהלתה בקהל זה שנים שבע. ויהי היום ור' שלמיאל יושב ולומד עם תלמידיו ויבא ר' אהרן שמואל השדכן והבדהן וישב למולו. „ברוך הבא ר' שמואל!", קרא ר' שלמיאל בראותו אותו. „לא אפריעך מלמודך", ענה השדכן והבדהן, „כלה שעורך זאהר נדבר". „כבר כליתי", ענה ר' שלמיאל בסגרו את הספר אשר לפניו, „בל אפונה כי אודות הידוע באת האין זאת ר' אהרן שמואל?"

„כן הוא ר' שלמיאל, אודות בן ר' מענדעלע לדבר אתך ר' שלמיאל".

„אודות בן ר' מענדעלע", שָׁנָה ר' שלמיאל בצחוק מר על שפתיו, „תבחר לשון ערומים ר' אהרן שמואל ותדבר בלשון נקיה כמצות הכמינו ז"ל, אבל האמת אגיד לך, השבתי דרכי ואשיבה אל לבי כי חרפה היא לאיש כמוני לתת את בתו לבן מענדל ההיט לאשה".

השדכן והבדהן הניע בראשו וישאף פעמים ושלש אבק עלי מרורים מתבת עץ גדולה בדַבֵּר ר' שלמיאל, וככלותו וינקה את הטמו הארוך בכנף בגדו ענה ברגז: „אל נא תשלה את נפשך

ר׳ שלמיאל, אל נא תשלה את נפשך, „בתך בגרה שהרר עבדך ותן לה״ אמרו הז״ל ובתך בגרה זה יותר משבע שנים, ולפי השבוני כבר מלאו לה שתים ועשרים שנה״.

„לפי השבונך״, ענה ר׳ שלמיאל גם הוא בחֵמה מסתרת א על פי חשבוני גם עשרים לא מלאו לה עוד; ולו גם בת ארבע ועשרים היתה עתה, מי יאשם בזה אם לא „צורר היהודים״ ברשעתו?״

„צורר היהודים? ראש הגליל?״, שאל השרכן והברהן כמתפלא.

„הוא ולא אחר!״, ענה ר׳ שלמיאל, „כי מיום החלו לעשות סדרים לא שערום אבותינו בעיר. מן היום הזה רבתה היהירות בקרבנו. כי רהובות רצופים הביאו לידי נעלים מגוהצים ונעלים מגוהצים לידי כסות נקיה, וכסות נקיה לידי שערות מסלסלות וכל אלה הביאו לידי יהירות רהמנא לצלן, ומשרבו היהירים תקפוצנה בנות ישראל להנשא ליהירים והיהירים ישאו להם נשים רק לשם נוי ולשם יופי ולבתי הצנועה אין דורש ואין מבקש.

„אבל דורש ומבקש לה!״, קרא השרכן והברהן, „ור׳ מענדל כמעט ימסור נפשו עליה, ואתה רק על דבר המהט אשר יתפור בו תרהפנו בשתי ידיך, למרות מצות הכמינו ז״ל לאהוב את המלאכה וללמד גם את בנינו אומנות — אבל הכון והכן ר׳ שלמיאל ואשמיעך הרשה״. ר׳ שלמיאל החריש ויבט בפני השרכן והברהן אשר שאף גם הפעם מלא הטמו אבק עלי מרורים מתבתו וידבר בלאט ובנהת ויאמר:

„גם אתה, גם אנכי, גם ישראל כלו וגם כל באי עולם כלנו בני היטים אנהנו! השמעת ר׳ שלמיאל המגיד?״

„לא אבין לרעיך!״, ענה ר׳ שלמיאל המשתומם.

„והלא הכם גדול אתה ומדוע לא תבין?״, צהק השרכן והברהן, „אדם והוה, אבות כל בני תמותה מה כתיב בם? „ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם הגורות״, לא היטים היו אפוא אדם והוה? או אנהנו האם לא יוצאי הלצם אנו?—״

„התולים!״, קרא ר׳ שלמיאל.

„לא התולים עמדי!“, קרא השדכן והבדחן, „ואם תקניטני“, הוסיף בצחוק גדול, „אם תקניטני ר׳ שלמיאל אכפר באזניך דבר חרש עוד, מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא מה כתיב בֵּיה? „ויעש אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם“, כביכול בכבודו ובעצמו עסק במלאכת רצען ואנהנו בשר ודם עפר מן האדמה נבוש להתהתן בּעושי מלאכה? —“

„בדרשות של דופי כדרכך תאמר לנצחני ר׳ אהרן שמואל“, נאנה ר׳ שלמיאל במשכו את שתי כתפותיו למעלה.

„לנצחך לא אובה ולא אהפץ“, ענה השדכן והבדחן בקומו מכסאו, „אף לא עלה על לבבי לגזול את בתך ממך, מרעסע שלך היא עשה עמה כהפצך וכרצונך, אף שכה ואל תזכור כי עוד שתי בנות לך אשר גם הנה הגיעו כבר לפרקן. —“ השדכן פנה ללכת וישק למזוזה ויאמר: „צפרא טבא למרי!“

„אך אל נא תחפוז לברוח!“, קרא אהריו ר׳ שלמיאל, „או האם הכלמתיך או דברתי דבר נגד כבודך ר׳ אהרן שמואל?“

„לא זאת ר׳ שלמיאל“, ענה השדכן והבדחן בצחוק מהול בלעג, „אבל נוכחתי כי אך לשוא סבבתי בכחש ובמרמה את ר׳ מענדל ואשתו עד כי נאותו לי לקנות לבנם יהידם סחורה בלה ונושנת—כי תתגאה בסחורתך זאת ר׳ שלמיאל ותאמר להחזיק בה עד קץ הימים, טוב! יהיה לך אשר לך ואנכי מה כי אבלה לשוא עתי ואשהית הבהי על אזן לא שומעת? צפרא טבא ר׳ שלמיאל!“ — ר׳ אהרן שמואל פתח את הדלת ויואל לצאת והנה הבוגרת וסלים מלאים עוף כנף על שתי ידיה, באה לקראתו בפתח. „טוב כי באת“, אמר השדכן והבדחן אליה, ויפן אל אביה ויאמר: „הן ילדה הכמה היא בתך נשאלה נא את פיה כמצוה“, פני הבוגרת האדימו כעורות האילים אשר התנדבו בני ישראל במדבר סיני ותורד את ראשה המכסה בנוצות לאות על מסהרה ומִשְׁלַח ידיה והשדכן והבדחן התבונן בה ויאמר: „אל נא תבושי בתי ואל נא תכלמי, ומה זה תיראי מהביט בפני?—האם לנשכך באתי? הלא לדבר בך נכבדות! — התכירי בתי את הבחור ראובן בן ר׳ מענדל שכנכם? אותו הוכהתי להתן לך אך...“ אך טרם כלה עוד השדכן והבדחן את דבריו והבוגרת התנשאה כלביאה ותלטוש

עיניה לו ולאביה גם יחד ותקרא: „כי יתומה אנכי תאמרו לקצר את ימי עלומי? לו היתה אמי עליה השלום ואהרן שמואל זה העיז את פניו לדבר כזאת באזניך אבי כי עתה המריטה את זקנו ועד היסוד בו! או האם הלבין שער ראשי משיבה כי תתנני לאשה לבן מענדל ההיט?" „אויה!", צעקה הבוגרת ותבך בכי רב, „צדקה צדקה בתי", נאנה ר' שלמיאל, ו„צדקה, צדקה מרעסע!" צעקו התלמידים פה אחד, ויצעקו גם האוזים והתרנגולים אשר בבית לקולם, ויניעו ויכו בכנפיהם, ויהוללו רוח סערה בחדר וענן־אבק כבד מאד, ותהי צעקה גדולה ונוראה, ויבואו השכנים והשכנות וישמעו ויבהלו וישתוממו וקול קורא נשמע פתאום: „נורא בי ר' שלמיאל המגיד!" ויחרד כל העם מקצה. —

הָאָבָק.

השבון שנת העת שונה הוא לעם ועם; אלה ימנו לבריאת העולם, אלה ללדת משיחם, אלה לבריחת מחמד נביאם מעקא, ויהודי ערי פולין הקטנות מונים לשרפות: „בכך וכך שנים לפני השרפה הראשונה או אחריה פסל הרב את המקוה ובנות ישראל נאלצו להתהטא בנהר בימי השלג".—„בכך וכך שנים לפני השרפה השניה או אחריה צמו ויתענו יהודי העיר בשני ימים הראשונים של פסח כי ההמיץ הרב את מאכלם ומשקיהם בצדקתו".—זכרונות באלה וכאלה וכן כל דבר יקר ונכבד אשר יקרה בעיר יסמנו בהשרפה הראשונה או השניה. „כי הדין נותן", יאמר חכם אחד, „היות בכל ערי פולין לכל הפחות שתי שרפות במחזור קטן". ובעיר גריליב נקרו ויאתיו שתי שרפות במחזור קטן כדין וכמשפט ובכן הסכינו אנשי המקום לראות את:

„גנבת פראמאטהעוס זאת בת שמים
עת תנתק מוסרותיה ותסיר נהשתים"

ובהשמע הקול: „נורא בי ר' שלמיאל!" ויתאיששו ויקומו כלם כאיש אחד להלהם נגדה בכל עז והיל וכרגע ויבואו המשים בסלמות וקרדומות, ויעלו כארבה על בית ר' שלמיאל ויכו את גגו לרסיסים ויתצו את קורותיו ויכסום בשפעת מים, פעמוני בתי תפלת הנוצרים הרעימו בקול אדיר והזק לאות כי פרצה תבערה ושוטרי העיר האיצו ויכו בעם לשאוב מים ולהביא לכבות את האש הגדולה, ויצעק כל העם וירוצו הנה והנה ותהי מבוכה ומהומה נוראה, וראש הגליל בא גם הוא לראות את הנעשה ויפרץ עד בית ר' שלמיאל וירא את המהפכה אשר הפכו אנשי המקום באולתם ובפחזותם וישתומם ויקרא: „והאש? איפה פרצה האש?"

„בבית הזה!", ענו המכבים בגאות גבורתם.

„בבית הזה?", שאל ראש הגליל בהביטו הנה והנה ובהריחו באפו לכל רוה, „לא! אף עקבות אש לא נודעו פה!", קרא משתומם ויפן אל ר' שלמיאל ויאמר: „מה זה היה בביתך אתה האיש?"

והמגיד הנרהם הרד ורגז וכל עצמותיו רהפו בראותו את „צורר היהודים" אויבו הנורא פנים אל פנים וישתהו אפים ארצה ויהזק בכנף שמלת בתו ויאמר: „מרעסע! דברי נא אַתְּ אל האדון רב ההסד הזה כי אנכי לא אבין את שפת האדון רב ההסד והאדון..."

„אך אנכי אבין את שפתך", ענה ראש הגליל, „דבר כלשונך ואשמעה."

„מרעסע!", חִנֵּן ר' שלמיאל קולו, והבוגרת אשר ידעה לעלג מעט בשפת הארץ נגשה ותאמר: „מסהרי כל עוף כנף, אדון רב ההסד וההנינה, ואנכי יתומה אני לאמי כי מתה עלי זה שנים שלש; אך אבי זה העומד לפני הדר כבוד ארוני כמוהו כרב לתורה ולהכמה, ושכננו ההיט מענדל שמו, ויבא השרכן, ויבא ר' אהרן שמואל, ואנכי יתומה ומסהרי כל עוף כנף אדון רב ההסד וההנינה.." פני הבוגרת האדימו כאש ודבריה לעו וראש הגליל אשר התבונן בפניה קרא ויאמר: „האם את האש אשר הציתה את פני העלמה הזאת באתם לכבות? הגידו לי כרגע מה נהיתה פה!"

„ישראל קדושים!", התחנן ר' שלמיאל עברית, הוסו נא וחמולו על בתי התמימה כי אך תנואות עליה ימצא הצורר הזה, אויה!"

„אנכי אדבר", ענה שלמה אחד מהנערים היושבים לפני ר' שלמיאל והוא בן בעל בית יין ובהסכינו מעודו לראות אדונים רַבִּי החסר והחנינה אשר היה להדר כבוד גדלם מהלכים בבית אביו, לא ירא מפתוח את פיו גם את ראש הגליל בעצמו אף כי אותו לא ראה מעודו בבית היין, ובכן גמר אמר להלץ את רבו מצרתו וידבר בשפת אשכנז־יהודית, ובהתאמצו ליפות את שפתו זאת בבטוים נעלים ותהי בפיו כשפת עבר אשר יכתבו בה מליצי לבוב את שיריהם הנשגבים ליופי—. „אנכי אספר לאדוני", אמר שלמה, „אך שא נא ארון נכבד כי לא אבין לדבר כן בשפת פולנית וארברה אשכנזית אשר ידעתי".

צחוק קל עבר על שפתי ראש הגליל בשמעו את האשכנזית אשר בה יבין הנער לדבר כן ויאמר: „דבר בני כי שומע אנכי אשכנזית". ושלמה החל ויספר: „הידעת אדוני את אהרן שמואל הַשַ... את היהודי אהרן שמואל הש..." שפתו נאלמה מעט כי לא ידע להעתיק את מִלַּת „השדכן" לאשכנזית אך התאושש עד מהרה ויאמר: „השדכן יִקָּרא בשפתנו והוא אמנם איש אשר... אשר יחבר... אשר..." „אשר יחבר מרמה ואולת יהרו", השלים ראש הגליל, „אשר בחבלי השוא ימשוך את צעירי ישראל להרשת אשר יפרוש לרגלם, אשר בידו חִצֵי אֲמָאָר לשלהם לאשר יצוה, אשר יזוג זוגים בחכמתו! האם לא אדע את תכונות השדכן לכל משפטיו והקותיו? ספר אפוא".

„אכן כי כן הוא, אשר יזוג זוגים", ענה הנער הנבוך, „ולזוג זוגים בא גם הפעם לבית ר' שלמיאל מורי, אבל אדוני! מורי ר' שלמיאל הוא חכם וגדול בהכמת התורה והשדכן חפץ כי יתחתן את מענדל החיט, כי יתן את בתו לאשה לבן תופר בגדים אשר לא ידע גם צורתא דשמעתתא..." ראש הגליל עצר בצחוק וישאל כמתפלא:

„צורתא דשמעתתא? ומה הוא הדבר הזה? — אך אדמה כי מין חיה או עוף כנף היא, הלא?"

„לא אדוני“, ענה הנער לתֻמו, „אבל צורתא דשמעתתא היא... יען כי צורתא דשמעתתא... אך אדוני לא יבין לרֵעי ואנכי הפצתי רק להגיד לאדוני כי בן החיט לא ידע דבר מחכמת התלמוד.“

„הבינותי, הבינותי עתה“, ענה ראש הגליל, „ולאיש אשר כזה חפץ מורך לתת את בתו לאשה?“

„הוא הדבר“, ענה הנער, „מורי לא חפץ, גם מרעסע בתו לא חפצה ותרב בהשרכן ותבך ותצעק בקול גדול, והאווזים והתרנגולים אשר בבית התהלהלו לקולה ויצעקו גם המה ויכו בכנפיהם ויעלו אבק רב, והקול נשמע ברחוב ויראו העוברים את ענן האבק העולה מפתח בית מורי וידמו כי עשן־אש הוא ויבואו לכבות ויעשו בזה את כל אשר אדוני רואה. —“

צחוק גדול פרץ כרגע מבין שפתי ראש הגליל אך עד מהרה נאנח מרה ויקרא: „האבק! — האבק אשר העלו כנפי האוזים היום הוליך את אנשיכם שולל לכבות אש לא פרצה ותהרסו בית אחד מאחיכם בפהזותכם, אך האבק אשר העלו נוצות כנפי האוזים, הנוצות האלה אשר כתבו במו רבני כל דור ודור הנבערים את פלפוליהם וכל העולה על רוחם זה שנות אלף, האבק הרב והנורא הזה כסה את כל עם ה׳ ויקדר עליהם את כל מאורי אור ויהי חשך ואפלה בכל מושבות ישראל, והמה נתעו בשוא וידמו להזות נכוחה בתוך הענן והערפל ולשמוע את קול ה׳ מדבר אליהם מתוך החשך אשר סביבם, ויתהוללו, ויעשו מעשיהם זר מעשיהם, וישחיתו כל חלקה טובה בישראל, ויהרסו כל אשרם והצלחתם בהבדלם מכל בני האדם באולתם! — אמנם כי רוח ה׳ נשבה בתבל ארצו ותטהר גם את שְׁמֵי ישראל מערפלי אי-דעת ובערות, כי שלח אלהים את דברו וירפא גם את מַכֵּי הרבנים בעמו אשר הֻכּוּ בימי החשך, ויתעורר ישראל, ויפקח את עיניו, ויתעורר מעפר שפלותו, ויסר את כבלי שנות האלף מעליו, ויתרחץ מצואתו אשר הטבילוהו בה מאשריו להבאישו ולהבזותו בעיני אלהים ואדם, ויתהפך כחומר חותם, ויהי לנפש חיה, ויהי לאדם, ויהי לכבוד ולתפארת בארצות מגוריו, כי יראו היום כל העמים הנאורים את כבוד ה׳ החופף עליו ויכירו את יקרו ואת ערכו במדינות אשר ישב בהן — אך אתם אמללי ארץ, שוכני חבל פולין, אך אתם

הה! לא תוכלו נקיון! כימי צאתכם מארץ מצרים הנכם מתבוססים עוד בהומר יטיט אשר עבדתם בם בפרך, כימי החשך והאפלה הנכם מתבוססים עוד במי מדמנה אשר כסו עליכם מחוקקי און באולתם ובגאותם וברשעתם! אך לשוא יאירו המאורות ברקיע השמים, אך לשוא תרעים העת הנאורה בקולה נפלאית, אך לשוא יושיטו לכם מכל עבר יד עזרה להעלותכם מבור צרה, וקדושיכם הנתעים והמתעים יעפרו בעפר לעיניכם להכותכם בסנורים ויאטמו את אזניכם משמוע נכוחה ויורידו אתכם מטה מטה ורבצה בכם המארה הרעה מכל האלה הכתובה בתורת משה איש האלהים שגעון ועורון ולב רגז! כי..." ראש הגליל עצר פתאום בדבריו אשר דבר בחם לבב וברגש נפש ויאמר: „כמעט שכחתי כי לא מטיף אנכי לעם הזה אשר אך לשוא עמלו בוניו בו, ולאלה אשר לא הועיל בן הסופר מדעסוי בהכמתו הגדולה, לא יועיל בלי תפונה גם בן בלי שם כמוני בקנאתו.—" את הדברים האחרונים האלה דבר האיש ראש הגליל בקול דממה כמדבר לנפשו ויעף עוד הפעם עין בהעומדים סביבו בפה פתוח ומביטים בו בעינים פקוחות, ויאנה ויניע עליהם במו ראשו וילך לו. —

ד.

„Le comte de Monte-Christo"

ישראל רחמנים הם ואשר השחיתו באולתם ויהרוסו יבנו בצדקתם ויכוננו! אבות תלמידי ר' שלמיאל המגיד קבצו נדבות בעיר לתמוך בידי הנשרף למען יוכל לבנות את ביתו הנהרס וישוב לשבת על התורה ועל העבודה ולא תהיה עדת תלמידיו כצאן אשר אין להם רועה. אך מלאכת הבית טרם תכלה והבחורים ישבתו ממלאכת הקדש ותשקוט העיר גריליב ממלחמתה של תורה; כי שר הצבא, ר' שלמיאל המגיד, עומד לנצח על הבונים עושי המלאכה בביתו, ואנשי החיל, הבחורים והנערים תלמידי ר' שלמיאל ושומעי לקחו. המה אך עזבו שדה קטל, חדר מורם

הצר והאפל, וישכחו כרגע את דאגתם הנוראה על דבר מתניתן אשר דלא כבן ננס ועל דבר אשר לא הוברר להם עוד אם איתא או ליתא לרשמואל ועוד המון דאגות כאלה לאין ספורות, וישכחו גם את המלאך פתלתיאל, הממונה על ההריפות, המלאך האמלל הזה אשר יבכה עתה את כל אחיו מלאכי מעלה על אוכל כי נכרת מפיהו בְּהִבָּטל בני הנעורים אשר בגריליב מהגות בסוגיא דביאה קונה. — כי שאפו הנערים רוח חרש ותחי נפשם בהקרא להם דרור ויצאו לשוח בשדה ויער, כי הימים ימי הקיץ, וירקדו כאילים על כל גבעה ירוקה תחת אשר רקדו לפנים על הרי ההלכה התלוים בשערה, ויִרחצו וישחו כדגים בנהר ופלג תחת אשר שחו לפנים אך בים התלמוד העמוק מני תהום, הים הגדול והנורא הזה אשר טבעו בו רבבות אלפי ישראל מיום אשר החלו להקדישו ולהעריצו ולתת כבוד אלהים לו למרות רוח יוצריו מקדם עד היום הזה. — גם שלמה בן ר' ליפא בעל בית היין אשר נחשב לגדול המתמידים בתלמידי ר' שלמיאל, גם הוא לא העלה היום על לבו לקחת ספר בידו ולהגות בו, ויהי הראשון לעזוב את העיר והמונה והאחרון לשוב לביתו בערב, אפס כי לא להתרועע את רעיו ולשוש אתם משוש כי אם להפרד מהם יצא שלמה את העיר, להתבודד ולשפוך את נפשו המלאה על כל גדותיה, במרחבי שדה ויער: „צורר ישראל הוא, יאמר ר' שלמיאל מורי, ואנכי בשמעי את דבריו אשר אפס קצתם הבינותי, אמר כי אך מלאך אלהים צבאות הוא! מה נשגבו אמרותיו, מה נאוה מדברו! ומה נעים כל הגה אשר הוציא מפיו! הלא כה דבריו כאש ומחמאות חלקו ונעמו, הלק כשמן הכו וכפטיש יפוצץ סלע! — אך מה הוא „האבק אשר יכסה את כל עם ה'?" והמאורות מה המה אשר „אך לשוא יאירו לנו ברקיע השמים?" כי אשא למרום עיני האם לא אראה את השמש בכל הדרה ותפארתה ואת הירח יקר הולך בין צבא ככבים אין מספר? הה! מי יתן ואבין למליו אבוא עד תכונתן כי לא ארע נפשי! רגע אדמה כי דבר האיש סרה על עם ישראל ותורתו ורגע אדמה כי השכינה דברה מתוך גרונו וכל דבריו אמת וצדק! — והאיש הזה גוי הוא, נכרי אשר לא מאחינו ובכל זאת הזכיר את יציאת

מצרים ואת משה איש האלהים בדבריו? הגם באדום תורה? אם דעת אלהים בבני עשו? — אבל מי הוא זה „בן הסופר" אשר הזכיר? „בן הסופר מרעסוי", מרעסוי? — — הה! מי יורע אם לא הרעסער הוא, הרעסער בעצמו, הראש להחברה הבערלינית רחמנא לצלן, אשר כתב את ספרי לשון הקדש או ספרי ההשכלה אשר המסתכל בהם מוטב לו שלא נברא, משה אחרא מסטרא דמסאבא — — —"

„משה השלישי שלוח מאת ה׳ להוציא את עמו מתחת סבלות לוחציו העריצים!" קרא פתאום קול ערב ונעים עברית מאחרי שלמה, והנער התחלחל ויפן והנה ראש הגליל עומד לפניו.——„אכן רוח הוא באנוש", אמר בצחוק, „ובך ידידי רוח מליצה מתנוסס כי כמליץ השמעת היום את הגות לבך באזני השמים והארץ. אך מה זה תרעד ותחרד? המפני תבהל? —"

„לא ארוני". ענה הנער הנבהל וכל עצמותיו רחפו מפחד פתאום. —

„הרגע נא בני", אמר ראש הגליל בענות חן, „אף כי גוי אנכי כאשר אמרת, אך הן אדם כמוך אני ואימתי לא תבעתך, הגד נא לי כמה ימי שני חייך?"

„בן שש עשרה שנה אנכי היום."

„ואנכי בן עשרים ושבע", אמר ראש הגליל, „הלא תראה כי גם אנכי לא שב ולא ישיש אני ואחרי כי נקרית לי בזה בלכתי לשוח בשדה הבה ונשיחה כרעים יחרו."

„זקן זה שקנה חכמה אמור בתלמודנו", ענה שלמה בענוה, „והכמת ארוני רבה ואנכי לא ידעתי עוד בינה ואיכה אעיז..."

„אל נא ידידי", מהר ראש הגליל לענות, „אל נא תהללני שבע על חכמתי כי אמנה לא רבה היא חכמת לבי כאשר תדמה וגם אתה לא חסר תבונות הנך כאשר תאמר; אנכי יודע את חקי המרינה ומשפטי המלך אשר למדתי מפי מורַי ואתה ידעת את חקות התלמוד והמון סוגיות ושיטות אשר למדת מפי מוריך—"

האיש החריש כרגע ויתבונן בפני הנער ויוסף ויאמר: „התפלא תשתומם ידידי כי אשא על שפתי שמות תלמודיים כאלה?"

„אכן נפלאת היא בעיני", אמר שלמה.

„אך איש רעים אנכי“, ענה ראש הגליל, „ובשמעי לקח בבית הספר הגבוה בוו... הבירה היה לי שמה מהלכים את צעירי ימים מבני יעקב אשר התעתדו לרבנים ומטיפים, מהם למדתי להבין דבר בשפת עבר וספרות ישראל עד כי תמצא ידי לקרוא ולכתוב בשפה הזאת אשר היא לי לשעשועים. ראה נא, ידידי, גם בלכתי הפעם לשוח הנני נושא אתי ספר עברי למקרא.“

האיש הוציא ספר קטן מחיקו ושלמה אשר לא האמין כמעט למראה עיניו, לקח את הספר בידו ויגולל את עליו בחפזה ויאמר:

„אכן ספר עברי, אך על איזה משיטות הש“ס הוא?“

„לא כן ידידי“, השיב ראש הגליל בצחוק נעים על שפתיו, „לא על שיטות הש“ס ישא הספר הזה מדברותיו כי אחד מספרי המליצה הוא ודבר אין לו עם התלמוד ופלפוליו, אחד מספרי ההשכלה אשר —“

„אשר המסתכל בהם מוטב לו שלא נברא!“, קרא שלמה ברוח נפעמה, ואף כי פניו ענו בו כי ירא הוא לנפשו מהסתכל בהספר הזה בכל זאת לא גרע עין ממנו ויאמר: „האף אמנם מספריו של ה ד ע ס ע ר הוא?“

„לא דבים ולא יער!“, ענה ראש הגליל, „לא מספריו של הדעסער הוא הספר הזה אף לא הבר הדעסער מימיו ספר בשפת עבר, אמנם כי הואיל משה בן מנחם באר את ת ו ר ת משה בן עמרם רבו ואת ה ג י ו ן משה בן מיימון מוחו ובאוריו אלה כתובים עברית, אבל ס פ ר י ו כתב בשפת אשכנז נשגבה ונעלה. התדע, ידידי, את שפת אשכנז לקרוא בה?“

„אדע.“

„את שפת אשכנז ידעת?“, שאל האיש משתומם, „ואיפה למדת את השפה הזאת?“

„בשעה שאינה לא יום ולא לילה למדתיה מפי המורה אשר למד את אחותי בבית אבי.“

„יש אפוא גם מורה אשכנז בהעיר הזאת ואנכי לא ידעתי“, הוסיף האיש להתפלא.

„יש ארוני, והמורה הזה ידיו רב לו כמעט בשבעים לשון אבל שותה שכור הוא כל היום. לפנים היה שר עשרה בחיל הפרשים ובשובו מצבא המלך ויהי למורה נערות בעיר. דעת לנבון נקל כי אנכי לא לקחתי לקח מפיו, אך עמדתי עליו בלמדו את אחותי ובכן למדתי את האותיות הקטנות כלן וגם מן האותיות הגדולות למדתי כארבע והמש". „כי בהאלפא ביתא האשכנזי ישנן אותיות גדולות וקטנות ארוני", הוסיף הנער לתֻמו.

„ואחותך ?", שאל ראש הגליל אשר כמעט לא יכל לעצור בצחוק, „הגם היא תדע את האותיות הקטנות כלן וגם מספר מן האותיות הגדולות כמוך?"

„אחותי גם את האותיות הגדולות תדע כלן", השיב הנער, „כי תשקוד כל היום על ספריה וגם את המורה כבר שלחה מאתה באמרה כי אין לה חפץ עוד בלמודי השכור הזה וכי כבר מצאה ידה לה בשפת אשכנז יותר הרבה ממנו."

„זרות תשמענה אזני הפעם", אמר ראש הגליל, „נערה עבריה בעיר גריליב תשקוד על ספרי אשכנז! — אכן נוכחתי הפעם כי אמת הוא הפתגם אשר נשא רעי על שפתיו תמיד לאמר: „הזהרו בבנות יעקב שמהן תצא השכלה!"

„ספרי חכמה? השכלה?", שאל שלמה, „האם גם בשפת אשכנז ימצאון ספרי חכמה? ואם מהם תצא השכלה? — הלא ידעתי את הספרים אשר תהגה אחותי בם כי היא תספר לי את עניניהם, מעשים ברוים מלב אשר לא היו ולא נבראו: „מעשה באחד שאהב את ארוסת רעהו, וישם על הארוס עלילות דברים ויושם בכלא והוא נשא את אהובתו לאשה. ויהי בְּשֶׁבֶת הארוס ימים רבים בבית האסורים ויעץ עצה להנצל מבור כלאו ויהפור בארץ מקום לברוח. בהיותו במעבה האדמה והנה זקן אחר לקראתו, ויתהלהל הארוס וגם האיש הזקן התהלהל מאד ויבהלו שניהם בהפגשם. אך עד מהרה כרתו ברית אהבה והזקן הִתְוַדע אליו ויספר לו כי כמר נוצרי הוא וכי הוא חופר בארץ זה שנים רבות בתקותו לברוח דרך המערה הזאת מהמצודה אשר נאסר בה על לא חמס בכפיו. מן היום ההוא והלאה בקרו איש את רעהו יום יום ואיש זולתם לא ידע מזה כל מאומה כי עברו דרך

המערה אשר הפרו להם מתחת לארץ ובהפרדם גללו אבן על פי המערה ולא נודע גם בואם גם צאתם. והכמר ספר לרעו את כל קורותיו ויגלה לפניו את כל לבו ויודיעהו כי אוצר יקר מאד ספון במערה אשר באחד מאיי הים וימסור לו את סמני המערה הזאת. ויהי היום וימת הכמר פתאום בהיותו לבדו ויבואו השומרים וישימוהו בשק ויתפרוהו בו ויניחוהו על מטתו עד הבקר למהרתו להשליכו לתוך הים כמשפטם. ויהי אך יצא יצאו השומרים ויבא עדמאנד דאנטעס, הוא הארוס, לתא הזקן כפעם בפעם וימצאהו שוכב מת ויפול על פניו ויבך בכי רב, ובעצם בכיו וצעקתו ותבא חכמה בלבו, ויקם ויוצא את הזקן מן השק אשר הושם בו, וישאהו דרך המערה להתא אשר ישב הוא בו, והוא בא תחתו לתוך השק ויתפרהו עליו מבית וישכב כל הלילה בטח. בבקר השכם באו שומרי בית האסורים ויוציאוהו ויקשרו אבנים גדולות אל השק ויטילוהו לתוך הים ויצלול כעופרת במים אדירים. אך טרם ירד תהומות ויוציא סכין מחיקו ויחתוך ויפתח את השק ויסירהו מעליו, ויפול השק לעמקי תהום רבה והוא עבר מתחת למים עד אשר ידע בנפשו כי הרחיק לעבור ולא יראוהו עוד השומרים העומדים על שפת הים, ויעל על פני המים ויחגור שארית כחו וישחה בחזקה ויאבק את שאון גלים עד אשר רפו ידיו ולא היה בו כח עוד ויחשב להטבע וכבר החל להיות משחק למשברי מים אשר הדיהוהו מדחי אל דחי; אך ברגע האחרון נעשה עוד נס גדול להמלומד בנסים הזה, כי שודדי־ים באו באניה וימשוהו ממים רבים וינצל. עוד המון נסים ונפלאות אין מספר נקרו ויאתיו עד אשר בא עדמאנד דאנטעס להאי מטרת הפצו, וימצא שם את המערה אשר אמר הכמר, ובהמערה ארמון של אבנים טובות ומרגליות, ויוצא משם כסף וזהב הרבה מאד, כפלי כפלים מעשרו של המן ושל קרח יחדו ויקח לו בת מלך לאשה, וישב לארץ־מכרתו וישם שמות באויביו אשר מצא את כלם חיים וקימים, כי הכו לו עד אשר יבא לעשות בהם שפטים נוראים.—"

„Le comte de Monte-Christo!" קרא ראש הגליל, ושלמה אשר לא הבין את מליו אלה הוסיף ויאמר: „המעשה הזה עם המון יתר הבליו ימלא שנים עשר ספרים שלמים, ואחותי

קראה בם כל ימי ההורף העבר ותבלה עליהם ימים ולילות במשך העת אשר למדתי אנכי כל הלכות „בשר בחלב" וחצי „תערובות" מלבד המשים דף גמרא ותוספ' עם כל נושאי כליהם— ואדוני יאמר כי הכמה והשכלה נמצאות בספרי אשכנז?"

ראש הגליל אשר דברי שלמה ושיחתו מצאו הן בעיניו מאד הושיט את ידו לו ויאמר: „מישרים שפטת ידידי, בהבל הבלים תבלה אחותך את עתותיה בהגותה בספורי רומא והרומים לו, הלאת ספרות עם צרפת בשנות המאה הזאת; אפס כי שגיאתך רבה בהשבך את כל ספרי לועז המלאים הכמה ומרע ותורת היים, על ספרי רומא הצרפתי המלאים הבל ורעות רוח. — לא זה המקום ידידי, ולא זאת העת להגיד לך תעלומות חכמה אשר בספרי עם ועם, כי אתה גם את שמעם לא שמעת מעודך וגם שפתם מוזרה לך אף כי ידעת את כל האותיות הקטנות אשר לשפת אשכנז. — אבל הן לב מבין לך ואת שפת עבר הלא ידעת, כי בלי תפונה למדת את ספרי הוזי־יה הקרושים, או האין זאת?" — משתאה ומחריש עמד שלמה ולא ענה מאומה וראש הגליל הכיר את מבוכתו ויאמר: „אם למדת מקרא שאלתיך בני."

„פסוק?", שאל הנער.

„כרבריך בני, הלמרת פסוק?"

„למרתי."

„ובכן עצתי אמונה", ענה ראש הגליל, „כי תקרא את הספרים העברים מהכמי ישראל ההרשים ואת המקרא — או הפסוק כאשר תאמר אתה — תלמוד עם תרגומו האשכנזי, ועל כל אלה תדרוש בספר תורת אלהים מפורש על ידי משה בן מנהם ז"ל, ותשקוד על באורו ותרגומו ותאורנה עיניך לדבריו המתוקים מדבש ונהמדים מזהב ומפז רב. או אז תבין כי יש הכמה גם בלעדי השיטות אשר למדת ותבונה זולתי פלפולי אחרוניכם הנפתלים. כי הספרים האלה אשר אמרתי יסולו לך דרך להיכל ההכמה ובאת שעריו ונהרת ופהד ורהב לבבך כי אשר לא ספר לך תראה ואשר לא פללת תשמע, ונשאת את עיניך וראית בריאה הרשה ונגולו לך כספר שמים ונבעו לך מצפוני תהום ובכל אשר תהגה תתבונן מפעלות אלהים וכבודו המלא את כל הארץ! "—

„אבל אדוני איפה אקח את הספרים האלה אשר אמרת?", שאל שלמה ברוח נכאה.

„אנכי אַשְׁאִ לך", ענה ראש הגליל, „אך השמר והזהר לבל יָדַע לאיש כי מהלכים לך עמי." „פן יחשבוך גם אותך לצורר יהודים כמוני", הוסיף בצחוק. הנער הביט בפניו ויחרש. והשר התבונן בו רגעים אחדים ויאמר: „אך הן לא תוכל לבוא לביתי פן יראוך, האין זאת?" „כדבריך אדוני", ענה הנער. „בן מי אתה?" „בן ר' ליפא בעל בית היין אנכי!" „טוב מאד", ענה ראש הגליל, „ידי תמצא להמציא לך הספרים, מהר אני כותב לאביך כי ישלח לי מספר בקבוקי יין ואתה תעשה כהכמתך וסבות את פני הדבר לבעבור ישלה אביך אותך לקחת את מהירם מידי, ובאת לביתי וברותי לך מסְפָרַי אלה אשר יסכנו לך עתה ויועילו להשכילך בינה. ועתה היה בשלום ידידי!—" וישב שלמה לביתו כאיש הולם חלום ותהי ראשית מלאכתו להגות בהספר אשר נתן ראש הגליל לו. ספר: „משלי יהודה" מאת יהודה ליב בן אָשֵׁר גאָרדאָן.

ח.

מזל טוב!

שלמה אשר הסכין מעודו אך להתעקש ולשאול בכל דבר וענין: „מה קא משמע לן ופשיטא", או „מנלן ודילמא איפכא", שלמה זה לא מצא בתחלה נחת הרבה בהספרים אשר נתן ראש הגליל לו כי אך כ„דברים של מה בכך" היו בעיניו, אבל „הדברים של מה בכך" האלה, מי התבונה ההולכים לאט ומפכים בדממה, המה שטפו בלי משים את ספיחי ההבל אשר טפלו עליו מורים נתעים בשוא, ויעירו ויעוררו את רוחו לאט לאט עד כי התנער מעפר חדר ר' שלמיאל המגיד, לעלות על בסולם הדעת לחזות בנועם החכמה במרחבי אין קץ.— גם רעהו, הבחור נתן בן איש מסכן בעיר גריליב, אשר גלה שלמה את סודו לו ויביאהו בבריתו, גם

הוא נלוה אתו כי נפקחו גם עיניו לראות טוב, וילמדו שניהם יחדו בעלית הקיר אשר בבית אבי שלמה ואיש מאנשי הבית לא ידע כי תחת הספרים הגדולים והעבים הפתוחים על שלחנם, יתחבאו עתה ספרים קטנים ככף איש אשר יהגו בם כל היום, ותחת דברים העומדים ברומם של עולמי עד, כדיני שופר שנסדק, חבוט ערבה, והלכות ספירת העומר וכו׳ וכו׳ ישימו עתה כל מעינם רק בדברים קלי הערך כתולדות שמים וארץ, קורות התבל והאדם אשר עליה ועוד המון דברים של מה בכך כהנה וכהנה. — ובית ר׳ שלמיאל נבנה על מכונו ותשב מלחמתה של תורה לאיתנה ותכבד ידה על חיל הגבורים למודי ה׳: כי התאמץ ר׳ שלמיאל שבעתים מבתחלה, ויעש גדולות ונוראות ויגזור על ימין ועל שמאל ויסכסך פוסקים בפוסקים ראשונים ואחרונים יחדו, וישלח חצי פלפוליו ויפיצם וברקים רב בחריפתו ויהם את מחנה הגדולים ויעל על מבצרי הלכותיהם, זיקרה עליותיו עליהם ברוח שפתיו, ויפזז ויכרכר בכל עז על ראשי המגדלים אשר בנה בהבל פיו לשמחת לב תלמידיו אשר התפלאו וישתוממו על חכמת לבו וידו החזקה.

„אך ראה נא שמעון", אמר אחד התלמידים לרעהו בהראותו באצבעו על החלון הפתוח, ופתאום פרץ צחוק גדול בחדר כי התלמידים כלם הסבו פניהם להחלון אשר — ר׳ אהרן שמואל השדכן והבדחן עומד לפניו מחוץ. „המבעיר את הבערה! המבעיר את הבערה!", קראו התלמידים פה אחד והקריאה הזאת הורידה גם את ר׳ שלמיאל ממרומים רבים אשר התהלך שמה בדמיונו ויפן גם הוא לחלון חדרו ובזכרו כי בתו הבוגרת תזקין מרגע לרגע, אמר לכרות את השדכן ברית שלום ויהס את תלמידיו ויקרא בפנים צוחקות: „ברוך בואך ר׳ אהרן שמואל! אך האין מזוזה בפתחי חלילה כי תעמוד בחוץ ותירא מבוא ביתי ידידי, הא?" השדכן והבדחן לא הוחיל עד אשר יבקשהו ר׳ שלמיאל שנית ויבא הביתה וישב בקצה השלחן ויוצא את קופסת אבק עלי המרורים מחיקו וישאף מלא חטמו ויגישה גם לר׳ שלמיאל ויאמר: „צחוק עשו לי תלמידיך ר׳ שלמיאל היום כי נבאו ולא ידעו מה נבאו. „מבעיר את הבערה" קראו לי, ובאמנה ילכו רבים באור אשי ובזיקות בערתי. — הלא שדכן אנכי ומלאכתי נתון אשה לאיש, ומפני מה נקראו איש ואשה? לאמר:

אש היא, אש קדש או אש זרה, זכו אהבה ביניהם שנאמר גהו רשפיה רשפי אש שלהבת יה, לא זכו קנאה ושנאה ומריבה במגורם, אש היא עד אבדון תאכל.״

„דבר גדול דברת הפעם ידידי!״, קרא ר׳ שלמיאל, „הידעת ר׳ אהרן שמואל כי הדבר הזה בעצמו כתוב בגמרא ושנוי בספר הזהר הקדוש?״ „בספר הזהר הקדוש?״, ענה השדכן והבדחן, „אשר לא פללתי ולא עלה על לבי! כי אין לי עסק בנסתרות, אבל יישר כחי שכונתי לדעת קדושים! — ומה תאמר ר׳ שלמיאל בדבר החדש אשר השמעתיך אתמול?״ ר׳ אהרן שמואל הביט סביבו וילחש עוד דברים אחדים באזני ר׳ שלמיאל המגיד ויאמר: „הלא? — הן קרוב הדבר מאד לעשותו.״ — ור׳ שלמיאל הניע בראשו ויתאנח ויאמר: „טוב היה הדבר לו יכלתי לתת מוהר לבתי מאתים כסף על המעט, אך בהיות אנכי עני והוא אביון מה יעשו הילדים אחרי התונתם!״

„יאכלו מזונות על שלחן אביהם!״, ענה השדכן והבדחן, „ומי שאמר „לי הכסף ולי הזהב״ הוא יסמכם בידו המלאה והרחבה.״

„אבל החפץ יחפץ האיש לקחת את בתי לאשה לבנו ואנכי לא אוכל לתת לה כל מאומה?״

„שאלה גדולה שאלת הפעם ר׳ שלמיאל המגיד!״, ענה השדכן והבדחן בלעג, „שאלה גדולה שאלת! אם יחפץ? — אהרן שמואל שמי ואם אנכי חפצתי אחת היא אם יאבה המחותן או ימאן והתנאים יכָּתבו למזל טוב. למזל טוב ולשעה מוצלחת; — ואף גם זאת, מי זה יכלא שפתי מהבטיח כי יסלק ר׳ שלמיאל המגיד לבתו סך שלש מאות כסף במזומנים? —״

„התבטיח על שקר?״, שאל ר׳ שלמיאל בתמתו.

„על הדבר הזה אל יפול לב אדם עלי״, ענה השדכן והבדחן בצחוק, „כי כך מקובלני מבית אבא: „מדבר שקר תרחק״ מצות עשה שאינה נוהגת בשדכנים שאלמלא נתנה רשות לשדכן לשקר לא נזדונה נקבה לזכר מעולם. —״

ר׳ שלמיאל ותלמידיו צחקו מאד על ההלכה הקדומה הזאת וגם ר׳ אהרן שמואל צחק במצאו נחת במענה פיו ויאמר: „ומה דעתך אפוא ר׳ שלמיאל? הֲנִשַׁבֵר קדרות במוצאי שבת קדש אם

ירצה השם? לאמר: היכתבו התנאים כאשר חפצתי?", „אם מה׳ יצא הדבר!", ענה ר׳ שלמיאל.

„מזל טוב אפוא!", קרא השדכן והבדחן, כי כבר רצה אלהים את מעשינו אך היש אתך טפת יין שרף ר׳ שלמיאל?"

„טפות הרבה ומן המובחר", ענה ר׳ שלמיאל בלב שמח, ויפתח את הארון אשר בקיר ויוצא משם בקבוק יין שרף וימלא ממנו כוס קטן ויציגהו לפני השדכן והבדחן, „לחיים ר׳ אהרן שמואל!"

ור׳ אהרן שמואל טבל את קצה אצבעותיו במים וישוה את כבעו ויברך ברכת „שהכל" בכונה ויטעם ויושט את ידו לר׳ שלמיאל ויאמר: „לחיים מחותן! יואל אלהים ונשתה עד מהרה בשמחת צאצאינו!" „אמן!", ענה ר׳ שלמיאל בנשאו את עיניו למעלה; ור׳ אהרן שמואל נתן את ידו לכל אחד ואחד מתלמידי ר׳ שלמיאל ואיש איש כברכתו ברך אותו. „לחיים החתן קלמן! ביום חתונתך נשתה יין ושכר לרויה!" — „לחיים הבחור פינחס! אל תירא, גם יומך יבא והיית לאיש!" — „לחיים האברך ר׳ נפתלי! חותנתך ספרה לי כי בעוד ימים אחדים נשמח אתך בסעודת ברית מילה —" פני האברך אשר היה איש כבן שש עשרה שנה האדימו כתולע והשדכן והבדחן צחק ויטפח באצבעותיו על לחיי האברך האדומות ויאמר: „שלאמזלניק! ולמה זה תבוש? הלא פריה ורביה היא מצוה מדאוריתא?" — „לחיים הבחור שלמה בן ר׳ ליפא! חפשתי בכל גבול ישראל ולא מצאתי לך עוד עזר כנגדך, אך אל תירא בני, עוד אהרן שמואל השדכן והבדחן חי." — „לחיים האברך ר׳ טרייטל! השם יתברך ישלח רפואה שלמה לאשתך החולה." — „אך אחרון אחרון חביב, לחיים הבחור נתן! הלא אתה הוא אשר קראת לי בראשונה „המבעיר את הבערה" ובכל זאת אהבתיך כנפשי כי עלם נחמד אתה ובר מזל נפלא.—"

„גם אנכי אהבתיך כנפשי", ענה הבחור נתן אשר לא ידע אל מה ירמזו מליו, בלעג, „גם אנכי אהבתיך כנפשי ר׳ אהרן שמואל כי בדחן גדול אתה ושדכן מפואר —"

„השמעת?", לחש ר׳ אהרן שמואל באזני ר׳ שלמיאל המגיד, „לב הנער ינבא לו!"—ויפן אל נתן ויאמר: „לכן בעוד ימים שלשה והנך חתן דומה למלך! —"

ובעוד ימים שלשה ויהי הבהיר נתן רע שלמה, התן דומה למלך, וכלתו — — — — — — — — מרעסע הבוגרת בת, ר׳ שלמיאל המגיד! —

אי לך ר׳ שלמילא קצר רואי! לבך ישמח אף נפשך בקרבך תגל כי הפצך בידך הצליח למצוא לבתך איש כלבבך, עלם בן תורה כנתן תלמידך, אך לו ידעת את אשר יעשה עלם בן תורה זה בבית אבי שלמה רעהו, לו ראית את הספרים אשר יהגה בם היום בשום לב, כי עתה כנצר נתעב השלכת אותו מפניך או ברחת מפניו כמפני זאב ערבות וכמפני הדעסר בעצמו כי פגשתו! גם את מרעסע! לבבי בקרבי ינוד לך בוגרת צנועה והסידה! להקרא הפעם „רבנית" תקוי, „אשת ר׳ נתן המגיד", או לראות את אישך בכבוד אביך ובתפארתו בנהלו את כסא המלמדות אהריו, לשמע שריקת עדרי קדש כאשר הסכנת בבית אביך מעודך, ותקותך תקות שוא ותוהלתך מאפע! — הנה ישכיל התנך, ישכיל ויבין ויהם מאד, ואת שאלי אביך ויגדך משכיל מה הוא: מין כופר ואפיקורוס! זה הוא הלקך מרעסע, מנת מדתך מאת המזוג זוגים, תחת אשר לא הפצת בבן מענדל החיט ותבזי את ר׳ אהרן שמואל בגאותך! — אך ר׳ שלמיאל לא ידע גם בתו טרם תתבונן ובכן ישמחו יגילו בתמתם; ישמחו התמימים האלה, ירונו הלקם כרגע, עוד מעט ותפקחנה עיני שניהם לראות איך נואלו. —

ו.

רגשי אהבה ראשונה.

ושלמה ונתן רעהו למדו בסתר אהלם בספרי הכמה עברית ואשכנזית ויצליחו ויעשו היל לשמחת לב „צורר היהודים" אשר עמד לימינם לתמכם בכל עת בספרים הדרושים להפצם, כי היה ראשיתם מצער, באור הרמבמ״ן והעתקתו לתורת ה׳, אבל הבאור הזה היה להם למפתה לפתוה לפניהם את אוצרות הקדש במקדש שפת עבר אשר יכהנו בו חזי אל עליון ונביאיו והעתקה היתה

להם עד מהרה לסלם ויעלו בו למרומי מליצת שפת אשכנז ויראו כי טוב לקחה ותורת חיים בספרותה ויאכלו מפריה ונהרו. — ואיש לא ידע זולתי אחות שלמה, היא לבדה ידעה כי יתן ראש הגליל ספרי עבר וספרי אשכנז לאחיה, וכי הוא עומד לימינו ויעיר את אזנו להשתלם בלמודי חפץ, ויהי הדבר לפלא בעיניה ונפשה אותה לראות את האיש הנפלא הזה, לדבר אתו ולהודות לו על חסדו את אחיה, בדעתה נאמנה כי גם היא תמצא חן בעיניו על נֹעם ניבה וטוב טעמה, ותקו ותיחל למצוא תאנה לשות בו, ושאלתה באה ותקותה נתן אלקים! — כי ראש הגליל אשר התפלא על חכמת לב שלמה וכשרונותיו הטובים, ויאהבהו כנפשו מיום הכירו אותו, חפץ לדעת גם את אבותיו ויתר משפחתו ובכן בא הפעם לשתות כוס יין בביתם. והקול נשמע כי בא „צורר היהודים" ראש הגליל בעצמו, ויחרדו לקראתו כל אנשי בית היין ור' ליפא אבי שלמה השתחוה מרחוק פעמים אין מספר ויגש ביראת כבוד ויאמר: קטנתי מכל הכבוד הרב אשר עשה לי הדר כבוד אדוני לסור אל בית עבדו ואנכי במה אוכל לשרת את הדר כבודו? בכוס יין טוב?"

„כן הוא ידידי", ענה ראש הגליל, „לו יש אתך מן היין אשר שלחת לי שלשום."

„יש ויש אדון רב החסד!", קרא בעל הבית, „וגם טוב מזה יש לעבדך". וכחץ מקשת רץ ר' ליפא המרתפה וברוצו קרץ עין לשרה אשתו ותגש היא להשיח את הארח הנכבד עד כי יביא אישה את היין ותשתחו ותאמר: „ברוך בואך אדון יקר בבית אמתך!" — „יסלח נא אדוני בחסדו", הוסיפה בהציגה צנצנת קטנה לפניו, „כרגע ישוב אישי מן המרתף."

„אבל האין משרת בביתכם כי תשרת בעלת הבית את האורחים?", שאל ראש הגליל.

„אין משרת לנו אדון יקר!", ענתה האשה, „כי מסחר היין לא רב הוא בעירנו, והילדים אשר חנן אלהים את עבדיך יעזרו על ידינו, ואף כי בתנו הנערה, היא תקרא את האגרות הבאות אלינו אף תכתוב את מכתבינו ותחשוב את חשבונותינו כי יד ושם לה בכל אלה, ולמה זה ישרתו זרים תחתינו ויש לאל ידינו להפיק רצון

מאת הארונים אשר יכבדונו לבוא ביתנו?״— ור׳ ליפא בא וימלא כוס יין מהבקבוק אשר הביא מן המרתף. „אכן יין טוב הוא״, אמר ראש הגליל בטעמו ממנו מעט וברגע הזה והנה -- מלאך אלהים נראה אליו בהדר! כהלום רעם היה ראש הגליל ולבבו עמד כרגע בהביטו בפני העלמה רבת החן אשר פתחה את שפתותיה שָני לקדם את פניו בטוב טעם, אבל גם היא נאלמה דומיה כי נעתקו ממנה מלין בפגשׁ עיניה את מבטי עיניו אשר כחצים שנונים הדרו ללבה התמים פנימה.

„היא בתי!״, אמרה בעלת הבית בראותה כי בוש תבוש אסתר לדבר את האורח הנכבד הזה.

„הוא מלאכי אשר ראיתי בחלום הזיון לילה!״, ענה לב ראש הגליל בקרבו ובמו פיו שאל ויאמר: „האם נשואה לאיש היא בתך זאת, אשה כבודה?״

„לא ארוני״, ענתה האשה, „אבל יעודה היא לאיש.״

„כלה היא אפוא?״

„כן הוא ארון יקר. והתנה הוא בן הרב משיצאנאוו.״

ראש הגליל העיף עין באסתר היפה וירא כי הלבינה כשיד בהזכר אמה את בן גילה וישאל: „יחידה היא לכם בתכם זא״, ידידי?״

„בלעדה עוד בן אחד לנו״, ענה ר׳ ליפא, „בחור בן שבע עשרה שנה.״

„ומה מעשהו הוא?״

„הוא ילמוד עוד בבית מורו וישקוד על ספרי הכמת ישראל.״

„לו יצלה בנכם להכמה ולתבונה כאשר תצלה בתכם ליפ׳ ולחן טוב, כי עתה אקנא בכם ידידַי על גורלכם כי שפר מאר״ו אמר ראש הגליל בהמון רגשותיו. והעלמה התאוששה ותשתהו בענות חן ותדבר אשכנזית ותאמר: „ענותך תרבני ונדבות פיך הרהִיבוני לפתוח שפתי אתך ארוני ראש הגליל ואנחנו משנה אשׁ־ אִשרנו היום כי באת בצל קורתנו וכי מצאתי חן בעיניך להכירני שבע על ערכי ויתרוני, הואל אפוא ארון ושר יקבל תודה מפי ילדה עבריה אשר — לא תאמין :מהללך שהללתני ברוח גריבתך ארון נכבר!—״

כשומע שיר בני אלהים ברן יחד כוכבי בקר, היה ראש הגליל בשמעו את צלצלי קול אסתר הערב, כהולם. הלום הביטו עיניו בעיניה ורוחו שאף את כל הגה אשר יצא מפיה והיא הוסיפה ותאמר: „אבל אָחִי, הוא באמנה יצלח להכמה ולתבונה כאשר אמרת אדוני, כי יעמוד על ימינו גבר הכם בעֹז אשר ישיש להשכילו בינה ויתמכהו בעצתו ובספרי הכמה ודעת, לא במחיר ולא בשחד כי אם באהבתו להשכיל ולהיטיב כי גבר יקר ונעלה הוא. —"

„ואַתְּ ידעת את האיש הזה?", שאל ראש הגליל בהפזון נמרץ כי לבו סער בהזקה בדברה.

„ומי זה לא ידע את ר' שלמיאל המגיד?", ענה ר' ליפא בדעתו נאמנה כי על מורה בנו זה ירמזון מלי אסתר בתו.

צחוק קל עבר על פני אסתר לדברי אביה אלה ותאמר: „כדבריך אדוני, ידעתי את האיש הנעלה הזה, אף כי רק פעם אחת ראיתיו ודברתי פה אל פה אתו, ואף כי בושתי ונכלמתי להודות לו בקהל על חסדו וטובו את אחי משוש רוחי, בכל זאת תדע נפשי כי האיש המרומם הזה יבין לרעי, ידע את הגות לבי וירצני. —"

„כן הוא", ענה ר' ליפא, „ר' שלמיאל המגיד הוא חכם גדול מאד."

וראש העיר לא יכל לעצור ברוחו עוד ויקרא ברגש: „אכן יש אלהים במקום הזה ואנכי לא ידעתי!" — „כן הוא כן", ענה ר' ליפא, „ר' שלמיאל המגיד הוא איש אלהים קדוש." — „אף לא פללתי", הוסיף ראש הגליל, „ולא עלה על לבי כי אשמע אמרות טהורות כאלה מפי עלמה עבריה בעיר גריליב. סלחי נא עדינה, לא אפונה כי כבנות כל עם ועם תצלחנה גם העבריות לכל דבר חכמה, אבל רק שפת עלגים הסכנתי לשמוע מפיהן בעיר זאת ואַתְּ— אשנה ואשלש לבקש סליחתך עלמה יקרה! — אַתְּ הלא כדבר אחת הגבירות תדברי דבריך, הבעיר זאת גדלת?—"

„בעיר הזאת ובחיק הורי היקרים אלה", השיבה אסתר, „אך מה זה תראה בי אדוני כי..."

„יותר הרבה מאד מאשר דמיתי ומאשר תדמה גם אַתּ עלמה תמה וברה!", ענה ראש הגליל באהבה מסתרת, ויפן אל הוריה, אשר התימרו בכבודה וישבעו שמחות וגיל בדברה, ויאמר: „אשריך אם כבודה ואשריך אב צולה כי בת אמצתם לכם לתהלה ולכבוד להוד ולתפארת. אשרי גם האיש אשר ירחש לבבה תודה לו על עשותו הסד את אחיה אהוב נפשה, אף כי אפונה מאד אם באמנה הוא האיש הזה גבר נשגב ונעלה כאשר הוא בעיניה." — „בלי כל תפונה ארוני, ר' שלמיאל המגיד הוא איש נשגב מאד נעלה", הבטיח ר' ליפא, „אבל זאת ארע נאמנה כי הגות לבה הטהור תאשרהו ותהי משכרתו שלמה ופעלתו באמת." — פני אסתר נהרו ותיף שבעתים מבתהלה — „אכן מאֲשר מכל אלה הוא בן גילה, האיש אשר תפול המדת עלמות זאת בהבלו, תקותי כי יכירה וידע את ערכה היקר מפנינים!" — ראש הגליל התבונן בפני אסתר וירא כי הורידה לארץ עיניה לדבריו האהרונים ויחרש ברגע וישת את כוסו ויאמר: „אך ביום התונתה, ביום שמחת לבכם אבוא גם אנכי לשיש אתכם משוש, התקראוני לבוא ביתכם אז, ידידי הנכבדים?"

„לוּ יהיה כדברי ארוננו ויכבדנו לבוא בראש הקרואים", ענו אבות אסתר פה אחד.

„אבוא!", ענה ראש הגליל ויקם ויושט את ידו להם ובנגוע אצבעותיו באצבעות אסתר ויהושו שניהם כי ירעדו כל בדי עורם.

„שאלי גם בשלום אחיך אשר הללת, בשמי", אמר ראש הגליל וילך.

„הראית?", אמרה שרה לאישה, „אך כאה ורע התהלך הארון אתנו ומדבָּרו מה נאוה, ומדוע יתנוהו לצר וצורר לא ארע."

„מדברו נאוה!", צחק ר' ליפא, „הרשעים כלם ידברו הלקלקות; אך מה לנו ולו? לנו לא ירע ולא ישהית ולוּ היו כל מתי תבל צרים וצוררים, אם אך יקהו יין במהיר וישלמו כמוהו. —"

- האם לא תשמעו קוראַי קול המולה דקה? צליל דממה ירעש ברוח? — המה האנהות אשר תתפרצנה עתה מלבבות שנים המלאים רגשות נעימים גם מרים, רגשות ענג ולחץ, רגשות תקוה ויאוש יהרו; המה האנהות אשר תתפרצנה מלב „צורר היהודים"

ראש הגליל בעיר גריליב ומלב אסתר העלמה העבריה, לגבות מלאים רגשי אהבה ראשונה. —

ז.

ערמת אהבה.

ויהי בחצי הלילה! — דומיה נעימה פרושה על הבריאה כלה וכנוהת שלום שפוכה על החיים אשר יחדלו עתה מעמלם ורגזם ויהליפו כה בזרועות השֵנה. צפון ותימן יפיחו שדות וגנים, יזילו בשמיהם לריח ניחוח ברוה, וירח בשמים בין צבא כוכביו יתהלך כמלך בין גדודי חילו וישפוך זהר כסף על האדמה וכל אשר עליה; ליל קיץ הוא בכל המרת תפארתו! אבל עיני החיים סגורות להמחזה הנעים והנשגב הזה! — גם ר׳ שלמיאל המגיד, המתמיד הגדול ינום עתה ויישן, יחלום כי יאבק את גבורי התורה ויוכל להם בחריפתו, אשריהו! — גם שלמה ונתן רעהו ינוהו בשלום על מטתם יחלומו לדעת הכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה, אשריהם! — גם עיני השדכן והבדחן, עיני ר׳ אהרן שמואל המשוטטות בכל הארץ סגורות עתה, לא יזוג זוגים, לא יהרוז על החתן וכלה, הפשי הוא רגע מעבודתו הרבה, אשריהו! — גם המאחרים בנשף לשתות יין בבית ר׳ ליפא, גם המה שבו כבר אל מעונותם, סרוחים הם על משכבם וישתו וישכרו בהלומם, אשריהם גם המה! — אך נפשות שתים בכל העיר גריליב לא ינומו עתה ולא יישנו, הלא המה: ראש הגליל ואסתר בת ר׳ ליפא בעל בית היין; אות הוא כי עזה מחריפות אהבה, קשה מחכמה ותבונה, קשה מזוגו של אדם ועזה גם מיין ושכר! —

בלב סוער כים נגרש יתהלך ראש הגליל הנה והנה בחדר משכבו, עט סופר בידו וגליון כתוב עד הציו על השלחן. מרגע לרגע יכתוב עליו שלש מלין אשכנזיות ויקרא בכל פעם את הכתוב מראשיתו. לאט לאט נמלא הגליון על פני כלו אך הוא ידע בנפשו כי לא יצא ידי הובתו עוד ויהפוך את הגליון על צדו

השגי ויכתוב: „— — — אכן נוכחתי הפעם, כי לא לאהבה לכתוב את דבריה עלי ספר, כי אין די מלין לה להביע אף אחת מאלף מאשר ירחש לב בעליה! פה אל פה כי ארבר בך אך אז תביני הגיגי, כי מבטי עיני ידברו, ניד שפתי יספר, הזות פני תענה וכל קרבי יביעו לך רוחי הבוער בשלהבת יה! לבבתיני עלמה נפלאה, באחת מעיניך יקשת לי ואלכד, ואני אמרתי בחפזי לא ארע עוד אהבה בארץ חיים סלה, כי ברית כרתי לעיני, נפשי סגורה ומסֻגרת ולבבי נחוש והנה חִצֶיה נחתו בי מבלי משים והיה לפתע פתאום! אסתר! רוח אפי, תכלית חיי! ידעתיך זה כבר; אך לא ידעתי כי פה בארץ היים תמצאי כי רק בקדש הזיתיך. אסתר! נשמת נשמתי! שמעי את סודי אשר רק לך לבדך אגלה הפעם: עברי אנכי! יחודי מבטן ומלדה וביום אשר נפקדתי לפקיד בעיר הזאת וארע כי אאלץ לטמון את אמונתי בהבי למען אוכל לשמור את משמרת מלכי כמצוה ולא ישטמוני אנשי המקום ובני עמי לא יהיו למשא עלי, — אז בכיתי בכי רב ובעצם בכיי נרדמתי וארא בחלומי עלמה מאירה כשמש וכירה עומדת עלי לנחמני וקול קורא אלי: „הנה מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך!" ואיקץ ואנחם. אסתר! העלמה אשר חזיתי אז ברוחי ראיתי היום בעיני ואשבעה בהקיץ תמונתה, אסתר! והעלמה הזאת הנך את! —" הזיונות כאלה וכאלה הרבה ראש הגליל לאין מספר ועוד הוסיף להתאונן כי תקצר לשונו מהגד וידו תקצר מכתוב את כל העולה על רוחו הנפעם. —

ובעת אשר הוא הרבה חזון, עָמדה אסתר לפני חלון הדרה ותלחץ את מצחה הבוער לזכוכית החלון הפתוח לקררו מעט. אבל אשו הגדולה לא תוכל הכבה, כי הסער אשר יתחולל בקרבה יפיה את התבערה בלבבה ויגדל המוקד מרגע לרגע. דומם תעמוד העלמה, לא תפצה פה, לא תניע שפה אבל לבבה בקרבה יהמה, יחיל ויצעק מרה כי ילחץ מתגרת יד מלחמה כבדה ונוראה, מלחמת המוסר והאהבה. — מעבר מזה: בן גילה, בן הרב משיצאנאַו אשר יעדו אבותיה לה, תולעת אנוש, ילד אין אונים נבער מכל דַעת ומזמה; ומעבר מזה: תפארת אדם, הותם תכנית, מטל הכח והחיל וההוד והחנינה יהדיו. — אבל מעבר מזה: רצון

הורים, תקותם ושמחת גילם; ומעבר מזה: מוסר אכזרי, דִבת רבים ההּ! ובן אל נכר! — להרעיון האחרון הזה התפלצה אסתר ויאהזה שער, כי לעיניה נגלה פתאום תהום רבה, תהום נורא ואיום אשר יבדיל בינה ובין האיש אשר לקח את לבה שבי. מה קצה כי תיחל ותקותה כי תשא אליו נפשה והוא מרוסים ישכון ואמונתו אחרת? הה! לעבור אליו אין מעברה ודרך, הֲיַדֶּה הוא את התהום המבדיל וירד אליה בעזוז אהבתו והיא נערה עבריה ומאורשה לילד? — — ובכל זאת תקוה לה נפשה, תיחל ותצפה לראות עד מהרה את פני סטל אהבתה שנית, ולבבה ינבא לה כי בהזות פניו תמצא נֹחם ולרוה שפתיו ימוגו דאגותיה כלן וימסו כמו מים! — צלולה בהמון סרעפי יאוש ותקוה יהדו עמדה כה אסתר לפני חלון הדרה הפתוה עד כי הלף לילה ויעל השהר בהוד יפעתו בשמי תכלת, וירונו כוכבי בקר לרוה היום וצפרי שמים פצחו רנה, ויבקעו לקולם גם מעינות עיני העלמה הסוערה וארבות דמעותיה נפתחו, ותבך ותרד בבכי, ותזלנה דמעותיה ותשטופנה את מצוקות לבבה ותהיינה לה לאגלי מרפא לרפאות את נפשה ההולה, ותשאף רוה כי רָוַח לה ותשכב על מטתה ותישן שנת תמימים. —

ממהרת היום בהיות הבקר ויחשוב ראש הגליל מהשבות להמציא לאסתר את המכתב אשר הכין אמש, ויזכור את אשר הגידה לו אמה כי אסתר תקרא את האגרות ואת המכתבים השלוחים להם אף תשיב עליהם ותכתוב גם את השבנותיהם, וישת עצות בנפשו לשלוח את מכתבו ביד משרתו ולצות לו לתתו ליד ר׳ ליפא או ליד אחד מאנשי ביתו ולהביא לו משם מספר בקבוקי יין ואת השבון מהירם. וימהר ויכתוב בראש הגליון עוד את הדברים האלה: „טרם תקראי אסתר משאת נפשי! את מכתבי זה, אשביעך בשם אלהים היים כי תסלחי לי אם אהרידך הפעם לפתע פתאום בשלהי אותו ביד משרתי לאביך, כי ידעתי נאמנה כי אל נכון יגיע לידך ואביך לא ישית לבו לו בהיותו כתוב בשפת לא ידע ואך אַתְּ „הסופר״ בבית מסהרו כאשר ידעתי מאז. אשנה ואשלש אסתר יקרת היי! אשנה ואשלש לבקש סליהתך. כי אהבתי לא ידעה דרך אחר להגיע עדיך בלעדי

הערמה הזאת כי גבר לא למוד אנכי ואת אהבתי הראשונה — לחשבונך תיהל נפש נלכדת ברשת אהבתך אשר אך בידך משפטה לחיים או למות. —" ויחתום את המכתב בטבעתו וישלחהו ביד משרתו כאשר יעץ.

והמשרת בא לבית ר' ליפא וישמע ר' ליפא כי יין חפצו וישכח תבל ומלאה כדרכו ויחטוף בחפזה את המכתב מיד ויתנהו ליד בתו ויוחל בלב נפעם לשמוע באיזה יין יבחר ראש הגליל, אך פני אסתר הלבינו ויאדימו בפתחה את הגליון והבט בו רגע, וכמעט נפלה מתעלפת בקראה בו שתים ושלש דלהות ומלין נעתקו מפיה ותעמוד כנדהמת.

„כלי את המגלה אסתר! והודיעיני דבר מה יחפוץ הארון", קרא אביה הנחפז אשר לא התבונן למבוכתה.

„הוא יחפץ — — הוא יכתוב הוא — — הארון — — — יחפוץ בהיין אשר שתה אתמול", דובבו שפתי העלמה ברעדה ולא גרעה עין מהגליון אשר בידה כי לא יכלה לשאת את עינית לאביה.

„הכמה!" „משכלת!", קרא ר' ליפא בחמה ברוצו להסרתה. „ימים ושנים תבלה על ספרי הבל ובנסותה לקרוא שלש מלין בשפת אשכנזית תביט בהן כהתרנגול ב„בני אדם יושבי השר" ולא תדע מה, הכמה! משכלת!" — „כתבי את ההשבון!", קרא בשובו, „שלשה בקבוקים יין משנת הארבעים וש... שרה! מאי־זו השנה הוא היין? דברי את כי שכחתי."

„משנת הארבעים ושתים", ענתה בעלת הבית מחדר המבשלות.

„כן הוא", קים ר' ליפא, „כתבי אסתר: שלשה בקבוקים יין ישן משנת הארבעים ושתים, שלשה וחצי כסף כל בקבוק עולה יחד..."

„עשרה כסף וחצי", השלימה אסתר ותכתוב את החשבון במצות אביה ובידים רועדות הוסיפה באחרונה את המלין האלה: „אזכירה דודיך מיין, מישרים תאהבך אסתר. —"

ככה הצליח בידי הנאהבים להחל את מרוץ מכתביהם וככה השכיל ראש הגליל גם להלאה להמציא לאסתר את מכתבי אהבתו

על ידי אביה, אשר שמח בלבבו כי „צורר היהודים" ישגה ביי ושכר, ולא התבונן כי אך באהבת בתו ישגה תמיד. —

ת.

תקוה טובה.

„הלא יחלתי לך זה ימים שלשה ומה זה אחרת מבוא?", שאל ראש הגליל את שלמה אשר בא אחרי ימים אחדים לביתו להשיב ספרים ולקחת אחרים תחתם כפעם בפעם, „כי טרוד הייתי בחתונת נתן רעי האמלל", ענה שלמה ברוח נכאה.

„ואתה אמלל תקרא לרעך על כי לקח אשה?", התפלא ראש הגליל.

„כי אמלל הוא מכל אמללי ארץ", ענה שלמה, „בקחתו את הבוגרת בת מורי אשת מדנים ופתיות, ומה תקותו עוד בחיים כי אם לרשת את כסא חותנו אחריו להיות מלמד כמוהו. — לו היה נתן „עולה תמימה" כמורי כי עתה לא דאגתי לו, אך עוד מעט ויגלה סודו כי טעם מעץ הדעת ויתעבהו חותנו ואשתו תענהו ותציק לו והיה חלקו אך איבה ומשטמה וריב ומדון כל היום.—" „לו לעצתי שמע הנער התמים הזה", הוסיף שלמה, „לו לעצתי שמע כי אז נסע מזה טרם הביא עוד את צוארו בעול אשה רעה וילך ארצה אשכנז ומי יודע אם לא מצא שם את אשרו והצלחתו, כי לב מבין לו כאשר גם אדוני יודע—"

„שגית הפעם ידידי", ענה ראש הגליל, „לו לעצתך שמע נתן כי עתה הרע לעשות מאד כיונה בברחו מפני ה'. או האם ידעת נאמנה כי לא קרוא הוא רעך זה מאת ההשגחה העליונה להיות לעינים לעם עור בהעיר הזאת? — אך זאת היא חטאת עמך ואסונם בארצות אלה, כי יפקח איש את עיניו ויריח מרחוק רוח חכמה ותבונה וריח חופש ודרור והיתה ראשית מעשהו לעזוב את ארצו וללכת לאחת הארצות הנאורות באהבתו לנפשו, ואת בני ארצו ועמו יעזוב בחשך ואפלה.— הלא ידעת ידידי את ספרי מאפו וסמאלענסקי ואת

השחר אשר יוציא זה האחרון לאור—החכמים אשר בא זכרם בספר „עיט צבוע" הלכו כלם ארצה אַנגליא והעיר עתיקא נשארה בסכלותה עד היום הזה. יוסף היתום מעיר מדמנה נסע לאַנדאָנה והישיבות בארץ רוסיא עם המון אויליהם נשארו על מעמדן. מרדכי קיזאַוויץ היה לרב בעיר ברעסלוי, תבן הכנים לעפריים עיר שכלה תבן, ולנבזא עיר מולדתו לא הועיל מאומה. אבנר מזידיטשובקא הלך וויענה ויהודי זידיטשובקא יבערו ויכסלו עוד שבעתים מבתחלה.—לו נשארו כל החכמים האלה בארצם האם לא נושעו בני עמם על ידם? — קנצי למלין, רעך נתן מלא אחרי ההשגחה העליונה כי נועד הוא ממנה למורה לילדי ישראל וכאשר תענה אשתו אותו בביתו כן תרבה וכן תפרוץ עוד התשוקה בקרבו להפיץ מעינותיו חוצה, ללמד ולהועיל בכל כחו לבני הנעורים בעירנו. גם אתה ידידי פן יש עם לבבך דבר בליעל לאמר: „אעזבה אני את עירי ואת ארצי", ידוע תדע כי בגוד תבגוד בעמך! חזור בך אפוא!" — „חזור בך", הוסיף בצחוק ידידות, „שכן ארץ ורעה אמונה :אני ואתה ונתן רעך — נט"יל יחדו בגן עדן.—"

„איש נפלא ונעלה ונשגב!", קרא שלמה בהמון רגשות נפשו ויחזק בידו וישק לה.

„הרגע ידידי", אמר ראש הגליל אליו, „כי לא נשגבות דברתי הפעם, אך הגד נא לי הידעת כי בקרתי בבית אביך?"

„ידעתי", ענה שלמה, „אף ספרה אחותי לי כי שאל אדוני גם בשלומי."

„ואחותך היודעת היא כי תקרא בספרי אשכנז ומאין תקחם?" הוסיף ראש הגליל לשאול.

„סלח נא אדוני ראש הגליל!", התחנן שלמה בקולו, „בלעדי נתן רעי אך לה לבדה גליתי את סודי, הן בה לבי בטוח כי לא תלך רכיל לגלות את מצפוני ועוד תשמח בלבבה לראותני הוגה בספרי חכמה, וגם היא תעזור על ידי להודיעני פשר מלין אשר לא ארע עוד, והספרים אשר יחנני אדוני בהם המה גם מבחר שעשועיה."

בספרים אלה תמצא אחותך חפץ?", שאל ראש הגליל, „ספרי קורות ימי עולם, תולדות הטבע וכאלה ישעשעו נפשה? ואתה הלא אמרת לי הפעם כי אך בספרי הבל ורעות רוח תכלה את עתותיה?"

„על ספרי הבל שקדה אחותי רק יען כי לא ידעה ספרים טובים מאלה", השיב שלמה, „אך מעת אשר הגדתי משפטן לה: „כי ספורי דומא והדומים להם המה אך חלאת ספרות עם צרפת בשנות המאה הזאת", מני אז תזרם כמו דוה, כי דבריך אדוני קדש קדשים המה לה."

„ילדה נפלאה היא אחותך!", קרא ראש הגליל בעליצת נפש מסתרה.

„מאין כמוה!", נאנח שלמה.

„ואתה נאנח על כי נעלה אחותך על כל בנות גילה?"

„אבל גם אמללה היא מכל בנות גילה!" נאנח שלמה שנית.

„אחותך?"

„בביתנו רבה התכונה", ספר שלמה לתמו, „תופרי בגדים ועושי נעלים וכל מלאכת בית יסבו את אחותי כל היום, והיא תתחמק מהם לרגעים לחדרי, שם תשב בדד ותבכה ותאנח מרה, סבת יגונה ואנחתה ידעתי אך אני, הוא יום חתונתה ההולך וקרב. —"

„ובן גילה מה ומי הוא כי תתאבל בנפלה בגורלו?"

„הוא בן הרב משיצאנאוו, ילד בן שלש עשרה שנה, צעיר מאחותי שנים חמש."

„אך ישתגעו יהודי גליציון, ויותר מהמה יהודי העיר גריליב!", קרא ראש הגליל, „ילד בן שלש עשרה שנה יתנו לאחותך לבעל? ומה זה יעשו הוריך? הלא בינת אדם להם?"

„הורי יעשו את אשר יחפץ אבי החתן, הרב משיצאנאוו", ענה שלמה, „ושני אחותי תכהינה יען אכל אבי בוסר טרם ראתה היא פני חלד עוד."

„חידות המה דבריך לי."

„לכן ישמע אדוני ראש הגליל ואספר לפניו את אשר ידעתי על דבר השדוך הנמהר הזה. אבי והרב משיצאנאוו ילידי עיר אחת המה, עיר קטנה בגליל העיר קראקוי. בהעיר הקטנה הזאת החלו שניהם לסל להם מסלה בדרך החיים, אבי היה שמש בבית המדרש ויתלמד להיות סוחר יין במכרו יין שרף להיושבים לפני ה', והרב היה אז חסיד ומלמד ויתעתד להיות רב. ויהי היום ותקש אמי בלדתה ותרחף בין החיים ובין המות ויתפללו בעדה כל תושבי בית המדרש

ובראשם המלמד כמשפט. ואבי נָדַר נדר לאמר: „אם יהיה אלהים עמדי ויצל את אשתי מרדת שחת, והיה אם נקבה תלד ונתתיה לבן המלמד הזה לאשה, ובן המלמד היה אז בן שבע שנים ויתגלגל את אביו אחורי התנור בבית המדרש ואנשי המקום נבאו עליו כי לגדולות נוצר ואחריתו ישגה מאד וכאשר פצה אבי את פיו כן היה, אמי המליטה בת, ובשובה לאיתנה ויכתבו דברי התנאים והברית שנדברו והותנו בין הני תרי הצדדין, בין אבי ובין המלמד לאמר: „ימלאו להנער שמנה עשרה שנה והילדה תגיע עד שנת השתים עשרה והיו לבשר אחד." אחר הדברים האלה עזב אבי את משמרת פקודתו ואת עיר מולדתו ויבא הנה לגור, ובימים ההם ותלא אשת המלמד מהוחיל לאישה עד כי יהיה לרב, ותקץ בו ותפטר ממנו בספר כריתות, ותקח את בנה אתה וילדה יונקת שדים ותלך לגור באשר תמצא. אנה פנתה אז האשה לא נודע אל נכון; רבים אומרים כי לא הרבתה ימים עוד על האדמה, ובנה ובתה אשר נשארו באין אב ובאין אם אברו דרך בים החיים ולא נודע מקומם איו.

„אל אלהים חיים!", קרא ראש הגליל אשר פניו חורו כמות, בקפצו פתאום מכסא, אך התאפק עד מהרה וישב לשבת ויאמר: „גורל היתומים האמללים האלה נגע עד נפשי ואתנודד לאסונם, אך שעפי ישיבוני אולי גם מאֻשרים המה עתה בארץ ויצחקו וישמחו בעת אשר נאנחים אנחנו על אודותם—"

„והמלמד רֵע אבי עזב גם הוא את עירו ויהי נע ונד ימים רבים בארץ", הוסיף שלמה לספר, „עד כי בא לשיצאנאוו וישב בה וימצא חן בעיני יושביה ואז נאסף אל עמיו הרב בעיר ההיא ויקחו יושביה את המלמד כי ראו כי ברכה בו וימליכוהו עליהם לרב, ויתנו לו גם את אלמנת רבם הראשון לאשה ותהר לו ותלד בן ותמת. וירבו הימים ותגדל בת אבי, היא אסתר אחותי, ויבואו השדכנים לדבר בה, אך אבי אשר זכר את בריתו את רעו המלמד מאז, אמר לשאול בראשונה את פיו. ויען הרב ויאמר: „שמעה נא ר' ליפא ידידי, הן בתך יעודה לבני, אך הנער בן אשתי הראשונה איננו כי הלך ולא אדע אנה, ובכן תשב הנערה עוד שנה או שנתים עד יגדל דוד בני אשר חנן לי אלהים בזה, ותהי לו לאשה", וייטב הדבר בעיני

הורי ויכתבו תנאים שנית — ובעוד שבועים ותור חתונתה הגיע, הה! זהשושנה הנקטפה באביב חלדה תבול ותאבד לנצח!—"

„בעוד שבועים", ענה ראש הגליל, „והשושנה תפרח בכל הוד יפעתה והיתה לצבי ולתפארת ביד אהוב נפשה ובעל נעוריה! תתפלא ידידי ותשתומם הפעם, אך עוד תשוב תתפלא שבעתים ביום חתונתה וביום שמחת לבה." — — —

בעצם היום הזה לקח משרת ראש הגליל מספר בקבוקי יין בבית ר' ליפא ותקרא אסתר את הדברים האלה במכתבו אשר נתן אביה לידה כמשפט: „נצלנו אסתר משוש רוחי! נושענו כלנו ובדרך פלא! — גם הוריך ישמחו, גם הרב משיצאנאוו ובנו יגילו, ואנחנו נשיש בה' ונרננה בישועתו. — אך ימהרו אבותיך יחישו מעשיהם ועוד מעט מזער וארשתיך לי באמונה וכל השומע ישתומם ויקרא: מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו! — אל תיראי אסתר, כי לא אעשה דבר כי אם גליתי סוד כמוס להורי ולהוריך ולך תקות חיי! ולבבי סמוך בטוח כי לא דבת רבים נהיה כאשר יראנו, כי אם לברכה נהיה בקרב הארץ, והיית לי לעיני אלהים ואדם!—"

„נפשי הנבוכה תקוה ותוחיל!", ענתה אסתר בהשבונה.—

ד.

בהתודע יהודה לאביו.

בראש שלחן ערוך במנורות כסף ויין ומגדנות ישב החתן הדומה למלך וסביבו בחורי העיר גריליב אשר קדמו פניו כמשפט. החתן הוא בן שלש עשרה שנה כאשר ידענו, אך למראה עין הוא כילד בן שמנה או תשע שנים דל בשר וקטן קומה, ופניו הלבנים והארוכים יענו בו כי לא הרבה תערוג נפשו לראות את העלמה היעודה לו, ואחת היא לו אם יפה היא כתרצה או לא תאר ולא הדר לה כאחת מבנות ר' שלמיאל המגיד.—להתעטף בטלית הוחיל יקוה, לחבוש ספאָדיק לראשו בימי החול ושטריימיל במועד

ישבת, לשאוף עשן הטאַבאַק בעד קנה ארוך עם בערנשטיין גדול בראשו ולהקרא בשם „מורנו" בעלותו לתורה, ותקותיו אלה הלא כתמן באו לו ומה תתאוה ותשאל עוד נפש ילד כמוהו?—השושבינין הביאו את הבגדים טלית וקיטל ומצנפת ואבנט, ויהמו הכנורות והנבלים בקול יללה ור' אהרן שמואל השדכן והבדחן ענה לקולם ויעורר תאניה ואניה בחרוזים זרים ומשונים. השמשים רצים הנה והנה והחזן והמגיד עם כל יתר „כלי הקדש" עומדים הכן, החפה פרושה והמחתנים מריבים איש את רעהו לקים מאמר חז"ל: „ליכא כתובה דלא רמי בה תגרא".— הכלה יושבת על כסא בין רעותיה והיא כנציב שיש לבושה שמלת משי לבן וזר פרחי חמד ועלי הדס בראשה. לא תפתח פה לא תניע שפה ומבעד לצמתה יביטו עיניה אך אל הפתח באין הפוגות.— „שושבינין!", קרא הבדחן, „הלבישו את החתן בשעה מוצלחת!" והשושבינין החלו לעשות את מעשיהם ויפצחו כלי השיר קול ענות שמחה, והנה—צורר היהודים ראש הגליל, ולימינו עלמה מעלפת בצעיף באו הביתה. — והאיש לבוש בגדי כהונתו, רביד זהב על צוארו ומגבעת תפארה על ראשו וחרב מעל למדיו, וייף מאד ויצלח למלוכה בעיני אסתר אשר אורו בבואו ותצלח עליה רוח חיים למראהו, אפס נביכה ונדהמה בראותה את העלמה אשר לימינו.

„ראש הגליל!", נשמע הקול בבית החתונה, ואנשי הבית והמחתנים והקרואים הסירו כרגע את כובעיהם מעל ראשיהם וישתאו ויחרישו, ור' ליפא נגש וישתחוה כמשפטו ויתן ראש הגליל את ידו לו ויאמר: „מה זאת ידידי? לשתות כוס יין באתי והנה ביתך מלא מפה לפה אנשים ונשים ותף וקול ששון ושמחה ישמע בו, האין זה קול חתן וקול כלה?"

„נגוס ונברח, רבותי!", התחנן ר' שלמיאל המגיד אשר עמד הכן לסדר את הקדושין, „נגוס ונברח רבותי!", קרא עברית ויספוק את כפיו, „כי „צורר היהודים" זה יבקש אך תואנה להתגולל ולהתנפל עלינו ולאסור את כלנו בית כלא, אויה!" ור' ליפא, אשר גם הוא ירא לנפשו מהודות כי יתן את בתו לאיש אשר לא נפטר עוד מעבוד בצבא המלך, ענה בפחד ובמורא: „לא אדוני רב החסד, אבל זבח משפחה הוא לנו כי באו מחתני וחתן בתי לשוש אתנו משוש

יום או יומים, אך החתונה תהיה אם ירצה השם אחרי כי יפטר החתן מצאת בצבא, במלאות לו עשרים ושלש שנה, אדון רב החסד והחנינה. —"

„הבינותי", ענה ראש הגליל בצחוק, „אך הראני נא בטובך את החתן ידידי, או האין זה הבחור היושב בראש השלחן?"

„כן הוא", ענה ר' ליפא בחרדה.

„והאיש הזקן העומד עליו?"

„הוא אביהו, מחתני הרב משיצאנאוו, אדון רב החסד והחנינה."

„שלום לך רב יקר ונכבד!" אמר ראש הגליל בתתו את ידו להרב הנבהל ויוצא גליון נ"ר מחיקו ויתנהו לידו ויאמר: „סלח נא אדוני הרב אם אפריעך כרגע משמחתך, וקרא את הכתוב בזה."

והרב פתח את הגליון ויעף עין בו ויחשב להתעלף ולנפול אחורנית, אך ראש הגליל והעלמה אשר אתו חבקוהו בזרועותיהם ויפלו על צוארו וישקו לו. „אני בנך יהודה!", קרא ראש הגליל, „ואנכי בתך רבקה", קראה העלמה, „ילדי רחל אשתך הראשונה. —"

דומיה איומה שררה בחדר והקרואים והמחתנים והכלה והחתן עמדו כחולמים ויתאושש הרב ויתחמק מבין זרועות צאצאיו וימח את דמעות עיניו ויבט בם רגע ויאמר: „ראות פניכם לא פללתי ועתה הראני אלהים אתכם בזה, אבל תנו כבוד לה' וענו פה נגד אחי ורעי: אלה השלם לבבכם את ה' אלהי ישראל?"

„שלם לבבי את ה' אלהי ישראל ותורתו, אב יקר!", ענה ראש הגליל.

„עבריה אנכי בכל נפשי ומאודי!", ענתה העלמה אחריו.

„רב לי!", קרא הרב ויבך בכי גדול ויבכו אתו הקרואים כלם דמעות שמחה וגיל.

„בני יקירי", אמר הרב אחרי כי שבה ש.ת רוחו לדממה מעט, „ספר נא לי את קורותיך, ומי זה הביאך הלום, ומה הבגדים האלה אשר תלבש והחרב הזאת אשר מעל למדיך, ומה מעשיך בזה?"

„לכן שמעה אב יקר ונכבד", ענה ראש הגליל, „שמעה את את אסתר היעודה לי בעודך בבטן אמך, גם אתם הוריה היקרים והקרואים כלם האזינו ואספרה. — כצאת אמי מביתך אב יקר, כי

כתבת לה ספר כריתות ושלחתה ותצא ותקח גם אותנו אתה, אותי ואת רבקה אחותי, ואנכי אז בן שבע שנים ואחותי יונקת שדים אשר לא ידעה עוד קרא אב ואם. ונתע את הורתנו היקרה מעיר לעיר מבלי אשר מצאה האמללה מנוח לכף רגלה. אבל מצאה עד מהרה מרגוע לנפשה העיפה כי שבה אל אלהים אשר יצרה ונשאר אנחנו יתומים עזובים מאב ומאם יחדו. אך רחמי אלהי החסד לא עזבונו ויחמול עלינו איש ישר וחכם לב, מורה לבני עבר בעיר פ.. בשלעזיען אשר לעסטערייך, ויאספנו אל ביתו ויאמץ את אחותי לבת לו ואותי שלח לבתי הספר אשר להממשלה וגם הוא עמל בי הרבה מאד וילמדני דעת אלהים ותורתו וחכמת ישראל וספרתו, הודות לאל כי לא אבוש לפתוח שפתי בקהל בדברים אלה. בבתי הספר הצלחתי בלמודים לשמחת לב מטיבי ואלמד דת ודין בהאוני-ווערזיטעט אשר בבירת המלך, ויהי כי רצתה הממשלה לזכות את ישראל, ויפתחו לפנינו שערים סגרו מימות עולם, שערי כל כהונה ומשמרת בארץ, ויאמר מטיבי אלי: „עתה אזר כגבר חלציך והשתלם בלמודים ועבדת את עבודת הממשלה באחת מערי ארצך והיה זה שכרי כי תפאר את שם ישראל בעמים", לעצתי שמעתי ואחרי עמל רב וגדודים אין מספר נפקדתי לראש הגליל בעיר הזאת. מוזר אמנם הייתי פה לאחי ורבים השבזני לאויב וצורר, אך בשמים עדי כי לא הרעותי את אחד מהם ואתן כבוד לעמי בכל אשר היה לאל ידי. מבית אבי וממשפחתי לא ידעתי כל מאומה זולתי כי נולדתי באחת הערים הקטנות בגליל קראקוי וכי אבי גרש את אמי וישלחה, ואך לשוא שאלתי עליו בעיר מולדתו וחקרתי אדותו בין אנשי מקומו, המה הורוני לימין ולשמאל ולא יכלתי להציל מפיהם דבר ברור, ואף כי לא נואשתי מחקור עליו אבל עמלי עלה בתהו ועקבותיו לא נודעו לי. והנה זה ימים אחדים נודע לי במקרה כי עוד אבי חי וכי הוא רב בעיר שיצאנאוו, והאיש היקר אשר הודיעני כל אלה מבלי אשר ידע מי אני ומבלי אשר גם פלל כי יהודי אנכי, האיש היקר והנעלה הזה השמיעני גם לתמו כי אסתר זאת היושבת בזה, העלמה אשר מיום ראותי אותה נבא לבבי לי כי היא חלקי בחיים, העלמה הזאת היא כלתי אשר באתי אתה בברית התנאים זה שמנה עשרה שנה."

„האח! גדולים מעשי אלהים חיים!", קרא שלמה בעליצת נפשו.
וראש הגליל האיר את פניו אליו באהבה ויוסף לספר: „ובהודע לי זאת מהרתי ואכתוב את כל הקורות אותי למטיבי ולא אחַר האיש מבקש בין הדברים קלי הערך אשר השאירה אמי זכרה לברכה אחריה והנה אמנם נמצאו התנאים האלה אשר נתתי היום על ידך, וימהר לשלחם לי בידי אחותי, היא בתך זאת העומדת לפניך, אשר גם נפשה כלתה לראותך כמוני אב יקר ונכבד.—"
„אכן אצבע אלהים היא!", קרא הרב וַיַּראה לכל הנצבים עליו את הכתב אשר כמעט בלה מרוב ימים, ויספר להם „את דברי התנאים והברית שנדברו והותנו בין הני תרי הצדדים, בין המלמד ובין השמש" בעת אשר באה שרה אשת ר' ליפא עד משבר ותקש בלדתה ותלד את הכלה הזאת, — וישמעו כל הקהל וישתוממו ויקְראו פה אחד: „מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו!—"

י.

אחרית דבר.

ו„אהרן שמואל יענה ויקרא: זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו!", קרא השדכן והבדחן בקול גדול, „עפר אני תחת כפות רגליכם מורי ורבותי, אך למה אתם עומדים כנדהמים? הרי בשר והרי יין, הרי כבוד וגדולה, והחתן מוכן והכלה מוכנת, צפרניה כרותים ובמקוה..."
„הס!" קרא הרב, „הכל יודעין כלה למה נכנסת לחפה אלא כל המנבל את פיו..."
„עפר ואפר אני תחת כפות רגלי כבודכם מורי ורבותי!", קרא השדכן והבדחן, אבל משנה מפורשת היא במסכת שדכנים: „הכל מצֻוים על נבול פה חוץ מהשדכנים והבדחנים ופוסקי שאלות נשים מפני שפרנסתן בכך, במה דברים אמורים בשאר ימות השנה אבל בפורים ובחתונה אפילו תינוקות של בית רבן מותרים בה",

ואנכי שדכן יבדחן והיום יום חתונת בת הגביר ר׳ ליפא ובן מורנו ורבנו הרב משיצאנאוו ומדוע זה לא אדבר כאשר עם לבבי?—"
„היחפוץ הדר כבוד אדוני בהעלמה הזאת?", קרא בפנותו אל ראש הגליל, ומבלי הוחיל עד אשר יענהו השתחוה ויקרא: „כיון דישתיק שמע מניה ניחא ליה!" ויפן אל אסתר וישאל: „ואַתּ התחפוצי? — אך למה זה ארבה לשאול עוד, הלא שתיקה כהוראה, העין רואה והלב חומד!", קרא כמנצח, „ואתם שושבינין הלא ידעתם את אשר לכם לעשות! —"

ראש הגליל פתח את אזור חרבו ויסירה מעליו וילבישוהו השושבינין את בגדי הלבן מעל לבגדי כהונתו, והשדכן והבדחן הבין כי לא עת היא להאריך ולא הרבה להג עוד לעורר אֲבל בגמטריאות וראשי תבות כדרכו כי אם אחז דרך קצרה וישתה כוס יין מלא ויקפוץ על השלחן ויקרא שמח:

„ואתם בעלי שיר פרטו עלי נבל,
„אהרן שמואל שדכן אחד בתבל!
„תשמח ותרון כל הפמליא של מעלה
„והרב משיצאנאוו יברך חתן וכלה!"

ואך נתן הרב את ידיו על ראש בניו לברכם ויקרא הבדחן שנית:

„פרטו עלי נבל אתם בעלי שיר!
„הפעם יעמוד על הברכה נגיד וגביר,
„הלא הוא המחתן מורנו ר׳ ליפא
„יברך את בניו קודם החפה!"

עוד לא כלה המחתן ר׳ ליפא את ברכתו ויוסף השדכן והבדחן ויקרא:

„כנורות ונבלים יענו בשיר
„בּדחן כמוני אין עוד בעיר!
„תעמוד לברכה המחתנת שרה
„אך תחיש תמהר כי העת קצרה!"

ובטרם החלה עוד המחתנת שרה לבכות בגשתה לברך את בתה והבדחן קורא בצחוק גדול:

„יפחד השדכן והבדחן אהרן שמואל
„מקרוא לברכה את הנגיד ר׳ שלמיאל

„פן יאריך כדרכו, ירבה בכוונות
„ונפשי כמהה לכסף שדכנות!"

„שושבינין!", קרא בקפצו מן השלחן, והשושבינין עשו את מלאכתם באמונה ובעוד רגעים אחדים ויקדש יהודה המכונה דאקטאר לעא, ראש הגליל בעיר גריליב את אסתר בת ר' ליפא בעל בית היין כדת משה וישראל ור' שלמיאל המגיד סדר את הקדושין. —

למשתה החתונה באו כל בני העיר למגדול ועד קטן, וגם אלה אשר לא נקראו באו לראות ולהתפלא ולהשתומם ותהי שמחה גדולה מאד, וכטוב לבם ביין ויהיו כשוכחים כי ראש הגליל בעצמו הוא אשר ישמחו היום ביום חתונתו, וגם אלה אשר יראו אתמול מגשת אליו ומהביט בו, התהלכו אתו היום כעם אח ורע מקדם קדמתה. גם ר' שלמיאל המגיד, אויבו הנורא מלפנים אשר חשבהו תמיד ל„צורר יהודים" ושונא ישראל, גם הוא כרת היום ברית אתו לעיני כל ישראל וישיחו שניהם יחדו בשפת יהודית ממש כדבר איש אל רעהו. — דעת לנבון נקל כי אבות אסתר היו היום המאֻשרים מכל מאֻשרי ארץ, ואף כי הרב משיצאנאוו בהִוָדַע לו כי עוד בנו חי וכי הוא שליט בכל העיר גריליב ומושל ביראת אלהים.— לשמחת לב שלמה אין קץ, בחבקו את בעל אחותו, את האיש הנעלה הזה אשר נתן לבבו לו כבוד אלהים מיום הכירו אותו, בחבקו אותו ובנשקו לו ובקראו לו באזני כל הקהל: „אלוף ורע ואח יקר! —" ובראותו עוד את רבקה אחות מטיבו עומדת על יד אחותו והיא כשושנה מתפתחת באביב עלומיה, וימלא לבבו רגשות נעימות, רגשות קדש אשר תרגיש רק נפש זכה וטהורה בתֻמת נעוריה. — גם היא, הנערה אחות ראש הגליל, בת הרב משיצאנאוו, גם היא ראתה ותגל, הביטה בפני אסתר אשת אחיה ונפשה לא שבעה מנשק לה ומחבק אותה, ובהתגנב מבט עיניה לשלמה אשר עמד למולה ויכסו פניה במראה השושנה ותיטב עוד שבעתים מאשר היתה לפנים. — „הידד!", קרא השדכן והבדחן אשר רק עיניו חזו ועפעפיו בחנו את שתי הנפשות האלה, „הידד! מחר ואמלא את חצני כסף שדכנות כי ברגע הזה ראיתי את המלאך שדכניאל מעופף

נשתי כנפים ומכריז ואומר: בת מורנו ורבנו הרב משיצאנאוו להבחור שלמה בן ר׳ ליפא מגריליב! —״ פני הנער והנערה האדימו מבשת והשומעים צחקו וירנו.—

ככה שמח הקהל כלו אך אחד מהם עמד כאיש נדהם ויהי כאלם לא יפתח פיו, הלא הוא: דָודשי בן הרב אשר ירש אחיו ראש הגליל את כלתו ויקחה לאשה. אפס כי לא קנאת גבר תאכלהו, לא, הוא לא ישים לב להאשה אשר לקח אחיו כי מה לה ולו?— אבל על הטלית זהקיטל והשטריימיל והספאדיק כי לקחו מאתו עליהם נפשו תאבל! — — הנחם דָודשי בן יקיר! הנה ר׳ אהרן שמואל השדכן והבדחן חי, והוא לא ישקוט ולא ינוח עד אשר ישימך לחתן שנית, ועוד מעט מזער והיו לך כלה חדשה וטלית חדש וקיטל חדש ושטריימיל חדש וספאדיק חדש וקרא לך שם חדש: האברך מורנו ר׳ דודשי בהר״ב, רק חזק ואמץ! —

פעלת צדיק.

הצדיק מגריליב ישב על כסא קדשו לפני השלחן הדומה למזבח, לפדות את ישראל אשר יקריבו את חלבם ודמם על מזבחו זה לרצון מעונותיהם, ולכפר עליהם מפשעיהם לכל חטאותם, אשר מנעו הטוב מהם בהבדילם בינם לבין צדיקו של עולם. שני גבאים גבוהים כענקים ולוהטים כבני רשף עומדים על הפתח מחוץ, לבקר את צאן אבדות ישראל ולמרוט את צמרם, טרם יפשיט הצדיק אשר בבית את עורם מעל עצמותם, והנה זה העבירו תחת שבטם אשה באה בימים, עניה סוערה וקשת רוח, אחרי לקחם מידה מספר קשיטות נחשת, כל הונה ורכושה הנשאר לה אחר הפדיון אשר הכינה להביא אל איש האלהים, דחפוה אל הקדש פנימה ויסגרו את הדלת אחריה.

„מהרי אל תעמודי", נהם עליה הגבאי השלישי, איש סודו של הצדיק ומלאך פניו, שומר הפתח מבית, „כַּלִי דבריך וצאי לך! —"

האשה העניה, הנמוגה מפחד הגבאים ומהדר גאון הצדיק, נגשה בחרדה אל השלחן ותנח עליו את הפונקא ואת הפדיון ועיניה זלגו דמעות: „מר לי מאד רבי וקרושי, בתי..."

„דומי שַׁטְיָה", לחש הגבאי באזניה, „אל תשמיעי בזה קולך קול באשה ערוה —"

האשה נאלמה דומיה והצדיק קרא את הפתקא ויתבונן בה בשום לב, דבר אשר לא הסכין לעשות בפתקא כזו, הבאה בלוית פדיון קטן, בן שקל אחד.

„האשה מרעסע בת טראנע, אלמנת החסיד המנוח ר' נחמן סופר סת"מ לפרנסה טובה.

„בנה הבחור אליקים נעצל להתמדה בלמודו ולשדוך הגון.

„בתה פעסל להריון,
„חתנה שמערל בן רייצא מלמד דרדקי וכו' וכו'.
„בתה הבתולה מרים שירחם עליה הקב"ה להפוך את לבה לטובה,
„שלא תמאן עוד בחתנה הבחור יוסף יוספא בן פאַיע, שמש בבית
„המדרש דפה, ולא תצא ח"ו לתרבות רעה להנשא חלילה לאותו
„הגלוה זרח בן יוטא, שהיה בעל מלחמה כמה וכמה שנים ועכשיו
„הוא מתקן מורי שעות וזקנו מגלח רחמנא לצלן."

„רחמנא לשזבינן!", נאנח הצדיק מרה בפנותו אל האשה הבוכיה, „ואַת אשת הסופר מנזבא?"

הגבאי מהר ויחזק במטפחתה אשר על ראשה ויורידה על פניה, למען לא יֵראו חלילה לעיני הצדיק בדברו אתה, והיא מחתה את עיניה ואת אפה יחד בקצה סדינה ותען בקול בוכים: „כן הוא רבי וקדושי, אשת ר' נחמן מנזבא עליו השלום אנכי, ופה בגריליב הנני יושבת אחרי מות אישי זכרונו לברכה —"

„אישך היה יהודי כשר מאד ואת התפלין שלו הניחו כל צדיקי הדור, ומה זה היה לבתך החצופה כי תמאן בחתנה והוא ירא שמים גדול?", התפלא הצדיק.

„אמנם חטאתי, עויתי, פשעתי", ענתה האשה בבכי רב, „אבל הנערה יפה, במחילת כבודכם רבי וקדושי, ויראֶה הגלוח ותחשק נפשו בה ויפתנה. מי יתן וגועתי טרם ראה את פניה!—"

„ומדוע זה לא פקחת עיניך על בתך ולא שמרת את רגלה מלכד?", נתן עליה הצדיק בקולו, „ומה תעשי כי יתבעך ר' נחמן בעלך בבית דין של מעלה וכי יפקד עונך עליך מה תשיבי לו?—"

„אוי לי אמי כי ילדתני!", צעקה האשה ותספק כפיה, „הלא אלמנה עניה אנכי ובביתי לא ישכנו רגלי, כי מלאכתי בשוק כל היום למצוא אוכל לנפשי ולנפש בני העוסק בתורה בבית המדרש, הידוע ארע כי יבא הגלוח הזה לביתי ויסר את לב בתי מאחרי חתנה ואלהיה?" „אוי לי על שברי הגדול כים", הוסיפה בחם לבה בקרבה, „בת ר' נחמן הסופר תהיה לאשה לבעל מלחמה קצוץ זקן וקצוץ פאה והצדיק יראה ויחרש? —"

„אבי שבשמים!", נאנח הצדיק בנשאו את עיניו למעלה, „איכה אשא לבדי טרחם ומשאם של עמך ישראל ומה המה חפצים מבריה כלה כמוני? —"

החסידים כלם אשר היו בחדר, הביטו באימה וביראה אל מקום זה הביטו עיני הצדיק ויטו אזניהם בדחילו ורחימו לשמוע מה ידבר אל ומה זה יענה את קדושו, אבל תחת מענה אלהים מגבהי שמים ממעל, שמעו רק את דברי האשה העלובה אשר דברה בתמתה ובאולתה: „אלמנה עשוקה ורצוצה אנכי, ועניה אמללה כמוני תחזק גם בקיר נטוי ובגדר דחויה, אויה לי! —"

„הוי פושקת שפתים אשת כסילות הומיה ובל ידעה מה!", צעק עליה הגבאי ורגז וצחק יחד, אך לא כן הצדיק, הוא לא רגז ולא צחק כי אם התאנח במרירות ויאמר: „וכי מה אני אם לא קיר נטוי כדברי העלובה הזאת? בודאי קיר נטוי אנכי, קיר נטוי ולא יותר. —"

הנצבים עליו תמהו איש אל רעהו על ענותנותו הגדולה, והצדיק קם מכסאו ויתלהב בהתלהבות קדושה ויאמר תורה גבוהה ורחבה על הענין הזה בעצמו שהצדיק האמתי הוא דוקא בחינת קיר, „קיר המזבח", ואם האדם זוכה הוא מתדבק בהצדיק בסוד אתדבקות רוחא ברוחא בחינת פנים בפנים, וזה הוא שנאמר ביחזקיה: „ויסב את פניו אל הקיר ויתפלל", שקודם ששב יחזקיה בתשובה היה בבחינת ואחוריהם אל היכל ה', בחינת אחור באחור כידוע; — ועל כן גם הזווג נקרא „קיר", אצל הרשעים שעליהם נאמר „זרמת סוסים" וכו', הוא בחינת „כזרם קיר", ואצל הצדיקים שהמה משרש רחב הזונה עליה השלום, הוא בסוד „כי ביתה בקיר החומה" וזהו סוד עלית קיר קטנה שעשתה השונמית הצדקת לאלישע" — „ולפי זה", קרא הצדיק בקול נגיד ומצוה, „אינו מן הדין שבת חסידי ר' נחמן הסופר ז"ל, שהוא התקשר להצדיק הנקרא קיר תהיה זווגו של אותו הבעל מלחמה הגלוח שבודאי ובודאי הוא בחינת משתין בקיר!" — „אבל מה אעשה", הוסיף בהכנעה גדולה ובנעימה קדושה, „אלמלי זכיתי להיות צדיק אמתי, קיר כדבעי, הייתי מלמד את הקב"ה מתורתו איך יתנהג עם בריותיו [1]), עכשיו שלא זכיתי לכך והנני רק כקיר נטוי, הריני מבטל רצוני מפני רצונו של שמו יתברך וינהג עולמו כחפצו, ומה תצעקו איפוא אלי? התפללו אליו ויושיעכם! —"

---

1) „הצדיק הוא מלמד את הקב"ה מתורתו איך יתנהג עמנו" (ספר המדות הקדוש אות צ' סימן קל"ח).

רחמי העומדים על הצדיק נכמרו יחד ויהפך עליהם לבם ויקראו: „חלילה, לא תהיה כזאת בישראל! רבינו הקדוש קיר כדבעי הוא! רבינו הקדוש יגזר אמר ויקים לו ולא יתן את בת חסידו ר' נחמן ז"ל להיות לאשה לאותו הפגום והמגושם חלילה וחלילה! —"

„אבל במה זה כחנו גדול?", נאנח הצדיק.

„הקב"ה גוזר והצדיק מבטל!", קראו החסידים פה אחד.

„לו יהי כדבריכם ויתגדל ויתקדש שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה!", ענה הצדיק בדבקות גדולה ועצומה, ויפן אל האשה ויברכה ויאמר: „לכי לשלום מרעסע בת טראנע וויושיעך אלהים חיים בזכות ר' נחמן בעלך זכרונו לברכה." וטרם הספיקה עוד העניה לענות „אמן" במועל ידיה, ויחזק בה הגבאי הפנימי ויוצא אותה אל הגבאים החצונים והמה הוציאוה החוצה כדין וכמשפט, ותשב אל ביתה שמחה וטובת לב, כי קותה לה נפשה ישועה ונחמה מדברי הצדיק וברכתו הקדושה. —

למחרת היום הזה נתקלקל המורה שעות אשר להצדיק, הוא המורה שעות בעצמו שעליו אמר אדמו"ר הזקן נ"ע: כי הולך הוא למישרים על פי צירופי השמות הקדושים המשמשים חליפות לרגעים בארבעת העולמות כידוע, ואחרי אשר לא יכלו להוציא כלי יקר כזה לחוץ, שלחו אחרי זרח האמן לתקנו בבית הצדיק. — וזרח בא ויפרש את מטפחתו הירוקה על השלחן, ויפרק את הכלי לחלקיו, ויחל לעשות מלאכתו במלקחים ומנקיות, והנה הצדיק נצב עליו ומתבונן בו בשום לב במרקו את האופנים להיות להם ברק, ובמשחו את ידותיהם אשר העלו חלודה, להיטיבם ולחדש פניהם ביד חרוצים.

„איפה למדת את המלאכה הזאת?", שאלו הצדיק.

„בקראקא כי משם אנכי", ענה האמן.

„לא בן עירנו אתה אפוא?"

„לא, כי אם בשובי מעבוד בצבא באתי הנה לגור ולמצוא חית ידי במלאכתי."

„ה' יחנך ויברך את מעשי ידיך! אך מה שמך בני?"

„זרח"

„זרח?", שנה הצדיק ויעמד את פניו כמשתומם.

„בן הוא, זרח בן ר' יונה מקראקא."

„ושם אמך מה הוא?"

„שם אמי יוטא"

„אתה זה זרח בן יוטא?", צעק הצדיק פתאם ויבט בפני האיש בעינים מזרות אימה.

„אנכי", ענה האמן ויתר ממקומו בחרדה כי נבעת ממבטי עיני הצדיק ומקול דברו. „אך מה זה יחפץ הצדיק ממני?"

והצדיק התלהב בקדושתו ויהיו פניו כאש להטת ושתי עיניו כלפידים בוערים וינהם על האמן הנבהל כדוב שכול ויצעק: „רשע תן תודה! פתית את הנערה מרים בת ר' נחמן הסופר לדבר עברה וגם עשתה חטאתכם פרי —"

„אוי לי כי נדמיתי!", צעק זרח מכאב לבו ויחשב להתעלף ולפול אחורנית, „אבל חי ה' כי נקי אנכי מהדבר הרע הזה ולא נגעתי בהאמללה הזאת לרעה, אויה לי!"

„לא, כי עשיתם מדחה", צעק הצדיק, „ואך לשקר נשבעת בשם ה' והיא לא תצלח לך, כי גם הנערה נתנה תודה ותבך ותתחנן לפני להעביר את חטאתה, ואף אמנם לא חפצתי להזדקק להדבר המכוער הזה, אך משמים היתה נסבה כי נתקלקל המורה שעות ותבוא אל ביתי להזכיר את עונך הגדול מנשוא."

„אוי לך מרים אמללה בבנות כי נפלת משמים ארץ ואוי לנפשי שראיתיך בכך", קרא זרח ויבך מרה מנהמת לבו.

„יש לך על מה לבכות ולשפוך כמים לבך", ענה הצדיק במנוד ראש, „הנערה בת יהודי כשר היא ואתה הבאת עליה רעה גדולה— אך התחפץ לשוב בתשובה ולקים מצות ה' כמשפט המפתה „מהר ימהרנה לו לאשה?" „דַבֵּרָה דבר זרח בן יוטא!" צעק הצדיק בקול מושל.

„רבי", ענה זרח גם הוא בקול עז, כי רוח איש מלחמה אשר בקרבו החלה להתעורר וחמתו בערה כמעט, „שלש שנים עבדתי בצבא המלך ועולה לא נמצאה בי, ועתה יתנני רבי לפני בן בליעל ונשבע לשקר? אנכי באמונתי נשבעתי כי לא נגעתי בהעלמה לרעה. ואם

לא יאמין רבי לשבועתי, ירף נא ממני ואלכה לדרכי, כי עלמה הרה לו... לא אקחה לאשה לי —״

הצדיק הביט בפני האמן בעינים חודרות כליות וקרב וידבר רתת ויאמר: „האמנם אמת יהגה חכך זרח בן יוסא? יְרָא את ה׳ בני ואל תכחד ממני דבר.״

„דבר שקר רחק ממני ואשר אתי לא אכחד״, ענה האמן, „חפצתי בהנערה העניה הזאת כי חשבתיה לתמימה, דרך ונאמנת רוח, אבל חלילה לי מעשות דבר אשר לא יֵעָשֶׂה. ובהודעי עתה כי שובבה האמללה ותעש זמה, גם שקץ אשקצנה וגם פניה לא אביט עוד—״

פני הצדיק הלכו ועיניו אורו בדַבֵּר זרח את דבריו אלה ונחה עליו רוח רצון ותנחומים ויאמר: „אכן נכרים דברי אמת ואשריך שחשדוך במה שאין בך, אך מה נעשה להנערה והיא בת חסיד מופלג, בת ר׳ נחמן סופר ז״ל?״

„מה לי ולה?״, ענה זרח בתמת נפשו, „צר לי על העניה האמללה הזאת, אבל חלילה לי מדבר בה מטוב ועד רע, הנפש החוטאת היא תשא את עונה ואנכי אשובה לי אל עירי ואל מולדתי למען לא אראה ברעתה, ושכחתיה עם חרפתה יחד. —״

„ואלהים חיים יהיה בכסלך ושמרך בדרך תלך כאשר שמר רגלך ממוקשי אשה מבישה, כי איש כשר אתה וחרפה לא תשא על בת ישראל אף על פי שחטאה חטאה גדולה, וגם על כן מנעך אלהים מהביא רעה על נפשך, כאשר ראינו היום עין בעין״, ענה הצדיק בשפתי רצון ויחזק בידי זרח באהבה ויאמר: „עשה זאת אפוא בני ואיש אל ידע כי עשתה הנערה סֵטִים, אולי תעמוד לה זכות אביה ולא תגלה חטאתה בקהל ושם שמים לא יתחלל, והיה זה שכרך כי יברך ה׳ חילך וכל אשר תעשה יצליח.״

זרח כלה מלאכתו וילך וישב אל ביתו סר וזעף ובעוד ימים מעטים הלך הלך לו מעיר גריליב ולא נודע מקומו איה.

תפלת צדיק פעלה כל זאת.

ומרים? —

אם יחפץ הקורא לדעת את אחריתה, יביט נא רגע בהפתקא אשר זה עתה יקראהו הצדיק, וידע:

„— — — — יוסף יוספא בן פאַיע, שמש בבית המדרש, לפרנסה, כי אביון גדול הוא ר"ל ואין לו לשלם אפילו דמי דירה.—

„אשתו החולנית מרים בת מרעסע לרפואה שלמה על חלי המרה שהורה שיש לה למן יום חתונתה עד היום הזה— — — —

מחיל אל חיל.

א.

על השלחן אשר לפני התנור יושבים חסידים ואנשי מעשה, יראים ושלמים, תופשי תורה ויודעי חן, מתגרדים ומתחככים מתחממים ומשיחים ועוסקים בתורה ובהויות עולם כנהוג מאז ומעולם בבית המדרש אשר בעיר זרעשוא.

„רק בזרעשוא יוכל רשע כזה עמוד", קרא הצעיר שבחבורה והוא איש חסיד נודע בעיר בשמו ר׳ דוב מזיק, ובאמנה שמו נאה לו כי תארו כשר משחת, כשעיר מדבר. ידיו המגֻאלות והזהו המגולה מכוסים בשער צהוב וכן גם צוארו ואזניו הארוכות והעבות. ראשו פי שנים מראש איש ואיש ושתי פאותיו אשר משני עבריו כשתי הבילות סירים סבוכים, נהדרות בהשש וקש ונצות עוף כנף. כמעט אין כל מצה לו, כי ככלות השער מלמעלה, יהל הטמו העב והאדום אשר יעבור בין שתי עינים קטנות ואמוצות וישתרע עד פיו הרהב והפתוח גם בדברו גם בהחרישו, להרדת נפש כל רואהו — „רק בזרעשוא יוכל רשע כזה עמוד", קרא המזיק הזה בהתגרדו בכל עשר אצבעותיו בזקנו הקצר, „לו היה בניזוויצא עיר מולדתי כי עתה הרגו אותו אנשי שלומנו באנפלאות שברגליהם לקיים מה שנאמר: וכל המינים כרגע יאבדו!"

„מין הוא, כופר הוא, ימה שמו וזכרו!", קרא ר׳ נח תם בהתנועעו על הגמרא אשר לפניו בכונה גדולה, „אפיקורוס גמור!"

„שוטים שבעולם", ענה ר׳ נחמן בעל זכרון והוא איש שיבה לבוש בטלית קטן המגיע עד קרסליו ולבוש עליון אין עליו, גם כובע אין על ראשו כי אם מצנפת קטנה, וברגליו פוזמקאות ונעלים של צמר, אות הוא כי תושב ונשוא פנים הוא בבית הזה ועושה הוא בו כארם העושה בתוך שלו ובהדר משכבו — „שוטים

שבעולם", ענה האיש, „אפיקורוס גמור?! הגם תדעו מה זה אפיקורוס גמור? — זוכרני כשהייתי אצל הצדיק מבהלהוויטץ זכרונו לברכה שמעתי מפיו הקדוש ממש שהיה אומר כי אפיקורוס הוא חסיד שבטמאה, ובימי הרפי ראיתי אפיקורוס אחד שהיה מסגף את עצמו בכל מיני סגוף וישב כל ימיו בתענית ועשה תקונים הרבה בטמאה רחמנא לצלן, עד שהגיע למ"ט תרעין דמסאבותא ובכל זאת לא זכה להיות אפיקורוס גמור, ואתם אומרים כי עובדיה חתן הטבה אפיקורוס גמור הוא?—בעל תאוה בעלמה הוא ותו לא."

„בעל תאוה בעלמא, ימח שמו וזכרו!", קרא ר' נה תם בהתנועעו על תלמודו בדבקות גדולה כמשפטו.

„ואני אבינכם את הענין הזה", ענה ר' שמעיה פשטן, איש קטן ודל, גבן מפנים ומאחור, בעל עינים קטנות וקצרות ראי ושפתים דקות וצוהקות המעידות כי לא צפון לבו מערמה וגם התולים עמדו לעת מצוא, „אני אבינכם את הענין הזה על פי טבע, כי ענין הקדושה ולהבדיל ענין הטמאה הלא המה שני ענינים שוים בבחינת זה לעמת זה, להבדיל, והוא ענין פשוט, כי הקליפה יש לה יניקה רק מהקדושה, להבדיל. מובן אם כן ממילא שכשם שהחסידות והקדושה נתרשלה בזמן הזה בעוה"ר כך גם האפיקורסות והטמאה, להבדיל, נתרשלה אבל בודאי יפתה בדורו כשמואל בדורו והצדיק מתהובוניץ בדורו כהבעש"ט בדורו ולהבדיל באלף אלפי אלפים הבדלות עובדיה בדורו כבלעם הרשע בדורו, אפיקורוס ומין גמור לכל פרטיו ודקדוקיו. —"

„ומה אנהנו מהשים? צעק ר' דוב מזיק בקול נורא, „או האם עולם הפקר היא זרעשוא?"

„מהמורידין ולא מעלין הוא, ימח שמו וזכרו!", נאנח ר' נה תם המתנועע בלי הפוגות.

„בודאי ובודאי נתקררה החסידות ונחלש גם כח הקליפה", קים ר' נחמן בעל זכרון את דברי הפשטן מבלי פנות לאנחת התם וצעקת המזיק, „הסידים של עכשיו נוסעים בעגלית להצדיק או על מסלת הברזל המה נוסעים, ואנכי מעיד אני עלי שמים וארץ, שדוקא ברגלי הייתי הולך להצדיק ר' למך זכותו יגן עלינו, ופעם אחת בהיותי בדרך הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה והיה היום בוער כתנור עד

שנשרו הפרות מן האלנות ושערות כבעי נתהרכו מחום השמש, ובכל זאת לא נתרשלתי הלילה ואשים נפשי בכפי ואלך כל היום ברגלי, וזכות רבי הצדיק עמדה לי, כי באתי ערב שבת קדש בין השמשות לק"ק נימורוב וזכיתי עוד לראות בהדליק הצדיק את הנר השמיני מנרות של הנוכה."

„אבל הלא אמרת כי נשרו הפרות מהאלנות ושערות כבעך נתחרכו מחום השמש וכל זה קרה בימי הנוכה?", שאל ר' ראובן המקשן לתֻמו.

„הפרות שנשרו אתרוגים היו שדרים באלנם משנה לשנה, ושערות הכובע על פי נס נתהרכו", ענה הגבן בצחוק, „או האין זאת ר' נהמן?"

„בודאי ובודאי על פי נס היה", ענה ר' נחמן בעל זכרון, „כי אותות ומופתים למאות ולאלפים היו מתגלגלים תחת השלחן של הצדיק מנימורוב ואין משגיח בם. וזוכרני שאמר אז הצדיק תורה גבהה מאד על ענין היום וגלה נסתרות נוראות ואמר שהעבודה שלו בפורים הוא לתקן פגם של קרח בסוד: וְאם מִפאת פְּניו ימרט רָאשו—אותיות פּוּרִים—ונאמר: קרח הוא—אותיות קרח ממש—טהור הוא. ובאותו הלילה לא היה יכול רבינו ז"ל לישן והיה בצער גדול על שגלה סוד נורא כזה שכסהו עתיק יומין, כי ירא שמא אין הדור ראוי לכך ויחזור העולם כלו לתהו ח"ו, והגיע על ידי זה לעצבות גדולה ר"ל. אך בחמלת ה' עלינו נעשה נס ור' שמערל המגיה הפש וימצא כתוב בתורה: „ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבח הוא" — לא קרח — וכששמע הצדיק ממציאתו של ר' שמערל נתקררה דעתו ושמח שמחה גדולה, ואנהנו רקדנו כל אותו היום כי עין בעין ראינו כמה גדול זכות הצדיק, כי אלמלא היה כתוב „קרח" הלילה והלילה, מי יודע מה עלתה לנו ר"ל, זמי שלא ראה בשמחת הג השבועות הזה לא ראה עוד שמחה מימיו."

„הפלא ופלא!", קרא ר' נח תם, „סוד ה' ליראיו!"

„אך מה זאת ר' נהמן?", צעק ר' ראובן המקשן בתמהון, „האם הנוכה ופורים והג השבועות ויום ולילה הלו אז להיות בשעה אחת? —"

„אי לך מקשן עם הארץ", ענה בעל הזכרון בשאט נפש, „עד מתי אתה מתעקש לשאול שאלות של הבל? זוכרני ששמעתי מפי הצדיק ר' מנחם נחום ז"ל שהיה אומר שעולם הקושיא ועולם הכפירה קרובים זה לזה, וזהו שאמרו הז"ל: המקשה עצמו לדעת יהיה בנדוי..."

פני המקשן חפו כי ראה והכיר וידע כי הצדק את ר' נחמן בעל הזכרון והמזיק קפץ ממקומו ויתנפל על איש אחד היושב על שלחן אחד והוגה בספר פתוח אשר לפניו, ויתפשהו בשולי בגדו ויפרפרהו ויצעק: האם הי אתה מאיר או כבר מַתָ לשחת כי תשב דומם ולא תפצה פיך? בצואר מי תלוי הקולר אם לא בצוארך מאיר, כי דַיָן אתה בעיר בעוה"ר, הבה אפוא, עמוד על רגליך והחרם את הרשע האפיקורוס וכל העם ישמעו ויראו וידעו כי יש חסידים בישראל."

„לא ארע עוד אם חייב הוא נדוי על פי דין, כי מה זה עשה רעה ומי העיד בו? גם לא אוכל לדון יחידי ובפרט לנדות איש יודע תורה על פי דברי הצוף ומשגע כמוך", ענה הַדַיָן ברגז, „ואתם רבותי", הוסיף בפנותו את פניו אל יתר בני החבורה, „גם אתם הטבתם לעשות לוא הגיתם בספר תחת אשר תבלו את עתכם בדברים בטלים ולשון הרע ובהוצאת שם רע.—"

„הוי שוטה שבשוטים מאיר, טפש גדול ונורא עד שמי רום וכוכביהם!", צעק המזיק, „הטרם תדע כי שיחה בטלה שלנו טובה ורצויה ומקובלת אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים מתורת פלסתר שלך? ואם תקניטני אגזור אמר כי כמוך כעובדיה ושניכם בהינת שרין יהודאין!" הַדַיָן לא ענה דבר כי עזות מצח האיש הזה העתיקה ממנו מלין ויקם ויעזוב את בית המדרש בחרי אף.

„הראיתם את התלמיד הכם שאין בו דעה הזה?", קרא המזיק אחריו.

„שרין יהודאין! רחמנא לשזבינא!", קרא ר' נח תם אשר לא חדל מהתנועע עוד רגע.

„זוכרני", ענה בעל הזכרון, „כשהייתי יוצק מים על ידי הצדיק מבהלהוויץ ז"ל היה שם למדן אחד שאמרו עליו שלא הניח מקרא משנה וגמרא שלא שנה עליהם מאה פעמים ואחת, ואף על

פי כן רהק אותו הצדיק, משום שתורתו היתה בלי אתערותא דלעילא. ומרגלא בפי רבי הקרוש מכזביניץ שעברה בהתלהבות טובת ממצוה בלי התלהבות שהעקר הוא התלהבות.״

„התלהבות! התלהבות! העקר הוא התלהבות!״, צעק המזיק הנלהב.

„ואני אבינכם את הענין על פי טבע״, ענה ר׳ שמעיה הפשטן, „כי באמת כל ענין העבודה שלנו הלא הוא ליחד קוב״ה ושכנתיה, נמצא כי הענין כלו הוא בחינת זווג, ובודאי צריך לענין כזה התלהבות ואתערותא ורעותא והדותא קדישא כמובן, ולא כאותם הטפשים העובדים מתוך עצבות וכבד ראש, שהם בהינת אברים מתים שאינם מולידים, ובודאי אין זווגם שלמעלה עולה יפה, והענין הוא פשוט מאד, פשוט בתכלית הפשטות!״ „ומכאן ראיה״, הוסיף הפשטן בצחוק ובקול נגינה כקורא באחד מספרי הפוסקים, „מכאן ראיה שאין עליה תשובה שר׳ נה תם חייב לשלם בעד שתי מדות יי״ש למלאות גרונם של בני החבורה כדי לתקן עולם במלכות שדי!״

ר׳ ראובן המקשן פתח את פיו ועל שפתיו רחפה השאלה: „זו מנין לך?״ אך בודאי זכר עד מהרה כי עולם הקושיא ועולם הכפירה קרובים זה לזה, ויתאפק וידום. ור׳ נה תם עשה כמצוה, ויפתח את מעילו ממול הזהו ויוציא משם כיס עור ויתן ממנו מספר קשיטות להשמש, אחרי כן סגר את כיסו ויהביאהו היטב בסתר צלחתו והכל בתמימות גדולה, — והשמש הביא בקבוקים מלאים וכוסות רקות והברייא אתערו בהדותא דכלא, הדותא דלעילא ותתא, וישתו וישכרו ויתלהבו. וכטוב עליהם לבם ויגזרו אֹמר ויחליטו כי זרעשוא איננה הפקר עוד וכי עוד תמצא ידם לשבר ולמגר את עובדיה התן הטבח ולעקרו מן השרש מעלמא הדין ומעלמא דאתי, לגרשו כלה מהסתפה בנהלת היראים והשלמים ולהודיע בפומבי כי הוא עם האפיקורסים יפרד והלק ונהלה אין לו בהקלויז עוד.

ב.

הטבע הנדיבה אשר כאם רחמניה דאגה לכל יצוריה יחד למען לא יחדלו גם קטני ארץ וישמדו ויאבדו מתחת שמי ה׳, אשר להשפנים עם לא עז נתנה רגלים ממהרות לנוס מפני רודפיהם כח, אשר נתנה להנחש שני רעל לנשוך רגל תשופנו ראש, אשר נתנה להעטלף בינה לחתור בחשך לה בית להסתר מפני אור שמש, אשר נתנה מוץ באש להחיה הידועה להזות על דולקיה להמם ולהפיצם בצחנתה הנוראה, הטבע הנדיבה הזאת נתנה גם להחסידים עם לא בינות ערמה, לשית חשך סתרם ולחתום בעד אור כי יהל, ותלמד ידיהם לקרב ואצבעותיהם למלחמה ללחום בהדעת אויבתם כגבורים מרי נפש.— הדעת! מפני השם הזה יחתו יבלו ויחרגו ממסגרותיהם, מפני השם הזה יבאו בנקרות צורים ובמחלות עפר, משם יעלו באשם ויפיצו רוח קטב סביבם לשום מחנק לנפש הזר הקרב אליהם, לשמע השם הנורא הזה ישתגעו ויתהוללו ויתוו על הדלתות ועל החומות חרמות ושמתות ואלות ונדוים להכות ארץ בשוט לשונם; ואף כי בעון הדור אזלת ידם עתה מהשמיד מהרוג ומאבד בשבט אולתם זה כלפנים בישראל, אבל את נפשם ואת נפש בניהם יצילו בגבורת ימינם ובשגעונם מהלכד במוקשי דעת ומזמה המסירות את לב האדם מאחרי אמונת צדיקים, להגותו ממסלת קדש ולהורותו דרך תבונות „הנוקב ויורד עד עומקה דתהומא רבה", כאשר יאמר הצדיק מתהובניץ בעצמו, ולפעמים גם ירעו מאד לאיש חרמם ואוי לו לחלש מהם כי יפול בידם;— ואף גם זאת כי חוננו בהרגשה יתרה להריח מרחוק את אויבתם בנפש זאת, ויהי אך תֵרָאֶה בגבולם ויעשו כלם אגודה אחת ללחום בה בכל עז טרם תפרץ בם לשדד את רבצם ולשחתם, וחסידי העיר זרעשוא נעלים עוד בהרגשתם הנפלאה הזאת פעמים אין מספר על יתר חסידי ארצם, כי סרבים וסלונים אתם בעיר, אפיקורסים מימינם ומשמאלם, ולולא נשמרו לנפשותם מאד, כי עתה כבר היו למשסה להם, על כן למדו את עיניהם לחדור קרב איש ולב עמוק, לראות אם לא באחד מבתי נפשו יושב להם אורב בסתר למען ידעו להזהר ממנו ולהרחיקנו מגבולם והוא כבודם ותפארתם, כי באמנה רבים המה בני הנעורים אשר מהרו לגרשם מהסתפח בחברתם בהכירם בהם כי זיק דעת התגנב

לחדרי לבבם בלאט, ותהי אחריתם מורה להם, כי יצאו ויהיו לבני בינה, וילעגו על גורשיהם ויצחקו על מזעזעיהם והרבה מהם יצאו ביד רמה לתרבות רעה; — וככן מצאו שמץ דבר גם בעובדיה אשר זה שנה לקחו ר׳ שמעון הטבח איש מוקיר רבנן, מאחרי צאן אדם אשר בבהמד״ר דק״ק נבזא עיר הגבול ומקלט לבחורי ישראל, ויתן לו את חוה בתו היפה והיחידה לאשה וגם נדה שמנה מאות כסף נתן לו, כי גם הוא הביא אוצר יקר ונחמד ביתה חותנו, דבר אשר לא יסֻלה בפז וכל חפצים לא ישוו בו, אשר לא יתַּן סגור תחתיו ופנינים ואבני חן לא יערכוהו, דבר אשר גם בחצרות שרים לא ימצא והיכל מלך יאמר לא בי הוא, הלא הוא — תורתו אשר בתוך מעיו, כי עלוי מופלג היה עובדיהו ובחור כארזים „ראוי שתשרה עליו שכינה״, כאשר העידו עליו כל נשי זרעשוא הצנועות וחוה אשתו בראשן כי גם יפה תאר ויפה מראה היה ותורתו נתנה לו לוית כבוד ועטרת תפארת בראשו. ויהי עובדיה מוצא חן בעיני כל ראָיו זולתי בעיני החסידים אשר מיום באו לעירם ויסר אל בית מדרשם ללמוד בו לא יכלו דברו לשלום; אם מאשר לא שמע כמהם את מצות קדושם: „שצריך האדם לגלגל את עצמו בכל מיני רפש וטיט כדי לעשות נחת רוח לאביו שבשמים״ (ליק״ת אות ט״ו), או מאשר לא הראה את כחו בשתי ולא בא לעזרת ה׳ בגבורים לשתות יין ושכר ליחדא שמא דקוב״ה מתוך שמחה של מצוה בכל יום תמיד, או מאשר נסע רק פעמים בשנה להצדיק דק״ק תהובוניץ וגם שתי פעמים האלה רק כמו שכפאו שד ולא מתוך השתוקקת וגעגועים כראוי, ואם יען כי לא רכש לו כמהם מכת טחורים ושברון מעים, נחלת חסידים וירושתם מדורות עולמים; כל זאת לא אדע אנכי כאשר גם המה באמנה לא ידעו אל נכון את סבת שנאתם אותו, אבל לבם נבא להם כי משחתו בו, על כן שמרו את הדבר וישימו את עיניהם על כל דרכיו. ומה שמחו היום לשמועה כי אך הטיבו לראות מראשית אחרית וכי לא שגה לבבם גם הפעם בהנבאו להם רעה על עובדיהו כי מינות נזרקה בו. וזה דבר חטאתו אשר נגלה היום בקהל: בזרעשוא אשה אלמנה, אשת חיל יראת ה׳ העוסקת במצוה ובפרקמטיא ומתפרנסת מיגיע כפיה, בביתה אשר הוא גם חנותה ימצאו סחורות מסחורות שונות מקום להן; מנורות בודדות, עלי ומכתשת שאין זווגם עולה יפה משום

שלא נזדוגו מידי יוצרם בתחלת בריאתם, כלי נחשת שנשברו ונתבטלה צורתם, טליתים של צמר שנקרעו עטרותיהם מעליהם ונשרפו לכסף, מקבות וגרזן שניטל בית אחיזה שלהם, שמלות ישנות שנתהפכו כחמר חותם ויתיצבו כמו לבוש חדש, כפות וסכינים ומזלגות שנשבו מקרב אחיהם ונתחברו מין לשאינו מינו, וכאלה וכאלה כל דבר אשר יגונב מן הבתים ומן החצרות ומבתי כנסיות ובתי מדרשות בידי משרתים ומשרתות, בידי עניים הגונים המחזירים על הפתחים ובידי פרחי הבטלה האוכלים לחם חסד בבתי נדיבי העיר כנהוג. — וה׳ ברך את האשה בלב טוב מלא חסד וחנינה לכל נדכה ומר נפש, וגם את הענין נתן בלבה לאסוף ולכנוס נדבות מבתי בני ישראל לכסף ולשמלות ולכל דבר אשר יאכל לכל נפש, לתמוך בידי דלים, לכסות מערומי אביון ולהשביע נפש רעבה, והחסידים יאהבוה ויתנו כבוד לשמה כי תפקידם לבקרים בחמין המועילים מאד לנקיות, ולפעמים גם בטפת משקה המועיל להתעוררות ועלית המוחין. — גם בעיני נשי זרעשוא, כהצנועות נשי ה„צאינה וראינה״ וה„מעין טהור״, כהמשכילות, נשי המאדע והראמאן, בעיני כלן גדול שם דבורה האלמנה מאד ואשה לא תשיב פניה ריקם בבואה לבקש נדבה, כי בהיות למשרתות ומשרתים רבים מהלכים בביתה לרגלי מסחרה, יגלו לפניה מסתרי בית ובית ותדע עת ומקום למצוא חפץ ופיה מלא תמיד ברכות וישועות מעין המאורע כפי צדיק ונביא: ילד שעשועים כי יחלה בבית, תבקר דבורה האלמנה את אמו הדואגת ותקבץ נדבות „בעד אשה קשת יום אשר ילדיה כלם נפלו למשכב והאחד כבר מת לשחת באין עוזר ותומך ונפש הנשארים תשתפך בחיק האם האמללה בחסר ובכפן גלמוד, ובזכות זה יסיר ה׳ ממך ומאישך ומצאצאיך כל חלי וכל מדוה אמן״ — ליל טבילה כי יגיע לאשה כשרה אשר סגר ה׳ בעד רחמה, תקדם דבורה האלמנה את פניה לתמה ותבקש נדבה „בעד עניה סוערה אשר ילדה היום תאמים ובביתה אין כל להשיב את נפשה, ובזכות זה תבני ותראי זרע של קימא אמן״ — קול חתן וקול כלה כי תשמע ברחוב, תמהר לבא בית המיזח לקבץ כסף ובגדים „בעד נערה עורת בת שלשים שנה אשר תנשא היום לתופש תורה, ובזכות זה תשבעו שמחות עד זקנה ושיבה אמן״ — וקול בוכים על מת כי ישמע, תהיש פעמיה לבית האבל

תנחם ותשאל משען כסף „בעד איש הסיד שמתה עליו אשתו ותשאיר לו שבעה ילדים קטנים, ובזכות זה תנצלו מכל רע ונגע לא יקרב עוד באהליכם אמן". — ככה תעשה דבורה כל הימים וכל צרה וכל אסון, כל שמחה וכל ששון כי יקרה בעיר יהיה לה מוצא לכסף בצדקתה ובערמת לבה, ובכן מתפרנסת היא ברוח ולא בצמצום, בנחת ולא בצער, בהיתר ולא באיסור ובלי טרח ועמל רב. — וחוה אשת עובדיה הרה ויגד לדבורה האלמנה לאמר: הנה העלמה יראה לנפשה כי מבכירה היא, ותמהר ותלבש את מעילה ותבוא אל בית חוה ותשאל ממנה משען כסף בעד מקשה לילד אשר רופא דרוש לה וידיה ריקות. פני חוה הלבינו ועצמותיה רחפו מפחד בשמעה את השם „מקשה לילד" ותמהר ותתן לה את כל אשר היה בצלחתה, והאלמנה ברכה אותה בברכה משלשת אשר נגעה עד לבה ותצא.—אחרי ימים אחדים בקרה שנית בבית ותספר להאשה החרדה, אשר עוד לא נרפאה מברכתה הראשונה כי המקשה לילד מתה בעוה"ר וכי תאסוף היום אגורות אחדות לשכור מינקת להעולל האמלל אשר השאירה אחריה יתום בעני ובחסר כל. כמעט התעלפה חוה ההרה להשמועה הנעימה הזאת, אך האלמנה הטובה נחמה אותה ותדבר על לבה להבינה בינה כי צדקה תצור תמימי דרך ותצילם ממות ומשכלת, ותלמדה גם סגולות בדוקות ומנוסות לשאת את המפתח של הבית עלמין על צוארה, להניח במטתה ערבה חבוטה, להניח על בשרה חתיכת עץ מגג שעל קבר הצדיק (מדות, אות בנים והריון) ולמשוח טבורה במרה של תרנגול שחור (תולדות אדם מ"ה) וכו' וכו', וחוה עסקה בהסגולות הנפלאות האלה אשר קנתה במיטב כספה, עד כי חרד לבה לרגעים ונפשה בקרבה נמוגה מפחדי מות וידלו פניה מיום ליום ובשרה כלה מראי לדאבון לב אישה אשר ראה בצרת נפשה ולא ידע שרש דבר נמצא בה. לשוא התרפק עליה, לשוא הרבה לתנות לה אהבה וחן, לשוא התחנן אליה וגם הציק לה כי תודיעהו את סבת יגונה ומכאוב לבבה, לא לעזר ולא להועיל; עיניה אך דולפות דמע וקולה לא ישמע, כי מצות דבורה אשת חסדה עליה חזקה, אשר לא תגיד דבר גם לאישה פן יבלע לה אם לא תשמר פתחי פיה וכל סגולותיה לא תועילנה עוד. הן אמנם לא אשת פתיות הסרת כל תבונה היתה חוה, ובכל זאת באה בכף אשה מבישה אשר פרשה

רשת ליד מעגלה ותלכדנה בחבלי השוא אשר שתה לה בארבה לכסף נדבותיה, כי באלה וכאלה אמונת שוא ותפל הסכינה בבית אבותיה, אשר גם המה לא חסידים ולא אוילים באדם המה, ואך באחת יבערו ויכסלו להעריץ כל מתעה ונתעה, כל קוסם ונביא ורבי וקדר, לירא מפניהם ולדבקה בם, כרוב המון העם אשר בארץ גאליציען. —

ככה נחלה לה חוה ימי עָני בעצב ויגון ולילות עמל בחזיוני פחד ובלהה וככל אשר קרבו ימיה ללדת כן הוסיפה האלמנה למכור לה סגולות ולחשים ולמסוך בקרבה רוח נכאה, בנחמה אותה בשמועות טובות ובישורות טובות היורדות חדרי בטן כמנהגה.

ויהי היום וישב עובדיה מבית המדרש לעת ערב, דבר אשר לא הסכין לעשות מעודו, כי כבד עליו היום ראשו ויאמר להנפש מעט מלמודו, וכראותו כי אין אשתו בחדר, ישב לו על המטה ויוחל לבואה, ומה השתומם למשמע אזנו כי את קול אשתו הבוכיה שמע מן החדר השני אשר דלתו סגורה, וגם את קול האלמנה המדברת על לבה גם היא בקול בוכים: „אל נא בתי“, נחמה הצנועה הזאת, „אל נא תתיאשי כי האל הגדול חי וקים ולא יעזוב חיתך לשחת.“

„אבל לבי ינבא לי רע“, ענתה אשתו בבכי רב.

„אמנם כי הלב הוא חצי נביא אמת“, נאנחה האלמנה, „אך הן יגלה למוסר אזניך כי תרבי צדקה וחסד וסר עונך וחיתך באור תראה.“

„אויה לי!“, נאנחה חוה מרה.

„למי אוי למי אבוי הלא להמטים עקלקלותם“, דברה דבורה נחומים, „ואַתְּ אשה כשרה אל נא תפתחי פה לשטן המקטרג בשעת הסכנה, ואל תקראי אויה ואל תאנחי, כי הנה תשעים ותשעה דרכים מוליכים את האשה היולדת לגיא צלמות ורק דרך אחד לה לשוב לאור באור החיים והון לא יועיל ביום עברה.“ חוה נסתה לדבר דבר אך קול מליה נחבא בבכי תמרורים והאלמנה הוסיפה ותאמר: „ואך לה' אלהים למות תוצאות והוא יפדה בצדקה חוסיו להשיב משאול נפשם. עשי זאת אפוא בתי ותושעי, משמלתך לעורך חנני אביון ולא תלבש אשה אחרת את בגדיך החמודות, פרקי נזמי הזהב אשר באזניך ותני אותם בכסף להדליק נרות בבתי כנסיות ובתי מדרשות ולא תירש אחרת את עדיך וחליתך; הלא הטפחת של הבית עלמין על צוארך וגם הערבה החבוטה —“

עתה לא יכל עובדיה להתאפק עוד, ויפתח את הדלת בחזקה ויפרץ אל החדר ויחזק בצואר דבורה ויקרא: „המצאתיך מכשפה ארורה עוכרת נפש אשתי!" ומבלי הוחיל עד אשר תשיב אמריה לו, הכה את לחייה בחרפה פעמים ושלש ויהדפנה בעד הפתח, ובחם לבבו לא זכר קדש וינאץ בזעם אפו סגולה וקסם ולחש יחדיו, וישלך גם את ה„הושענות" וגם את מפתח הבית עלמין גם את יתר הלחשים, אחרי הצנועה הנדהמה החוצה. —

והקול נשמע בהקלויז לאמר: חלל עובדיה כל קדש, כי נאץ בזדון לבו סגולות בדוקות ומנוסות מקדושי עליון אשר בארץ, ויגמרו החסידים ויגזרו אמר ככל אשר שמע הקורא את שיחתם לפני התנור ואת עצתם אשר החליטו על כוסות מלאות. ובעצם היום הזה, בין מנחה למעריב, קפץ המזיק בראש ויתנפל על עובדיה ויחרפהו ויקללהו קללות נמרצות, ויתנהו למין וכופר ואפיקורוס ואחריו החרו החזיקו שאר אנשי עצתו, התם והפשטן ובעל הזכרון ויתר היראים והשלמים, ואחריהם כל המון החסידים אשר שמעו את החטאת הנוראה ואשר לא שמעו, וימלאו פניו קלון וימרטו את לחייו בחרפה ובוז, לעשות נקמה בשנוא נפשם, תוכחות באיש קנאתם מאז. — לשוא נסה ר' מאיר הדין להצילנו מידם, לשוא נתנם לבני בליעל אשר יגדו על נפש צדיק מהם ולא יחוסו על כבוד תורתו כי רבה, לשוא צעק עד כי נחר גרונו, כי שומע לא היה לו. ועובדיה הכה מכה רבה ונאמנה, אך כראותו כי רעה נגד פניו ויתגעש ויתעורר ויכה גם הוא על ימין ועל שמאל ויחלק חבלים למריביו ויהמם עד כי הצליח בידו לקפוץ בעד החלון ולהמלט על נפשו. „כן יאבדו!", צעקו החסידים בקול ענות גבורה ולא נסו לרדוף אחרי הבורח. —

ואיש זקן נגש אל ה„עמוד" ויכה עליו בכח ויהס רגע את הצועקים ויקרא: „ברכו את ה' המברך!" אך איש לא ענה אחריו כמשפט, כי אם השליכו עליו טליתים ומטפחות ופרוכות ויתר תשמישי קדושה, וימטירו עליו כובעים ומצנפות אשר חטף איש מראש רעהו ויסחבוהו מלפני העמוד, וישתגעו ויתהוללו וישירו ויזמרו וישתו וישכרו וירקדו ויקפוצו וישמחו שמחה גדולה כל הלילה ההוא על הנסים ועל הנפלאות אשר עשה ה' היום בקרבם: לכלות קוץ מכאוב

זסלון מטִאיר מכרם בית ישראל ולנצחא ליה לסמאל בקרבא דלעילא ודלתתא כדקא חזי. —

ג.

בלילה ההוא נדדו הלכו להם מלאכי השלום מבית ר׳ שמעון הטבח וריב ומדון לקחו מקומם בו להרוס אשיות נוה שאנן ולשרשו מארץ בלי חמלה... ר׳ שמעון נפל משמים ארץ בשמעו את כל אשר נעשה לחתנו מקנת כספו ועטרת גאותו, ובנפלו אבדה רוח בינתו ויגדל עון עובדיה בעיניו עד כי נתן למריביו צדק ואותו נתן לבן מביש ומחפיר, אשר גלה כבוד ביתו וישפוך עליו בוז וקלון בהעותו, ויתגעש ויסתער גם על אשתו גם על בתו גם על כל בני ביתו וגם את החסידים „הנבלים הרשעים האלה אשר באמנה אתם הצדק" אמר לבלוע כשאול חיים, כי העטו עליו בושה וירמסו לעפר כבודו וכבוד כל משפחתו הרמה בישראל.—

„אבל מה פשעי ומה חטאתי כי התנפלו עלי כזאבי ערב?", נסה עובדיה להצטדק אחרי כי המטיר עליו חותנו חרפות ונאצות מרבות מהכיל, „האם אנכי קראתי לריב?"

„דום שקץ נמאס!", קרא ר׳ שמעון, „או העוד תצדק ואתה השלכת מהקלויז כנצר נתעב!"

פני עובדיה אדמו מכעס ובשת ורוחו בקרבו הסתער ובכל זאת התאפק ויאמר: „לא שקץ אנכי חותני, ואם יגרו רשעים על נפשי חנם, לא אדע בי עון אשר חטאתי."

„מצח אשה זונה!", צעק ר׳ שמעון, „עוד יהין לפצות פה אחרי כי השביעני קלון מכבוד וגם המבשלות הבאות לקנות בשר בחנותי תצחקנה על משבתי ביתי ואנה אוליך את חרפתי אשר חרפתני היום, נבל לא איש!"

„אבל עוד איש אני כאחד האנשים", ענה עתה עובדיה גם הוא בחמה, „ואם גם לא טבח אנכי; וללעג האמהות ישים אחר לבו ולא אני. —"

„אדקיך, ארקעך, ארטשך, כשור פר!", צעק הטבח בקצף נורא ויאמר להתנפל עליו לולא צפורה אשתו, חותנת עובדיה, אשר עמדה בפרץ לפניו ותשב ידו מבלע.

„חותני ידמה כי בבית מטבחים הוא עתה, וכי שור או כשב או עז אנכי כי יאמר לרטשני", קרא עובדיה בלעג אף, „אך גם ידי לא אסורות, ואם לכח לא אדע עוד מי משנינו אמיץ הנהו."

„הניחי לי אשתי ואכלה אותו כרגע!", צעק הטבח וינסה להתפרץ מידי אשתו אשר החזיקה בו.

„אל נא אישי", התחננה צפורה, „למה תשית לבך להפרחח הנבל הזה? הן הוא לא ישא פנינו ויחרפנו שבע על כל הטוב אשר גמלנוהו, ככל אלה בני הישיבה אשר ישמנו ויבעטו במטיביהם, נותני לחמם ומימם, צמרם ופשתם."

„ומידך זאת לי!", צעק הטבח וירקע ברגליו בחמה עזה, „הן אַת היא אשר יעצת לתת את חוה לתלמיד חכם למען יהיה לך כסות עינים לכבוד אביך השכור זכרונו לסר..."

עוד לא כלה ר' שמעון את ברכתו ומכת לחי עפתה מימין אשתו ותשב לה על חלקת פניו ברעם וברעש עד כי צללו אזניו לקולה וזיקי אש התנוצצו לעיניו למראה, „גם זאת לך מידי, שכור! כי נבלת את שם אבי אשר קלות מהיות הדום רגליו בגן עדן", קראה ברוח גבורים, „ומה לך בן נעות המרדות כי תשחק?" הוסיפה בפנותה אל חתנה אשר לא יכל לעצור בצחוק בראותו איך נכנע חותנו מתגרת יד אשתו, ומבלי הוחיל למענה פיו אמרה ליסרה גם אותו שבע על לעגו, אך עובדיה ראה רעה ונסתר, כי התחמק מפניה וימהר כחץ מקשת לבא חדר בחדר ואת הדלת סגר אחריו.

„פתחה לי כרגע ואכלך ואשמידך מתחת שמי ה'!", התגעשה חותנתו בדפקה על הדלת בחמת אפה, אך עובדיה לא חפץ להִשָּׁמד על כן לא מהר לעשות רצונה ובזה העלה את חמתה עד להַשחית עוד, וכראותה כי נמלט איש חרמה מידה, כלתה את כל חצי זעמה בבתה הבוכיה, על כי נתנה ידים לאישה להמלט על נפשו, ולא עזרה על יד אמה לנקום בו את כבוד אביה אשר חלל... גם ר' שמעון אחרי התעודדו ואחרי הבטיחו את אשתו לשלם לה ביד נדיבה שבע על מכתה לעת מְצוא, גם הוא התמרמר על בתו ויפגיע בה את

עון אישה הנמלט. „לולא היית בת נעות המרדות", קרא בחרקו את שניו, „ולו אך נטף אחד מדמי אביך נזל בעורקיך, כי עתה בצפרניך נקרת את עיני הנבל הזה אשר השליך גם עלי גם עליך גם על כל ביתי שקוצים ועוד העיז פניו לענותני בחרפה על שחרי אותו מוסר — אך הנני אליכם והודעתי אתכם מי הוא השׂרר בביתי, אני או אתם; ואת בן הישיבה הצרוע הזה אבריח משלחני ככלב עז נפש ואת סף ביתי לא ידרוך עוד; אפס כי גם בהמשפחה הרעה הזאת, בבזויי נפש אלה החסידים הסרוחים תחת תנורי הקלויז, גם בהם אעשה שפטים וידעו כי בשמעון הטבח יגורו מלחמה." — „אך מי זה ימנעני", הוסיף ברוח מושל, „מי זה ימנעני מהפשיטו ערום ויחף כיום באו מנבזא, ומגרשו כלה מביתי? האַת חוה או אַת צפורה תעצרי בעדי? שניכן ישא רוח, יקח אפל ואנכי בעל הבית ועצתי היא תקום!"

„אותך!", צעקה צפורה בלעגי מעוג, „אותך ואת אביך ואת אבי אביך ואת אבותיו ואת אבות אבותיו עד סוף כל הדורות, את כלכם יקח אפל וצלמות! אך הגד נא בעל בית מה זה יעצת ללא חכמה? או במה זה כחך גדול למען נדע כי כאיש גבורתך?"

„לכן תראי ונוכחת!", קרא האיש ויהדוף את אשתו ממקום עמדתה עד כי נדהמה מתגרת ימינו, והוא נגש אל הדלת אשר סגר עובדיה אחריו ויצעק: „פתחה שקץ וצא כרגע פן אבא והכיתיך שוק על ירך ואפשיט עורך מעל בשרך וכל עצמותיך אשבר עד כי ישאוך בשמלה מביתי, השמעת שקץ?"

אך השקץ לא שמע והדלת לא נפתחה, וכראות ר' שמעון כי אין מענה ויחגור שארית חמות ויחזק בכפות המנעול ויניען בכח גדול עד כי התנודדו אמות הספים והדלת נקרעה בחזקה. אבל הפח נשבר והצפור נמלטה, ור' שמעון ואשתו היו כהלומי ברק בראותם כי החלון פתוח ועובדיה אין. —

„חוה!" קראה צפורה, „אישך ברח בעד החלון!"

חוה הנדהמה לא ענתה דבר.

„מה לך חוה, התישני?", צעקה צפורה שנית, „ואישך ברח ואת הוא עמדה כנציב אבן ולא ענתה גם הפעם.

„אך אוי נא לי!“ צעק ר׳ שמעון כמתיאש, „והתבה פתוחה וגם המלתחה, והוא את כל כספי לקח, גם את עדיך גם את חליתך גם את הכל לקח ויברח לארץ החדשה!“ — עתה התפרצה אנחה נוראה מקרב לב חוה ותפול אחורנית ותתעלף. —

ד.

אכן שגה ר׳ שמעון בהפזו ויקרב לשחת את נפש בתו באולתו, כי לא פתח עובדיה לא את התבה ולא את המלתחה ולא לקח אתו מחוט ועד שרוך נעל מכל אשר להותנו, אף לא לארץ החדשה ברח, כי אם לבית ר׳ מאיר הדַיָן, איש בריתו אשר משך אליו חסד מיום בואו עירה זרעשוא, שמה בקש וימצא מנוס ומחסה מחמת עריצים אשר סביב שתו עליו, וישפוך את מרי שיחו בחיק אוהבו ויבך על קשה יומו כי הסגירו בידי אוילי אדם אשר יהותתו עליו על לא המס בכפיו ויסת בו גם את אבות אשתו, אנשי מרון ומהירי חמה לבלעו הנם, „וכל זאת באתני יען כי הסתי על נפש אשתי ההרה אשר כמעט היתה לטרף בהַוּת זקנה מבישה אשר כוננה להשחיתה מנפש ועד בשר, ומה אהרית כל אלה?“ נאנח וידום כאיש מֻכה בתמהון.

„שגית עובדיה“, ענה הדין, „דברך את האלמנה היה אך לשבט בידי שונאיך ומנדיך אשר אך לשאה יבקשו נפשך, אפס כי תבונתך היא הטאתך בעיני הנבלים היראים והכמתך היא עונך הגדול מנשוא; הסר אפוא הכמה מלבך ואולת תשמור עליך, הוללת תנצרך, והיית כהאלהים אדירים אשר בהקלויז כר׳ הוב מזיק, כר׳ שמעיה וכר׳ נהמן ויתר אנשי הברתם, ושתית יין ענשים בבית ה׳ ואכלת להמך לשובע בבית הותנך ולא תירא רע. —“

„וגם אוהבי ורעי אשר בטחתי בו ילעג לאסוני ויזרה מלה על פצעי לבי להרעימני בהתולים אשר עמדו“, התאונן עובדיה בהורידו לארץ ראשו.

„הלילה לי מלהמוד לצון בעוד רעי לנגדי יחיל יזעק ממכאוביו“, ענה ר׳ מאיר, „אבל מרב שיחו וכעסי דברי לעו וימהצך ויעצבו

את רוחך תחת לנהמך מיגונך... כי אין עצה ואין תבונה להסתר מפני בוגדים באדם אלה, ואנכי ידעתי כי גם עלי יערימו סוד, ואם אזלת עתה ידם מהרע לי כי כבוד אבותי מגן בעדי, אך מי יודע מה יולד יום, והמה עקבי ישמרו כי קוץ מכאיב אני בעינם."

„אבל מושבך איתן", ענה עובדיה, „והנך מוצק ולא תירא חמת זוחלי עפר אשר לא יוכלו לנגוע בך לרעה, כי נכבדי עירך, עשיריה ומשכיליה יחד הושיבוך על, והמה יתנו כבוד לשמך וזכרך ולא יתנו לעולם מוט לך, ומה תקותי אנכי כי איהל ואני אבד ונדח בעיר נכריה בלי מכיר ומודע, בלי משען ומשענה, ימי יעיר לבו להמלה עלי?"

הדַיָן אשר לא ישב על מקומו בדברו, כי אם הלך אנה ואנה בחדרו, החריש עתה רגעים אחדים והכרת פניו ענתה בו כי לבו יהגה לענות את ידידו דבר ברור, אך עוד ירא מהעביר את הגיוני רוחו על פתחי פיו ומתת לרחשי לבבו תוצאות. פתאום עצר צעדיו ויעמוד הכן לפני עובדיה ויניח את שתי ידיו על כתפותיו ויאמר: „ולו ידעת עובדיה כי בכל אסונך הנורא ובכל רעתך אשר הנך בה עתה עוד יקנא לבבי בך, וכל כבוד ביתי עם מעט הוני ורכושי יחדו נתתי לוא היתה נפשי תחת נפשך היום, לוא ידעת זאת עובדיה, הגם אז בכית על קשי יומך וקנאת במעמדי ומושבי כי איתן?"

„הירות המה דבריך לי", ענה עובדיה המשתומם.

„לכן שמעה ואבינך את פתרונם", אמר הדַיָן באנחה וישב על הכסא אשר בראש השלחן ויתמוך את ראשו בימינו ואת שמאלו העביר מעת אל עת על מצחו הרחב ועל עפעפיו אשר בחנו את רעו היושב ממולו, כי לא גרע ממנו עין בדברו, ויספר:

„בן גדולים אנכי, אבותי היו רבנים מופלגים נורעים לשם ולתהלה ושם משפחתי נכבד עוד היום בישראל. בהיותי בן שלש עשרה שנה רק ויחיד לפני אבותי, השיאני אבי אשה למען לא אהמיץ חלילה את המצוה הראשונה שנצטוה בה יציר כפיו של הקב"ה. הלילה לי מהביא היום במשפט את נפשות, אבותי המתלוננות בצל שדי אם הטיבו או הרעו לעשות, להעיר ולעורר את האהבה בלא עתה, כי בלי תפונה היתה כונתם לטובה וגם

אלהים רצה את פועל ידם, כי באמנה לא רהים העמסתי על צוארי בקחתי את רבקה תפארת נשים לאשה לי. ילד מסכן באתי לבית חותני המלא כל טוב ואחר שמה מספר שנים אשר היו בעיני כימים אהדים מבלי אשר עשיתי לביתי מאומה, זולתי חמשת בני אשר ילדה לי אשתי. הן רק על דבר יחוסי ועל תורתי אשר בתוך מעי הביאני חותני אל ביתו כבוד, ואחרי כי הרביתי בנים מיוהסים בישראל ותורת ה׳ היתה שעשעי יום יום, הלא מלאתי את תעודתי ואת חפץ חותני והותנתי אשר התפארו ויתהללו בבעל בתם היחידה ואהי צולה, ומי יודע אם לא מאשר הייתי עוד עתה לולא יד ה׳ אשר נגעה בבית אבות אשתי ותהפכהו משרש. הה! היקרים האלה ירדו מנכסיהן לעת זקנה, רשו וידלו ככלות כחם וימותו בעני ובהסר כל כנהוג מאז ומעולם בישראל אשר בארצנו, ואנכי פקחתי את עיני וארא כי אמנם אשתי כגפן פוריה בירכתי ביתי ובנים כשתילי זיתים סביב לשלחני, אבל ביתי ריק ואין בו וילדי היהפים ישאלו להם ואין. או אז ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה שנשתכחה מישראל זה כמה והעלוה אברכי ארצנו בפלפולם, הלא היא ההלכה המפורסמת: „פשוט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריות״, ואבליג כרגע על יחוסי ועל כבוד תורתי ואנסה לפשוט נבלות, כלומר: לסחור את גרי הכפרים, להלות להם כסף בנשך ובתרבית ולהפשיט את עורם מעליהם בהגיע עת השלום וידם ריקה, כאשר עשו ויעשו אלפי בני יעקב בארצנו לבשתנו ולחרפתנו, אשר יגאלו ידם בנשך ותרבית ויעטו בשת על כל עם ישראל, והם גם לא ידעו כי יאשמו, כי עברו ושנו ונעשה להם כהתר על כן לא יכם לבבם וכליותם לא ייסרום בעשותם המזמתה לחבל ארץ בתרמיתם ולהכחיד משפחות רבות מאדמת אחוזתם, משפחות אכרים בוערים באדם אשר לא דעת ולא תבונה בם לעמוד לפני ערמתם ולהנצל מפחים יטמנו לרגליהם. אויה! עלי לבי דוי בזכרי כי גם אנכי בתרתי רגע בתועבותיהם ואתן את יתר עדי אשתי הנשאר לי עוד לפלטה בכסף, ואת הכסף הזה החלותי לעשות מלאכתי בין הנבלות בשוק. אך לאסוני אז ולאשר נפשי עתה לא ראיתי ברכה במשלח ידי זה אשר לא נסיתי בו, כי התנפלתי אך על הנבלות שכבר גזלו בני העורב גם את שארם

מעל עצמותם, בהלותי את מעט כספי לעניי האכרים שכבר נקשו נושים לכל אשר להם, על כן עלה יגיעי בתהו ויאבד, וידי לא נגאלו בעשק ריש וגזל עניי עם. — כלתה אפוא גם הפרוטה האחרונה מן הכים, נזמים אין עוד באזני אשתי, עדי אין עוד על צוארה וכל דבר אין בבית השוה לתת בערבון ואנכי גבר לא יצלח לכל מלאכה להביא טרף לביתי... נורא, נורא היה מצבי אז, כי נמס לבי בקרבי בשמעי את קול עוללי הבוכים מנקיון שנים ועיני השכו לרגעים בראותי את אשתי האמונה עלי תולע נושאת חרפת רעב ותהריש ולא תתאונן, ובמצוקת רוחי ואמר לעזוב את ביתי ואת המודי נפשי, להרחיק נדוד למקום שאין מכירים אותי ולהתמכר להמלאכה האחת אשר אליה יפנה כל איש מצוק ומר נפש וכל גבר לא יצלח עוד לכל בישראל, כי לא ידרש מבעליה לא הכמה ולא כשרון המעשה כי אם רוח נכאה עם שבט מוסר, הלא היא המלאכה הבזויה שהיא חרפה לעושיה ועני ומחסור עקבותיה ישמורו: מלאכת המלמדות בגאליציען, — ובכן בכיתי על צוארי אשתי ובני ואשא את רגלי ואלך ואבוא להעיר הזאת הרחוקה מעיר מגורי אבות אשתי מהלך שלשים יום, כימים אשר הלכתי אנכי ברגלי, חצי הפרסה ליום תמים. — עיף ויגע מעמל הדרך הרב אשר עשיתי מבלי אשר נסיתי בו מעודי, סרתי להקלויז אשר להחסידים שהוא גם בית מלון לעניים הגונים כאשר ורעת, ותהי ראשית מלאכתי להתודע אל הבטלנים היושבים שמה יהמה קבלוני בסבר פנים יפות בשמעם מפי כי לא לרדת לאומנתם כי אם להיות מלמד מגמת פני, וימהרו להברות אותי כוס יין דגן המוכן להם תמיד וישיבו את נפשי העיפה, אף דברו על לבי ויבטיחוני כי אמצא מקום לי בעיר בהיותי ראוי והגון להמשרה הכבודה הזאת; הן לא שאלו לכתבי תעודתי אף לא דברו עמי בדבר דת ודין, אבל בלי ספק הכירו בגוי השה, בפני הלבנים, ובפאות ראשי הארוכות מאד, כי נמצאו ונקבצו בי רוח נכאה ונפש רעבה, אי־דעת ומהלת טחורים ויתר כל המעלות הטובות שמנו חכמים במלמד לבני ישראל, וכאשר פתרו כן היה לי: כי לא עברו ימים מעטים, ועשיר אחד לקחני אל ביתו ללמד את בניו תורת ה׳. העשיר הזה היה קבוץ קצתים הרבה מאד, הוא

היה קצת חסיד וקצת משכיל, קצת נבל וקצת שוע, קצת נאמן רוח וקצת איש הככים, קצת נדיב לב וקצת כילי, קצת חכם וקצת טפש, קצת יודע ספר וקצת נבער מדעת, קצת עסקן במצות וקצת בעל עברה, גם קצת נרגן וקצת מוסר וקצת בעל טובה וקצת שתדלן לעדתו, ושם התערובת הזה היה ר׳ שבתי תקיף.— מובן מאליו כי לא ענג רב שבעתי בביתו. — גם אשתו הקצינה לא הרבתה לפנק את נפשי, כי היא היתה פתיות גמורה לכל פרטיה ודקדוקיה, ואחרי כי לא ידעתי להצמיד חנף לה, ותהי עוינת אותי מיום דרכי סף ביתה, ואף כי תלמידי שומעי לקחי, המה שנאוני תכלית שנאה, כי כגוזל שלותם ומשבית ששון לבם הייתי בעיניהם בדפקי אותם ללמוד ולחזור על משנתם כל היום כאשר הסכנתי אנכי לעשות. ובכל זאת לא רע מאד היה שבתי בבית זה כי ר׳ שבתי אהב להתנאה במצות לפני הקהל, בטלית נאה ועטרה רחבה, בדגים גדולים לכבוד שבת, בלולב ירוק והדסים משלשים להג, בתרנגול לבן לכפרה, ובמלמדים טובים לבניו, ושמי יצא לתהלה ולתפארת, להריפות ולבקיאות וביותר להתמדה נפלאה, ויתהלל בי ר׳ שבתי ויתפאר בי כי מלמד אחד אנכי ואין שני לי בעיר, על כן משכני לפעמים חסד ויעמוד לימיני מול אנשי ביתו בכל עת אשר עלה לבבם להכביד עלי אכפם. —

ויהי כשבתי כשנתים ימים בגפי ויעל זכרון אשתי וזכרון ילדי לפני, ואֹמר לפקוד את נוי במעט כסף עבודתי אשר הנהותי למשמרת ואדבר לר׳ שבתי לאמר: „תנה נא את שכרי אשר נקבת לי ואשוב לעירי ולמקומי ואעשה גם אנכי לביתי.״ אך ר׳ שבתי הנוכל קפץ את ידיו משלם לי אף גרה, ר׳ שבתי החכם פתח שפתיו עמי להבינני כי טוב לי להסתופף בביתו מגור באהלי עני בעירי, ר׳ שבתי הנדיב יעצני להביא את בני ביתי אלי ויבטיחני לנהל אותם בלהם ביד נריבה, ר׳ שבתי השתדלן עמל ויגע למצוא למעני משרה כבודה בקהל, ור׳ שבתי התקיף מצא את אשר בקש, ובדברו הייתי לדַיָן ומו״צ ואותר תושב בעיר הזאת, אפס כי לא הדלתי מהיות גם מלמד בבית ר׳ שבתי הנבל אשר עשק את שכרי, בידעו כי באתי בכפו אחרי כי מידו פקודתי לי ובהפצו יקהנה ממני והייתי אני וביתי הטאים. — בימים האלה

הביא ר׳ שבתי השוע חתן בן תורה לביתו ונוסף גם הוא על תלמידי אך לא על שונאי ואויבי בנפש, כי אהבני העלם ויכבדני כבן את אביו וגם אנכי אהבתיו על תבונתו וטוב טעמו, והרבה יתר מטורי ומהמון ספרי למדתי מתלמידי זה בלקחו תורה מפי. כי הוא היה בן נגידים מעיר ק... הגדולה, ומוריו הדריכוהו במעגלי דעת וילמדוהו שפת עבר ושפת אשכנז ופולנית וספרותן, אף הכמתו עמדה לו ויאהב תבונה ותבואהו, כי באה הכמה כמים בקרבו ודעת תורה כשמן בעצמותיו ותהי לו גם משתיהן מנה אחת אפים על כל צעירי הימים אשר כגילו, ומבלי משים האציל גם עלי מרוחו הטובה, ויפקח את עיני לראות את כל הבריאה הגדולה אשר מחוץ לארבע אמות של הלכה אשר היו עד עתה כל עולמי בחיי ואראה ואתבונן ותתעורר בקרבי אהבת החכמה בכל תקפה ועֻזה, ואקריש את הלילה למשמרתה ולעבודתה וכרדקי דבי רב עמלתי ויגעתי על ראשית למודי שפת עבר ואשכנז, ובעזר תלמידי, אשר בכל לילה ולילה נהפך למורה לי, למדתי את שתי השפות האלה ותהיינה לי מפתחות להיכלי הדעת אשר באתי בהם ותאורנה עיני, ובכן היה הדַיָן והמו״צ והמלמד והחסיד ביום, לשוחר תושיה לאוהב הכמה, למשכיל ולאפיקורוס בלילה.״

ה.

פני עובדיה הלבינו כשיד ועיניו הגדולות נטעו כמסמרות בפני הדובר בו, כי נבהל וישתומם לשמע הדברים האחרונים האלה והדַיָן הוסיף בנחת ויאמר: „כמוך עתה, עובדיה, נבהלתי גם אנכי ונעויתי בהודעי בפעם הראשונה כי אפיקורוס אנכי; הן לא כחשתי לאל ממעל ובמצותיו הפץ לבי מאד, הן רוחי נאמנת את למודי ה׳ ודברי קרשם יקרו לי מאלפי זהב וכסף, הן גם בעלי השמות והצדיקים עוד ימשלו בעולמי בשמים ובארץ וגם ערך הפלפול לא נגרע הלילה בעיני והדרשה מבחר שעשועי כאז גם עתה ובכל זאת שמעתי קול גדול קורא מכל בתי נפשי כי שאול צעדי יתמוכו ורגלי יורדות לבאר שחת, כי כל באיה לא ישובון זו מינות והקורא

בספרים הצונים אין לו הלק לעולם הבא; — אך כאשר ענו אותי מהשבות נוגות אלה וכאשר יסרוני כליותי על פשעי ומעלי כן פרצה בקרבי תשוקתי לדעת וכן הרביתי קרוא בספרים עד כי נוכחתי לדעת כי לא כל ספר הכתוב אשכנזית ספר מינות הוא ולא כל ספרי היראים ספרי קדש המה, ותשב המנוחה ללבי כי באה הכמה בקרבי להבדיל בין טוב לרע ולגולל השך מפני אור, אך שמרתי לפי מחסום בעוד רעי ההשוכים לנגדי ולא נתתי להטוא הכי לדבר דבר ולא רוהס, על כן יקרתי בעיניהם נכבדתי ולא הביטו אחרי למצוא בי עון אשר הטא. לא כן תלמידי ומורי יוסף, התן ר' שבתי, הצעיר ממני לימים. הוא לא עצר ברוחו ויאמר להוכיח לאוילים מומם וללמד תועי רוח בינה בהזקת היד, וילמדו תועי רוה אותו כי לא לאיש כמהו להתהרות באולת אדם המושלת ממשל רב בתופשי התורה אשר בארצנו, וישטמוהו ורבו ויודיעוהו את ידם ההזקה ברדפם אותו בהמת אפם, ויקימו גם את אנשי ביתו לאויבים לו בהפאם עליו כל עון וכל אשמה אשר לא עלה על לבו לעשותם, וגם את ר' שבתי הותנו הסיתו בו לבלעו ולהשחיתו בתתם אותו למהלל כבוד ביתו הנאמן עם אל ועם קדושיו, ותהי המלהמה לו בבית ובהוץ. והוא גם הוא לא השליך את כלי מלהמתו מידיו להתרפס לפני אויביו מבקשי נפשו, כי להם נלחם ביד רמה, עד כי עיפה נפשו לרולקים, וידביקוהו הפצי רעתו ויניסוהו בהרפה משרה המערכה. — ושם יוסף יצא לכופר ולאפיקורוס בעיר, ובהגרשו מבית המדרש וגם מבני ביתו שלום לא היה לו, ויסכל להתרועע את רעים הרשים, פרהי ההשכלה ההרשה, הלומדים הכמה בבית משקה הקאפעע, אשר שמעו את שמעו וימהרו לתת יד לו ולספההו להברתם, וילמדו את ידיו לערב בקלפים ואצבעותיו לשהק בקוביא, ויטו אשריו מני דרך תבונות ויזנו את לבו אהרי המדת בשרים, וילמדו את לשונו לדבר בתורה תועה ולהתל בקדשי בני ישראל, ויפריעוהו לשמצה בקמיו אשר שמעו רעתו וישישו, ראו קלקלתו ויצהקו על משבתיו, ויתאמרו באולתם כי כן עשו לרדפו ולהרהיקו מגבולם בראותם מראש כי סופו לצאת לתרבות רעה, ולא ידעו המקנאים הבוערים האלה כי אך המה המיטו עליו און ברהפם אותו בשתי ידים, ובנפלו נוקש ונלכד

בפחים אשר יטמנו בני עולה, המתאבים בשם „נאורים", לרגלי תמימי דרך המעבטים ארחותם רגע..."

„מיום ליום העמיק השחית רעי הנתעה ולבבי בקרבי נהפך בראותי כי ילך מדחי אל דחי, הגדתי על פניו דרכו אף התחננתי על נפשו ואבך לפניו כי ישוב מדרכי מות טרם תאטר עליו באר שחת פיה והוא לא שעה למוסרי ולקול תחנוני, גם הלץ ממני וימנע רגלו מבית למודי וילך בדרכי לבו עד כי היתה משובתו למלה בפי כל, ויבאש גם באשתו אשר היתה למחסה לו מחמת אביה, וכסר גם צלו זה מעליו ויכלה בו ר' שבתי התקיף את כל זעמו, הכהו פצעהו ויפשיטנו ערום, ובלי כסות ושלמה גרשו מביתו ביום קרה, ולמען הנצל מהרפת רעב וצנת שלג נאלץ יוסף לכתוב ספר כריתות לאשת נעוריו אשר ילדה לו בן ובת, ויקח המשים כסף מידי חותנו והליפות שמלות, ויעזוב את העיר בחרפה ולא נודע מקומו איה עד היום הזה. —"

הדַיָן נאנח במרירות ויוסף לספר: „את אשר אתי לא אכחד, כאבן מעמסה היה יוסף ללבי כל ימי הכשלו, כי יראתי לנפשי פן ידרש גם לעון הטאתי, ואנה אני בא אם יודע בקהל כי יקרא המו"צ בספרים הצונים וכי כרת ברית את איש הרמם ועם אפיקורוס עשה הוזה, הלא אין תקוה לי אז כי אם לעזוב בחרפה את משמרת פקודתי, ומה קצי כי אגרש גם מבית ר' שבתי איש חסדי, ואשתי ובני אשר רבת שבעה לה נפשי עֹני ולהץ וזה ירחים אהרים מצאו מנוח אשר ייטב להם כמעט, עניי צאן אלה ירדפו שנית לבאר צרה בגללי וידי תקצר מהושיעם; — על כן נאלצתי לראות באיד רעי ולעמוד מנגד ביום נכרו, ובשת פני תכסני עוד עתה להודות במו פי כי לבתי נפשי השהה לעפר מצרת יוסף ומאסונו הנורא, התגנב אז גם רגש שמחה לדעת כי עזב את עיר מגורי ובלי תפונה גם את ארץ מכורתי, ובהביטי בפני אשתי וילדי הרבים, ואודה לאל מושיעי כי הענְנה הרת ברקים עברה על ראשם בשלום מבלי אשר גם ידעו כי רעה נשקפה להם ושבר גדול. —"

„ואנכי אשר כבר נתקתי את מוסרות ההבל ואשר התהללתי בלבבי כי אשליך גם את העבותים ממני לעת מצוא, אנכי עמלתי עתה בכל עֹז לתקן ולהזק את המוסרות ולעבת את העבותות

עוד על אחת שבע, למען השכיחי את יוסף ואת חכמתו ואת מעלו בחזקת היד, ואתהלך בקרב החסידים ובגעל נפש לקחתי חלק בשיחתם ובמשתיהם, ואצטדק ואתחסד שבע על הסידותי לפנים, אך כל העמל הרב הזה לא עמד לי לשרש את אהבת החכמה מקרבי ובמסתרים תבכה נפשי ואקוט בפני כי הייתי רע לפראי אדם על אפי ועל חמתי... אלה תולדות שוחרי תושיה בעירנו ובלי ספק גם ביתר ערי ארצנו וזה גורל משכילי בית המדרש אשר לאסונם ולהותם פקחו את עיניהם ויאשמו ויאבדו, אלה בהתגלות לבם בהדהפם בחזקת היד ויגרשו קדימה „עד מקום משם לא ישובו" כיוסף רעי האמלל, ואלה במוך לבבם, בהפזם לנוס מפני חמת אויב או גם מקול עלה נדף, ויפלו אהורנית ויטבעו בטיט היון, במהמרות השך כמוני בעיר זרעשוא היום, ואחת מאלה תשיגך גם אותך עובדיה, כמוני או כיוסף תאבד בענין רע אם לא תמהר להושיע ידך לך בטרם נגפו רגליך על צורי מכשול אשר ישימו אויביך סביבותיך להפילך למשאות. ואמרת: „במה אושע?" הלא בעזבך ארץ הנפה אשר נביאיה בקרבה יטיפו לאולת ולתאוה ויתאמרו בעיר כי כהני האמונה והחכמה המה, והלכת לארץ אחרת, ארץ אשר לא ימצאו בטלנים בבתי מדרשיה להפיה קריה באולתם, ארץ אשר שם לא ערבו איש את אחיו מעם ה' ובן אדם את רעהו לא יצוד הרם על הגיוני לבו והעולה על רוחו בקנאתו לאלהיו, ארץ אשר לא על הסידות והשכלה יחיה בה האדם, כי רק על משלח ידיו יהיה, והצדיק באמונתו כהחכם בחכמתו אך מיגיע כפיו יאכל ומעמל נפשו יראה ישבע, לארץ כזאת תחיש פעמיך, הן צעיר אתה לימים וכח בך להתהלך בארץ ולבקש לך נתיבות אשר בלמדך מלאכת מעשה או חכמה המחיה את בעליה למען תשכיל באהריתך כי יהיה אלהים עמך. על כן אמרתי כי „בכל אסונך הנורא ובכל רעתך אשר הנך בה עתה עוד יקנא לבבי בך וכל אשר לי יתחי לו היתה נפשי תחת נפשך היום — התבין עתה לרעי עובדיה?"

„אבינה, לעזוב את ביתי ואת תורתי תיעצני וללכת לאחת מארצות העמים, לארץ רחוקה אשר לא ידעו אבותי ואבות אבותי, אך..."

מלים נעתקו מפי עובדיה ולא יכל לכלות את דבריו והדַיָּן התבונן בו ויאמר: „אך מדוע לא עשית גם אתה כדבריך? תשכון ארץ ותרעה אמונה ולי אתה אומר להרחיק נדוד לארצות נכר?— הן כזאת הפצת לשאול עובדיה, אבל אנכי בעניי אז דמיתי כי אך שני דרכים לפני, לצאת לתרבות רעה או להקבר חיים בהקלויז ואיש לא היה להנהותני בעצתו על כן נשמרתי לנפשי ואותר דַיָּן ומלמד כי על זה בחרתי מרשע, ועתה אמנם ידעתי או אדמה לדעת איזה דרך תבונות ואשר מאין ימצא, אך כבר עברו רוב שנותי אף נושנתי בארץ ובנים ובנות נולדו לי במקום הזה ובכן אין עוד כל תקוה כי אם להקרא שוטה כל ימי היי... אנכי, אנכי איעצך אפוא עובדיה, אם את טובתך לנפשך תדרוש, כי עתה ברח לך ממקומך בעוד עת —"

„אבל אשתי ההרה", נאנה עובדיה, „האבגוד בה ואעזבנה? ומה יהיה גורל העניה הזאת כי תשב בבית אביה הנמהר?"

„אשתך ההרה", ענה הדַיָּן בצחוק קל, היא תבא עד משבר ותלד בן או בת למזל טוב, ואתה הלילה לך מבגוד באשת נעוריך, כי אם תדאג לה בארץ אשר תבחר לשבת בה ואהבתך אותה תנחך במעגלי צדק להצילך מדרך רע למען תשכיל באחריתך ושלמת נהומים לה על כל הימים אשר תעגנה." — „ואם לא הצחוק הוא?", הוסיף, „הן תשאל מה יהיה גורלה בשבתה בגפה בבית אביה, אך מה תקותה בשבתה אתך יחד בביתו? אשאלך אני; או התאמר לאכול עולמים להם עצלות על שלהן חותנך? וגם הוא הן לא לנצח יעמוד ולא לעולם יהיה, ולעת תמוט ידו ויצאת מביתו וידיך על ראשך, ובצר לך ובקשת לך תלמידים להיות להם למלמד ולא תמצאם כי נבאשת היום בעיני החסידים והם לא ייעפו ולא ייגעו לשבור לך כל מטה להם... זאת תקותך בעירך אשורנה וגם קרוב ידידי. אך אם לעצתי תשמע כי אז..."

„אך מה זה?", קרא ר' מאיר בקפצו מכסאו בבהלה. כי ברגע הזה נפתחה דלת ההדר בהפזון ור' שמעון הטבח התפרץ כמשגע בפתח ויצעק צעקה גדולה ומרה: „נשחטתי ונטרפתי, אויה לי! והרוצח ברח וגם את בתי הרג, את בתי יהידתי, אויה לי!"

לב עובדיה מת בקרבו למראה הותנו ולצעקתו, ויתחמק להחרר השני, ור' שמעון בהמתו ומבוכתו טרם ראהו ויפתתר, והדין אשר הבין כרגע אל מה ירזמון דברי הטבח, העמיד את פניו ויען לתמו: „שורך נטרף אפוא, ידידי, ועל השוחט יזעף לכך אך המקום ימלא מחסורך, ואתה הגד לי במה זה נטרף, בשחיטה או בבריקת הריאה, הגד נא לי אולי אוכל והושעתיך עוד."

„אבל לא שורי ולא פרתי נטרפו", צעק הטבח, „כי אם אנכי וביתי נשחטנו היום ובידי עובדיה תלמידך השקץ, כי שפך בוז וקלון על כבודנו וגם את אשתו עזב ויברח, והנה היא הרה ובשמעה את אשר עשה ותפול ותתעלף וכמעט שכנה דומה נפשה לולא השנו ללהוש לה על עין הרע ולהביא שני כהנים ובכור אחד וירקו בפניה ובפיה עד כי פתחה את עיניה ותחי. [1] ועתה עוץ נא עצה רבי ומורי, אנה הלך הרוצח ואבקשנו ונקמתי את נקמתי בו; או ספר כריתות יכתוב לבתי או לעבור בצבא בארץ מולדתו אמסרנו, כי מארץ אחרת ברח בילדותו וספר תעודה אין בידו וזאת ידעתי אך אני; — המול נא אפוא רבי ומורי עלי ועל נפש בתי האמללה, הן אתה ידעת שבתו וקימתו ובך כל תקותי. —"

„התשתגע או תצחק בי ידידי?", ענה הדין במנוחה, „או השומר את התנך אנכי כי מידי תבקשנו? ומה זה חטא עובדיה כי תאמר להביא עליו שואה אשר לא ימיש צוארו ממנה?"

„מה זה חטא?!", צחק הטבח תמרורים, „האם לא תדע את אשר עשו לו החסידים השכורים בהקלויז? הכוהו פצעוהו וימלאו פניו קלון".

„כי עתה החסידים חטאו ועובדיה מה כי תשפוך עליו אפך?", שאל הדין.

„החסידים! החסידים!", צעק הטבח בהמה עזה ויקללם קללה נמרצת, „הנה המה אומרים לאסור גם את טבחתי".

„ואיכה ידעת את אשר המה אומרים?"

---

1) רפואה בדוקה ומנוסה להתעלפות, מובאה בספרי היראים.

„כי הייתי עתה בהקלויז לבקש את התני הבורה והנה...״
„ואתה השמעת באזנם את אשר תאמר לעשות להתנך?״, שאל הדַיָן בבהלה מבלי אשר הוהיל עד אשר יכלה הטבח את דבריו.

„כן הוא״ ענה ר׳ שמעון, „אף נשבעתי באפי כי גם בהם אעשה שפטים, „בהם, בעוכרי ביתי, תאכלם אש לא נפה וישרשו מארץ היים! ויצחקו עלי ויענוני כי מחר יאסרו את טבחתי ויודיעו בקהל כי בשרי נבלה.״ „הה! המצֹרעים האלה!״, צעק ויחרוק את שניו, „אבותי ואבות אבותי טבחים היו בעיר ועולה לא נמצא בם והכלבים המצֹרעים האלה יאמרו להסירי מטבה!... הה! ההסידים הנבלים! תמק בשרם מעליהם וישפך לארץ כבדם!״

הדַיָן שער ופניו רעמו אך עצר ברוהו ויען בנחת ויאמר: „לא תוסר מטבה, ידידי, אך הסר נא את השקוצים מבין שניך ואל תנבל את פיך באלות נמרצות אשר לא יכונו על שפתי „בעל בית״ כמוך; ובדבר התנך הנני להגידך דבר אמת כי אמנם היה בזה הלילה, אף הגיד לי כי הולך הוא לשוב לנבזא עד שוב המתך והמת ההסידים ממנו. בנבזא אפוא תמצאנו ושם תדבר עמו, אך השמר לך מעשות לו רעה ומגלות לאיש את סודך כי גנב הוא מארץ מולהתו כי למה תמיט עוד און על האמלל הזה?״

„אך אם לא יהפץ לשלה את אשתו?״, שאל הטבח.
„הפץ יהפץ״, ענה הדַיָן, „וגם אנכי אתן בידך מכתב אל איש בריתי הרב מנבזא, הוא יאלצנו לעשות את הפצך, ועתה מהר ולך לא תגיד לאיש אנה, גם מבני ביתך ואשתך שמור פתחי פיך, פן יודע בעיר דרכך ושמעו גם שונאיך והזהירו את התנך ויברח וימלט ואת בתך יעגן לנצח...״

„מאה ועשרים שנה תחיה רבי ומורי!״, קרא ר׳ שמעון הטבח וימהר אל ביתו כהץ מקשת, וירתום את עגלתו לסוסו, וכעבור הצי שעה עמד הכן לפני הדַיָן אשר נתן מכתב התום על ידו ויברכהו בשלום ויסע וילך. —

ו.

„ועתה הלא שמעת את אשר נדברנו אני והותנך ואשר יעצתיו לרדוף אחריך עיר נבזא, למען הוליכו שולל ולמען הצילך מידו. כי כפשע בינך ובין צרה ומצוקה אשר לא תדע שחרן.״ את הדברים האלה דבר הדַין לעובדיה אחרי יצא הותנו מהבית והוא מהדר מהבואו.

„שמעתי״, ענה עובדיה באנחה.

„וגם מכתב לאלופי ומיודעי הרב מעיר נבזא נתתי ביד חותנך ובו הודעתיו בקצרה את כל התלאה אשר מצאתך ואת הסכנה המרהפת על ראשך אם לא תמהר להמלט כצפור מפח יוקשים, אף את עצתי השמעתיו אשר יעצתי לחותנך הנבהל להתעותו מדרך רשע ולמנעו מבוא בדמים, ואשביעהו בשם אלהים חיים כי יעשה כהכמתו ויעצור את הותנך אתו יום או יומים, ברהותו אותו בלך ושוב, ובין כה וכה תעזוב אתה את עירך ואת ארצך ונצלת. את הדברים האלה כתבתי לרעי הרב ובו בטח לבי כי בהשכל ודעת יעשה לבעבור סבב את פני הדבר למלט את נפשך ולהלצך מרעתך, אם אך לא בעצלתים תטמון את ידך בחיקך ותקדם פני הרעה טרם ישוב הותנך.״

„ומה אעשה? ובמה אקדם את פני הרעה? אויה!״

„הלא הגדתי אף השמעתי באר היטב: תעזוב את עירך ואת ארצך והלכת לארץ אחרת ובעוד לילה; — כי חותנך בפהזותו גלה את סוד מולדתך גם להסידי הקלויז והמה לא ינוהו ולא ישקוטו בעוד שנוא נפשם לנגדם, ויראוך בבקר ויסגירוך בידי השופטים לשלחך לארץ מכורתך לעבוד בצבא. —״

„אויה לי!״, צעק עובדיה מנהמת לבו, „ואנה מפניהם אברח?״

„רק אל תתיאש ידידי״, ענה הדַין תנחומים, „בעוד שעה תסע על מסלת הברזל עירה ק... ומשם תבחר דרכך הלאה כאשר יעלה על לבבך, כי באמנה אחת היא לך גם לי אנה תכונן פעמיך אם אך מארצך תצא בשלום, — ועתה הכון והכן לך עובדיה.״

עובדיה שלח את ידו אל כים בגדו ופניו אדמו מבשת ויורד לארץ ראשו ויאנח.

„אבין את מליך אלה אשר תדבר בלי אֹמר ודברים", ענה הדַיָן בנדבת פיו ויוציא מספר שטרי כסף מחיקו ויתנם בכים רעהו אשר התבושש מקחתם, „ואת ההון הרב הזה", הוסיף בצחוק חן, „את עשרים הכסף האלה, אינני נותן לך בתורת מתנה אף לא בתורת הלואה כי אם „על צד התר עסקא כתקון מור"ם ז"ל וכי ירהיב ה' את גבולך ושלמת לי גם את הקרן גם את הרֶוח כדת וכהלכה."

צחוק קל רחף גם על שפתי עובדיה ועיניו הורידו כנחל דמעות תודה אשר ירדו על ידי הדַיָן בנשקו אותן באהבה וביראת כבוד. „אלךְ", ענה בקול נהבא מבכי רב, „ותקותי בה' אלהי כי לא אכשל בדרכי אם ברכתך רבי תלוני."

„אברכך אפוא", ענה הדַיָן בלב שמח, ואם גם „פריון" אין לך לתת לי; „יברכך ה' וישמרך אם תשמור מצוה ולא תשכח את תורת ה' אלהיך, ויאר את פניו אליך ויתן לך לב מבין וישפוך עליך רוח חן להשכילך ולהטיבך באהריתך, כי תזכור את בוראך ואת מורך ואת אשת היקך בארץ אשר אתה הולך אליה. ראה ברכתיך אף הזהרתיך בני ובהרת בהיים... ועתה לכה ואל תעמוד".

שפתי עובדיה לא ענו דבר בצאתו, אך כל קרביו נשבעו לזכור את דברי מורו אלה כל עוד נשמת שדי תהיהו. — — —

ליל חֹרף בכל תקפו ועזוזו ותפארתו פרוש על הוצות העיר זרעשוא. בשמים בהירים כעצם הספיר לטהר יתהלך ירח בן צבא כוכבי אור וישלך את קוי זהרו על שמלת האדמה הלבנה משלג ומעֻלפת ספירים וכל אבן יקרה. רוח קר ישב מצפון, קולו לא ישמע אבל עצמו והילו יהושו כל יצורי אדמה, מן האדם אשר יחיש מפלט לו בהדרו ובמטתו עד הית הארץ ועוף השמים אשר יתהבאו במעונות הוריהם, מן עץ השדה אשר בשלכת עד נסרי הגג אשר יאנהו יתיפהו מתגרת יד הקרה הנורא. דממה על פני כל הבריאה בעיר זרעשוא... בבתי המרזה לא ירועע, בהקלויז לא ירונן. המשכילים הנאורים כבר הניהו הקלפים מיד, והחסידים הידאים כבר הדלו משתות יי"ש להיי צדיקיהם, ואלה כמו אלה הפקידו את רוהם ביד אלהים היים אשר לא ינום ולא יישן ואת גום בפאת מטה להתענג בהלומות לילה. רק פה ושם יראה עוד

נר בחלון וצהר. התאיר שם שמחה מטעונה או ליגון ותוגה הדליקו נר? היאהרו שם אוהבים בנשף השקם או חולה יאנק על ערש דוי? התהליץ שם מבכירה שר לבן נולד או אם שַׁכֻלה מבכה על בנה יהירה? היספור שם כילי את שקלי זהבו או השואפים לילה יהלקו שלל עשיר? התתרפק שם אשת הן על אלוף נעורה כי שב אליה מארץ רחוקה, או בחיק עוגבה תרוה דודים כי אין האיש בביתו? היקונן שם „מליץ" „בעל שפה עבריה" או איש תמים עם אלהיו יתאבל על גלות השכינה? הישמח שם „חריף" על דין חדש שהמציא זה עתה או „חוקר קדמוניות" על „סליחה" ישנה כי מצא?... ירח בשמים ישיש כגבור לרוץ ארח, חקת עולם ישמור לסובב ארץ ותבל, גם מגבה יֵרָאה ומבטו יחדר אל כל שוכני בתי חמר, וירא אשר וברכה ולא יתבונן, וירא עמל ואון ולא יתאונן, כי גם לצדק גם לרשע יהל אורו ופניו יצהקו כיום הבראו, ואף כי עובדיה המתטוגג בעניו, הירא והרד לרוץ ארח לא ידע, בהפריעו חקת עולם לעזוב אשת נעורים, גם את שפל מצבו יהוש וידע ועינו תתע למצוא לו מקום ללון בתבל ארצה, הוא לא יתבונן עתה על גורל אחרים ולבבו לא יהגה לדעת את אשר יעשו הנעורים בסתר אהלם, כי שהה לעפר נפשו על כן עין רוחו עורת לכל אשר סביבו ופניו יקדרו כיום מר;—אבל גם מבית תותנו ומהדר משכב אשתו יראה עוד אור כהה ולמראהו תתעורר רוחו הנרדמה ורגשי לבבו יתרוצצו בקרבו לרגז ולהמלה בלולים... „ההנך ערה עוד אשת פתיות?— ופתחי נא את דלתי הלונך וראית את אישך הבורה כבן עולה לילה ממקומו כי יבריחנו אביך הטבח שותפו של עמלק בחמת אפו!... ומה פשעי כי יאמר להשמירני? הלא כסלתך ואולתך אשה סרת טעם כי לולא התמכרת להבלי השוא, לולא דבקה בך האלמנה הארורה כי עתה... כי עתה לא נהרו ההסידים בי לרדפני, אך לא! כי עתה מצאו תאֲנה אחרת להריה עלי רעה ואשתי האמללה מה היא כי עליה אשפוך כמים עברתי?... הנך בוכיה, הוה, תבכי על משכבך אשר לא ישא בשיחך ותמסי ערשך ברמעתך, אך מה יועילו לי דמעות עיניך הוה? ומדוע לא עמדת בפרץ לפני אביך להשיב חמתו בחרות אפו בי? בת אמך את גועלת אישה בהרדה לכבוד אבותיה הנקלים, על כן לא עוד אראה פניך בהפרדי ממך

ידעת את תנואתי בשבתך גלמודה אלמנה חיה... אויה לי! ומה תקותי אני ותוחלתי מאלהי אם את אשת חיקי אטור והיא רכה וענוגה ורפת כח מעמוד לפני אביה הנמהר?... חוה אשתי הטובה, אשתי היפה והנעימה והיקרה לי מחיים!... אך בוש והכלם עובדיה, בחבלי עֹני אמשך ואלכד בחבלי אהבה?! לא, לא אראה פניך חוה לא אזכרכי ידידת נפשי בברחי פן... פן..." עובדיה הוריד לארץ ראשו, עשתנותיו נבוכו ועיניו לא חזו כי ישאיהו רגליו מנגד למחוז חפצו, גם ידיו בגדו בו ותפתחנה בלאט את דלתי חדר מגורו ולמרות רצונו הנהו עומד פתאום לפני אשתו הישנה. — „מה לך פה בבית מעֲני?", דבר עובדיה לנפשו, „מה חפצי בבית חותני ומי לי פה כי..." מפתחי פי חוה הישנה התמלטה אנחה הרישית וקולה נגע עד נפשו ויתר את לבו ממקומו „גם ערשה לא תנחמנה, גם משכבה לא ישא בשיחה, כי עלי נפשה תאבל על כן תאנה גם בחלומה, ואנכי אתאכזר כיענים במדבר להסיע כעץ אהבתה מקרב לבי ולהמית כל רגשי נפשי להמלה עליה?" רגעים אחדים התבונן עובדיה בפני אשתו היפים, המלאים חן וענות צדק ומפיקים עצב ויגון וכאב רוח, ולמראיהם נפתחו ארבות עיניו ויריעיפו גשמי ברכה, דמעות נחם ותקוה טובה, וימס כלה קרח רגשותיו וימח כל הגיון חמה ורגז וקצף מלבו התמים, ויכרע בלי משים על ראש המטה ושפתיו נגעו את מצח חוה הצח משלג והנה נשמת רוח אפה הפיחה בקרבו רוח אהבה אשר לא חש ולא ידע מיום דעתו אותה, ותשכיחהו תבל ומכאוביה, ותשכיחהו את כל מגדיו ואנשי מלחמתו, ותשכיחהו גם את חותנו ואת חותנתו ואת האלמנה הצנועה אשר הסבה בכל רעתו וישכח רגע גם את ר' מאיר הדַּיָּן ואת עצתו הטובה... אך עד מהרה התעורר מחלומו הנעים, ואסונו הנורא בכל מראהו האיום התיצב היים לפניו — „לא לי לשגות באהבה", דבר לנפשו בקומו מכרוע על מטת אשתו, „אובד נדח ומרדף בלי חשך אנכי, באו מים עד נפש ותהום יסובבני, ואם לא אטיל את כל מאויי לבבי לאהבה אל ים השכחה, להקל מעל נפשי את כֹבד משאה, ותרד לשחת באין מציל! — אבל למענך חוה, למענך ולמען הנפש ההיה אשר במעיך אברח מארצי ובית אביך, אנוסה ועינך לא תשורני

ימים ושנים, אך עיני אלהים היים המשוטטות בכל הארץ הן הנה פקוחות גם על דרכי אשר אני הולך, והיה ה׳ לשופט ביני ובינך וירח וכוכבים עדים בשחק סלה אם אבגוד בך אשת נעורי בארץ נודי, ואם לא אשוב אליך לשמחך מיגונך ולשלם נחומים לך על שנות עמל ורעה אשר הנהלתיך, עת ירום אלהי ישעי לרחמני גם אותי..״ „היי בשלום!״, נאנה עובדיה בבכי תמרורים בהביטו בפעם האהרונה בפני אשתו הישנה, ושתי דמעות גדולות ירדו מעיניו ותפולנה על להיי הוה היפות, כטל משכים היורד על הבצלת השרון, ויאירו פניה וצחוק אהבה ותהנונים רחף על שפתותיה הסגורות „ודמעותי אלה הותמות אהבתי ואמונתי לך הנה!״, התם עובדיה ברגש קדש וקול דממה וימהה את עיניו וילט את גוו באדרתו ויעזוב את בית הותנו ואת אשתו היפה מבלי אשר הקיצה משנתה, ובעוד שעה ישב על עגלת מסלת הברזל וינשא להיים הרשים.

ז.

עברו ימים אחדים והקול נשמע בעיר כי ברח עובדיה ואיננו ותחי רוח החסידים בקרבם והקלויז כלה צהלה ושמחה. „התפארו עלי אתם חסידים בטלנים״, צעק ר׳ דוב מזיק המעוטף בטלית קרועה ומעוטף בתפלין גדולים על ראשו וזרעו, כי עתה ישלימו החסידים את תפלת הבקר, „התפארו עלי אתם זנבות אודים עשנים אם לא אנכי גליתי שוליו על פניו ואם לא אנכי בערתי את הרעה מקרבכם, הלא אלמלא אני לא הרים איש מכם את ידו בעובדיה ימח שמו, כי כלכם חסידים אתם אך למראה עינים ולבכם קר ככפור על כן תראו חתת ותיראו, אך לא כן אנכי עמדי, „דוב מזיק״ שמי, לבי בוער באיש קדש עשוי לבלי חת, וכמזיק אנכי למרגיזי אל להביא עליהם בלהות ולהשבית מאנוש זכרם.״

„למה תתגשא ר׳ דוב על קהל ה׳?״, ענה ר׳ שמעיה הפשטן, „הן לא על ידך נתפש עובדיה ולא על ידך נגלו מצפוניו, כי מן השמים גלו על עונו אלא שגלגלו זכות ע״י זכאי, על ידי דבורה האלמנה ולא על ידך, ובאמת מוכרח היה להיות כך, והענין מובן על

פי טבע: דבורה שלנו היא בודאי גלגול דבורה אשת לפידות וכיון שהיא גלגול דבורה, אם כן מוכרח הוא, עובדיה, להיות גלגול סיסרא — והדבר פשוט מאד."

„פשוט בתכלית הפשטות", קִיֵם ר' נח תם בתמימות.

„ובדבר הגלגול אספר לכם דבר פלא", ענה ר' נחמן בעל זכרון בהסירו את התפלין של יד מזרעו השמאלית, „כשנכשל ר' מנשה החסיד בהעברה הידועה אמר עליו הצדיק מבהלהאוויטץ שנתגלגלה בו נשמת זמרי בן סלוא, וכששמע הגבאי ר' ברך את דבריו קפץ ונשבע שהוא ראה את המופקרת בעיניו ותארה היה כתאר כזבי בת צור ממש. הצדיק בענותנותו נענע לו בראשו ולנו רמז שנשתוק, אך אנחנו לא שתקנו ושמחנו ורקדנו כל אותו היום, כי זכינו לראות בחוש שרוח הקדש מקשקש כזוג לפני הצדיק ודבריו דברי נבואה."

„ואיכה ידע ר' ברך הגבאי את תאר כזבי בת צור, האם ראה אותה מימיו?", שאל ר' ראובן המקשן כמנהגו.

„לראובן ולאלף שוטים שכמותו אין לי מה להשיב", ענה ר' נחמן בשאט בנפש, „ר' ברך שמש עשרים שנה בבית הצדיק ורבנו ז"ל נענע לו בראשו והטפש הזה ישאל עליו שאלות!"

„אבל כמדומה לי", קרא חסיד צעיר לימים, בעל צואר ארוך ופנים ארוכים ולבנים כשיד, „כמדומה לי שאין לכם מוח בקדקדכם ואין לכם גרון בצואר כם על כן לא תדעו צמאה ותפלפלו אליבא דריקנא בשעה ששאר בני אדם כבר יאכלו ארוחת הצהרים. או האם כלה ח"ו היי"ש מבקבקיו של ר' ליפא שר המשקים?"

„שמעו נא רבותי!", קרא הפשטן, „מי מאתנו מרט בראשונה את לחיי עובדיה בשעה שהשלכנו אותו מבית המדרש? התזכרו זאת עוד?"

„אנכי!" — „אנכי!" — „אנכי!" צעקה החברה כלה פה אחד, אד המזיק הגדיל ויצעק בחמה שפוכה: „יבא רקב בעצמותיכם נמלים עם לא עז, האתם אסרתם המלחמה את עובדיה, אשר יפיח בכם הייתם כלכם כמסוס נוסס? אבל אזרועי מקנה תשבר אם לא אנכי הראשון אשר הודעתיו את ידי הקשה אני ולא אחר!"

„זכה לו ר' דוב מזיק!", קרא ר' שמעיה הפשטן בקול מושל, „ר' דוב התחיל במצוה והמתחיל במצוה אומרים לו גמור, על כן

ישלח להביא שתי מדות יי״ש, שנאמר באבוד רשעים רנה ואין רנה בלי שתיה והענין פשוט.״

„הדין דין אמת״, ענה המזיק, „אבל הכים ריק ואין בו, ומשעה שגזר הדַיָן הטפש על ר׳ ליפא המוזג שלא יחבול טלית ותפלין של חובשי בית מדרש אין לי אפילו דבר שוה פרוטה לתת בערבון.״

„וכי בשביל הדַיָן השוטה הזה שעשה שלא כהוגן אנו נפסיד את זכותנו?״, קרא ר׳ שמעיה בצחוק לצון, „לא כן אחי. „יקוב הדין את ההר״ אמרו חכמינו ז״ל, וישראל קדושים ערבים זה בזה, על כן ישלח ר׳ דוב להביא יי״ש כדינו ור׳ נח תם שיש לו מעות ישלם מכיסו, והענין פשוט מאד.״

ר׳ נח תם התגורר בזקנו הקצר ובחזהו המגולה בשתי ידיו כאחת ויען בקול דממה וכאיש המדבר משנתו: „הארורה שלי לא נתנתני אמש לגשת אל התבה אשר כסף פדיונה בתוכה על כן כסף אין לי כי אם מעט שוה כסף אשר גנבתי היום מחנותה קחוהו לכם.״ ובדברו הוציא מחיקו ומכיסי מכנסיו הרהבות ערב רב מכל סחורה אשר תמכר בחנות אשתו, דג מלוח, גרעוני קאפֿעע, אורז, בורית, בקבוקי דיו, פלחי נופת, גפרית ומלח וצמוקים ופלפל ופרחי טהעע יחדו. —

„כמה נאמנים דברי חכמינו ז״ל!״, קרא ר׳ נחמן בעל זכרון בשמחה רבה, „אשריו למי שאומנתו בֹשם, כר׳ נח שלנו.״

„ואוי לו למי שאשתו מושלת בו, כר׳ נח שלנו״, ענה ר׳ שמעיה במנוד ראש, „אלמלי היתה להארורה שלי חנות בודאי לא העיזה פניה לסגור את כסף הפדיון מפני — אך הבה את מטפחתך פסח.״

והפסח, הוא שמשון השמש, מהר ויסר את המטפחת מעל צוארו ויאחז בה, ויתן אליה ר׳ שמעיה את כל סחורת התם, ובלי תפונה הוסיף עליה השמש גם נופך משלו, מהחיה האמוצה והשחורה הרומשת במטפחתו, וישא את כל הכבודה הזאת לבית ר׳ ליפא המוזג ותמורתה הביא לבית המדרש ששון ושמחה גילה רנה דיצה וחדוה, אהבה ואחוה ושלום ורעות, הלא הוא יי״ש הרבה וחזק, וישתו החסידים וישנו וישלשו לברך על כוסם מתוך שמחתם. ורוח לבשה את ר׳ דוב מזיק ויקפץ ויחזק בשתי פאות ר׳ נח תם ויפרפרהו ויקרא: „הבה

תמים! אלמלא אני ואתה היה העולם שמם, כי אם אין יי״ש אין חסידים ואם אין חסידים אין רבי ואין צדיק והעולם חרב מפני האפיקורסים, על כן נשמחה ונגילה ונשירה ונזמרה ונצעקה: „ברוך אלהינו שבראנו לכבודו!״ ו„ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים!״, צעקו החסידים פה אחד פעמים אין מספר וימחאו כף ויתופפו באגרופם על השלחנות ועל החלונות ואיש על שכם וראש רעהו כנהוג, והמזיק והתם מכרכרים בכל עז, וכאשר הוסיפה החברה לשמוח כן הוסיפה לשתות, וכאשר הרבו לשתות כן הרבו לשמוח, ויגדל שאונם ורנתם עלתה השמימה, ויריעו בני אלים לְעֻמתם והפמליא של מעלה יצאה לקראתם בתפים ובמחולות, ותהי עת רצון ושעת רחמים, וימתקו כל דינין קשין ורתיחין, ויעלו כל ניצוצי הקדושה שנתפזרו בין הקליפות, ויתבררו ויתלבנו במדת החסד, ויראו החסידים עין בעין בהזדווג זווג העליון ובהפתח צנורות השפע להריק ברכה וישועה כזרם מים כבירים, ותנח עליהם הרוח ויתנבאו כלם בסגנון אחד כי עוד מעט מזער והמינות תעקר והאפיקורסות כלה כעשן תכלה ותמלא הארץ חסידים מקצה תבל ועד קצֶהָ ו„לחיים! לחיים! לחיים! לחיים! כי רשעים עוד אינם ובקבוק היי״ש לא יכלה, לחיים! לחיים!״— והנה פתאום אהה! בא שטן וערבב את העולם! כי דבר מה פרץ פתאום לבית המדרש, איום ונורא מראהו מכוסה באדרת שער כלו ובידו מקל חובלים לחבל ארץ ומלֹאה, ויגזור על ימין ועל שמאל ויחלק מהלמות לגנו חסידים, ויכה בזעם אפו רוקדים ושותים יחדו ויכבה את שלהבתם הקדושה באלות שפתיו, ויפריעם מכונתם ויפילם ממדרגתם הגבהה למעלה, אויה! האם אותו הכלב הוא שנצח את ר' יוסף דילה ריינה בערמתו? — האם הוואלקילאק הוא שהפחיד את התינוקות אשר היה הבעש״ט בעלפער להם? או האם הוא אותו הבחור בעצמו שהפיל את הקדוש מעליתו בהתאמצו להחיש קץ גאולה בלא עתה? — לא מנהו ולא דכותיה! אבל ר' שמעון הטבח הוא הבא זה עתה מעיר נבזא אשר הלך שמה בעצת ר' מאיר הדַיָן לבקש את חתנו כאמור למעלה, ובשובו בפחי נפש כי לא מצאו, ויעבור לפני הקלויז וישמע את צעקת החסידים ואת תרועת שמחתם על דבר מנוסת עובדיה, ותהי רנתם לו מלח על פצעי לבו הכואב ותצית בו אש נקם נורא, ויאמר לכלות חמתו בהשמחים

לאידו אשר הסבו ברעתו ובאסון ביתו ברשעתם. „שאול ואבדון ישלו את נפשכם הנתעבה ויקלעוה בכף הקלע מקצה תפתה ועד קצֶהָ!“ צעק מרה בהמטירו מהלמות נוראות על ראשי העדה הנדהמה, „אתם הברחתם את התני, אתם המתם את בתי האמללה ואתם השכנתם לעפר כבודי, על כן אשימכם כעפר חוצות ודשתי את בשרכם שכורים נבלים עד אשר תשיבו את חתני לי ונקמתי בו את נקמת ביתי, והיה למשסה— התשמעו שכורים? איפה הברחתם את חתני השקץ? ענוני כרגע בני נבל פן אקרע סגור שפתותיכם והרסתי שִׁניכם בפיכם במקלי זה אשר בידי.“

„שמע מניה ר׳ שמעון הטבח הותן עובדיה הוא, והענין פשוט לגמרי ומה אתם יראים טפשים?“, קרא ר׳ שמעיה בחתרו להסתתר עמוק תחת השלחן.

„האם אנחנו יראים?“, צעקו החסידים בחפשם למצוא סתר מפני תנופת יד הטבח הנורא. „אבל ראשי!“ צעק אחד המֻכים, „הה, את ראשי בקע במקלו“, „ואזרועי מקנה שבר“, יזעק השני לקולו, „שבור אנכי, אויה, שברי, שברי!“, יילל השלישי, „והכרכשתא שלי, אוי, הרוצח הכני על הכרכשתא ממש“, מר צורח הרביעי, „ואותי על השחין הפורח אשר בראשי“, „ואותי על הטחורים“, „ואותי...“ „ואותי...“ „ואותי...“ תצעק העדה הקדושה כלה בקול פחדים. הה, והבקבוק נשבר והיי״ש נשפך לארץ ועיני החסידים רואות וכלות ור׳ שמעון הטבח יכה לא יחמול ועוד ידו נטויה להלק חבלים באפו ובחמתו, ותהי עת צרה למחישי עת רצון כי ירדה שפעת מהלמות על ראשי מורידי השפע העליונה, ותעל צעקת המֻכים השמימה ובני אלים הריעו לאסונם וילעגו, והפמליא של מַעלה שלחה לשון למולם ותצחק על משבתם, — אויה, האין עזרתה להם ותשועה נדחה מאתם? האם כלה ונחרצה ה׳ אלהים צבאות עושה את שארית חסידיו? — ורבם הצדיק איהו? כי לא ירום לרחמם ולא ישלח פדות למו ממקום קדשו? האם גם הוא לא עוד מגבה יראה לדעת כל אנשי מעשהו מסוף העולם ועד סופו, הסר גם כחו מעליו, אם בטלה ח״ו גם זכותו יום גבר האויב? זאת לא זאת, ברית כרותה לפשפש שלא תאבד שאריתו מבקעי מטה וערש וברית כרותה להסידים שלא יתמו לנצח מהקלויז דק״ק זרעשוא, ובצר להם כי ימצאום רעות רבות

וצרות והנה ישועתם קרובה לבא ורוח והצלה יעמוד להם פתאום כהיום הזה. — — —

השבעתי אתכם אתם משכילי עמי היקרים אם תכחשו בהגדולות והנוראות אשר חזו עיני אדם רב, ואם תאמרו בלבבכם כי לא יד צדיק מושל עשתה זאת לעצור בר׳ שמעון המשחית ולהחיש מרחוק ישע למכים על ישר, על ידי.. לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף כי אם על ידי דבורה האלמנה בכבודה ובעצמה... כי הביאה הצדקת הזאת מעט י״ש להקלויז כדרכה בקדש, וכראות ר׳ שמעון את פני עוכרת ביתו ויתנפל עליה באף וחמה וקצף נורא, ובין כה וכה מצאו החסידים ידים להמלט על נפשם ויעזבו את האשה ואת הטבח לבדם, ולא חששו כלל משום יחוד, אף על פי שלדעת הרמב״ם יחוד דפנויה הוא מדאורייתא, — ובכן נצלו החסידים בדרך פלא, המה מצרה נחלצו ותבא דבורה תחתם..

„ועתה את מכשפה מבישה", צעק הטבח בלחצו את צואר הצנועה בידו החזקה, „הגידי כרגע אנה פנה חתני ואם לא ומלקתי את ראשך בצפרני אלה והשלכתיו לכלבי בית המטבחים, השמעת שדה ארורה? איה עובדיה חתני?!"

„אך הסר מעלי ידך", הילילה האלמנה כאוב מארץ, „למען רחמי שדי וחסדיו המרובים הרף ממני ואגידה כל אשר תחפוץ!"

הטבח הניח רגע את צוארה מידו ויאחזנה בערפה: „דברי!"

„מה אדבר ומה אצטדק?", התחננה האלמנה, „ואנכי לא ידעתי כל מאומה." „להתל בי תאמרי איפוא?", צעק ר׳ שמעון בחרקו את שניו ויטלטל אותה טלטלה עד כי כמעט נפזרו עצמותיה לפי שאול, חתני עובדיה איהו?"

„רבונו של עולם!", צעקה האלמנה מנהמת לבה ומעצמת מכאוביה, „רבונו של עולם אב הרחמים והסליחות הן יקטל האיש הזה את דבורה בתך ואתה תחשה תדום ולא תצילנה? אויה לי!"

„אל יושיעך אלהים, מכשפה ארורה", צעק ר׳ שמעון, „את חתני השיבי לי פן אבוס עצמותיך באפי וגם נפשך הנתעבה אשים מרמס כטיט חוצות", ובדברו הרים בידו את האלמנה הרועדת ויכריענה לארץ כאשר הסכין לעשות לעגל ולכשב בבית המטבחים וגם את רגלו שלח לקיים את מוצא שפתיו ואת הבטחתו הטובה. אך ברגע

הזה נעשה נס שנית, כי פתאום נפתחה הדלת וצליל חרבות, רעש נשק נשמע בהקלויז, ור׳ שמעון המבח נשא את עיניו וירא והנה שוטרים חמושים נצבים עליו, ויחרד האיש וילפת, ידיו רפו אף עשתנותיו אבדו, כי היתה חתת אלהים להמו ולאבדו... והשוטרים החזיקו בר׳ שמעון אחד מימינו ואחד משמאלו ויובילוהו כחתן בית הפקדות והחסידים העידו בו כי הכם מכה אכזריות חנם וכי נאץ כל קדש ויפריע עבודת בית ה׳, ויצא דינו להאסר שנה תמימה בבית הסהר, ועל פסק הערכאות הזה הוסיפו דייני ישראל עוד גופך משלהם, ויאסרו את זבחתו ויעשו את בשר שחיטתו נבלה, וגם ר׳ מאיר הדין למרות רוחו ולדאבון נפשו, נאלץ לחתום ידו על הגזר דין הקשה הזה, כי רבו עליו חבריו המחייבים וה"דין תורה" עמד לימינם בכל עז, ובכן הוסר ר׳ שמעון מטבח עד עולם וממעוצר וממשפט לקח לשבת בבית האסורים, וידל ביתו מאד בהכרת סעיף מחיתו וישבר לו כל מטה לחם. גם בתו, אשת עובדיה אשר באה בימים ההם עד משבר ותלד בת, הלתה מיגון וכעס חלי כבד מאד.

ירחים אחדים התהפכה על משכבה בחליה ותרחף בין החיים ובין המות, עד כי גבר כח העלומים אשר בקרבה ותנצל נפשה מרדת שחת בדמי ימיה, אבל בשובה לאיתנה ראתה כי תם גם שארית כספה וגם שמלתה לעורה נתנה בערבון בימי מחלתה, ותטהר ותקח את בתה על זרועותיה ותעזוב את עיר מולדתה ואת בית אביה כי יראה חרפת רעב וכלמה כסתה פניה לעבוד עבודת אמה בעירה, על כן הלכה לבקש לה מקום בעיר רחוקה שאין מכירים לא אותה ולא את מולדתה, ותתע מעיר לעיר ועקבותיה לא נודעו. וכשוב ר׳ שמעון בכלות שנת מאסרו אל ביתו, מכה ומענה מנפש ועד בשר, וימצא את נוהו חרב ושמם מאין יושב, כי גם אשתו מתה בין כה וכה בעני וחסר כל. ותתבלע בינתו ממראה עיניו אשר חזה וירץ שולל מבית לבית ויתקלסו בו נערים שובבים ויהי להם לצחוק וירדפוהו ויציקו לו ויענוהו עד כי נחת מתגרת יד אסונו וישתגע כלה, ותהי זאת ישועתו כי נדעך נר תבונתו ויאבדו רגשות נפשו וישכח את עניו ואת צרות לבבו, לא התקצף עוד גם לא התאונן ויהי כאלם לא יפתח פיו ויתהלך כצל וכמת בין החיים, והחסידים הרחמנים חמלו עליו עתה ויתנו לו מקום אחורי התנור אשר בהקלויז ויחי שם עוד ירחים

אחדים לאות ולמופת כי מריבי החסידים יחתו ואחרית איש חרמש להכרת, וימת מות אמללים בחטאת אולתו ובקנאת החסידים וצדקתם הגדולה...

ח.

ועובדיה לא ידע מכל אשר קרה בביתו כי נע ונד היה בארץ, נחפז לברוח ממקום למקום ביראתו את חותנו פן ירדוף אחריו וישיגנו. ואחרי שבעו נדודים אין מספר שלש שנים תמימות ועד כי בלתה שמלתו מעליו ורגליו בצקו, כי הכשיל יגונו כח ונפשו נואשה מיחל עוד טוב, ויבא לאנראנה והוא עיף ויגע בגו ונפש ותפקהנה עיניו לראות את אסונו הגדול בכל מראהו האיום הנורא. זה הים גדול ורחב ידים לאנראן! פה אמנם לא תשיגנו חמת חותנו, אבל פה גם יטבע באין מעמד איש אשר כמהו אשר לא נסה לשחות בים החיים ובידו אין משוט לכונן את מרוצת אניתו הנשברה, כל דבר חכמה לא ידע, מלאכת כפים לא למד, כסף אין בצלחתו ושפת יושב הארץ לא יבין, ומה תקות איש אשר כזה עת תחסר בטנו וירעב אם לא לפשוט יד ולקבץ נדבות? והעת הזאת הן לא רחקה הוק, כי שלש פעמים ביום הסכין לאכול בבית חותנו ותזכירהו קבתו ותגוש בו גם עתה למלאות את תפקידה, ולאט לאט החל להתהלך ברחובות קריה ולבקש להם חסר באין אמר ודברים, כי היה מראהו עדות על נקיון שניו והכרת פניו ענתה בו כי אכף עליו פיהו, ויחמלו עליו נדיבי לב ויעניקו לו מטובם כפעם בפעם, וילחם להם עצלות וינעם להכו, וישכח את כבודו ואת מגמת פניו, וילמד אל דרך האביונים להזור על הפתחים בסל הרוכלים אשר יקהו להם לכסות עינים למרות רוח שוטרי הרש השומרים עקבותם ותהי זאת מלאכתו שבוע ושבועים. ויהי היום, יום שבתון לבני עם הארץ, ויבא אל אחד מבתי השכר המלאים אדם רב, ויעבור שחח בין השלחנות, גוו כפוף, ראשו מט יעיניו מצפות ומביטות כמתחננות אל יד איש ואיש, סלו תלוי לו לפניו ומצנפתו תחת אצילות ידיו כמשפט רוכל אביון

מנוער המהיר במשלח ידיו, ויראהו אחד מיושבי הבית הבאים להקור ממסך ויתבונן בו וידבר אליו יהודית, ויקן מאתו דבר מה וישלם לו ביד נדיבה, וישאלהו לדרכו ולמלאכתו ולמולדתו, ולמען דובב שפתיו נתן לו גם כוס שכר וישנה למלאותו, ויספר לו כי גם הוא יהודי וכי גליציון ארץ מכורתו גם הוא, ועובדיה המאֻשר כי מצא איש עמו מבני מבין שפתו והגינו ומושך אליו הסד, לא אחר לשפוך שיחו ולגלות לו את כל לבו בספרו לו את קורותיו מנעוריו עד היום הזה.

„ומה שם עירך ידידי?", שאל האיש בחמלה רבה, „שם העיר אשר רדפוך שם זדים על לא חמס עשית ונפשך זכה?"

„זרעשוא", נאנח עובדיה מרה.

„זרעשוא?", שנה האיש ופניו הורו כמעט, „זרעשוא? אדמה כי הייתי גם אנכי הפעם בעיר זרעשוא..." „אך כן הוא", הוסיף אחרי ההרישו רגעים אחדים, „לפני ארבע או חמש שנים גרתי ימים אחדים בהעיר הזאת לרגלי מלאכתי וקהל מרעים היתה עוד אז. כן הוא, גם את אחד מראשי קהלם ידעתי, ר' שבתי תקיף שם הנבל הזה, העודנו חי?"

„אם לא מת בימי מסעי כי עתה חי הוא עודנו", ענה עובדיה.

„והתנו המשכיל יוסף?", הוסיף האיש לשאול, „הידעת ידידי גם את יוסף התנו? הוא היה איש ישר ויודע דעת, האין זאת ידידי?"

„את יוסף לא ידעתי פנים אל פנים", השיב עובדיה, „אך את קורותיו ואת כל הרעה אשר מצאתהו ידעתי, אויה לי! והסידי עירי המה רצחו את נפש יוסף, עליהם יצעקו דמיו מעמקי שאול ועלי נפשי תאכל בזכרי אחריתו כי נכרתה לנצח."

„מת אפוא יוסף בדמי ימיו?", קרא האיש משתומם.

„לו מת האמלל הזה", נאנה עובדיה במרירות, „לו מת באסונו ויגוע בישרו ובתמתו! אבל הי הוא לבשת ערות נפשו ולהותו כי נתעה האמלל בברחו מפני חמת ההסידים רודפיו, וישחת את דרכו וינזר לתאות בשרים בעודנו בעירו, ובעזבו את ארצו ויטוש

אלהי עשהו וינבל את שם עמו בהמירו את דתו בדת אל נכר, רחמנא לצלן!"

„ואיכה ידעת אתה את כל תולדות יוסף ואת מעשהו בארצו ובארץ גלותו?", שאל האיש במבוכה מסֻתרת, „האם פה בלאנראן שמעת את כל הקורות האלה?"

„לא", ענה עובדיה, „פה אין לי כל מכיר ומודע, אף לא פגעתי עוד באיש מבני ארצי אשר דבר עמי, אך את אחרית האובד האמלל שמעתי בדרך מסעי מפי עובר אורח אשר נודעתי לו במקרה ויעצני לתמו לבל אבוא לאנדאנה כי זה לא כביר הבאיש פה יוסף בן ארצי ועירי את ריח בני עמי בעיני יהודי העיר ההיא, כי המה חמלו עליו ויתמכוהו בימין צדקם והוא הכה בחרפה את לחייהם בהתמכרו להמסיתים האורבים להדיח את ישראל, ויהלל שם שמים ושם עמו בפרהסיא; אכן את תהלוכותיו בארצו ובעירו ספר לי מורי ואלופי ר׳ מאיר הדַיָן, כי הוא למד תורה אתו בהיותו בבית הותנו ותמורתה הורהו יוסף דרך תבונות ויעיר ויעורר את לבו לאהוב דעת ויכרתו שניהם ברית לשמור תושיה ומזמה, ותהי אהבתם עזה ובריתם נאמנת עד כי נכשל יוסף ויבאש בההסידים וישטמוהו וירדפוהו בלי השך, ובכעסו וקצפו נוקשה נפשו ותקע גם מאוהבו הנאמן ויבגוד בו ויפרד עם רעים פוחזים ויצא לתרבות רעה." „אויה!", הוסיף בהם רגשותיו, „עזה כמות שנאת הסידי ארצי, קשה כשאול קנאתם, רבים הללי הרבה ועצומים כל הרוגיה! —"

„הרגע נא ואל תשמיע במרום קולך ידידי", ענה האיש בצחוק אנוס ויתן את ידו לעובדיה ויאמר: „אשמה לשמוע כי תאנה לאיר רעך ואתה לא ראית אותו רק את שמעו שמעת ואסונו נגע עד לבך, אות הוא כי ישרה נפשך בך על כן הנני נותן לך את בריתי שלום. אך אל נא יפול לבבך ואל תדאג ליוסף רֵעַ רעך כי אולי לא מצאו כל רע, ועת תבכה אתה לפידו ישב הוא שָׁלֵו באהלו וישמח בהבלו כי נעים. —"

„לא ידע שָׁלֵו בנפשו ולא ישמח לנצח כל מרגיז אל!", קרא עובדיה הנפעם, „יוסף בגד בעמו ובאלהיו ואדוני יאמר כי שלום בעצמיו ונהלתו נעמה? —"

„צדקת ידיד נעים" ענה האיש בשפתי חלקות, „הנה מארת אלהים בבית בוגד, עפלה נפש רשע בקרבו ואיש אמונים יאשר בארץ, אור צדיקים ישמח. אך ליוסף לא יאמר בוגד וחלילה לו מרשע. — אנכי ידעתי את יוסף, ידעתיו עלוי בבית הותנו ברעותו אמונה, ידעתיו עשוק ורצוץ בהמת מהבילים על דרשו תושיה, ידעתיו אבד ומתיאש ברדתו לבאר שחת לכבות במי צהנתה את האש הזרה אשר הציתו בו רודפיו בקנאתם. וידעתיו גם עיף ויגע ככלות שארו ובשרו בהתנפלו בזרעות אמונה חדשה למצוא בה נחם ומרפא ללבו הקרוע; ואת יוסף זה ידעתי גם היום בשכנו בטח ואין מחריד, כי צנה וסחרה אמתו ואמונתו, מרום משפט כסילים מנגדו ושאון אוילים לא יחרידנו ולא ישמע קול נוגש, כי השהו אלוה גם עמלו ועניו מקדם ומחרפיו ושאפיו לא יזכור, אך זכרון עמו עוד חי בקרבו ואהבתו לו תוקד כמו אש בעצמותיו. — הן אהבתו לעמו היתה ראשית הטאתו בעיני משנאיו, או האין זאת ידידי? הה, נגש הוא גם נענה על רדפו טוב, מכה הוא על ישר ועל לא מרמה בפיו, עד כי כמעט נגזר מארץ היים מפשע עמו ומעברתם כי קשתה, וישמחו ויעלצו אויביו לו והפצי רעתו דברו הות, ויתנו את רשעים הלקו ואת פשעים נמנה, אך ה׳ לא הפץ דכאו וימשהו ממים זרונים ויוציאהו למרחב ויצילהו כי הפץ בו, ועתה כי כהן ה׳ יקרא, משרת אלהיו יאמר לו, אמנם כי היל גוים יאכל, אך בכבוד עמו יתהלל, יתפאר כי בן עם קרומים הוא, בן גוי קדוש אשר עיני ה׳ אלהיו בו מראשית מוצאו עד אחרית תעודתו, לתתו לאור עולם עת חשך כסה ארץ וערפל לאמים, למען יאיר נרו באישון השך ומלכים לנגה זרחו ילכו, וירא מבניו לו מלך להקדישו ולהמשילהו בכל מעשה ידיו בשמים ובארץ כהיום הזה. — ואתה אמרת כי בגר יוסף בעמו וירמוס לעפר כבורו?..."

„לא אבין לרעך ארוני" ענה עובדיה, „כי בסודות ורמזים תדבר אף תתהפך כהמר חותם בדבריך, רגע תלמד זכות על עוזב אלהי אבותיו ורגע תשגה באהבת ישראל וכאחד החסידים תקרא לאחד הצדיקים ותתן כבוד אלהים לאנוש ימות ולבן ארם תולעה; הן על אחד מרבי החסידים ירזמון מליך, על הצדיק מכזביניץ או

על הקדוש מהבלישוא, הלא? — אך אנכי שבעתי כבר את הצדיקים האלה ואת ספרותם אשר היתה למרורת פתנים בקרבי ואשר הרעילה את ימי עלומי ובכל ביתי שרשה, ועתה אמנם ידעתי כי לא בם בחר ה׳ לתתם עליון כאשר אמרת, כי אם מרמה ואולת נצמדו ומלאך רשע ברך אגודתם ויפרו וישרצו ויצאו השעירים האלה אשר קדוש יאמר להם בארצנו האמללה, על כן תועבה יבחר במו."

„אך את הצדיקים האלה אשר אמרת ישא רוח, יקח הבל", קרא האיש בקצר רוח, „ידעתי גם אנכי כי שקר תרמיתם ולא עליהם תטוף מלתי כי אם על איש אלהים, אור עולם אריה דבי עלאה, כעיר וקדיש מן שמיא נחית, אשר כנסת ישראל מאורשה לו באמונה והוא באהבתו אותה נתן נפשו עליה לנקותה מכל סיג והלאה ולרהצה במים טהורים הגובעים ממקרש ה׳, למען תהיה לכלה נאה והסודה, להביאה במסרת הברית ולהתעלם אתה באהבת עולם כימי..."

„רוח העדת צדיקים דובר בך ארוני או רוח הפאר מקדושים ובלי תפונה על הבעש"ט תחזה את הגדולות האלה או האין זאת?", קרא עובדיה מבלי תת את איש ריבו לכלות את דבריו, „אך מי כמוני יודע את ספרות המהבילים האלה, מהר״ן ר׳ אלכסנדר שוחט מק"ק נעמרוב בעל השבהים הראשון עד ר׳ מיכאל לוי פרומקין מק"ק קעניגסבערג בעל השבהים האהרון, ואנכי אבטיחך כי הבל יפצה פיהם ואך שקר בימינם! — אותו הבעל עגלה מכפר אקופ קבל את תורתו, לרפא הולים, להבריח שדים ולגרש דבוקים, מקדרים וקדריות שהתהלכו אז בין הכפרים בהרי הקארפאטען אשר שתו והתארהו בביתו כי מוזג היה וגם בית מלון היה לו באחד הכפרים האלה, והוא אמנם עסק לתמו בהסגולות והרפואות האלה, אך לא חלם מעודו כי יהיה לאבן נגף ולצור מכשול לכל בית ישראל, מהרי נשף אשר בארץ השך עד בירת מלכות בריטאניא, כי יעשוהו לקדוש אלהים כמוך אדוני היום. —"

„הבל הבלים", נתן האיש ברגז קולו כי קצרה רוחו ולא יכול להתאפק עוד, „האם ערל לבך מהבין כי לא את הבעש"ט

אעריץ ולא את יתר אויליך אשר זכרת כי אם את אדון השלום, את בן אלהים משיח אלהי יעקב!"

ועובדיה ההנודד בשמעו את הדברים האלה ויתר ממקומו ויקרא: „מסית ומדיח אתה אפוא, אויה לי, ואנכי לא ידעתי כי תשית בחלקות לי להפילני למשואות; אבל יינך שתיתי ואקיאנו ושהת את דבריך המתלהמים, כי לא אבה ולא אשמע לך. אין משיח לישראל אך ה׳ אלהיו עמו, שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד!"

„אל נא באפך ידידי", ענה האיש, „כמוני כמוך לישראל אני, כמוך גם אני אאמין באל אחד קונה שמים וארץ, אך הסר נא כרגע קנאת דתך מלבך והגד לי ברוח קרה, מרוע זה תקשה לבך מהאמין גם בבן אלהים ובמשיחו אשר גאלנו וגאל את נפשותינו ברמו וכרת את ישראל ברית חדשה כאשר חזו עליו חוזי־יה מימי עולם ושנים קדמוניות? —"

„האם לא תבוש", ענה עובדיה במנוד ראש, „האם לא תכסה כלמה פניך בזכרך את שם ישראל ותשא בריתו עלי פיך להפוך דברי אלהים חיים ולהעיד עדות שקר בנביאיו? או האם באמנה תאמין נפשך למוצא שפתיך? האמנם תאמין כי נביאי ישראל חזו עתידות ויטיפו להאמונה החדשה? להאמונה אשר בחרב ובאש רדפו כהניה את עם אלהי אברהם לשרשו מארץ חיים? להאמונה אשר בשמה העריכו מוקדי עולם לאכול ישראל מארץ ולכלותם מעל פני האדמה? להאמונה אשר בניה כזאבי ערב טרפו ויטרפו את שה פזורה ישראל בשם אלהים? להאמונה אשר בכל ארצות ממשלתה הטיפו ההרים דמעות עשוקים ויארמו נהרות מדמי אדם, דמעות ישראל ודמו אשר שֻפך לכבוד אלהי החסד והאהבה? —"

„אל תזכור לנו עונות ראשונים, חטאת ימי הבינים ואולתם, אשר נואלו ואשר חטאו כהני הקאטאליציסמוס, שרי הטבחים אשר להאינקוויזיציאן הזועמה בשפאניען ושאר ארצות חשך", ענה האיש בדברים רכים משמן, „כהסרך זכור נא עתה כי עבר נגש ונענה היה ישראל כמעט כל ימי שבתו בארצו. ואם למצער ישב שאנן תחת גפנו ותאנתו בארץ קטנה ככף איש, הן ישכון עתה בטח

בהיכלי ענג בארצות רחבות ידים, כי גרעו בריחי הברזל והומת הנחשת אשר הבדילה אותו לרעה מכל שבטי העמים נפלה נשברה לארץ, ועתה עם שרים יד ושם לו וגם בחצרות המלכים ישמע קולו, בחצרות המלכים אשר לאמונה גברו בארץ, ומי פעל כל זאת אם לא האמונה הנוצרית הפראטעסטאנטית? האמונה האחת באלהים אמת ובמשיחו, האמונה הטהורה אשר ראשית מצותה, לאהוב גם את אויביה ולהטיב גם את שונאיה בנפש כמוכם בני יעקב?" „אויה", הוסיף בנשאו את עיניו למעלה, „הביטו אל אשר דקרתם בית ישראל, הנה הי הי הוא ירום ונשא וגבה מאד וממכון שבתו השמים יקרא אליכם בית המרי: שובו בנים שובבים ותושעו תשועת עולמים."

„ואתה נואלת להאמין כי הפראטעסטאנטיסמוס הרימה מכשול מדרך עמי ותושיבהו על גפי מרומי קרת כאשר דברת? הן מי זה בער ולא ידע כי לא האמונה החדשה כי אם העת החדשה פרצה פרצות בחומת הגהעטא, העת החדשה אשר הפילה את שבט הנוגש מידי כהני האמונה על אפם ועל הכתם, העת החדשה ושמשה החדש אשר יכאיב וימחץ את עיני אלה הכהנים השואפים לילה לדכא עמים תחתם כבימי קדם, העת החדשה בת האור וההשכלה, בת שאול ואבדון בעיני המקנאים שומרי נשף, העת החדשה הזאת היא אשר הרימה את ישראל מעפר שפלותו אשר השפלתהו רשעת עריצים והטאתם, אך היא שפכה רוח חדש על עם ומלך ותתן בינה בלבם להכיר גם את עם עולם כי לא נופל הוא מיתר העמים אשר בקרבו הוא יושב, ויפתחו למוסריו ויקראו דרור לו ויתנו גם לו חקי הפש, לא בחסד ולא ברחמים כי אם בצדק ובמשפט..." „אך מה?", הוסיף עובדיה אחרי עצרו רגע במלין, „מה אדבר ואוכיח ואתה בנפשך ידעת כי בגוד תבגוד, אבל בשפת הלקות תחנוף להאמונה אשר התמכרת לה ואולי גם את נפשך תשלה באמרי רוח אשר שמו שוכריך בפיך, אך היא לא תצלח, — לא אכחד כי האמונה הנוצרית חיים היא לבניה מבטן ומלדה המחזיקים בה בנפשם ומאדם אך האיש הנולד והאמון על ברכי דת אחרת, איש יהודי כמוך כי יעזוב את אלהי אבותיו למען ימצא לחם ויכסה מערומיו, הוא את מקור

חייו עזב, מת הוא מות עולמים ולא ישוב להיות בחיים חדשים עוד. נהתך האבר מן הגוף ושוב אין לו תקנה. —"

האיש השתומם ויהרד תהתיו ועובדיה הוסיף וידבר: "אכן שרשת מארץ היים, מאדמת ישראל נסחת ומעפר אחר לא תצמח, כי אף בל נטעת אף בל זרעת על האדמה ההדשה, כי אם כנצר נתעב השלכת מאדמת מטעך על כן גם מריה מים לא תפרה עוד. ורוח נשף בך ותיבש וסערה כקש תשאך. או הבאמת ובתמים נוצרי הנך? בפיך ובשפתך תענה "כן", אך שאל נא את לבך הנשבר ויקרא: "לא כן לא!" ואת נפשך הנענה, ותצעק ותכזיבך ותשים לאַל מלתך על לשונך. — בלבך ובנפשך שם השך וצלמות, שם קרה עולמים עם אש לא נֻפה יהרו, שם נחש שרף ועקרב יקוננו, שם נֹחם והרטה ינשכו יפרישו; הה, תסמר שערת בשרי, פלצות תאהזני כי קול מרחוק תשמענה אזני, קול איום ונורא, קול מבהיל ומהריד, קול קורע מסך שאול ומעורר רפאים משהת רבצם, קולך הוא אמלל באמללים, נאקתך האהרונה אשר תאנק ערירי על ערש מותך כי ידעך נרך באישון השך אובד נדה ונעזב מעמך ואלהיך אשר נארת מקדשם ביום נכרך. אוי, אוי ואבוי לך!"

פני המסית נהפכו לירקון ויפיקו זועה וכאב נעכר, ולמרות עמלו להסתיר חרדת נפשו בחבו התפרצה גם אנחה כבדה מקרבו ויבויש ויכלם מרפיון רוחו, אף התקצף ויחר אפו בנפשו האמללה אשר לא עצרה כח לעמוד במרדה, ולמען לא יאלץ לנוס בחרפה ובוז משדה המערכה, נסה להבליג בחזקה על חליפות רגשותיו אלה ולהכשיל כח איש ריבו ולנצחו בלעג ולצון ויצחק ויאמר: "אכן נודע הדבר, קברן או בעל מתעסק היית בארצך על כן תשמענה אזניך תמיד את נאקת הנפש בצאתה מבית חמרה ובלי תפוגה גם את צעקת הרפאים ואת יללתם בבקוע המלאך "דומה" את בטנם להבריאם את פרשם בידו הנדיבה כי ישכחו להגיד לו את שמם ככתוב, — אך לא את קולי שמעת ידידי הפתי, כי אנכי גם בהלומי לא מתי עוד, ועת פקודת כל האדם יפקד עלי גם אז לא יריע דומה עלי ואימתו לא תבעתני, כי אך את שמי החדש אשמיע לאזניו ויברח ועין לא תשורני ושמי זה לא אשכח כי כתוב הוא לאות על ידי, חרות על עור בשרי, ואין פחד אלהיך לנגד עיני ואת מוראך לא אירא. ועתה יכה

זנשתה כוס שכר עוד כי הלא כלך נמוג מפחד —״ והאיש לקח בחפזה את הכוס אשר לפניו אך ידיו רעדו והשכר נשפך על השלחן וברגע הזה נשמע קול צחוק מן השלחן השני ואיש צעיר לימים אשר ישב עתה תחת מסך מכתב עתי אנגלי ארוך ורחב ויהגה בו כלא מתבונן על כל הנעשה והנשמע סביבו, עמד פתאום ממקומו ויגש אל הנדברים, ובהראותו באצבעו על האיש המסית דבר אל עובדיה לאמר: „הגם ידעת ידידי את מי לקחת מלין הפעם? הלא את יוסף חתן ר׳ שבתי תקיף מזרעשוא עיר מגורך...״ „ואתה ר׳ יוסף ידידי״, הוסיף בפנותו אל המסית הנבהל, „מה זה היה לך גבור חיל במשלחת ידך החדשה כי נפלת היום שדוד לפני רוכל עני המחזיר על הפתחים? הן תחשכנה עיניך, ידיך תרעדנה ובמתניך חלחלה, אין זאת כי אם באמנה חטאתך תפרפרך והמלאך „דומה״ אשר תגדל עליו במו פיך יאחז בערפך ויפצפצך, ולמרות הבטחתך כי הנך מוצק ולא תירא יאפפוך חבלי מות ומצרי שאול יבעתוך כאשר עיני רואות...״

„ומי אתה גבר יהיר כי תעיז לדבר התולים עמי ואנכי לא ידעתיך?״, צעק המסית בחמה.

„אל נא בחמתך״, ענה הצעיר בלעג, „אל נא בחמתך גבר תמים כי לא התולים עמדי ואנכי ידעתיך, הן שמך יוסף ומעיר זרעשוא אשר בגליציון אתה, ואנכי מבית האדון מהללאל אשר על שלחנו אכלת בחג המצות אז טרם נושעת עוד תשועת עולמים, ותגנוב כפות כסף משלחן אדוני, התזכור זאת עוד? — ותתפש בכף, התזכור? — ואנכי מנעתי את באי בית אדוני מנגוע בך לרעה כי אמרתי תכסך כלמתך ובשתך תיסרך, האין זאת ידידי? — חן תכירני עתה! —״

פני המסית חפו ושפתותיו נאלמו אך את שניו חרק מחרפה וכעס וימהר ויעזוב את בית המשקה, והצעיר הניע אחריו ראש ויאמר אל עובדיה: „את הנבל הזה נצחת ידידי בטוב טעם ואנכי שמעתי תמצא חן בעיני ואמלא פניו קלון למען ירף ממך ולא יוסיף להחרידך עוד, אך השמר לך מבוא עוד בדברים אתו, פרעהו כי תפגשנו וכי יפגשך התנכרת לו כי אנכי גמרתי אֹמר לעורר את לב אדוני היקר באדם לעשית דבר מה למענך, ואם יראך איש לוקח דברים את המסית יהרעות לנפשך מאד, כי לא יאמינו בך עוד, — ועתה היה שלום ומחר בשעה השביעית בבקר תבקרני במעוני ונשיחה בך. —

והאיש נתן לעובדיה את כתבתו ועמה גם מטבע זהב מתנה ויתקע כפי לו וילך, ועובדיה נשאר על מקומו נבוך ונדהם כאיש הולם חלום זר מחריד ונעים יחדו.

ט.

„מארת אלהים", קרא המשרת הנחפז בהסירו את הכוסות הריקות מן השלחן, ויהדף את עובדיה בצד ובכתף כמתלהלה, „התישן רוכל? אך אם עת לך לישן ולהלום בנכון היום בצהרים לך לך לביתך ושכב על מטתך כי לא יכירך מקומך פה." ועובדיה התאושש וימהר ויעמוס את סלו ויצא, אך לא ללכת לביתו או לשוב לפעלו ולמלאכתו כי אם לרוץ באין מנוח מרחוב לרחוב מרדף בלי השך מסערת שרעפיו, תולדות המקרים אשר השתרגו פתאים ועלו על צוארו היום. הנה נפשו כים נגרש השקט לא תוכל משאון רגשותיו כי יהמו יהמרו, כאב ועֹנג, יגון ותקוה בלולים; לבו בקרבו הולם פעם וכל עורקי גוו ינתרו יקפצו כי יחושו עתידות לו על כן יחישו גם צעדיו מבלי אשר ידע מה הפצו ברוצו ומגמת פניו בחפזו. — מספר שעות נשאוהו רגליו הלוך ורחוק מרחוב משכנו ורוח דמיונו נשאו נשא ועלה על כנפי התקוה, וישכח את ההוה החשך משחור והעתיד האיר פניו אליו בצחוק משיב נפש, ופני העתיד הזה פני האיש הצעיר אשר התודע אליו היום ויבטח עזרה לו. — איננו נודד עוד ללחם בארץ נכריה, איננו שואל עוד לחם על פתחי נדיבים, איננו מתהפך עוד עירירי על משכבו בלילה, כי שלו הוא בביתו שאנן במגורו, מיגיע כפיו ועמל נפשו יראה ישבע, ואשתו כגפן פוריה בה בטח לבו כי צופיה הליכות ביתו והוא באהבתה ישגה... ומי יכלא את רוח הדמיון הבורא עולמות לרגעים והמון בריאות במעוף עין, מי יעצור בעדו מקסום לפניו גם את בנו או את בתו, הילד אשר ילדה אשתו לו, ומתאר אותו בתפארת ילד שעשועים אשר ישחק עתה בירכתי ביתו או על ברכיו ישעשע ויחבקנו בזרועותיו הקטנות בשובו מפעלו ועבודתו לשבוע נעימות את פני אהבי נפשו? — ומלאכתו ומשלח ידיו? האח, והדמיון בהואילו הפעם להיטיב עמו, ויששפות לו עתרת

עשר וכבוד בידו הנדיבה; רגע יעשנו לסוחר מנכבדי ארץ ויושיבנו בין נדיבים, ורגע כסא כבוד ינחילנו בסוד חכמים ונבונים; רגע יכהן פאר באחד מבתי מסחר הסיטי, ורגע יטיף לעם ה׳ בתוך מקדש מעט או בבית ספר גבה יורה דעה לתלמידים מקשיבים לקולו; רגע ירפא חולים על ערש דותם, ורגע יחבש לעצבות נשברי לב בידו המלאה... אך מה זאת? ברוב שרעפיו בקרבו לא התבונן כי פנה היום וינטו צללי ערב, ובהעלות נרות הגאז ברהובות העיר ההומיה, ויקץ פתאום מחלומו אשר חלם בהקיץ ויתנודד, כי נפל משמים ארץ וסל הרוכלים אשר עליו הזכירהו כי ישועות בל נעשו עוד, וימהר וישב אל בית מגורו ובנפש עיפה התנפל על מטתו ויתהפך על משכבו עד אור הבקר...

„בן דוד, לאנדאן — סאטריק, רחוב... מספר... מכפלה שלישית, דלת ראשונה", את הדברים המעטים האלה קרא עובדיה מעל הכתבת אשר בידו בקומו, ויחזור עליהם פעמים אין מספר גם בלבשו את בגדיו ובהכונו לעשות את דרכו לאיש אשר אלה לו, וכפעם בפעם העירו ויעוררו את רוחו ויתנו תקות חדשות בלבו. — „הן אמנם לא מחורי ארץ הוא", ידבר עתה לנפשו, „רחוב משכנו ונוהו יענה בו כי לא עם שרים זהב להם חלקו, כי בתוך עם עושה מלאכה הוא יושב; אך היא היא תוחלתי ותקותי כי ידע דין דלים וירום לרחמני כאשר דבר, ולו רק ימלא את ידי לעבוד עבודה באחד מבתי המלאכה, גם אז תברכנו נפשי, כי אקוט בפני ממשלח ידי עתה להשתחות אל אגורת כסף, והוא הלא אמר כי על בית האדון מהללאל יחשב, ומי יודע..." „היה שלום סלי!", קרא בלכתו, „לבי ינבא לי כי קרובה ישועתי לבא ולא אוסיף להעמיסך עוד עד עולם... הנני הולך.—"

קול המון קיטור, רעש אופנים, מהלמות פטיש ומקבת עם שריקות המכונות יחרישו קול רעם בגלגל, וקול סופה וסער מתחולל יחבא משאונם הנורא. אלפי ארובות מוצבות כענקים ארצה וראשם מגיע עד מפלשי עב, אש מפיהם תאכל ובמשאת עשן-נצח יעננו ענן כבד על פני כל עמק סאטריק המשתרע בין שלשה חופי הטהעמזע המלאה תמיד תשאות עושי מלאכה במים רבים, ובתוך האד, הענן והערפל והמהומה הנוראה הזאת יפלס עובדיה נתיב לו

למצוא את משכן איש חסדו וכעבור שעה והנה הוא עומד לפני הבית המסמן בהכתֹבת השמורה בידו. בלב נרעש ונפעם משך בחבל הפעמון ועד מהרה פתח לו השוער ויראהו את מעון בן-דוד אשר שאל, ועובדיה אחז בכפות המנעול אך לא הרהיב בנפשו עז לדפוק על הדלת או לפתחה ויעמוד כאיש נדהם עד אשר נפתחה הדלת מבית ובן-דוד נראה בפתח. „שלום בואך ידידי!“, קרא בהושיטו את ידו לו ובהביאו אל תוך חדרו פנימה וישם לו כסא וישב בקצהו, כי איכה יעיז אביון נדכה כמהו לשבת על כל מושב הכסא לפני איש עשיר המושך אליו חסד? — ובן-דוד התבונן בו ויאמר: „הן לאיש כמוך שיחך ומדוע תחרד נפשך וירעדו כל בדי עורך? לא שר ולא גדול אנכי כי אם פקיד על אחד מבתי המלאכה אשר להגביר מהללאל אדוני, ואף גם בן ארץ מולדתך אני ואבי עזב את ארץ פסילים זאת ויקחני עמו ויביאני לאנדאנה בהיותי נער קטן עוד, פה באתי לבית ספר אשר לכל מלאכת מחשבת, וכהתימי את חוק למודי, והגביר מהללאל השש לעשות חסד את בני אמונתו בכל עת לקחני וימלא את ידי לנצח על מלאכת בית המטוה אשר לו ופקדתו זאת תשמור רוחי עד היום הזה. — במעט מלין אלה ספרתי לך את כל תולדותי אשר לא לפתו ארחות דרכם ברצות ה' את מעשי, ואת תולדותיך ומקרי ימיך ופגעיהם הלא השמעתני אתה אתמול למרות חפצך וחפצי בדברך את המסית הנבל ותשפוך את כל לבך לפניו בתמתך ואזני שומעת את מרי שיחך, לא נכחד ממני דבר. ועתה הלא אנשים אחים אנחנו, שבה אפוא כמשפט ונשיחה על אודותיך.“

„אנכי מלאתי אחרי דברי“, היסיף בן-דוד בהקריבו את כסאו אל כסא עובדיה וישב למולו, „עשיתי כאשר הבטחתיך ואעורר עליך את לב אדוני הגביר בספרי לו את דבריך את המסית ואשר הכית אותו מכות חדרי בטן בשוט לשונך מבלי אשר ידעת אותו, ויתענג אדוני על תוכחת פיך, כי תכלית שנאה ישנא אדוני את הבוגדים בעמם ובאלהיהם ואף כי את המומר החנף הזה אשר לזכר שמו יתגודד, וככה נפלאה גם אהבתו לאלה אשר נסו במסה וימצא לבבם נאמן לפני אלהים וישראל עמו, ובכן מצאת חן בעיניו מאד ויאמר לכונן את מצבך ולא תנוע עוד ברחובות לבקש לחם עֹני, וזה החלו לעשות: הנה הוא נותן לך היום עשרה ליטרא שטערלינג, וליטרא אחד מדי

שבוע בשבוע שנה תמימה מן היום הזה והלאה. במשך הימים האלה תלמוד את שפת הארץ ותשתלם בה ורכשת לך גם ראשית למודים כיד תבונתך הטובה עליך, ובתם השנה אציגך לפניו ונראה איך יפול דבר, אם יתן לך מקום באחד מכתי מלאכתו או מסחרו ואם ימצא טוב לפניך כי תקדיש את כשרונותיך הטובים לחכמה ותושיה; ובין כך ובין כך הנך מוצק ולא תירא מחסור עוד בהיות האדון מהללאל מגן לך, — את פרשת הכסף תקבל היום ובכל יום שני בשבוע מבית האוצר הרשום בהספר אשר אני נותן לך בזה." — עיני עובדיה זלגו דמעות בקחתו את הספר בידיו הרועדות, שפתותיו נאלמו ולא יכול להביע את רגשי לבו המלא על כל גדותיו תודה וברכה לאיש חסדו, ובן-דוד הוסיף ויאמר: "ידעתי אמנם כי נפשך זכה ושוא ורמיה אך זרו לה, ובכל זאת לא אוכל לעצור ברוחי לבלתי אזהירך כי יהיו עיניך ולבך על דרכך ושמרת את רגליך מאד מאד, כי השודים בני ארצך בעיני אנשי מקומנו ואף כי בעיני אנשי בית אדוני, אשר לדאבון נפשי לא פעם ולא פעמים הראו לדעת כי כתמימי לב יסבבו עניי עמך את פתחי בית אדונם ובמלאות ספקם יאבדו דרך וישפכו קלון על מטיביהם במעשיהם אשר המה עושים, והיה אם אך ידמו לראות בך ערות כל דבר, ויביאו את דבתך רעה אל אדוני וישיב את יד נדבתו ממך וחטאת נפשך וידי תקצר מהושיעך עוד גם בידעי את תמתך. השמר לך אפוא וראה כי לא תוכל גם עקשות פה לך ולזות שפתים לא תעיז לנגוע בך לרעה בנצרך תורה ודרך תבונות תשמור..."

"רב לי!", קרא עובדיה בהמון רגשותיו ויכסה את ידי בן-דוד בעתרת נשיקות פיו, "קטנתי מכל הטובה אשר עשית אתי היום וכאב את בן ירצה תשחרני גם מוסר בדאגך לאשרי ולטובתי; אך אל תירא אדוני, הן לא בגובה אפי השלכתי משכנותי, ולא בהגזרי לתאוה נטשתי את נחלתי, כי אם יד ההכרה היתה בי ותנדני לקצוי ארץ וים רחוקים, למרות תוחלתי ותקותי מאלהי ישעי, ועתה כי הראנ, אלהים כי לא נגזרתי מנגד עיניו עוד, ומלאך פניו באהבתו וחמלתו יושיעני ויאמר גם לנטלני ולנשאני כאשר לא פללה נפשי ולא קותה גם בחלומה, האשכח לנצח חסדו עמי? ואם לא לרגעים אודה ואברכה שמו? ואיכה אוכל למרות ולעצוב את רוחך אבי ואדוני,

מושיעי ומפלטי, מלאך אלהי הסדי! — אלהים לי בשמים, אשה אהובה בארצי, ואולי גם ילד משתעשע בחיק אמו בביתי אשר נגרשתי ממנו ולא פשעי, ובם נשבעתי כי לא יבושו בי תומכי ולא ינחמו לנצח על עשותם טוב לי! —"

"לכן אאמין בך!", קרא בן-דוד בתקעו כפו לכף עובדיה באהבה גלויה, "אף אבטח ולא אוסיף עוד להאדיב בשפק נפשך, כי גם ענוש לצדיק לא טוב, להכאות לב תמים בתוכחות על עון לא עשה. —"

"אך הנה הגיע עתי לצאת למלאכתי", הוסיף בהביטו במורה השעות, "ולכה אפוא גם אתה הכן מלאכתך ביד חרוצים, קח לך את הכסף מבית האוצר ושכרת לך מעון, ומורה תקח לך מאחד מבתי הספר הרבים אשר בעיר, ועתדה לך בדעת ובתבונה ככל אשר תמצא ידך למען תשכיל כתם השגה בעמדך לפני אדוני, ובנית לך בית נאמן, ואם יהיה לך דבר אלי הנה ביתי פתוח לפניך ומצאתני בכל בקר במעונתי, ועתה חיה בשלום ידידי ולך לך בשם ה'!"

"וברכות עולם יחולו על ראשך!", ענה עובדיה ויצא מאת פני בן-דוד שמח וטוב לב.

י.

ושמה וטוב לב השליך עובדיה הרוכל את סלו ויקח לו מלתחת בית ספר תהתיו, והגבר ראה עני בשבט עברתו היה פתאום לבר בי רב כתינוק בן המש, וישקוד על דלתות מורו אשר ההל ללמדו יסודות שפת בריטאניה ודקדוקה, וירא טוב בעמלו כי שם לילות כימים ויעש היל בלמודו, עד כי השתומם עליו מורו וגם בן-דוד רעו התפלא על רוהב לבו וכשרון נפשו, כי כעבור ששה ירחים וישאל אותו הפעם לשלומו ולמעשהו בשפת יהודית-גרמנית כאשר הסכין לדבר אתו יום יום, ויענהו עובדיה בשפת אנגלית נקיה וטהורה כאשר ידבר איש בשפת ארצו, עד כי לא האמין בן-דוד למשמע אזניו; וכעבור עוד ששה ירחים לא הכירה עוד עין בעובדיה כי יליד ארץ פולין הוא אשר מבית המדרש בעיר נבזא יצא להיות חתן לר' שמעון הטבח מק"ק זרעשוא. — גור

הכפוף התעודד, שתי כתפותיו הֻמכו כמעט וראשו השחוה התנשא על מקומו וישב ישר על צוארו אשר נאסף הותם הסידותו, הוא כפתורו הגדול, בדרך פלא, והנה הוא בהור כארז מלא כה עלומים והפץ היים, עיניו לא עוד יגביהו להביט שמימה כמבקשי מלאכי מרום במרום, אף לא לראות לעפר ארץ כמבקשים למצוא קֶבר, כי אם לנוכה יביטו ויישירו נגדו כאיש אשר אור לו על נתיבתו ולא יפהד לבקרים משאת פתאום כי תבוא, ובכל זאת יפיקו ענוה ועצב וכאב נפש, כי טמון יגונו בהבו ודאגתו לביתו לא תרפנו רגע ולהועיל לו לא יוכל. כי היכתוב לאשתו ווידיענה את כל הקורות אותו? והיא נכבשה בידי אביה העריץ, ומה יעשה כי יקום לרדפו? או כי ישלה לו את אשתו לאנדאנה? והיא אך לאבן נגף ולצור מכשול תהיה לו טרם יגיע אל הנהלה ואל המנוהה אשר יקוה. — גם מכתוב להדַין מורו ומדרוש על ידו לשלום ביתו ימנענו בן־דוד רעו, ובצדק, כי אזנים לכותל ואף כי לכתלי בתי העיר זרעשוא, ששם ישמרו אויביו צלעו, ואיכה יסכן את נפשו לבצע בידיו את פתיל תקותו בההלה להמָוֶת? — נאלץ הוא אפוא להסתר משנואי נפשו וממהמלי לבבו גם יהד, ועשותו במהשך מעשהו היא אשר תמהול נטפי רעל בכוסו גם כי רויה, לשפוך עליו רוה כהה ולדכא לפעמים עד עפר נפשו, והיום מלאה לה גם שנת בהינתו ויתעתד לעמוד לפני איש הסדו הארון מהללאל אשר ממנו משפטו יצא להורותו בדרך יבהר להגיע בו אל מהוז הפצו, ומי יתפלא אפוא עוד כי קדרו עפעפיו כמעט ולבו יהיל בקרבו בהגיגו בימים יבאו? — „מי יודע", ידבר אל נפשו בלכתו אנה ואנה בהדרו תפוש בהמון שרעפיו, „מי יודע אם יתנני אלהים היום להסד בעיני האדון מהללאל כאשר יבטיהני רעי באהבתו ובהמלתו? — ולו גם אמצא הן בעיניו מי יודע אם יתאים דברו עם הפצי ואם תשלים עצתו את תקות נפשי?... לדרוש ולתור בהכמה מגמת פני ותאות לבי, ללמוד דעת ותבונה ולהיות עם רב בהביאי מרפא לבשרם או בתתי בינה בלבם וברעותי אותם דעה והשכל, כי אך להיות על עטי ולשבוע מפרי פי נבראתי, ואם יאמר הארון לספהני אל אהת הכהנות בבתי מלאכתו? ואם להביאני אל ביתו יאמר לעמוד לפניו ולשרתו? ואם

כלה ונחרצה הוא מאתו כי אלמוד מלאכת ידים? — הן אמנם אשלים חפצו בלי תלונה, אך לא רוחי, כי רוחי זה יהלך בגדולות, אין חפץ לו להכלא בבית מכונות ולא להסגר בהיכלי המר, כי אם יבקש לו עבודת מעשה בהמון רבה, לעבוד תבל יהפץ, להועיל לאדם רב, ואת הטוב אשר לקחתי מיד איש הסדי לשלם בנשך ומרבית לנדחי תבל כמוני אשר לא יהדלו מקרב הארץ"—עובדיה עצר צעדיו רגע ויעצור גם במרוץ עשתנותיו וצחוק מר נראה על שפתיו. „אך לאט נא לי רוחי", יוסיף וישוה את נפשו, „עשוק אנכי ורצוץ משפט, רחוק מארצי ומעמי, רחוק ממחמלי עיני, רחוק משלומי ואור היי, ונפשי תהלום לה גדולות בהיותה בחסר נדיבים... ובכל זאת!..." „אך הנה מלאכי הטוב!", קרא בפנותו אל הדלת אשר נפתחה וירא את בן־דוד רעו בא, ותאורנה עיניו ומהשבות עצב ותוגה עפו למו כענן בקר וכטל משכים הלכו ויהלופו, „ומה הביאך הלום ידיד נעים?"

„הלא מלאכך הטוב אנכי, אמרת", ענה בן־דוד במתק לשונו, „שמעתי אפוא השמים מכון שבתי את מרי שיחך והגות לבך וארד מגבהי שהקים אלי תבל ארצה לנהמך מיגונך ולהושיעך ואך למענך עשיתי את כל הדרך הרב הזה מהלך המש מאות שנה ברגע אהד."

„וזאת לא יפלא בעיני", השיב עובדיה, „כי הלא על כנפי הסרך נשאת על כן מהרת לבוא."

„ובכל זאת שגית הפעם", ענה בן־דוד, „כי לא עפתי ולא דאיתי, וראה כי גם אבר כיונה אין לי אף לא כנפים ככנפי הזבוב להנשא בהן, אבל בכח אדיר ונורא, בכח נעלה ונשגב נמשכתי אליך בכח..."

„בכח המלתך לעניי עמך."

„לא!"

„בכח הסרך הרב המלא את כל בתי נפשך הטהורה."

„לא!"

„בכח אהבתך לי אשר לא אשוה בה."

„זאת לא זאת!", קרא בן־דוד בצחוק, כי אם בכח הקיטור, כי משך בעים רוחו את עגלת מסלת הברזל אשר ישבתי בה

ברהוב משכני, ויעף עמי כאחד מן השרפים ויביאני עד לפני פתח ביתך, ועתה הבה ונסעה ונלכה וננשא שנינו בכה זה לבית הארון מהללאל ששמה פניך מערות היום, הלא? —"

„אמנם כן", נאנה עובדיה, „אך מי ינבא לי כי למחוז הפצי אנשא הפעם?"

„מי ינבא לך?", שנה בן־דוד כמשתאה, „אכן הסכן הסכנת בנביאים בארצך הטובה והמאשרה, ששם יטיפו קדושים לאמונה ובעד אגורת כסף יגידו האֹתיות לאחור ואשר תקרינה, אך פה לא ינבא לך איש בעד כל הון אשר יקרה אותך בעוד רגע, על כן בטח רק בה' כי יהיה עם פיך וכלכלת את דבריך במועצות ודעת להפיק רצון מאת ארוני ולהטותו אל הפצך במענה שפתיך, אך מהרה ובֹאה כי היום קצר ומלאכתי מרובה ואין אני בן הורין להבטל הימנה."

„לו יהי כרבריך", ענה עובדיה בצחוק מגולה ודאגה מסתרת, ויצא אחרי בן־דוד רעו וישבו שניהם במרכבת הקיטור העוברת לרגעים ברהובות לאנדאן, ויסעו ויבאו שלם בית הארון מהללאל אשר בשוק הסיטי.

ובית הארון מהללאל מלא תשאות, הומה מרב אדם אשר יצאו ואשר יבאו בו ומהמון פקידיו, סופריו, מזכיריו, משרתיו ועושי מלאכתו בבית ובחוץ, ובן־דוד עבר את כל ההמון הזה וינהה את רעו אתו מהדר להדר מבלי אשר שאל איש להפצו, כי נהשב בן־דוד על בני הבית היוצאים ובאים לרגל מלאכתם, על כן לא שת איש לבו עליו ויעבור נכהו עד בואו לפני ההדר התיכון מושב הארון בעצמו ובכבודו, שמה נתן מכתב קטן על יד המשרת העומד על הפתח והמשרת נכנס בלאט להדר הארון וכעבור רגעים אהדים שב ויפתח את הדלת בקידת כבוד לאמר: „בואו ארוני כי מוכן הארון לקבלכם." ויבאו בן־דוד ורעו אל ההדר פנימה להרָאות את פני הארון מהללאל.

„שלום בואך בן־דוד", אמר הארון בפנים שוהקות, ויושט את ימינו לו וגם לעובדיה ההרד, „הוא אפוא רעך הפולני אשר הללת אתו לי ורומם תהת לשונך בדברך בו? —"

„אכבד להציגו לפניך בזה, ארון ושוע, אף ישמח לבי ויגל כבודי בתקותי כי יפיק טעמי רצון מאת ארוני הנעלה", ענה בן־דוד בהן שפתיו, ועובדיה נגש וישק את ידי הארון ביראת כבוד ויאמר: „הן תקטן כל תודה על הגדולות אשר עשית עמדי ואף כי תקצר לשוני מהביע את רחשי לבבי, אך אל גדול ה' וידו לא תקצר משלם לאיש כמעשהו, ואלהים אלהיך אשר העלך על וישלחך למחיה להחיות לב שפלים ולשגב קודרים ישע, לא יסיר חסדו ואמונתו ממך ומזרעך, וקם בית אדוני לעולם לכבוד ולתפארת לבית ישראל אשר בשמו תרגול, ולברכה לעניי עם השבעים לבקרים הסדך כמוני היום הזה..."

„אך אל נא תשגיא פעלי בלשון מדברת גדולות", ענה הארון שבע רצון, „את קורותיך שמעתי מפי בן־דוד פקידי ואת תיכחתך את המסית תועבת נפשי, וימצאו דבריך חן בעיני ואֹמר לתמכךְ במשען כסף מעט ולעזור על ידך למען תמצא נתיבתך ולא תאבד דרך בעיר הגדולה והמסֻכָּנה הזאת... והנה שמחתי לשמוע כי למדת הרבה במשך שנת בהינתך וממדברך אכיר כי באמנה לא גזם פקידי במהללך, ועתה מה שאלתך ומגמת פניך לימים יבאו?"

„למלאות תעודת אנוש בתבל, ארון מאד נעלה", ענה עובדיה, „לעבוד עבודתי לרבים ולנהל גם את ביתי בלחם, אם םיגיע כפי ואם מעמל נפש כאשר יצוה אדוני על עבדו."

„לצוות עליך אין לי כל צדקה ידידי", ענה הארון, „וגם אתה הסכלת עשו לו על פי מצות זולתך אמרת לכונן צעדיך, הן בעל נפש אתה ועליך לדעת את כשרונותיה, התבין?"

„אבינה, ארון נעלה."

„ובכן לא על פי חפץ אחרים כי אם על פי חפץ לבך ותכונתך תבחר דרכך למען תשכיל בכל פעליך, ועתה מה זה יעצת לטוב לך השמיעני."

„אמנם השבתי דרכי ארוני", ענה עובדיה ברגש, „אני עם לבי אשיחה ואועץ עם כל הושי בי והנה משאת נפשי תורה ותושיה, הכמה ותבונה הגיון סלה! —"

„הפץ הנך אפוא לשמוע בלמודים בבתי הספר ולהקר בשרונותיך לדעת ומזמה?"

„כי על זה נבחרתי מנעורי, אדוני רב החסד", ענה עובדיה, „משחר ימותי הקדשתי להיות מהובשי בית מדרש וגם בהעשותי לאיש בלא עתי הסכנתי אך ללמוד וללמד, על כן יקשה ממני לשנות עתה את דרכי, ללמד ידי למלאכה בהגיעי לימי גבר, או להתהלך בין כנענים אשר לא נסיתי; אך לו הרשיתי לבא בית ספר להשתלם באחד מענפי הדעת המהיה את בעליה, למען אוכל להביא אלי הפעם את אשתי אשר עזבתי לפצעי ולהברתי —" „כי גם אשה לי בארצי אדון יקר ונעלה", הוסיף עובדיה בהורידו לארץ ראשו וידום.

„ידעתי", ענה האדון, „ואף על כן לא תישר עצתך בעיני ידידי, כי איכה תאמר לבא היום לאחת מלשכות בית ספר להקשיב לקח בין נערים בני שתים עשרה או שלש עשרה שנה ואתה כבן עשרים וארבע, בעל אשה ואולי גם אב לבנים, האין זאת?" פני עובדיה אדמו מבשת, והאדון הוסיף ויאמר: „סלח נא לי ידידי, כי חלילה לי מהכלימך ואך באמת ובתמים אדבר עמך, ואם דבר בפיך ענני למען תצדק אתה, כי הן אך את טובתך אדרוש ידידי."

ובן-דוד התבונן בעובדיה אשר נשא עיניו אליו, ויגש אל האדון ויאמר: „שא נא אדון בחסדך הרב ואענה אני חלקי תחת רעי הנפעם ולא יוכל להביע לך רוחו בענותנותו. צדקת אדוני כי לא לאיש כמוהו להתגלגל מספר שנים בין נערי בתי ספר התחתונים והתיכונים, אך גם הוא אמנם לא יחפוץ בזה, כי אם להתעתד בביתו, להשתלם בשפות ובמדעים הנחוצים, ולפי דברת מביני דבר יצלח חפצו בידו לעמוד על המבחן בעוד שנתים או שלש שנים ולהסתפח לאחת ממחלקות האוניוורזיטעט כאשר יבחר. —"

„ובמשך הימים האלה", ענה עובדיה אשר שאף רוחו ויתעודד בדבר בן-דוד ובתתו תוצאות להגות לבו הוא, „במשך הימים האלה לא תרעב גם אשתי ללחם, כי בבית אביה היא וידו משגת לכלכלה עד כי תהי לאל ידי להשיבה אל נוי, כי ירצה פעלי בעיני אלהים ובעיני אדוני מושיעי ומרחמי."

„אם לדעת חכמה תערג נפשך וידעת כי כח בך לבא שעריה, טוב אפוא!", ענה האדון בצחוק רצון וידידות, „עלה וצלח ידידי וגם נפשי תשיש כי תמצא נתיבתך בארח תבונה. — ועתה את פרשת הכסף תקבל מביתי גם מהיום ומעלה ואם לא ימצא לך ושמתי עליה נוספות. הן ידעתי גם אני כי צרכי איש צעיר לימים מרובין בעיר הגדולה הזאת, הלא? דבר נא ידידי אל תבוש."

פני עובדיה אורו ואשר לבו נראה על פניו ויאמר: „נדבת פיך ארוני תרבני ותכלימני גם יחד, כי מכסת הכסף אשר מנית לי בחסדך, באמנה לא בערך צרכי מחיתי הוא כי אם — רב מהם כפלים, ובכן נשאר עוד אתי יותר מחצי הכסף הזה אשר חשכתי לימים יבאו." ובדברו הוציא מספר מטבעות זהב מצלחתו ויוסיף ויאמר: „אלה ימצאו לי לשנה תמימה ויותר, ואף גם זאת, הן כביר מצאה ידי בתורה ותלמוד, ואחרי כי שפת הארץ לא מוזרה לי עוד, אקוה למצוא לי תלמידים אשר יקהו תורה מפי שעה או שעתים ביום ויתנו שכרי אשר אחיה בו, ואותך אדוני ומרחמי תברך לרגעים נפשי, כי אך ממך לי הכל ולולא נדבות ידך וחסדך כי עתה אבדתי באי-דעת ועני. —"

„הנה דבריך טובים ונכוחים", ענה האדון, „יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, כתוב, אך התמצא לך עתך ללמוד וללמד גם יחד?"

תמצא ותמצא, אדוני הנעלה!" ענה עובדיה, „הן מארבע ועשרים שעות היום והלילה אוכל להאציל לי שתים לתת בהן ענג לנפשי לחזור על למודי נעורי ולראות גם שכר טוב בעמלי."

„אם כן הבה ואנסה דבר עמך, ידידי!", ענה האדון מהללאל אחרי החרישו רגעים מעטים, ויכתוב דברים אחדים על פסת ניר קטנה ויחתום בחתמו ויתנה על יד עובדיה ויאמר: „את האגרת הזאת תביא אל הרב הלוי, ואם ישיב לי דבר במכתב על ידך, ובקרת בביתי מחר לעת כזאת ונראה איך יפול דבר."

ובן-דוד רמז לעובדיה, וישק את ידי האדון ויברכהו, ויצאו שניהם מאת פני אדונם, בן-דוד הלך לבית מלאכתו ועובדיה לעשות דרכו אל בית הרב. — „לא אחקור לדעת את אשר בהספר החתום אשר בידך", אמר אליו רעו בהפרדו מאתו, „אבל נחשתי וקרובה ישועתך לבא ואשרך להגלות, כי מצאת חן בעיני אדוני וגם מאת

הרב הלוי תפיק רצון, אף כי לא יחון פני בני ארצנו מאד, כי סרי סוררים המה בעיניו ויסגר דלתיו בעדם, אך המכתב אשר בידך ירחיב לך ולפני גדולים ינחך, על כן יקרבך כמו נגיד ידבר טובות אתך ויבחן כליותיך ולבך, ובראותו כי ברכה בך לא ימנע מהגיד ישרך לשואלו, כי באמנה חכם לבב ובעל נפש יקרה הוא וישמח להטיב לאיש אשר כמוך..." וכאשר נבא לו רעו כן היה לו: הרב בקראו את הספר אשר בידו קדם את פניו בכבוד, שאל למלאכתו ומגמת פניו ויחקרהו כמבלי משים לדעת את הגות רוחו באמונה ודת ואת כחו בתלמוד וספרות ישראל, והכרת פניו ענתה בו כי ימצא נחת ברחב לבו ובמענה פיו בשפה ברורה, וככל אשר הוסיף לדבר אתו הוסיף גם להוקירו ולכבדו כי הכיר את ערכו ויקרבהו באהבה, וכצאתו מאת פניו נתן לו, מלבד בריתו שלום, גם מכתב מענה לשולחו. את המכתב הזה נתן עובדיה להאדון מהללאל כאשר צוהו ומן היום הזה נספח על ביתו ויהי מאוכלי שלחנו, כי למד את העלם בן האדון שעות שתים ביום מקרא משנה ותלמוד, והוא השתלם בלמודים ויתעתד לבא לאחת האוניווערזיטעטען ותקותו באה וגם נהיתה...

יא.

נעזבה נא עתה את העיר ההומיה לאנדאן, שאונה והמונה יחד ונשובה מעט לארצנו המאשרה לדעת את שלום מכירינו היראים והשלמים תושבי הקלויז דק"ק זרעשוא, חסידיה, תכשיטיה ובטלניה, את שלום הדין המשכיל על דבר אמת, את שלום בית ר' שבתי התקיף, ואף כי את שלום דבורה האלמנה הנסבה בכל ספורנו זה. — בית המדרש עומד על תלו, הן נבא לו הצדיק מכזביניץ כי יעמוד עד ביאת הגואל; — מהחסידים היושבים בו לא נפקד איש אבל נוספו עליהם פנים חדשות, הן גדיים נעשים תישים והעלוים והאברכים נעשים בטלנים כידוע; — דבורה הצנועה עזבה את מסחרה ואת משלח ידה והנה היא עתה כלה קדש קדשים, עומדת ומשרתת את פני חסידי הקלויז, הן בעצת רשעים שמו לה עלילות דברים כי עם גנבים חלקה, ותשב שנה תמימה בבית הסהר וחנותה סגרה לנצח

בעוניתינו הרבים; — בית ר׳ שבתי שומם, בניו יצאו ואינם ולא נשאר לו בעיר כי אם שני נכדיו, בני בתו הגרושה מיוסף אישה אשר יפגשם עיד הקורא בהמשך ספורנו, הן שבק ר׳ שבתי חיים לנו ולכל ישראל ובמותו מת גם כבודו עמו וגם עשרו אתו על עפר נחת כנהוג בין עשירי ישראל וגביריו בארצנו; — והדַיָּן ר׳ מאיר? — הן על אודותיו נדברים עתה תושבי הקלויז נשמע נא מה בפיהם ונדע.

„ברוך שפטרנו מענשו של זה!״, קרא ר׳ נחמן בעל זכרון, „כל שהקלויז פולטתו בידוע שאין בו ממש, לפני ארבע עשרה שנה פלטה את יוסף חתן ר׳ שבתי ז״ל ויצא לתרבות רעה, לפני שתים עשרה שנה פלטה את עובדיה חתן הטבח ויקחהו אפל אותו ואת כל אשר לו, והיום פלטה את הדַיָּן ותקיאנו לעיר שאין בה לא תורה ולא חסידים, כי בארץ אשכנז הוא שאוירה טמא ומטמא.

„הפלא ופלא!״, קרא ר׳ נחתם אשר הזקין וגם שיבה זרקה בו והוא מתנועע עוד על אותו הגמרא בעצמו שהתנועע עליו ביום אשר ראינו אותו בראשית ספורנו זה.

„אך הלא שמעתי אומרים שהיו גם גאונים גדולים באשכנז?״ שאל ר׳ ראובן המקשן כדרכו.

„אמנם היו בה גאונים קדושים לפנים״, ענה ר׳ נחמן, „בימי חרפי ראיתי צדיק אחד משם שהיה נושא את זקנו בנרתק של משי כדי שלא תפול אחת משערותיו ארצה חלילה, וצדיק אחד מארץ אשכנז ידעתי שלא הניח מעולם את מקלו מידו ושני שקים תלו לו תמיד על שכמו, בהאחד היו טליתו ותפיליו ובהשני לחם ומזון צידה לדרך, וגם בלילה שכב במלבושיו ובנעליו ובמשאו על שכמו ובמקלו בידו, כי הוחיל ויצפה בכל רגע לביאת משיחנו והיה תמיד מוכן ומזומן לעלות לציון עיר הקדש. — אבל הצדיקים האלה הלכו לעולמם וכסר צלם מעל ארצם ויבא הדעסער ויהפכה למינות ומאז ועד עתה תחנף ותאשם.״

„ומה אתם מתפלאים?״, ענה ר׳ שמעיה פשטן גם הוא חלקו, „האם לא יובן הענין על פי טבע? אדם מישראל מסלסל בשערו, מגהץ נעליו, לובש מלבוש נכרי ומדבר בלשון גוים ומה יעשה הבן הזה שלא יחטא? והלא דברים קל וחומר, ומה האשכנזים שלנו שנולדו בקדושה כמונו ונתחנכו בחדר כמונו ומדברים יהודית כמונו

עד היום הזה, כיון שהאריכו מכנסיהם נתפקרו, האשכנזים מלידה מבטן ומהריון על אחת כמה וכמה! הצדקתי ר׳ נח?״

„בודאי ובודאי!״, ענה הנשאל באנחה.

„בודאי ובודאי לא!״, צעק ר׳ דוב מזיק בהתגרדו כמשפטו. האשכנזים העשוים רעים עוד מהאשכנזים האמתים! אך את אלה ואת אלה ישא רוח יקח הבל, ומאיר הדַיָן ישבר את ידיו ואת רגליו ואת מפרקתו בדרכו אשר הוא הולך ולא ישוב לראות עוד את בית מדרשנו להיות לנו למוקש במוסר הבליו, ומה לנו לדבר ממנו עוד?״

אך מה יעשה השוטה הזה בארץ אשכנז ומה חפצו בב... העיר הגדולה הזאת?״, התפלא אחד מצעירי החברה.

„מה יעשה ומה חפצו?״, ענהו השני בלעג, „ילבש קצרים ויגלח את זקנו ויעשה — מה שכל האשכנזים עושים.״

„ומה זה יעשו האשכנזים?״, שאל אחד האברכים בתשוקה גלויה לשמוע נבלית ניראות ואיומות.

„עוסקים המה בתורה ומצות ומעשים טובים! הגם זאת לא ידעת פנחס?״, ענה הפשטן בצחוק גדול, „מחזיקים המה ישיבות בכל עיר ועיר ששם ישננו לבחורי ישראל לעשות את כל מצות ה׳ — אשר לא תעשינה; במצות שבין אדם לחברו מדקדקים המה הרבה מאד, מקדימים בשלום כל אדם ואפילו — לנכרית בשוק, ויאהבו את רעיהם כנפשם וקל וחומר — את נשי רעיהם; ולמעשיהם הטובים הן אין ספורות! לא יישנו אם לא ייטיבו את לבם בסוד משחקים, ונגזלה שנתם אם לא יאחרו בנשף לערוך חצות — בבתי מחול זשיר; הידעת אפוא פנחס מה האשכנזים עושים? יראים ושלמים המה, הלא?״

צחוק גדול פרץ מפי השומעים ור׳ שמעיה הוסיף ויספר: „ולהיראים והשלמים האלה בעיר ב... יהיה ר׳ מאיר דנן דַיָן ומו״צ ומוכיח בשער, אך לא לאותם האשכנזים הגמורים שנולדו בארץ אשכנז, כי להם יש פריידיגערס באלף מחילות מכבודכם מורי ורבותי!״ קול צחוק פרוע הולך וגדול בהקלויז ור׳ שמעיה יוסיף בלעגו: „אבל לאותם האשכנזים החדשים, בני התערובות מארצות רוסיא פולין והגר שנתישבו בב... זה לא כביר ואינם עוד לא דגים ולא

חנבים לא גדיים ולא כלבים, המה קבלו אותו לרב, להם ידין יורה ויוכיח עד שיתבשלו גם המה כל צרכם ולא יצטרכו עוד לדַיָנים ולמוכיחים. —"

„ומה אתם צוחקים?", נאנח ר' נחמן בעל זכרון, „הקליפה גוברת מיום ליום ואתם שמחים?"

„ומה אתה בוכה בטלן זקן וכסיל?", צעק המזיק בחמת רוחו, „מה לנו ולהקליפה הגוברת באשכנז, בב... ובשאר כרכי הים מתחת להרי החשך שיצאו מכלל ישוב? — אנחנו פה בהקלויז כלנו חיים וקימים בארבע אמות של הלכה קנינו של הקב"ה בעולמו שברא בשבילנו, ופה לא תגבר הקליפה כי כרתנו את כל החוחים הסובבים את השושנה, ונשבר ונמגר ונכלה את המינים והמשכילים והאפיקורסים אשר אמרו להתערב בחברתנו ולהפריענו מעבודתו יתברך, ועתה אין זר בתוכנו וכלנו זרע ברך ה' ומדוע נתעצב כהיום הזה? — הכה שמשון! הא לך כסף והביא יי"ש ונשתה, ועיני ר' נחמן הטפש תראינה ותכלינה כי לא נתן לו גם טפה אחת; יתעצב לו כנפשו שבעו ואנחנו נשתה ונוסף ונשתה ונשמחה ונגילה כל ימינו!" ובדבריו הוציא מלתחת עור מצלחתו ויפתחנה ויחפש בחוריה ובסדקיה אך לא מצא כל מאומה כי בוקה ומבוקה ומבולקה היתה מיום בואה בחיקו כמובן, ומבלי חקור הרבה פנה אל ר' נח תם המתנועע ויאמר: „הלוֵני מעות ר' נח, הן עשרו של קרח בידך, הלוני חצי הכסף ואשלח להביא יי"ש."

„אין לי כסף", ענה ר' נח בהתנועעו.

„שבקיה ר' נח לחסידותו ומרמה הוא את הבריות!", התאונן ר' שמעיה באנחת לצון, „ואיפה כל הכסף הרב שגנבת אתמול מחנות אשתך החולה, ר' נח ידידי?"

ר' נח טמן את ידו בצלחת בגדו וישנה את דברו הראשון: „אין לי."

„אם כן שמע מניה עכברא דשכיב אדנרי הוא!", החליט ר' שמעיה.

„ומדת קמצנות מדה גרועה היא מאד", ענה ר' נחמן בעל זכרון, „וזוכרני ששמעתי מפי הצדיק ר' יונה משיפיטיווקע שאמר בזה הלשון ממש: קבלה בידי מרבי ורבי מרבו עד האר"י ז"ל שהיה אומר:

חביב בעיני רשע ובעל עברה הותרן במעותיו, יותר ויותר מחסיד ופרוש קמצן, כי מקלקל הוא צנורות השפע העליונה רחמנא לצלן וזהו סוד אין ה"קומץ מ"שפיע את ה"ארי —"

„הפלא ופלא!", קראו החסידים פה אחד, „וסיד ה' ליראיו!" ענה ר' שמעיה לקולם, ור' נח? — הוא קפץ ממקומו באימה וחילה, כי ירא שמא כבר קלקל הצנורות חלילה, ומרדת כבר תחדל השפע העליונה, בעון קמצנותו כחזון הצדיק ר' יונה; וימהר ויפתח מחלציו אזורו, ויגלה את כתנתו שמלתו לעורו, ויתר קשרו ויוצא בחרפה ובשת, כים מלא מעות כסף ונחשת, ויריקו פעם אחת לא השאיר אף גרה, על יד ר' שמשון השמש, והנה עד מהרה נראה עין בעין כי בטלה הקליפה, כי נטל השבר מצנורותיו של ר' ליפא, נפתחו הבקבוקים ותמשך משמה, שפע לנפ"ש לרוח ולנשמה, וינשאו החסידים לעילא ולעילא, ויתפשטו גשמיותם כמיבן ממילא, ויהיו רוחנים כלמו והנשמות הטהורות, שתו לקבל אלפא לקבל תתקע"ד אלף דורות, ויצעקו וישירו וירקדו כעגלים, גם דבורה מחאה כף ותתופף בנעלים, וישלם גם המזיק את בעל הזכרון, ותתעורר למעלה חבצלת השרון, ותהי שמחה כפולה בארץ ובשמים, ומסוף העולם ועד סופו קול קורא: „לחיים!"

יב.

הלאתיך הפעם בפראַזע ושיר גם יחד ואתך קוראי הסליחה כי הלא למענך ולמעני עשיתי זאת, למען הודיעך קשט אמרי אמת ולמען הסר ממני עקשות פיך בפרק הזה, כי יהיה דבר עם לבבך בליעל ועבר עליך רוח בקרת לאמר: „היתכן דרך עובדיה איש האמונים כי לא כתב דבר גם לא לאשתו גם לא למורו ולא דרש לשלומם כל הימים אשר ישב בטח בבית האדון מהללאל, שאנן וחפשי מדאגות יום ושומע לקח בהאוניווערזיטעט מטרת תקותו?—" וידעת היום והשבות אל לבבך כי באמנה דרש דרש לשלום ביתו במכתבים ואגרות, אך המון מכתביו שבו אליו ריקם מעיר זרעשוא, כי הן הלכו משם אהובי לבו ולא נודע מקומם איה ועל כן נאלץ

להבליג על דאבון לבו וכאבו הנורא עד כי ישלים חוק למודיו ויהיה חפשי לנפשו, או אז לא יתמהמה גם רגע, ישוב לארצו אשר אמר כי לא יוסיף לראותה עוד עד עולם, יניע ארץ ככברה וימים ישים במרקחה לבקש את הנפשות האהובות לו כאשר אספר... אך אם הארכתי כמעט בשיחות החסידים ואחר „אגב אורחא” פרק שלם בהקלויז דק"ק זרעשוא לשמוע שריקות עדרי צאן קדשים ולראות בשמחתם, ואם גם שרתי לך „איידי דאתית להכי” שיר חדש אשר לא יחבר ולא ידרש לספורי כלל וכלל, הן סופר עברי אנכי ואתה משכיל עברי ויהיו נא אמרי לרצון לפניך כאלו קראת את אחד מהמון מכתבי העת לבני ישראל המלאים להם שיחות בטלות „לרומם קרן החכמה” והרוזים טפלים „לתועלת השפה העבריה”, — ובכן לא אצטדק הרבה לפניך הפעם ואשוב לספורי בטח. —

שש עשרה שנה עברו מיום צאת עובדיה מעיר מגורי אשתו, ושלש עשרה שנה מיום באו לאנדאנה במקלו ובתרמילו, ועתה הוא איש דעת מאֻשר בארץ, מוכתר בכתר הפלסופיאה והרפואה ועוזר על יד ראש הרופאים באחד מגדולי בתי החולים אשר בעיר. — „ומה שאלתך עוד מאלהי חסדך וינתן לך”, אמר אליו בן-דוד רעו אשר בקרו היום בבית משכנו וישמח לראות כי חסן ויקר בו ומלא ברכת ה' „פתח פיך ודבר דבר ויקם לך”, אמר אליו בצחוק ידידות, „כי אהוב שמים אתה וכל אשר תשאל לך נפשך לא יאצלו ממך וחפצך ישלימו ביד נדיבה כאשר עיניך רואות.”

„ותקותי באלהי מעוזי כי דבריך יאמנו”, ענה עובדיה, „הן הפליא חסדו לי בהמציאו לי אוהב טהר לב, אדם אחד מאלפי אלפים, גבר מורם מרבבות עם באמון רוחו ויקרת נפשו כמוך אהוב...”

„כלה דבריך רופא”, גער בו בן-דוד בחן שפתיו, „כי תקצר נפשי במהללי פיך אשר תשמיעני שבע ביום, ואם ככה אתה עושה לי ואנחם באחרונה כי נתתי לך את בריתי שלום אדוני הרופא!”

„ולו גם ידעתי נאמנה כי תנחם”, ענה עובדיה בחבקו את רעו באהבה, „לו גם תגעל נפשך אותי על מהללי פי, גם אז לא אכלא שפתי מהגיד צדקתך כל עוד נשמת שדי תחייני, כי כל קניני נפשי, כל מורשי לבבי וכל אשר יש לי יזכירוני לרגעים כי ממך לי הכל וידיך נתנו לי... גלמוד ונעזב כמדבר באתי לאנדאנה, רעב וצמא

עיף ויגע, מֻכה ומענה בגו ונפש ונואש מתנחומות אל, הה! ואנכי בעניי לא האמנתי שוב עוד מני חשך ואומר עירירי אגוע בארץ נכריה ואין כל תקוה עוד לראות בטובה, ותעבור עלי ותראני נמכר למלאכה נמבזה אשר לא נסיתי בה, ואתה לא ידעתני מתמול שלשום, ותחמול עלי ותרוממני מאשפות ארץ וחוצות להושיבי בבית נדיב עמו אשר רק למענך עשה אתי חסד אלהים ואף בעצתך נתן לי יד עזרה להביא לבב חכמה והנני עתה אשר לא פללתי ואשר לא נועזתי לקוות גם בסתר לבבי פנימה, ונקל כל זאת בעיניך ותאמר לעזוב את ביתך ואת מלאכתך ללכת אתי ולשלחני בדרכי אשר אני הולך לבקש את אהובת נפשי וחמדת חיי בא״ץ אפל וצלמות, ואת כל אלה אזכיר ושפתי תחרשנה מהביע תהלתך חדשים לבקרים? —״

„כלה ונחרצה היא אם כן מאתך לענותני בתהלות ותשבחות״, ענה בן-דוד כמתיאש, „טוב אפוא, גם לזאת אסלח לך אם תתענג עליה נפשך, אך הגידה נא לי למתי נסע ונלך?״

„גם היום, אם תחפץ, כי אנכי מוכן בכל רגע ואם אך תרשה אתה מאדוניך ונלכה.״

„כבר הרשיתי״, ענה בן-דוד, „ולמחר הנני מוכן ומזומן, הכון אפוא גם אתה והכן לך ונסע למחר בבקר. אך טרם נעשה את דרכנו זה עוד לי דברים לדבר באזניך ואתה הלא תסלח לי אם אגיד לך דבר אמת כאשר עם לבבי ואשר אתי לא אכחד גם אם יכאב לך כמעט, אלופי ורעי.״

„נאמנים פצעי אוהב, ואם תוכחות תשמיעני ויערבו לי כנשיקות פיך.״

„בתוכחות על עון איסרך? אותך? אשר אולי לא טעמת טעם חטא עוד? — אבל שגית הפעם בתמתך מאד בתתך אותי למוכיח בשער צדיק, וחטאת קסם משגה לאיש אשר כמוך, כי זכור נא כי רופא הנך ושגגת רופא עולה זדון! —״

„על דבר ביתי דברים אפוא בפיך!״, קרא עובדיה הנבהל, „הודיעני נא דבר אמת בן-דוד, אל תכחד ממני מאומה.״

„השקט ידידי״, ענה בן-דוד בנחת דבריו, „אל תירא ואל תחת כי אין בשורה בפי גם לא לשבט גם לא לחסד אך את אזנך אעיר הפעם כי בין תבין את אשר לפניך למען לא תבוש משברך

בבא תקותך; כי מי זה לידך יתקע כי במצאך את אשתך תמצא גם את שאהבה נפשך? —"

„תם אני ולא אבין", התפלא עובדיה, „האם גדולות תבקש לה נפשי? הן אך אשה עזובה ועצובת רוח, ואם אותה אמצא ואאשר בארץ."

„לכן בינה נא הגיגי", ענה בן-דוד בדברים נמרצים, „כי אם גם יצר לי להעציבך ולהאדיב את לבך התמים, בכל זאת הנני נאלץ להזהירך לבל תשלה את נפשך בתקות אשר אין קץ, כי כתקוה תמורתה ופן לא תבוא תקותך כתמה ונהפכת באחריתך כי תפול פתאום משמים ארץ ותפונה. — זה כחמש עשרה שנה עזבת את ארצך ומאז ועד עתה עלית מעלה מעלה בדעת ובתבונה ואשתך נשארה בבית אביה הנבער מדעת ומי יודע אם במשך השנים האלה לא ירדה היא במעלות אשר עלית בם אתה, והנה רב עתה המרחק, רב הוא מאד וכגבה שמים משאול מטה גבהו. דרכיך מדרכי כל אלה אשר גרשת מחברתם; ואולי לא תאבה או לא תוכל האשה לעלות אליך? — — או הגם לרדת אליה תאמר, ולשוב לשבת בשפל בבא עתך לשים במרום קנך ולראות טוב בעמלך בתוך עם בינות אשר יבקשו קרבתך? —"

„האתה זה בן-דוד וזה קולך רעי הישר באדם?", קרא עובדיה משתומם, „אך לא! רק מקסם שוא תחזינה עיני או אזני לא תשמענה נכהה! — כי איכה אוכל ודמיתי כי באמנה יעצני רעי הנעלה בישר לבו, לבגוד באשת נעורי בהיות לאל ידי לחוננה ולשלם נחומים לה על שנות אלמנותה — — או הלנסותני תאמר בן־דוד, לחקרני ולדעת אם לא רמו עיני במעטדי החדש, ותמת רוחי אם לא תמוט מרוב כל? — ההּ! גם לזאת יכאב לבי כי לא תדעני רעי, ואני אמרתי בשלוי כי ערום לבבי נגדך וכל רגשי נפשי לך כספר פתוח ועתה תפון באמונתי ובתמתי לא תבטח!"

„אבל לא דבים ולא יער!", ענה בן-דוד, „לא סלף בוגדים איעצך אף לא לנסותך לדעת אשר בלבבך הפצתי כי אם להועילך להטיב אחריתך כאשר השמעתיך מראש: „למען תבין את אשר לפניך ולא תבוש משברך בבא תקותך", ולדאבון לבי הנני נאלץ לשנות לך את דברי אלה ולבארם לך באר היטב. הן את אשת נעוריך תבקש

ותקוה למצוא את שאהבה נפשך אז כי תהלך ברגש ימים מקדם, תזכור אהבת כלולותיה וגם את שבועתך שנשבעת בליל הפרדך מאתה, כאשר ספרת באזני; אבל הגם ידעת נאמנה כי יאהב איש דעת, גבר ראה תבל ואדם עליה, את אשר אהב נער עני מחנוכי הקלויז אשר מבית המדרש יצא להיות בעל אשה ברצון אחרים ובנגדתם? — ואם לא תשוה האשה באהבתך אותה? ואם לא תבין אתה תגיגה כאשר לא תבין היא את רגשי לבך? — אנכי מעודי לא אהבתי עוד, ובכל זאת ארמה כי האהבה תמצא קן לה רק בנפשות נערכות זו לעֻמת זו, ואם לא תוכל בת הטבח מעיר זרעשוא גם היא לאהוב את הרופא הבריטאני כאהבתה את הנער העלוי? — לא אֹמר כי תחדול מבקש את אשת בריתך, רק כי תחדול מחלום חלומות אהבה ועדן פן תיקץ ונפשך ריקה ויקח יאוש מקומם, ובכן עצתי אמונה כי תחשוב דרכך מראש, תדע את אשר תבקש ובין תבין את אשר תחפץ למען תסתפק באשר תמצא, ותהי זאת נחמתך כי העשה את אשר יחובבך ישר לבך ואמונתך. — הן תבין לרעי עתה! —"

„אבינה", ענה עובדיה אחרי התבוננו מעט, „אבל גם בזאת לא צדקת אענך ידידי, אנכי באמנה את אשת נעורי אבקש ואקוה למצוא את שאהבה נפשי אז, כאשר אמרת, אבל גם זאת אקוה כי במצאי את מחמל נפשי ואמצא גם חברתי ואשת בריתי, עזר כנגדי ברגשותי ומורשי לבי, רעיה נאמנה ביום שמחתי ובעת צר לי בחיים! — תוחלתי זאת החיתני מני אז והיא תעודדני גם עד היום הזה, אף אבטח ולא אפחד כי תשליכני תקיתי ותשלה נפשי. — „האהבה תמצא קן לה רק בנפשות נערכות זו לעֻמת זו" תאמר, אודה לדבריך אלה ידידי, אך מי זה ערך את נפשי אני העולה היא למעלה ואת נפש אשתי היורדת היא למטה לארץ? האם כחי ועצם ידי סלל לפני את דרך החיים? האם בחכמתי כי נבונותי בראתי את אשרי למרות רוח המקרים אשר לחמו עלי מסביב? הלא בחזקת יד המקרה או ההשגחה נדח נער אמלל לארץ לא ידע, ובחזקת יד המקרה או ההשגחה העלה על, כי הקרה ה' אותך לפני ותעשה אתי חסד חנם, ומדוע לא יעשה הנער אמלל הזה את אשר עשו מטיביו אתו? מדוע לא אהיה אנכי לאשת חיקי את אשר היית אתה לאיש

אשר לא ידעת מתמול שלשום? — בשפל תשב אשתי, בתחתית המדרגה כמרבית נשות ארצה, על כן אחכה לחננה ולהעלותה, וכאשר העמיקה לרדת במעלות החיים ככה אשיש לרחמה, להסיר חלאת חנוכה ממנה ולהשיב לה הֵנה וטוב טעמה אשר לקחה מידי יוצרה בהבראה, ברעותי אותה דעה והשכל כיד ה׳ הטובה עלי, ותהי זאת שמחתי כי עשיתי לי אנכי עזר כנגדי, אנכי יצרתי לבה ואנכי תכנתי רוחה, וארשתיה לי שנית באמת ובאמונה ובאהבת עולם, ובמעשה ידי אתפאר!"

צדקת ממני אדם יקר מפז ומכתם אופיר!", קרא בן-דוד הנפעם ממשמע אזניו, ויחבק את רעו בזרועותיו וינשקהו על מצחו. ובעוד ימים אחדים ושני הרעים האלה הולכים בדרך מסעם, עוברים ארצות וערים לבקש את מחמלי נפש עובדיה אשר נסתם מהם כל חזון ימים ושנים. —

יג.

„זה שנה תמימה אענה בדרך כחך, הגם עוד לא נלאית בן-דוד רעי היקר?"

„אחת נשבעתי לבלתי עזבך עובדיה, על כן לא אחקור גם את נפשי לדעת אם ינעם לה היותה נע ונד בארץ חשך או לא, וכל עוד לא תלאה אתה מרדוף אחרי חזון לבך הנני צלך על יד ימינך כאשר נשבעתי."

„אך בלי חמדה?"

„אחת היא גם לי גם לך ידידי, נשבעתי ואקימה."

„הן לא יחרה אפך בי רעי היקר", חנן עובדיה קולו, „כי באמנה לא חפצתי להעציבך בשאלתי, אבל צר לי כי הייתי עליך לטֹרח והוגעתיך לבלי הועיל."

„ובמה זה תהיה עלי פתאום לטֹרח?", שאל בן-דוד, „לא הרבה קויתי בצאתי אתך ממקומי, והיום לא אֹמר עוד נואש; לעשות רצונך חפצתי כמאז כן עתה, ומי זה הגיד לך כי יגעתני? או המבשרך תחזה זאת?"

„כן הוא ידידי", התאונן עובדיה, „מבשרי אחזה זאת, אנכי אנכי יגעתי כמעט בדרכי זה, כי תקותי אשר סמכתני ותעודדני תלך תמס מיום ליום ולרגעים תמק תוחלתי ותכלה. — אין שריד לבית חותני ואין זכר לו בעיר זרעשוא זאת, האיש והאשה מתו מעוצר רעה ויגון, ובתם, היא אשתי האמללה ברחה ממקומה בבשת פנים ועם הילד אשר ילדה לי הלכה לבקש לחם על פתחי נדיבים או לעבוד עבודה בבית אדונים קשה, וכעופרת במים אדירים צללה בעני ועמל וזכרה אבד מן הארץ, ומידי זאת לה!"

„בוש והכלם, עובדיה!", ענה בן-דוד מישתומם, „אמרתי כי כאיש גבורתך לשאת עמל ותלאה וכח בך ללהום בפגעי החיים ובמקריהם ביד חזקה, והנה נגעו עדיך ותבהל, רפו ידיך ותלא טרם החלות לעשות עוד כל מאומה, הלא לבקש את אשתך יצאת, בקש אפוא ותמצאנה."

„צדקת רעי בדבריך, אך איה איפה אבקשנה? האם על ימין אפנה או על שמאל?", שאל עובדיה בצחוק יאוש.

„גם על ימין גם על שמאל", ענה בן-דוד, „תעלה שמים ותסק שאול אם איש באנשים אתה ולא תאמר נואש בראותך חתחתים בדרך. — הלא כתבת לרעך הדין בעיר ב... האם לא ענך עוד דבר?"

„שכחתי להראותך את תשובתו אשר הגיעתני היום", ענה עובדיה, „אבל גם מאת תוחלתי זאת יצאתי וידי על ראשי, מכתבו רצוף אהבה וידידות, מלא צהלה ורנה, תקוה ברכה ונחומים, אך מאשתי ופרי בטני אין קול ואין קשב קראהו ותדע."

בן-דוד לקח את המכתב מידי עובדיה ויעף עיניו בו ויאמר: „ובכל זאת הלא תבקר את רעך זה בביתו כאשר ישביעך."

„ומדוע לא?", ענה עובדיה, „הן אחת היא לי אם אבלה פה בהבל ימי ואם בב... או בעיר אחרת יכלו שנותי באנחה."

„הוא אשר יראתי!", נאנח בן-דוד, „כתקוה תמורתה יאוש ומפח נפש!"

את הדברים האלה דברו שני הרעים אנגלית בלכתם הנה והנה לפני בית המלון הגדול מקום משכנם בעיר זרעשוא, והנה ילדה עורת ונער גדול ויחף נוהג בה באים לקראתם. הילדה הורידה

לארץ ראשה וכאלם לא פתחה פיה, והנער פשט ידו ויחנן קולו בשפת אשכנז נשחתה: „חנונו נא אדונים רבי החסד והחנינה, חנו נא ילדה עורת שתי עיניה, יתומה מאב ומאם, חנו נא, חנו נא שועים רחמנים כי רעבים אנחנו ולחם לא בא היום אל פינו עוד, חנו נא אדונים רבי החסד! —"

בן-דוד השליך מספר קשיטות לתוך מצנפת הנער, ועובדיה לקח את ראש הילדה בין שתי ידיו ויבט לעיניה העורות וישאל: „כמה ימי שני חייך בתי?"

„לא ארע", השיבה הילדה בקול דממה.

„אחותי היא", אמר הנער, „וצעירה היא ממני שנתים."

„ושנותיך כמה המה?", שאל עובדיה.

„תשע עשרה שנה, אדוני רב ההסד", ענה הנער.

„אבל הן לא עורת מבטן אחזה בך בתי", הוסיף עובדיה בהתבוננו בעיני הילדה האמללה, „ואיכה אבד אור עיניך? התזכרי זאת בתי?"

„זכרתי!", נאנחה הילדה מרה, „מחלה עזה עברה על נפשי ואשכבה חולה בבית החפשית, וכאשר נרפאתי ואקום, והנה אין שמש בשמים ואין פרחים בגן, גם את פני אמי לא ראיתי עוד, אויה! היא מתה מכאב לב, אשריה! —"

„ומי היו אבותיך בתי?", שאל עובדיה משתאה למענה פיה, אך הילדה הורידה לארץ ראשה ותכס את עיניה העורות בחגורתה אשר במתניה בדממה, והנער ענה תחתיה ויאמר: „שם אבי אמי היה ר' שבתי תקיף, עשיר גדול היה וראש קהל עדת ישראל בעיר הזאת, דינה היה שם אמנו זכרה לברכה, ושם אבינו היה..." פני הנער חפו וידום, ועובדיה, אחרי התלחשו רגעים אחדים אנגלית עם בן-דוד רעו, פנה אל הנער וישאל: „ואיה איפה אביך עתה? הגם הוא מת?"

„לא ידעתי" ענה הנער הנבוך, והילדה החזיקה ביד אחיה לאמר: נהגני נא מזה כי נלאיתי נשא, אך עובדיה לא נתנם ללכת עוד ובהביטו אל תוך עיני הילדה שנית ענה ויאמר: „רופא אנכי בתי והנני להשיב לך את אור עיניך כי תרפאי ושבת וראית כאחד האדם אם תבקרי במעוני פעמים ביום ותעשי ככל אשר אצוך, התחפצי?"

נשיקות פי הילדה הנדהמה וזרם דמעתה אשר פרץ מעיניה המה ענו למדי על שאלת עובדיה גם בלי אֹמר ודברים, והנער השתחוה וישק לרגליו ויקרא: „מאה ועשרים שנה יחיה האדון! ואנכי אל שדי אתחנן ואתפלל לאל אבי יתומים, כי יברך חילך וישלם פעלך וכל אשר תעשה יצליח, אך למתי נבוא אליך אדון רב החסד והחנינה?"

„פעמים ביום", ענה עובדיה, „בשעה השמינית בבקר ובשעה החמישית אחרי הצהרים תבואו אל בית מלוני זה, ואנכי אצוה על השוער ויראך את חדרי משכני כי תבאו אלי, ועתה הא לך כסף וקנה נעלים לרגליך ושמלות חדשות לאחותך, כי לא יתנו אתכם לבא אל בית המלון יחפים ולבושי קרעים, לכו אפוא בני והיו נכונים למחר בשעה השמינית בבקר."

עיני הנער נגרו דמעות גיל בקחתו את הכסף מידי עובדיה, וינהג את אחותו וילכו דומם כי נפעמו שניהם ולא יכלו דַבר, ועובדיה אמר אל בן-דוד: „ובכל זאת לא יגעתי לריק ולא עמלתי לבהלה בדרך אשר עשינו, כי הקרה ה' לפני את בני יוסף האמלל, אשר למרות חפצו רצונו ודעתו היה סבת ישועתי ואשרי כאשר ידעת. הוא לא יושע עוד כי נדח ואבד לנצח, ועשיתי חסד עם בניו העזובים והושעתים ולא ימקו בעון אבותם!"

„האמללים האלה בושו להשמיע את שם אביהם על שפתם", אמר בן-דוד, „היודעים המה אשר קרה את יוסף ויבושו מדרכו הרעה וממעשיו אשר עשה?"

„יוכל היות", ענה עובדיה, „ואף על כן אחיש לעזרתם, פן ירעבו ויתקצפו וילכו אל אביהם זה ילדם וכמהו יעשו מרחה. —"

„ואתה ידעת נאמנה כי תרפא הילדה ותשב לראות אור?" שאל בן-דוד.

„תקותי חזקה כי רפואתה קרובה לבא", ענה עובדיה בטח.

„ומה תעשה עניה לא רחמה זאת כי תפקחנה עיניה ותראה?" הוסיף בן-דוד לשאול, „הן רק את אסונה כי נורא הוא תראה כי לא למדה דבר למצוא בו את חית ידה, ורק עורון עיניה לבדו היה לה מוצא ללחם ובהשבר לה גם מטה לחמה זה במה תחיהאת נפשה ואת נפש אחיה? הגם על זאת חשבת ידידי?"

„תרפא הילדה ואז נראה איך יפול דבר", ענה עובדיה, „הנער יוכל ללמוד עוד מלאכת מאומה, והנערה —"

„אותה נתן לאיש, הלא?", השלים בן-דוד בצחוק.

„גם זה יוכל היות", ענה עובדיה גם הוא בצחוק, אך פניו קדרו בצחקו ויעידו על רגשי לבו ומכאוביו, „קויתי כי אכנים לחפה את בתי ואכנים את בת אחר, ואולי יכניסו אחרים את בתי אני — גלגל הוא החוזר בעולם!"

„הוא אשר אמר החכם מכל אדם: לב אדם יחשב דרכו וה׳ יכין צעדו!", קרא בן-דוד, „לפני רגעים אחדים אמרת ללכת עירה ב... כי אחת היתה לך אם בזרעשוא או בעיר אחרת תבלה בהבל ימיך, כאשר התאוננת באזני והנה זה יד נעלמה אוחזת בערפך ותושיבך תחתיך לאמר: אל תלך מזה עד חפצי תשלים; ומי יודע אם לא מן השמים עצרוך במקום הזה למען תמצא את מחמלי נפשך אשר נואשת כמעט מקוות להם עוד. —"

„מי יודע!", נאנח עובדיה כמתיאש, וברגע הזה עברה מרכבה מרקדה את דרך המלך הבא ממסלת הברזל, ועובדיה בהמון שרעפיו בקרבו לא התבונן כי יטה הרכב את מרכבתו לשער בית המלון אשר הוא ורעו עומדים לפניו, ויהי כמעט מרמס לרגלי הסוסים לולא בן-דוד רעו אשר החזיק בו ויטהו הצדה בכח גדול. והרכב גם הוא צעק ויעצור בסוסיו ותעמוד המרכבה ותצאינה ממנה שתים נשים כבודות, האחת אשה גדולה לבושה שמלת משי שחורה ופניה מכסות בצעיף, והשנית עלמה כבת שש עשרה או שבע עשרה שנה, לבושה שמלת דרך אמוצה ועל ראשה מגבעה רחבה למגן ומחסה מחום השמש. פניה מגולות ומפיקות יופי וחן טוב והיא הניעה במו ראשה לאות תודה לבן-דוד אשר חש מפלט לרעהו, כי מצעקת הרכב ואף כי ממבוכת עובדיה והרדת בן-דוד עליו, הכירו הנשים כרגע את הסכנה אשר רחפה על ראשו, וישמחו לראות כי לא בא אסון לרגלם. — ומשרתי בית המלון מהרו ויבהילו להוציא המון ארגזים, תבות ומלתחות מן המרכבה, ולפי רוב החפצים הרבו כבוד ויקר לבעליהם ויובילו אותם ביראת כבוד למבחרי חדרי בית המלון.

„הראית?", אמר בן-דוד בצחוק, „נואשת מטובה בפחזותך ותחטא ותאשם וכמעט היית בכל רע, ואנכי כי האמנתי בתשועת

ה׳ ותחשב לי זאת לצדקה, על כן האירה העלמה היפה פניה אלי ואליך לא הביטה, כי קלות בעיני היפהפיה הזאת אף כי רופא נכבד אתה בלאנדאן העיר הגדולה. —״

יד.

ועיני הילדה ההלו להתרפא תחת ידי עובדיה, ויצא שמעו בכל העיר זרעשוא ויגיע גם להקלויז מקום משכן מכירינו הבטלנים, וישמעו כי לא יקח הרופא האנגלי כסף ברפואותיו וימהרו ויקדמו את פניו איש איש עם נגעו ומכאוביו, זה בא עם שברו וזה עם צרעתו, עם שעולו, עם טהודיו וכו׳ וכו׳. והרופא האנגלי נתן אותם לבא לפניו כי שמה לראות את רודפיו לפנים אשר לא יכירוהו עתה ויעמדו לפניו באימה וביראה ברתת ובמורא וידבר אתם בנחת ויתן להם עצות טובות, איש איש כמהלתו וכפי אשר ידע את דרכו ומעשהו מאז. והבטלנים שבו להקלויז ויספר איש אל רעהו את דברו עם הרופא ואשר צוה אותו ואשר יעצו, ויחקרו ויפלפלו ויהפכו בדבריו כמנהגם, והנה נפקחו עיניהם ויראו עין בעין כי הרופא הזה רשע גמור הוא מסטרא חורינא רחמנא לצלן ואך מאמונתם יעץ להדיחם בחלקת לשונו ומרמת שפתיו, להפוך משרש מצוה ולסלף דברי צדיקים. כי מרוע זה צוה את ר׳ דוב מזיק בעל השבר שלא ירבה בקפיצות וברקודין? בודאי ובודאי כדי שלא יתמתקו הדינין, שעל ידי הרקודין דינין מתמתקין כידוע. — את ר׳ שמעיה הפשטן בעל השעול צוה שלא ירחץ בצונן, מרוע? כדי לבטלו מטבילות מצוה. — את ר׳ נח תם בעל הטהורים צוה שלא ירבה בישיבה לפני התנור החם, ולמה? כדי לבטלו מתלמוד תורה ומעשים טובים. — והאחרון הכביד כי על פלוני התכשיט המצורע צוה במפגיע שלא ישתה יי״ש. — רחמנא לשזיבנא מהאי דעתא! — ובלי שום ספק מכשף הוא, ההליטו החסידים כלם, דאי לא תימא הכי מהיכן ידע שדרכו של המזיק לקפוץ ולרקוד, של התם לשבת אצל התנור, של הפשטן לעסוק בדברים המחייבים טבילה, ושל התכשיט המצורע לשתור יי״ש הרבה? — ועל כן גזרו אטר

ויסכימו פה אחד לבלתי שמוע לקול הרופא הרשע כי אם לעשות ההפך מכל אשר צוה, להטיל גירא בעינא דשטנא להרעימו ולהכעיסו וכן עשו, אשריהם! —

ואולם עובדיה לא ידע דבר מכל אשר גזרו בהקלויז ומכל אשר יכעיסוהו וימרו את רוחו שמה, ויעשה את מלאכתו באמונה אף הצליח הפצי בידו, כי רפא את היתומה האמללה וגם להולים רבים זולתה אשר שקדו על דלתותיו מבקר עד ערב הושיע בחכמתו וכיד ה' הטובה עליו, ומלאכתו ועבודתו שכחוהו כמעט את עצבו ורגזו, כי ראה ברכה בעמלו ותהי זאת נחמתו. —

יבן-דוד שמח לראות כי תחל המנוחה לשוב ללב רעו הנאמן; אבל הרגיש בנפשו כי מנוחתו הוא ההלה להתמוטט. ומה זה היה לו פתאום? מרוע זה תלבשנו רוח ששון ורוח בהה חליפות לרגעים? מרוע זה תדד שנתו בלילה וביום יתהלך כחולם? מה זה הרעיש את נפשו השוקטה וישימנה כמרקחה? ומדוע זה יהרד לבו ויתר ממקומו למראה האשה והנערה אשר פגשנו בפרק הקדום? — הנפשות האלה אשר הכרת פניהן תענה בם כי אם ובת הנה, גרות בההדרים הסמוכים להדרי בן-דוד ורעו; עובדיה הטרוד במלאכתו לא ישים אליהן לבו, לא כן בן-דוד העזוב לנפשו כל היום, הוא יראה פניהן לבקרים ולבבו יהגה בם לרגעים, וכאשר יוסיפו הנה להתהמק ממנו בתמתן ככה יוסיף הוא להמשך אחריהן בחבלי סתר, בעבותות לא ידע יכנם. — האשה יפה היא מאד אך על פניה היפים ילין עצב ורוח תוגה הרישית ירחף על הוד מצחה. זאת קומתה תרמה לתמר השח ראשו כמעט מרוח סועה וסער מתהולל; תקום סערה לדממה, ותמר ישא ראש, יפרח וישגה לכבוד ולתפארת. — והנערה? מקרני אור שמש ונעם נגה ירח, מלהבת שלהבת יה וזהר שלג עולמים, מהוד אודם שושנה ולבנת הבצלת פורחת, מחן פרחי עדן, ריח אביב, טל אורות וצחוק מלאכי שלום במרום רקמה נפש חיה זאת, והנה היא מתפתחת עתה מיום ליום ביפיה ובהודה ובתפארתה לעיני בן-דוד אשר לא התבונן על בתולה זולתה עוד. — היא תפתח שפתיה, ויפתחו לפניו שמים הדשים; תשמיע קולה, ורנת כוכבי בקר עם תרועת בני אלהים תשמע לאזניו; תרום, ותדום הבריאה כלה; תסתיר פניה, ותקדר

ארץ ומאורי על יאספו נגהם; היפלא אפוא כי הליפות וצבא אתו לשמחה ותוגה, כי רגע תרננה שפתותיו ומשנהו תרמע עינו דמוע, רגע גדול עד שמים ששונו ומשנהו שחה לעפר נפשו? — אם לא תרע לך בן-דוד רגשי לבך מה המה, אות הוא כי לא ידעת עוד אהבה בתענוגיה ובמכאוביה, באנהותיה ובמצהלותיה, ברמעת בכיה ובתרועת שמחתה; אבל רגשי לבך רגשי טהר המה, רגשי שלהבת יה, רגשי קדש מעדן גן אלהים רגשי אהבה ראשונה! — גם הנערה שנתה מיום פגשו עיניה את עיני בן-דוד, ומיום שמעה את נעם קולו לא תדע נפשה עוד. הגות ילדות, מאויי שחוק ישעשעים יצאוה ואינם ורגשות מוזרות לה לקחו עמדתם. התבל ההליפה שמלותיה לעיניה, עטתה בגדי תפארתה ותיף שבעתים מאשר היתה, ורוח ששון נפחה בבריאה כֻּלה ותיקץ לחיים הדשים. הפרחים אשר על חלונה יפצחו פה להשיהנה נעימות וקולם קול בן-דוד הוא אשר תקשיב ותשמע אזנה, ובקול זה ישירו צפרים ויזמרו ויריעו כל בעלי שיר מבין עפאים.—ישית השך ויהי לילה, והיא תשגיח מן ההלונות תציץ מן ההרכים, תביט שמים ותראה ירח יקר הולך, ובינות לצבא כוכביו תאורנה עיני בן-דוד ותצחקנה לקראתה בצחוק חן ותהנונים; תזרח השמש, ועליה יזרח אור ה׳ כי תקיץ מחלומות נעימים, שפתותיה שושנים פתוחות לנשק וזרעותיה להבק תבל ומלאה. —

„ומה לך רעגינא כי תעירי שהר ותאחרי בנשף לספור את הכוכבים?", שאלה האם את בתה בשבתן בדד בחדר מלונן בנשף בערב יום, „האם את אביך האֹבד תבקשי שמה במעונות שחקים? אויה, בארצות וימים עקבותיו לא נודעו, אולי ידעו שחקים מקומו איהו!" — רעגינא הנערה הנעימה לא ענתה דבר כי אם הבקה את אמה בזרועותיה ותשק לה ודמעות עיניה ירדו כפנינים על פני אמה הנמוגה, והיא הוסיפה בנפש נואשת ותאמר: „ההשיתי מטוב, נואשתי מקוֹת עוד כי נצחי אבד ותוחלתי מפח נפש, אך לא על גורלי כי מר ידאב לבי כי אם עליך בתי תדמע עיני ולא תדמה, כי אזלת ידי להשיב את אביך לך, וגם על אביך האמלל כי נגזר מארץ היים בפשע הורי ובאולתי אני. —"

„ובכל זאת אמי“, נהמה הנערה ותחנן קולה, „ובכל זאת הוחילי לאלהים כי עוד יראנו בישועתו וישב גם את אבי לנו. הן הפליא הסדו לך אמי יקרת חיי ומדוע תכחשי בנפלאותיו?“

„קוי לך נפש זכה וטהורה“, ענתה האם בנשקה את דמעות בתה מעיניה היפות, „עיניך עוד תראינה את משוש לבך כי רטובה את לפני שמש, שושנה שתולה בנוה, מריה מים תפרחי ותיית ורבית, ותהי זאת נחמתי בימי חיי הבלי אשר כצל יהלופו.“

„ולמה תדברי כאלה אם יקרה?“, התחננה הנערה, „יפיפית מעלמות, הן עלומים הנך, אף לא מבתך זקנת לימים מאד, ומדוע נואשת מתקוה וכפתך רעננה עוד וטל נעורים ילין בפניך אם יפה ונעימה. —“

„אבל נפשי יבשה ולא תשוב לתחיה!“, ענתה האם תמרורים, „כי לא כח אבנים כחי ובשרי לא נחוש! — שבע עשרה שנה הנני בודדת באלמנות חיות ואשלה את נפשי בתקות שוא והיא גם סמכתני לבל אפול ואטבע בים החיים הסוער סביבי; למצער ראיתי גם בטובה בבית הגבירה היקרה זכרה לברכה אשר הטלה על ימי עלומי ותקח אותי לאחות ואותך לבת לה, ובמות מרחמתנו זאת ותירשי נהלת הון רב אשר השאירה לך בחסדה, ואמר עתה הגיעה העת להתחקות על שרשי רגלי אביך האבד אשר מנעתי מבקשו עד כה לבלתי עזבך לבדך בארץ נכריה; על כנפי תקוה טובה נשאתי ונעוף מעיר לעיר עד בואנו זרעשוא העיר הזאת, אך פה נשברו כנפי ואנית תוחלתי האחרונה נפצה אל סלעי מגור ואתה גם לבבי החולה התפורר לרסיסים, כמסום נוסס אנכי מיגון ונדודים אשר שבעתי ו.עניי ואך תקותי היא סמכתני, ובמוט גם עמודיה ויתפלצו ואכרע תחתי לבלי קום עוד נצח.“ — „לבי בקרבי יהוש כי קרוב לבא עתי וימי לא ימשכו“, הוסיפה בקול דממה ותפול על הכסא עיפה ויגעה ותסגור את עיניה ותתעלף. —

„אויה לי אמי!“, צעקה הנערה ותספוק כפיה מבלי דעת מה לעשות או להדול. וברגע הזה התפרץ בן־דוד בעד דלתות החדר כי שמע את קול צעקתה, וימהר ויזה מים קרים בפני האשה ותשב רוחה אליה כמעט וישכיבו אותה על מטתה, ובן־דוד מהר ויבהל את רעו הרופא להחיש לעזרת שכנתו היפה. —

מא.

ועובדיה לא אחר ויבא ויאחז בידי החולה הישנה ויסנה את מספר מהלמות עורקיה, ובהתבוננו בפניה הלבנים ויתחלחל ויחרד לפת. — זמותיו נתקו ועיניו חשכו ואורו חליפות, רגע קפאו דמי לבו ויהיו לקרח בקרבו ורגע נמסו ויתכו כאש נוזלת מחרדת פתע וגיל פתאום אשר השיגוהו ועוד מעט ויחשוב לפול על מטתה, לחבקה בזרועותיו ולקרוא לה חוה אהובתי נשמת נפשי ורוח חיי! לאזני כל הנצבים עליו; אך לאשרו ולאשרה זכר כי הגקל לו לסכן את נפש החולה בהתגלות לבו פתאום, על כן התחזק בכל מאמצי כחו ויתאפק ויאמר לרעגינא המיחלת למוצא שפתיו: „אין דבר גברתי כי אם רפיון מיתרים אשר יעבור בעוד שעות אחדות. כפי אשר אחזה לי התעוררה נפשה מאד ותפעם רוחה עד בלי די ועתה מנוחה ומרגוע דרושים להשקיט את רגשת עורקיה. אל תפריעוה אפוא, תישן ורוח לה מיד, ואם תרשני גברתי אשב פה עמכם למען אמצא לכם בהדרשי עת תקיץ החולה משנתה. —"

„אודך אדוני בכל לבי!", ענתה רעגינא בקול דממה דקה, ותגש לו כסא וישב לרגלי המטה, והיא עמדה לראשה ואת עיניה המוצבות מדמע לא גרעה רגע מפני אמה החולה. ובן-דוד הלך אט וישב לו על פאת דמשק ערש בפנת החדר וירדם לאט לאט. —

דממת קדש בחדר! — ירח ומזכבים עדים בשחק סלה אשר שמעו את שבועת עובדיה בליל הפרדו מאשתו הישנה לפני שבע עשרה שנה, ישלחו עתה את קוי זהרם בעד יריעות החלונות וישפכו זהר כסף על פני החולה הלבנים כשיש ויהי מראיהם כפני מלאכי אלהים לטהר, אות הוא לעובדיה כי נאמנה רוחה עם אלהים ועם אלוף נעורה אשר לא בגד באהבתה כל ימי נדודו. — „חוה היא! אשתי הטובה והנעימה!", יקראו כל מורשי לבו פה אחה. „אך לא בת ר' שמעון הטבח אשר עזבתי בברחי!", יעננו רוח מבינתו לקולם, „כי בת רוזנים היא, בת אצילי ארץ, הוד והדר לבושה ותתנוסס כחן וטוב טעם כאלו הריחה ברוח חדש, רוח דעת ושכל טוב אשר זרו לה לפנים. — ומי זאת בת שמים הנצבת למולי? הבאמנה בשר מבשרי היא ועצם מעצמי? הזאת בתי אשר לא גדלתי ולא רוממתי

ותפרח מאליה כחבצלת השרון? — ולמי כל הכבודה הזאת, בגדים וכלים ועדי עדיים אשר החדר מלא מהם? ומה לחוה ולבתה בנות זרעשוא בבתי מלון אורחים? — אל אלהים חיים! ואם אמלל באמללים אנכי? — — — —" ענן עצב נורא כסה את מצח עובדיה ועיניו אשר לא גרע מפני החולה קדרו פתאום להגיוני רוחו אלה הנוראים, וברגע הזה האירו פני הישנה מצחוק קל אשר רחף עליהם ושפתותיה דברו בדממה דקה ובקול ענות חלושה: „עובדיה!"

„ומה זה תבענה שפתי אמך גברתי?", שאל עובדיה בחרדה גלויה.

„אודך לעולם ה' אלהי חסדי וישועתי!", ענתה הנערה במיעל כפיה, „עתה ידעתי כי תחיה אמי ולא תמות, כי את אבי דברה בחזון ומשפתיו לה מרפא ונחם ללבה הנדכה כאשר הסכינה בכל ימי עניה ונדודיה." „סלח נא אדוני", הוסיפה בנשאה את עיניה היפות לעובדיה המתבונן בה באות נפשו, „כי לא תבין להגיגי וקורותינו זרי לך. —"

„ואולי לא כאשר תדמי בנפשך בתי!", ענה עובדיה. — השם הנעים הזה, השם „בתי" עבר בלי משים על דל שפתיו, ויתכו כמים רגשות נפשו וארבות עיניו נפתחו, ולא יכל להתאפק עוד ויאחז בידי הנערה הנבהלה והנדהמה ויחבקנה בזרועותיו ויחלצנה אל לבו וישק את מצחה הצח מחלב בשפתים דולקים. „האף לא תחושי את נשמת רוח אביך בתי הנעימה?", קרא באזניה בקול דממה החוצב להבות אש קדש, „האף לא ירגיש לבך התמים כי בזרועות אביך הנך חבוקה? — אנכי עובדיה איש אמך העניה הסוערה הזאת אשר אהבתיה כנפשי ועזבתיה כבוגד חזתה נאמנת אתי גם בחזיון לילה! האח! אשרתי! אשרתי יתר הרבה מאד מאשר קותה לה נפשי מאלהי! ואולם ברגעי עדן אלה הקדושים, בחן שמים המרחף על פני אמך הישנה ובתמת נפשך הזכה ילד נעים, נשבעתי כי לא רחק לבבי מכן בהרחיקי נדוד ולא עזבה נפשי אתכן בעזבי ארץ. — תגרת יד מרעים הבריחתני מעירי וארצי, ואהבתי ואמונתי אתכן עזרתני לעשות חיל בארץ חפש ואור כאשר תראינה עיניכן מחמדי נפשי, ועתה שקי נא לי מנשיקות פיך בתי וארע כי תאמיני לדברי אביך המאשר בארץ."

„אבי!“, קראה הנערה החרדה בקול נחבא בהמון נשיקות ובכיה חרישית „ובתי“, ענה עובדיה, ומפיו נעתקו מלין מסערת נפשו המלאה לה רגשות אשר על כל גדותיה, וידמו שניהם ויחרישו באשרם. אין אמר ואין דברים כי אם סוד שיח לבבות אשר ידברו בשפת מלאכי שלום במרום ובחוץ לא ישמע קולם.

ובן־דוד התעורר וירא את רעגינא חבוקה בזרועות עובדיה, ויתפורר לבבו ונפשו נקרעת לגזרים. בפעם הראשונה בימי חייו נודע לו פתאום כי אוהב הוא. אוהב הוא אהבה קדושה, אהבה רבה ונצחתי אהבה עזה כמות, הה! וסמל אהבתו זאת הראשונה גזול בידי רעו אשר בטח בו, על כן אכלתהו קנאה חמת גבר ומצוקת לבו הממתהו וילט את פניו בכפות שתי ידיו למען לא יראה בהרעה הנוראה אשר באתהו, ויכרע תחתיו וידום בעצמת מכאוביו. —

גם חוה הישנה התעוררה ותתהפך על משכבה ותפקח עיניה, אך טרם ראתה את הנהיה, ורעגינא התחמקה מזרועות אביה ותפול על צוארי אמה ותכסם בעתרת נשיקות פיה, ועובדיה השיב רוחו אליו ויסוב לאחור צעדים אחדים על קצה אצבעות רגליו בלט. „אמי אור עיני וחיי חייתי!“, קראה הנערה הנפעמה, „אמי עטרת תפארתי ונזרי! השמיעיני, נא קולך אמי יפתי, הגידי לי כי שלום בעצמותיך ותגלנה עצמות בתך אשר דכית אמש כי חלית ותתעלפי.“

„שלום בעצמי רעגינא יחידתי“, ענתה האם בקול כחולה, „ישלום גם בלבבי“, הוסיפה בקול ערב ונעים, „כי את אביך דברתי בחזון ואדמה לשבוע בהקיץ תמונתו. האח! תבנית איש! תפארת אדם! תאר לו והדר! סמל כח לב ואמונת אמן! ואותך בתי חזיתי חבוקה בזרועתיו, לחוצה אל לבו הטהור. האח! ל. ישנתי שנת עולם ויארך חלומי נצח! — אך מה הקול הזה אשר באזני? קול נשימה תדמה אזני לשמוע, העוד איש זולתנו בחדר, בתי?“

„הרופא ורעו שכנינו הבריטאנים המה“, השיבה רעגינא בקומה מצוארי אמה, „כי חשו אמש לישועתך בחלותך וישמרו עליך עד כי הקיצות, התשיבי תודה להם אמי היקרה?“

ועובדיה נגש ותתחזק חוה ותשב על המטה וכראותה את פניו ותפול בזרועתיו וקול ענות שמחה וחרדה התפרץ מפתחי פיה „עובדיה!“

„אך חמור אנכי, חמור החמורים, כי לא הבינותי את אשר לפני ואאשים את רעי הנאמן ואקצוף עליו באולתי", דבר בן-דוד לנפשו ויקם בלט מפנת מושבו ויתגנב לצאת מחדר הנאהבים והנעימים לבל יפריע את אשרם הנשגב והנעלה מרגשות בן תמותה ובינתו, אך הוא טרם יצא את הפתח, והנה קול עובדיה קורא אליו מזרועות אשתו: „מה לך בן-דוד כי נחבאת לברוח? הן את מרת נפשי ידעת אך אתה, ראית את עניי ואת עמלי אף התענית בכל אשר אתענה, ובשמחתי לא תתערב ולא תקח באשרי חלק? — האח! בן-דוד! הלא אשתי בזרועותי, אשרי, תוחלתי ותקותי ועיניך לא תראינה? — חוה יונתי התמה והנאמנה, ואת בתי הטובה מתת שמים ממעל, הנה זה דודי וזה רעי, מלאכי הטוב אשר שלח אלהים לפני להנחותי דרך חיים, בן-דוד ידיד נפשי הדגול מרבבות יקר רוח! —"

„וגם מודענו ומכירנו", הוסיפה חוה בטוב טעם, ותושט את ידה לבן-דוד וישק לה, ויחבק את רעו המאשר בזרועותיו וישק גם את ידי רעגינא מישאת נפשו ויאורו פני שניהם באור אהבת קדש ונפשותם התאחדו ויתלכדו בברית אמינת עולם, ועיני עובדיה וחוה רואות וגם עיני מלאכי שלום אשר נשקפו ממעון קדשם על הנאהבים והנעימים ויתנו ברכתם לאבות ובנים יחדו.

טז.

בשעה העשירית לפני הצהרים חסידי הקלויז יושבים על הספסל אשר מסביב להמקוה הכשרה שנתחממה מאתמול לטבילת מצוה, מכינים המה את עצמם לתפלה, פולין את הלוקיהם, משיחים בעניני מדינה ובהויות העולם, מעלים עשן ונהנים מריח מי המקוה הגורפים מכל אותם הדברים הטובים שמשאירים שם טובלי ערבית ושחרית, והנה ר' דוב מזיק בא פתאום כשר משחת, טואף רוח כתנים, מניע ראשו וידיו כמשגע וצועק בקול גדול: „לא ידעתם כל מאומה טפשים?"

„מה?", קראו פיות עשרה הסידים יחדו.

„מה?!", שנה המזיק בצעקה נוראה, „אוי לכם בטלנים בערים! קול שאון בעיר, הרחובות מלאות המון אדם רב והקלוי כלה כמרקחה ואתם יושבים ומפלים את כליכם? — הלא נודע הדבר!"

„מה?", קראה החברה הנבהלה שנית.

„כי הוא הוא הנהו, הוא ולא אחר, הוא הוא הרופא מבריטאניא, הוא ההן שמעון הטבח, הוא עובדיה ברשעתו מתחלתו ועד סופו!", צעק המזיק בנשימה אחת ויתפשט את בגדיו במרוצה והפזון והסידים ערומים והצי ערומים קפצו וינתרו ממקומם כאלו עקצם עקרב „פלא!"

„פלא והפלא!"

„הפלא ופלא!"

„פלאי פלאים!"

„ומה הפצו בעירנו?"

„הענין איננו פשוט!"

„והיכן למד חכמת הרפואה?"

„אין לו זקן ואין לו פאות ותארו כגוי ממש ובודאי למד בשקאלעם!"

„ובודאי הנכם שוטים גדולים ונוראים!", ענה ר' שמעיה פשט ברכסו את לולאות מכנסיו, „כי מה זה אתם מתפלאים? ומדוע? האם הראשון או האחרון הוא עובדיה שנתפקר ונעשה רופא? רבים עשו ורבים יעשו עוד כמוהו והענין פשוט בתכלית הפשטות. שהרי דבר ידוע הוא שהאשכנזים כלם אוילים גדולים, מוהם מטומטם ואין להם שכל כלל וכלל והד מנן כד עייל להתם, איש מהודד ומפולפל כדבעי למהוי, מסתמא הוטפים אותו כמציאה כשרה ועושים ממנו כל מה שלבו הפץ. ובאמת לאו מילתא זוטרתא היא להיות רופא. —"

„בודאי ובודאי!", קים ר' נחמן בעל זכרון, „זוכרני ששמעתי מפי הרופא המפורסם „רע ליב שר"י" שאמר בזה הלשון ממש: כל רופא שלא מלא כרסו בגמרא תוס' ומהרש"א ולא למד לכל הפחות טליתה, בשר בחלב, תערובות, עם ה„חות דעת" וה„פרי מגדים"

על בורים, רופא כזה לא ידע אפילו למשש את הדפק או להקיז דם ולהעמיד עלוקות כהוגן. —"

„רזם לך זקן וכסיל עם מעשיותיך וזכרונותיך!", צעק המזיק בעלותו מן המקוה ובלבשו את מדיו הקרועים בהפזון נמרץ, „באו ונתפלל ונעשה סעודת ראש חדש, משתה ויום טוב כסעודת שלמה בשעתו כי „עשרו של קרח" הביאה דבורה שלנו, חמשה ועשרים כסף במזומנים אשר הניחו לה עובדיה ואשתו המופקרת בנסעם מהעיר לבלי שוב עוד לנצח. הבה אפוא ונשמחה ונגילה באבוד רשעים."

„וגם הוה היתה בזה? הוה בת ר' שמעון הטבח? הפלא ופלא!", קראו החסידים הנרהמים.

„גם היא גם בתה גם החתן של בתה, ואת כלם ראתה דבורה עין בעין. הוה מגדלת שערה כגויה, עובדיה ישב בגלוי ראש כגוי ובתם הכלה והחתן שלה... דבורה שלנו ספרה דברים מכוערים מאד בהקלויז, רחמנא לצלן."

„ומה זה ראתה דבורה?", שאלו אברכים אחדים בתאות נפש.

„שקצים! התחפצו כי אנבל את פי?", קרא המזיק בחמה, „כללו של דבר עובדיה ובתו יצאו לתרבות רעה ומה תחפצו יותר? — — אבל ברוך שפטרנו מענשם של אלו! כי לפני שעה אחת עזבו כלם את העיר וגם את בני יוסף התן ר' שבתי תקיף ז"ל, את לאה העורת ואת בנימין אחיה השקץ לקחו אתם לשרתם, ושמעתי אומרים כי נסעו לעיר ב... להראות פנים את מאיר הדין, הלך זרזיר אצל עורב ויותר מזה לא ידעתי, באו ונתפלל. —"

ותפלת החסידים היתה היום בכונה ודבקות וברקודין והתלהבות ובשמחה והרחבת הלב כדקא חזי, כי דבורה הצנועה הכינה להם כרה גדולה בכסף הנדבה אשר לקחה מידי עובדיה „להחזקת ידי עניים תופשי תורה היושבים בהקלויז" ותעש להם מטעמים כאשר לא הסכינו לראות בכל יום; מרק שומים ובצלים שריחו נודף מסוף העולם ועד סופו, צלי־אש וצלי־קדרה ממש, וצנון והזרת ומיני לפתן העולים על שלחן רוזנים, ואת הכל בשלה דבורה ותצלה ב„תנור השמורה" אשר בהקלויז ובשעת התפלה

הבוקעת ועולה לעילא לעילא. — אשרי עין ראתה את דבורה הסבשלת ביום ההוא! פניה שחורים משחור וצהלים משמן, מזלג שלש השִנַים בימינה ובשמאלה כף גדולה מאד והיא מכה בדוד ובקלחת כבני עלי הכהנים בשעתם; אשרי אזן שמעה את תפלת ההלל מפי החסידים הנלהבים בשעה שהביא שמשון השמש את כדי היי״ש וימלא את הבקבוקים ואת הכוסות בשמחה גדולה כמקריב נסכים על גבי המזבח! ואשרי הפה שנהנה מאותה הסעודה!—כמה תקונים נתקנו, כמה יהודים נתיהדו, כמה ניצוצות נתעלו, כמה צנורות נפתחו, כמה שפע הורדה, כמה היכלות הטמאה נסגרו, כמה קליפות נהרגו, כמה עולמות נבנו וכמה מלאכים ושרפים וסנגורים ופרקליטים טובים נבראו מהסעודה הזאת! אשריכם ישראל אשר בהקלויז דק״ק זרעשוא!... ועובדיה וביתו הולכים לשוב לאנדאנה ויסעו דרך עיר ב... ויסורו שמה לראות את שלום ר׳ מאיר הדין ולהשתעשע בחברתו ימים אחדים.

יז.

„ראקטר עובדיה ספיר רופא מלאנדאן, עם אשתו ובתו ומשרתיהם״. „הארון בן־דוד מלאנדאן״. — „קללת אלהים!״, ענה איש אחד בקראו את הדברים האלה מאחד מעלי היום אשר שמות הנוסעים הבאים לעיר ב... וסרים לבתי המלון נרשמים שם, „קללת אלהים!״, שנה וישלש, „עובדיה ספיר? הבאמנה עובדיה הוא? וגם אשה לו? וגם בת? והם עם משרתים יסעו? עשירי עם הם אפוא, קללת אלהים! — וגם רעהו נלוה אתו, „הארון בן־דוד?״ הלא הוא בן־דוד מכירי מאז אחד מפקידי הארון מהללאל. —״ ומבלי הקור עוד הרבה מהר האיש ככל אשר יכול כי שתוי יין היה ולהוסיף אמץ נתן בכוס עינו עוד פעם ופעמים, בדרך הלוכו ויהוג וינוע כמשפט השכורים עד בואו אל בית המלון אשר עובדיה גר בו. והאיש לבוש כאחד עשירי עם ומדבר בשפת אנגלית, ויקדם שוער בית המלון את פניו בכבוד אף כי הכיר בו אות שכרון, ויראהו את חדרי עובדיה ויבא בם. —

„האוכל לדבר את ארונך?", שאל האיש אנגלית את הנערה העושה מלאכתה בחדר ההיצון. היא הביטה בו בתמהון בשמעה שפת לא ידעה, והוא הכיר את מבוכתה וידבר אשכנזית ויאמר: „דבר לי אל הר״ר ספיר או אל הארון בן־דוד, האוכל לראותם?"

„אין איש עתה בבית", השיבה הנערה.

„ואיה איפה הלכו אדוניך?"

„לא ידעתי."

„אך הן ישובו לפני הצהרים?"

„ישובו"

„אם כן אוחיל עד בואם", אמר האיש, „ואם תרשני", הוסיף בהתבוננו בפני הנערה בעינים נוצצות, אם תרשני יפתי אשב עמך בזה עד שוב ארונך כי עיף ויגע אנכי מעט ולמה זה ארד ואעלה במעלות שנית. ובדברו הוציא מטבעות זהב מצלחתו ויתן להנערה הנבוכה וישב לצדה. „ומדוע זה אדוני נותן לי את אלה?", שאלה הנערה בתמהון.

„כי אהבתיך יפתי", ענה האיש בשפתים דולקים, „ואם מעט לך ואוסיף לך כהנה וכהנה כי איש אוצרות אנכי ואוהב עלמות יפות כמוך." „אך אל נא תתחמקי ממני", הוסיף בהחזיקו בה, ויתן לה עוד מספר מטבעות זהב ויאמר לחבקה בזרועותיו ולנשק לה. והנערה עמדה רגע דומם כאבן כי אחזתה פלצות ולא יכלה למוש ממקומה, אך עד מהרה התאוששה ותשלך את הזהב מידה ותברח מפני האיש ותמלט אל החדר הפנימי, אפס כי הוא רדף אחריה גם השיגה, וכאש תאותו העזה והנוראה השתובב משובה נצחת ויפילנה לארץ ויתנפל עליה ויסגור את פיה בכף ידו ויאמר לענותה בחזקה וכמעט היתה בכל רע, אף כי חגרה שארית כחה ותאבק עמו ותצעק ותנשכנו בשניה ותתיפח בקול כחולה — אך ברגע הזה בא אחיה הביתה וכראותו את אשר נהיתה וימהר ויחזק בצואר האיש ויחנקהו עד כי רפו ידיו מהנערה הרועדת כעלה נדף ומרחפת בין החיים ובין המות. והנער התעורר עליו בחמה שפוכה וימטר עליו מהלמות אגרופיו ויכהו מכה רבה, וגם הוא לא נכנע תחת יד מכהו ויגהום ככפיר בעברתו וזעמו ויוצא סכין מצלחתו וידקור בו את הנער בפניו ויז נצחו על בגדיו, ותהי צעקה גדולה ונוראה, ויאספו גרי

הבית ויבאו ויראו את השערוריה וישמעו את הנבלה אשר אמר האיש לעשות ויבשו ויבהלו מאד, כי התגעש האיש ויתרוצץ כמשגע ויכה על ימין ועל שמאל בזעף אף ושצף קצף כאיש אשר רוח רעה תבעתהו, ויראו מגשת אליו ומנגוע בו, וישלחו לקרוא לשוטרי העיר אך המה טרם באו, ועובדיה ואשתו ובתם ובן-דוד שבו וגם ר' מאיר הדין בא אתם לשלחם, וישמעו את הרעה אשר נהיתה במגורם ויתפרצו לחדריהם בבהלה גדולה, ועובדיה הבית רגע בפני האיש הפרוע ויבעת ויתחלחל ויתפלץ וצעקה נוראה ואיומה התפרצה מלבו הקרוע: „את נפש בניך רצחת, את נפש לאה ובנימין, הה! אמלל באמללים — יוסף... ופני האיש חורו כמות, עיניו קמו בחוריהן, ידיו רעדו, קרסליו מעדו וכל בדי עורו רפו, עזבהו כחו ויכרע תחתיו ויאנק נאקת חלל; אך פתאום נתר ממקומו כי ציריו וחבליו טלטלוהו טלטלה, עיניו הפיקו זועה ובלהות מות ופניו התפתלו מצחוק איום ונורא, צחוק שדי עיפתה הוא אשר קננו בקרבו ויצחקו על משבתו! הה! עוד הפעם התעודד האמלל כי אחזהו השבץ ויעמידנו על רגליו, ובעצם חבלי שאול חגר שארית המית לבצע בידיו את פתיל חיתו, ובקללה נוראה ונמרצה לאלהים ואדם יחד התנפל בעד החלון וינפץ גלגלתו אל הסלע וימת.

* * *

באפל ובחשך הובל יוסף אלי קבר, ארבעה אנשים שכורים הוציאוהו על שכמם וישליכוהו אל ירכתי בור כנצר נתעב ונאלח. לא הלך איש אחרי מטתו ורע לא לוהו לבית עולמו, כי תעבוהו גם מתי סודו, הבריו המסיתים ממשלחת הבריטאנית אשר נמנה עמהם, כי פרעם לשמצה בחייו ובמותו, ויכחשו בו ויאמרו לא ידענוהו. — אין ציון על גל קברו ולא זכר לו בעם ובאלהים הדשים אשר בהר, אבל מלב בניו לא נמח שמו כי השאיר שם כאב נצח, נגע וקלון וחרפת עולם, אף כי לא יזכירם איש את אידם ואת אסונם אשר קרם, כי בשתם וכלמתם לא נתנו אותם לשבת יחד את האנשים אשר ראו את חרפתם הנוראה.

זיה לָהם עובדיה כסף וילכו לגור לקצוי ארצות ההרשות, מקום לא ידע איש דבר ממולדתם ומכורתם. — גם מלב עובדיה לא נמה שמו, אבל לא יעלנו על לשונו, כי בעלות אך זכרו לפניו יבהל ויתנודד, ואז ימהר להבק את בן־דוד בעל רעגינא בתו בזרועותיו, ילחצנו אל לבו באהבה ותודה רבה ויקרא לו „מושיעי ומצילי, מלאך אלהי הסדי!" ורוהו תשוב למנוחתה. — רק ר' מאיר הדיין לבדו לא יירא ולא יבוש לשאת את שם יוסף האמלל על שפתיו. הוא יזכירנו בכל יום תמיד בתפלתו לאלהי ההסד והרחמים כי לא ישל את נפשו ההוטאת להדיתנה לנצח נצחים, ולא יטוש את דמיו על הסידי העיר זרעשוא ועל משכיליה הנבערים אשר הדיהו עליו את כל רעתו בצדקתם וברשעתם ובקנאתם ובאולתם ובהשכלתם ובמשובתם. —

THE LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF
NORTH CAROLINA

Presented By
DANNIE N. HEINEMAN

892.4081
B821
1910
v.1

LSC
UNC-CH